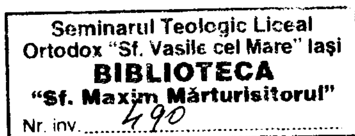
Mitropolitul Hierotheos Vlachos

PSIHOTERAPIA ORTODOXĂ

– continuare şi dezbateri –

Traducere din limba greacă:
prof. Ion Diaconescu şi prof. Nicolae Ionescu

Tipărită cu binecuvântarea
Prea Sfinţitului Părinte Galaction,
Episcopul Alexandriei şi Teleormanului

editura Σοφία

Bucureşti, 2001

Redactori: Irina Floarea şi Pr. Şerban Tica

Coperta: Mona Curcă

Mulţumim Î.P.S. Sale Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, pentru generozitatea cu care ne-a oferit binecuvântarea de a traduce şi publica prezenta ediţie.

Traducerea a fost făcută după ediţiile în limba greacă: Mitropolítu Navpáktu kai aghiu Vlasiu Hierotheu, *Therapevtikí agoghi Proektasis stin „Orthodoxí psihotherapia"*, ediţia a IV-a, 1998, editura: Ierá Moni Ghenethliu tis Theotóku şi Mitropolitu Navpaktu kai aghiu Vlasiu Hierotheu, *Sizitsis ghia tin „Orthodoxí psichotherapia"*, ediţia a III-a apărută la aceeaşi editură.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale
HIEROTHEOS VLACHOS, mitropolit
Psihoterapia ortodoxă, continuare şi dezbateri / mitropolit Hierotheos Vlachos; trad.: prof. Ion Diaconescu, prof. Nicolae Ionescu, - Bucureşti: Editura Sophia, 2001
p.; cm.

ISBN 973-99692-9-1

I. Diaconescu, Ion (trad.)
II. Ionescu, Nicolae (trad.)

28

Stăpânei Născătoare
de Dumnezeu,
cu smerenie și evlavie

Cartea I

VIEȚUIRE SPRE VINDECARE

Extinderi la „Psihoterapia ortodoxă“

Introducere

Viața duhovnicească este o taină. Greu poate cineva prin logică s-o apropie. Primește numai binecuvântarea lui Dumnezeu și-I este recunoscător. O mare dificultate există și în faptul de-a o explica. Nu este deloc ușor să cerceteze cineva pe omul în care trăiește harul lui Dumnezeu cel Întreit. Nici nu poate încă să stabilească cineva foarte exact hotarele și treptele ei, precum nici mersul ei. De asemenea, fiecare om are particularitățile sale.

Totuși, există unele reguli generale ale acestei vieți. Sfinții Părinți, cunoscători ai acestui drum din propria lor experiență, descriu unele reguli de acest fel sau, mai bine zis, unele etape pe care le urmează cineva ca să ajungă la îndumnezeire după har. Acest lucru, desigur, nu înseamnă că etapele acestea devin absolute. Există, în orice caz, și excepții care în loc să desființeze, întăresc regula. Sfinții Părinți accentuează că singura metodă de vindecare a omului este cea ascetică. Și când spunem metodă ascetică, în realitate înțelegem păzirea poruncilor lui Hristos și strădania creștinului de a parcurge cele trei trepte ale desăvârșirii, care în același timp sunt trepte ale vieții duhovnicești. Acestea sunt curățirea, iluminarea și îndumnezeirea. Introducerea nu este un spațiu potrivit ca să întreprindem analize mai mari. Totuși, este admis de către toți Sfinții Părinți că purificarea inimii precede iluminării minții și mai apoi ajunge omul la contemplație, care este în același timp și îndumnezeire a omului. Calea acestor stadii este numită metodă ascetică și vindecătoare.

S-a vorbit mult în ultimii ani despre aceste trei trepte, pe care le întâlnim la mulți Sfinți Părinți. Dar am observat că sunt prezentate într-un mod abstract și nefondat. Nu există strădania de a fi clarificat în ce constă purificarea, în ce constă iluminarea, ce este îndumnezeirea și chiar care sunt mărturiile care dezvăluie în ce stare se află omul. Și, desigur, trebuie să subliniem faptul că omul nu trebuie să se examineze pe el însuși ca să constate în

care stare se află de fiecare dată, ci părinții duhovnici trebuie să cunoască aceasta; astfel sunt ajutați în diagnosticarea corectă și în adevărata vindecare. Neputința stabilirii acestor trei trepte ale desăvârșirii duhovnicești socotesc că poate să fie depășită dacă ne conducem după teologia Sfântului Maxim Mărturisitorul, care cred că este teologia Bisericii Ortodoxe. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, adeverirea că inima a fost curățită este scăparea de plăcere și de durere. Dovada că există iluminarea minții este izbăvirea de necunoaștere și uitare, drept pentru care omul are o neîntreruptă amintire de Dumnezeu. Și mărturia că omul a intrat în contemplație și suferă îndumnezeirea este vindecarea închipuirii și scăparea de aceasta, drept care avem reala contemplație a luminii necreate și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Astfel, după roade putem să distingem starea noastră duhovnicească sau starea duhovnicească a celorlalți.

La aceste chestiuni se referă textele care urmează în care sunt descrise treptele vieții duhovnicești și e stabilit chiar modul trăirii mântuitoare.

Unele capitole, precum *problema suferințelor*, *iubirea de plăceri* etc., arată cum se poate scăpa de plăcere și durere, drept pentru care inima noastră este curățită de patimi. Capitole precum *armonizarea spirituală, înnoirile duhovnicești* etc., se referă la lupta pentru scăparea de uitare și necunoaștere și dobândirea minții iluminate. Și alte capitole, precum *imaginația, visele* etc., se referă la cea de-a treia etapă a vieții duhovnicești, care este contemplația și ajută omul să ajungă la starea aceasta. De asemenea, există și alte texte care nu pot fi așezate strict într-una din cele trei trepte ale desăvârșirii, dar se găsesc în cadrul general al asceticii Bisericii Ortodoxe, care este clar mai înaltă decât oricare altă ascetică. Trebuie să notez că textele acestea au fost scrise în diferite timpuri și pentru un anumit scop, de aceea unele sensuri comune pe care le oferă sau chiar o deosebire în formularea lor trebuie să fie interpretate prin această prismă.

Această nouă carte este continuare și, aș putea să spun, este o aplicare practică a „Psihoterapiei ortodoxe". M-am străduit să fie extinsă în alte zone și să analizez alte funcții ale sufletului. Dar e de la sine înțeleasă toată analiza teologică a sufletului și a energiilor lui, precum și îndrumarea generală terapeutică pe care am analizat-o în cartea anterioară, adică în „Psihoterapia ortodoxă".

„Vieţuirea spre vindecare" este oferită poporului lui Dumnezeu cu speranţa că îi va fi hrană duhovnicească spre a-i satisface foamea pentru adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu şi în general va constitui ajutor tuturor credincioşilor pentru tămăduire şi îndumnezeire.

Atena, 15 august 1987, la sărbătoarea cinstitei
Adormiri a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu

Arhim. Hierotheos S. Vlachos

1. Ortodoxia: ideologie sau vindecare ?

Cuvântul „ortodoxie" cuprinde două noțiuni, pe de o parte, dreapta învățătură despre Dumnezeu și toate adevărurile despre om și mântuirea lui, pe de altă parte, dreapta slăvire a Sfântului Dumnezeu Cel Întreit. Aceste două noțiuni sunt foarte strâns legate între ele. Ca să poată cineva să slăvească cu adevărat pe Dumnezeu, trebuie să cunoască cine este acest Dumnezeu. Dacă de exemplu avem impresia că Dumnezeu nu este treimic și personal, ci o idee abstractă sau o forță nevăzută care conduce totul, atunci și cinstirea va fi adusă unui astfel de Dumnezeu abstract. Întrucât Dumnezeul abstract în realitate este inexistent, prin urmare și închinarea la un astfel de Dumnezeu este abstractă, căci nu are caracter personal. Sfântul Ioan Damaschinul în omilia lui la „Schimbarea la față" prezintă acest adevăr. Numai ortodocșii prăznuiesc și sărbătoresc, pentru că sărbătoarea este legată strâns de adevărata dogmă. „...oricine are sărbătoare și prăznuiri ? Oricine are veselie și bucurie, sau oare cei care se tem de Domnul, cei care se închină Treimii ?..." De aceea, în continuare accentuează sfântul: „Pentru noi (ortodocșii) desfătare și bucurie este orice sărbătoare. Pentru noi, Hristos a desăvârșit sărbătorile; căci nu există bucurie pentru cei necredincioși". Bucuria și desfătarea sărbătorilor aparțin creștinilor și mai ales celor care cred cu adevărat, nu celor necuviincioși. De aceea, adorarea lui Dumnezeu este legată strâns de învățătura despre Dumnezeu, de aceea Sfinții Părinți au dus lupte eroice ca să păstreze mărturisirea dreptei credințe. Fiind denaturată credința, este denaturată și mântuirea. Ori de câte ori este deteriorată credința, atunci este deteriorată dragostea, nădejdea și toate celelalte virtuți evanghelice. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, credința în Hristos naște teama, teama cumpătarea, cuprinzătoarea cumpătare naște virtuțile, adică nădejdea, răbdarea și îngăduința, nădejdea în Dumnezeu naște nepătimirea și nepătimirea naște dragostea. Astfel

reiese clar că, atunci când se denaturează credinţa, îndată sunt denaturate toate celelalte virtuţi şi omul nu poate să dobândească reala nepătimire şi adevărata dragoste. De aceea Sfinţii Părinţi s-au luptat pentru păstrarea credinţei. Sfântul Maxim îndeamnă: „Să păzim marele şi întâiul leac al mântuirii noastre – vorbesc de frumoasa moştenire a credinţei". Acela care are credinţă autentică în Hristos „toate darurile dumnezeieşti laolaltă le are în sine", după Sfântul Maxim. Desigur, evlavia credinţei ortodoxe nu se găseşte numai în vorbe, ci şi în viaţă. „Căci nu în cuvinte, ci în fapte ne este evlavia", spune Sfântul Grigorie Teologul. Dar rămânerea noastră în credinţa ortodoxă ne dă posibilitatea de a ne mântui.

Extinzând oarecum chestiunea, putem spune că poruncile lui Hristos ne arată firescul şi desăvârşitul mod de viaţă. Precum recomandările medicului au în vedere omul sănătos şi vor ca la această stare să-l aducă pe cel bolnav, tot astfel şi poruncile lui Hristos. Credinţa ortodoxă ne arată modalitatea vindecării ca să ajungem la sănătatea duhovnicească, după care ne vom închina cu adevărat lui Dumnezeu. Când este denaturată credinţa, atunci este denaturată şi metoda de vindecare. Acest lucru îl vedem în diferite confesiuni şi în alte religii. Credem că deosebirea ortodoxiei de alte confesiuni şi alte religii se află, în principal, în problema vindecării. Ortodoxia are un sistem terapeutic desăvârşit. Cunoaşte sănătatea, priveşte cu sinceritate traumele omului şi recomandă un desăvârşit mod terapeutic de comportare. Putem spune astfel că, atunci când credinţa este denaturată, este deformată şi vindecarea omului. Atunci omul nu poate fi vindecat şi nu poate să dobândească o adevărată relaţie şi comuniunea cu Dumnezeu.

Sfinţii Părinţi arată şi prezintă această conduită terapeutică. Luptele pentru păstrarea credinţei au fost şi pentru salvarea metodei de vindecare. În punctul acesta cred că se află valoarea operelor patristice.

Mai în vechime fusese răspândită deviza „înapoi la Părinţi". După ce noi cu propria noastră logică omenească dăduserăm greş, am conştientizat că trebuie să ne întoarcem la Sfinţii Părinţi. Mai târziu însă a fost exprimată o reţinere pentru acest îndemn, drept care a fost exprimată altă lozincă „înainte împreună cu Părinţii". Dar nici aceasta nu exprimă absolut adevărul Bisericii. Nu este corectă deviza „înapoi la Părinţi" pentru că Părinţii

sunt fii ai Bisericii şi fiindcă au ajuns la iluminare şi îndumnezeire, de aceea au exprimat experienţa Bisericii. Astfel, Biserica naşte şi creează Părinţii şi nu Părinţii Biserica. De aceea şi astăzi există oameni care au ajuns la iluminare şi la îndumnezeire şi pot să vorbească despre subiectele care preocupă omul contemporan. Perioada patristică este perioada Bisericii sau, mai bine zis, viaţa bisericească. De asemenea, lozinca „înainte împreună cu Părinţii" arată o aroganţă a omului şi o încercare de interpretare a Părinţilor de către oameni netransformaţi, drept pentru care teologia patristică şi viaţa devin grămadă de gânduri şi improvizaţie.

Din păcate, astăzi suntem martorii ideologizării ortodoxiei. Marile adevăruri care au legătură cu viaţa au devenit simple idei, care sunt adăugate la atâtea altele şi astfel creştinismul se prezintă ca fără succes, insuficient şi neputincios să facă faţă cerinţelor epocii noastre. Poporul ortodox, cel care are simţiri ortodoxe, detestă această ideologizare care nu are nici o legătură cu viaţa.

Nu-i privim pe Părinţi ca pe organisme vii, ci ca pe texte muzeistice, de aceea am şi ajuns pe punctul să studiem şi să abordăm Părinţii „cultural" sau meditativ. Deşi avem modul de gândire şi viaţă occidental, totuşi studiem patristică. Dar Hristos a accentuat acest lucru: „nu pun vin nou în vase vechi... ci pun vin nou în vase noi" (Mat. 9, 17). Este nevoie să se schimbe întreaga gândire şi mentalitate, ca să poată gusta cineva vinul nou al creştinismului. Această schimbare se numeşte pocăinţă. Nu poate cineva prin mentalitate raţionalistă, dispoziţie pietistă, acţiuni neortodoxe, exprimări antibisericeşti să fie în duhul Sfinţilor Părinţi. Profunda şi nu aparenta pocăinţă ne va curăţi de tot ceea ce este vechi în noi, ne va izbăvi de stricăciunea vieţii căzute, adică de toate rătăcirile omului căzut.

Trebuie să vedem operele patristice, precum şi cărţile Noului Testament ca texte vindecătoare, şi nu ca pretexte de a impresiona, încercând să fim la modă. Schimbarea noastră în Biserica Ortodoxă ne va face ortodocşi în credinţă şi în viaţă, ne va vindeca, drept care ne vom închina lui Dumnezeu întru adevăr.

Martie 1986

2. Slujire și contraslujire

S-a afirmat de multe ori că omul nu este simplu ființă rațională, nici ființă socială, ci în principal ființă slujitoare. A fost chemat de la nonexistență la existență ca să slujească drept. Am vrea să analizăm acest înțeles mai mult în cele ce urmează.

Cuvântul *liturghia* înseamnă în sensul lui de bază lucrare a poporului. Cu această semnificație întâlnim cuvântul și în vechea Grecie. Dar există și o altă semnificație pe care vrem să o folosim în textul acesta. Liturghia înseamnă o viață corect orânduită. Spunând: „acesta se comportă bine", înțelegem că trăiește corect sau spunând că „fabrica funcționează bine" înțelegem că există o bună organizare în activități în mod separat și în general, în toată viața fabricii. Astfel, liturghia cu acest sens înseamnă, în principal, o bună organizare, o viață corectă, o comuniune reală.

Omul a fost creat de Dumnezeu ca să se comporte corect, să aibă, adică, comuniune adevărată cu Dumnezeu. Precum spune părintele Atanasie Jevtici, „trebuia să fie o continuă și neîntreruptă Liturghie, adică o neîncetată, necurmată comuniune a lui cu Dumnezeu în duh". Îndată după crearea lui, omul a fost chemat să participe la împreună slujirea cerească, care se făcea în Paradis, și să slujească împreună cu îngerii și Sfânta Treime. Desigur, nu fusese încă realizată slujirea adevărată, ci omul se afla la începutul ei și trebuia prin libera ascultare de Dumnezeu să ajungă la desăvârșita comuniune cu El, adică la adevărata slujire împreună cu El.

Nicolae Cabasila descrie o parte a acestei comuniuni și slujiri la care a fost chemat omul. Am primit gândire, scrie, „ca să cunoaștem pe Hristos, dorință, ca să alergăm spre Acela, am avut memorie, ca să îl purtăm pe Acela". Toate funcțiile și lucrările sufletului trebuie să fie orientate către Dumnezeu și astfel să se unească și între ele. Fireasca slujire a lucrărilor sufletului este să fie întoarse către Hristos. Pentru că nu omul este prototipul lui Hristos, ci Hristos este arhetipul omului. Omul este icoana icoanei, adică este creat după chipul lui Hristos, cel Care este chip al Dumnezeului celui nevăzut (Col. 1, 15).

Omul însă nu a reușit să slujească corect. Astfel a căzut din slujire în contraslujire. A căzut din slujirea Raiului într-o lume

nefuncţională, neslujitoare. Lumea lăuntrică a fost împrăştiată. După ce a pierdut legătura cu Dumnezeu, şi-a pierdut şi unitatea interioară. Din ceva după natură a căzut în ceva contra naturii. Acum, în contraslujire, memoria, în loc să fie întoarsă către Hristos, este întoarsă către creaţie; dorinţa, în loc să fie întoarsă către Hristos, este întoarsă către păcat şi partea irascibilă (*thymos*), în loc să aibă calea ei firească, este stăpânită de patimi. Astfel, omul în loc să slujească, contraslujeşte. În loc ca Dumnezeu să fie centrul unităţii lui, centrul unităţii devine omul. Căderea este contraslujire. Toate energiile sufletului slujesc contra naturii. Omul este nefuncţional. Precum notează părintele Gheorghios Kapsanis, stareţul Sfintei Mănăstiri a Cuviosului Grigorie de la Sfântul Munte, la omul căzut a rămas o amintire a vechii slujiri care era în Rai, de aceea religiozitatea lui e imperfectă. Pe lângă acestea însă este şi faptul că omul s-a îmbolnăvit atât de serios, încât nu mai putea să slujească firesc. Era nevoie să existe o serioasă intervenţie tămăduitoare, să fie vindecate forţele omului şi el să înceapă să slujească corect.

Acet lucru s-a făcut prin întruparea lui Hristos. Hristos, luând firea omenească, a preluat toate energiile trupului şi sufletului şi astfel le-a vindecat, pentru că, după învăţătura Sfântului Ioan Damaschinul „ceea ce este neasumat este nevindecat". Însuşi Hristos devine arhiereu şi jertfă. El oferă şi este oferit şi primeşte jertfa. „Căci Tu eşti Cel ce aduci şi Cel ce Te aduci, Cel ce primeşti şi Cel ce împarţi, Hristoase, Dumnezeul nostru...". Întreaga lume devine o liturghie prin om. Omul începe acum, în spaţiul Bisericii să fie slujitor cu adevărat. Scapă de contraslujire şi intră în slujire, dacă fireşte el însuşi vrea acest lucru şi luptă prin ajutorul dumnezeiescului har. Astfel omul este chemat să slujească. Cum va fi aceasta ?

a) Este chemat să meargă la biserică, adică să trăiască în Biserică, care este unirea cerului şi a pământului şi să participe la Sfânta Liturghie, care este în Biserică. Sfânta Liturghie este o chemare pentru participarea la comuniunea cu Dumnezeu. Nu suntem chemaţi să „urmărim" Liturghia, ci să participăm la Sfânta Liturghie şi în principal la Dumnezeiasca Împărtăşanie. Din păcate, astăzi cei mai mulţi oameni sunt aliturgici. Nu simt nevoia să frecventeze biserica şi să slujească. Pentru oamenii contemporani, care sunt istoviţi în activitatea socială şi sunt preocupaţi de partea materială şi desfătarea bunurilor materiale,

Sfânta Liturghie de duminică este o datină, o situaţie anacronică, care trebuie să dispară, pentru că nu oferă nimic omului. Este o obişnuinţă pentru bătrâni. Dar şi unii dintre aceştia care merg la Liturghie simt Sfânta Liturghie numai ca pe un prilej de sărbătoare duminicală.

b) Este chemat creştinul să slujească corect şi adevărat chiar şi când merge la Liturghie şi fecventează biserica. Sfânta Liturghie nu este simplu o sarcină, ci este oferirea întregii noastre vieţi lui Dumnezeu. Slujesc corect şi adevărat în Dumnezeiasca Liturghie, înseamnă că intru în duhul Sfintei Liturghii. Sfânta Liturghie ne arată faţa lui Hristos, faţa pătimitorului Hristos. Hristos S-a golit pe Sine şi a luat înfăţişarea robului (Fil. 2, 7). Noi suntem chemaţi să dobândim acest chip al robului Hristos. Smerenia, blândeţea, pacea, jertfa şi dăruirea sunt acele lucruri care este necesar să fie câştigate şi să fie asimilate de către noi. Atunci participăm la Liturghie corect, când ne angajăm în dragostea jertfitoare şi chenotică a lui Hristos.

c) Este chemat creştinul să slujească şi după Sfânta Liturghie, în toată viaţa. Să slujească real şi corect în problemele vieţii de zi cu zi. Noi, creştinii, nu trăim diferit în biserică şi diferit în afara ei. Viaţa în afară de biserică este continuarea atmosferei Bisericii şi a Sfintei Euharistii. Modul de viaţă de pe parcursul întregii săptămâni este oglindit în modul în care ne comportăm în biserică, iar rugăciunea, pe durata Sfintei Liturghii, semnalează modul de comportare în viaţa socială. Cel care trăieşte ascetic toată săptămâna, acesta poate să trăiască liturgic şi pe durata Sfintei Liturghii în biserică.

După Biserică şi Sfânta Euharistie omul slujeşte o perioadă corect, se comportă cu ceilalţi aşa cum o face faţă de el însuşi. Toate energiile interioare – sufleteşti trebuie să fie îndreptate spre Hristos. Sufletul omului are în general trei puteri, după învăţătura Sfântului Maxim Mărturisitorul: raţiunea, pofta şi mânia. În fiecare putere a sufletului trebuie să punem virtutea potrivită, încât să slujească cu adevărat şi să se unească între ele. Ne spune Sfântul Maxim că trebuie să înfrânăm mânia prin dragoste, să veştejim pofta prin cumpătare şi să înaripăm raţiunea prin rugăciune, şi atunci lumina minţii nu va fi întunecată niciodată. Aceasta este în realitate metoda ascetică a Bisericii.

Apoi, trebuie să slujim în mod corect şi în comportarea noastră cu ceilalţi. Acela care în lumea lui interioară este slujitor,

acesta slujeşte cu adevărat şi în afară, faţă de oamenii din jurul său. Echilibrat în suflet, este echilibrat şi în viaţa socială. Cei slujitori „nu păstrează nimic în mod egoist pentru ei înşişi. Se dăruiesc fără şovăire. Dau totul ca să primească totul. Mor ca să trăiască. Şi toate le oferă în Hristos şi pentru Hristos" (Arhim. Gheorghios Kapsanis).

Este nevoie să învăţăm să slujim cu adevărat şi nu să contraslujim. Este nevoie să scăpăm de contraslujire şi să trăim reala slujire. Cei slujitori sunt adevăraţii oameni. Pentru că slujirea în mod corect este adevărată slujire şi dăruirea în mod potrivit este adevărată dăruire.

Aprilie 1986

3. Vindecarea sufletului

Mulţi contemporani ai noştri, când vorbesc şi scriu despre vindecarea sufletului şi în general, despre mântuirea omului, o fac într-un mod abstract. Spunând *mântuirea sufletului* înţeleg pătrunderea noastră într-un spaţiu pe care îl caracterizează ca o impasibilitate, conform cu învăţătura stoică, şi spunând *vindecare a sufletului* înţeleg o lume de fantasme, adică strădania de a ajunge într-un spaţiu abstract, de a deveni simplu oameni buni.

Însă Sfinţii Părinţi în învăţătura lor nu sunt abstracţi şi meditativi, ci foarte practici. Cu mare precizie stabilesc ce este exact vindecarea sufletului şi în ce constă mântuirea omului. Pentru că se cuvine să subliniem faptul că mântuirea sufletului este legată de vindecarea sufletului. Sfinţii Părinţi, trăind intens mântuirea, cunosc bine această stare, de aceea şi sunt concreţi.

În acest articol vom avea în vedere învăţătura Sfântului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului cu privire la chestiunea vindecării sufletului. Şi când spunem învăţătura Sfântului Grigorie Palama, nu înţelegem deloc că este învăţătura personală a acestui sfânt, ci este învăţătura Bisericii, care a fost exprimată prin Sfântul Grigorie. Pentru că, în realitate, nu există teologie

palamită, ci teologie bisericească ortodoxă, care este exprimată prin Sfântul Grigorie.

Sfântul Grigorie a fost, precum toţi Sfinţii Părinţi ai Bisericii, teolog universal. Adică, a evitat consideraţiile fragmentare ale vieţii spirituale. Nu supraestimează numai anumite laturi şi subestimează altele. Este universal, adică teolog ortodox, care exprimă peste tot învăţătura Bisericii. Cu alte cuvinte, sfântul nici nu teologhiseşte doar, nici nu moralizează doar. Nu vede aceste lucruri izolate. Vorbeşte despre vindecarea omului, pentru că aceasta este calea sigură pentru dobândirea teologiei adevărate, care este comuniunea omului cu Dumnezeu.

Această universalitate se vede în atitudinea pe care a păstrat-o faţă de tendinţele eretice care dominau în epoca lui, tendinţe care deformau viaţa duhovnicească.

Prima tendinţă era exprimată de către masalieni, vechi eretici, care reapăruseră în epoca Sfântului Grigorie, conform cărora Tainele Bisericii, Sfântul Botez şi Sfânta Euharistie nu au o atât de mare importanţă pentru mântuirea omului. Susţineau că lucrul care-l uneşte pe om cu Dumnezeu este în principal rugăciunea numită noetică (a minţii). Aceasta purifică omul şi realizează îndumnezeirea lui, iar nu viaţa liturgică. În afară de acest lucru, masalienii învăţau că în inimă se află în acelaşi timp dumnezeiescul har şi satana. Cu alte cuvinte, masalienii supraestimau viaţa isihastă faţă de ponderea vieţii mistice a Bisericii.

A doua tendinţă era exprimată, în principal, de către creştinismul apusean, care pleca în fond de la teoriile Fericitului Augustin, aşa cum le-au înţeles şi le-au dat formă latinii, prin teologia meditativă şi pe care o exprima în epoca Sfântului Grigorie Palama filosoful raţionalist Varlaam, cu care a ajuns în dialog marele sfânt aghiorit. Acesta accentua mult viaţa mistică a Bisericii faţă de ponderea vieţii isihaste. Numitul isihasm, cele despre rugăciunea noetică, le dispreţuia. Pentru el lucrul cel mai înalt dintre toate era participarea noastră la Sfintele Taine ale Bisericii. Vorbea şi el despre rugăciune, dar foarte abstract şi meditativ. În plus, accentua că harul lui Dumnezeu este creat şi că vederea lui Dumnezeu este vederea luminii create. În general dispreţuia şi vorbea batjocoritor despre întreaga tradiţie isihastă a Bisericii, care este temelia tuturor învăţăturilor şi viaţa comună a tuturor Părinţilor.

Sfântul Grigorie Palama a dus o luptă paralelă împotriva acestor două tendinţe. Considera, precum Biserica, că orice exagerare a unei laturi şi neglijarea celeilalte constituie abatere de la viaţa ortodoxă şi prin urmare, îndepărtarea de mântuire. El subliniază că pentru vindecarea omului şi în consecinţă, pentru mântuirea lui este necesară îmbinarea acestor două lucruri, adică îmbinarea vieţii liturgico-sacramentale cu cea isihastă. Este imposibil ca o viaţă liturgică să mântuiască fără premisa necesară, care este numită viaţă isihastă. Şi este imposibilă viaţa isihastă în afara vieţii liturgice a Bisericii.

Prin urmare, după sfântul aghiorit, vindecarea sufletului se realizează prin viaţa liturgică şi isihastă. În afara acestei conlucrări nu este posibil să existe viaţă ortodoxă şi teologie ortodoxă. Se cuvine, însă, în cele ce urmează să analizăm învăţătura sfântului, pentru că astfel vom vedea şi modul în care putem să ne vindecăm.

Viaţa liturgică

În multe puncte ale omiliilor sale, Sfântul Grigorie Palama se referă la valoarea deosebită pe care o au Tainele Bisericii. Într-una din omiliile lui învaţă că Hristos sfinţeşte pe fiecare om în parte şi ne dăruieşte iertarea păcatelor „prin Sfântul Botez, prin împlinirea cunoscutelor porunci, prin pocăinţă, pe care a dăruit-o celor căzuţi, şi prin cuminecarea propriului Său Trup şi Sânge". Cele două Taine de bază ale Bisericii, adică Botezul şi Sfânta Împărtăşanie, împreună cu păzirea poruncilor lui Hristos, sunt acelea care dăruiesc iertarea păcatelor şi sfinţesc omul. Hristos prin Sfântul Botez devine tată al oamenilor şi prin Sfânta Împărtăşanie devine mamă. Foloseşte astfel un exemplu expresiv. Hristos „hrăneşte cu sâni iubitori, precum îl hrăneşte pe copilul neînţărcat o mamă iubitoare". Precum iubitoarea mamă hrăneşte copilul ei cu lapte din ambii sâni, la fel face şi Hristos. Cei doi sâni ai lui Hristos şi ai Bisericii sunt cele două Taine centrale şi fundamentale: adică Sfântul Botez şi Dumnezeiasca Împărtăşanie.

În altă omilie se referă iarăşi la puterea celor două Taine ale Bisericii. Hristos a luat fire omenească şi, precum noi, şi Acela a avut suflet şi trup. Prin trup, spune sfântul, a suferit patimile, moartea şi îngroparea, apoi a înviat din morţi şi astfel ne-a trans-

mis să săvârşim jertfa nesângeroasă şi să ne facem părtaşi mântuirii. Prin coborârea sufletului în iad şi revenirea Lui a împărtăşit lumină veşnică şi viaţa; şi exemplul Lui a întemeiat Sfântul Botez, încât „prin acesta să dobândim mântuirea, prin fiecare taină şi prin amândouă, îndumnezeind sufletul şi trupul şi primind seminţele vieţii celei nestricate". Suflet şi trup sunt ambele sfinţite prin aceste două Taine şi de aceste două Taine depinde mântuirea noastră. Încheie sfântul: „Căci de acestea două atârnă întreaga noastră mântuire, întreaga iconomie teandrică fiind recapitulată în acestea două". Astfel apare clar că sfântul leagă mântuirea omului de Sfintele Taine ale Bisericii. Nu le subestimează, cum făceau masalienii şi evhiţii, ci le consideră centre ale vieţii spirituale. În multe puncte ale omiliilor lui analizează amănunţit fiecare Taină.

Să vedem la început Taina Sfântului Botez. Valoarea Sfântului Botez este uimitoare, pentru că, deşi după fire suntem copii ai unor părinţi trupeşti, totuşi, botezaţi fiind întru Hristos şi îmbrăcându-ne în Hristos, devenim mai presus de fire „de la Hristos care biruie astfel firea". Şi precum El a fost zămislit fără sămânţă, dar de la Duhul Sfânt, tot astfel şi celor care cred în El le-a dat puterea să devină fii ai lui Dumnezeu. Prin Sfântul Botez depăşim firea, depăşim starea numită biologică şi dobândim starea după Hristos. Devenim mădulare ale Trupului lui Hristos şi astfel dobândim o altă familie, Biserica, mai înaltă decât familia noastră trupească, dobândim o altă înrudire, mai înaltă decât toate celelalte înrudiri omeneşti.

Faptul că acordă mare greutate şi valoare „acestei Taine de iniţiere" se vede din aceea că analizează în toată omilia respectivă slujba Sfântului Botez, prezentând cele săvârşite în cadrul acesteia, precum şi importanţa practică a celor oficiate. Aceasta o face în omilia din ajunul *Bobotezei*, cu prilejul sărbătorii *Teofaniei*. Nu vreau să prezint întreaga analiză pe care o face ceremoniei Sfântului Botez. Vreau numai să expun respectiva analiză şi interpretarea triplei cufundări a celui botezat de către preot în apă. Spune că apa este purificatoare, dar nu de suflete. De aceea coboară Domnul în râul Iordan şi, împreună cu El Însuşi, face să se sălăşluiască în apă harul Sfântului Duh, încât toţi aceia care vor fi botezaţi, urmând exemplul Lui, să se întâlnească cu El Însuşi şi cu Sfântul Duh şi să se umple de curăţitorul şi luminătorul har al *duhurilor raţionale*. Este cufundat de trei ori cel

botezat în apă pe de o parte pentru invocarea Sfintei Treimi, pe de altă parte ca să reprezinte îngroparea de trei zile a Domnului. De asemenea, învață că cele trei ridicări din apă arată „și învierea din păcat a sufletului care este alcătuit din trei părți și reîntoarcerea celor trei: a minții, a sufletului și a trupului, către nestricăciune".

Dar Sfântul Botez este legat foarte strâns cu pocăința. Nu se poate vorbi despre el în afara pocăinței deoarece „pocăința este și început și mijloc și capăt al viețuirii creștinilor". Pocăința premerge și urmează Sfântului Botez. „De aceea și înaintea Sfântului Botez și în timpul Sfântului Botez și după Sfântul Botez este și cerută, este și datorată". Acest lucru arată acel fapt pe care îl spuneam anterior și pe care îl vom dezvolta mai exact în partea următoare, că Tainele Bisericii nu sunt înțelese în afara vieții ascetic-isihaste. Faptul că pocăința premerge Botezului este arătat în slujba catehumenilor care în realitate este răstignirea poftelor și mai general, purificarea omului. Că pocăința urmează Sfântului Botez se vede din faptul că cei botezați sunt datori să păzească poruncile lui Hristos.

Sfântul folosește un exemplu semnificativ ca să sublinieze necesitatea vieții ascetice după Botez, care în realitate constă în viața de pocăință. Cum un copil a primit de la părinții lui posibilitatea să devină moștenitorul casei și al averii, dar nu o primește în acel ceas, pentru neîmplinirea vârstei, tot astfel și cel botezat primește prin Botez posibilitatea să devină moștenitor al lui Dumnezeu și împreună-moștenitor cu Hristos, dar o va primi când va fi împlinit duhovnicește. Și precum copilul pierde toate drepturile asupra averii și asupra casei dacă între timp moare, tot astfel și cel botezat va primi „dumnezeiasca și nemuritoarea înfiere și moștenire în mod cert și inalienabil în veacul următor, dacă nu s-a pierdut cu moartea sufletească". Și firește, „moartea sufletească este păcatul".

Cu alte cuvinte, Sfântul Botez dă posibilitatea moștenirii Împărăției Cerurilor, dar dacă omul pierde harul lui Dumnezeu prin păcat – de altfel păcatul este viața contra firii, îndepărtarea omului de Dumnezeu – atunci pierde drepturile și posibilitatea mântuirii. De aceea accentuează sfântul că pocăința este necesară și înaintea Botezului și după Botez. Astfel cel botezat, dacă vrea să dobândească mântuirea „va trăi în afară de orice păcat". Dimpotrivă, dacă după promisiunile pe care le-a făcut nu pășește con-

form cu viața și cu poruncile lui Hristos, ci încalcă și înfruntă pe binefăcător, atunci cade din dumnezeiasca înfiere și din moștenirea cea veșnică.

Să vedem acum învățătura Sfântului Grigorie despre marea Taină a Sfintei Euharistii, deoarece este una din Tainele centrale ale Bisericii, prin care omul este vindecat și este mântuit. Învață sfântul că Hristos prin întruparea Lui a devenit fratele nostru. Prin dezvăluirea Tainelor a devenit prietenul nostru, iar prin Sfânta Împărtășanie, prin cuminecarea cu Sângele Său, a devenit Mire al nostru. „Ne-a unit pe noi și ne-a îngemănat precum un mire cu mireasa, prin împărtășirea din acest Sânge făcându-se un singur trup cu noi". Astfel prin Taina Sfintei Euharistii, prin împărtășirea din Trupul și Sângele Său devine Mire al nostru. Se unește cu noi.

Referindu-se la Sfânta Împărtășanie, în cuvântul de Crăciun, după postul de patruzeci de zile, spune că, împărtășindu-se de Preacuratele Taine, creștinii devin părtași la Trupul și Sângele lui Hristos, se unesc cu Hristos și devin prin El un singur duh și un singur trup. „Să se facă părtași Sfântului Trup și Sângelui Său și, prin acestea, să se unească cu El și să se facă un duh și un trup cu El, în chip dumnezeiesc". Hristos prin Sfânta Împărtășanie ne dăruiește unirea cu el și astfel, nu numai după duh, dar și după trup, suntem „cu Acela, carne din carnea Lui și os din oasele Lui".

Precum în ajunul Bobotezei face o analiză completă și o interpretare a Tainei Sfântului Botez, la fel, înainte de sărbătoarea Crăciunului, alcătuiește o întreagă omilie referitoare la Taina Sfintei Euharistii. Se dovedește astfel un teolog euharistic. Evidențiază în omilia aceasta marea valoare a Tainei Sfintei Euharistii.

În primirea Sângelui lui Hristos există mult folos. „Acesta (sângele lui Hristos) ne face noi în loc de vechi și veșnici în loc de vremelnici; acesta ne face nemuritori și veșnic înfloritori, ca *niște pomi răsădiți lângă izvoarele apelor* de Duhul Sfânt, din care (arbori) iese rod spre viață veșnică". Din Sfânta Masă țâșnesc izvoarele duhovnicești, care udă sufletele și conduc omul până la ceruri. Împărtășindu-ne de Sfintele Daruri, devenim porfira împărătească sau, mai degrabă, sânge și trup împărătesc „și ne schimbăm spre dumnezeiasca înfiere". Toate acestea ne dezvăluie marea valoare a Sfintei Împărtășiri de Trupul și Sângele lui Hristos. Dar sfântul nu face o abstractă „euharistologie". Cu alte cuvinte, nu se mulțumește să prezinte numai marea va-

loare a Sfintei Împărtăşanii, ci, în acelaşi timp, analizează în această omilie pregătirea credincioşilor pentru împărtăşirea de Trupul şi Sângele lui Hristos şi alte puncte importante. În primul rând, evidenţiează nevrednica participare a multor creştini, în al doilea, pregătirea cu vrednicie pentru Sfânta Împărtăşanie, în al treilea, modul în care suntem datori să ne apropiem şi în al patrulea, ce se cuvine să facem după Sfânta Împărtăşire cu Trupul şi Sângele lui Hristos. Să le vedem însă mai pe larg.

La început, accentuează faptul că mulţi creştini se apropie în chip nevrednic să se împărtăşească. De aceea, vorbind la persoana întâi plural, spune că dacă ne-am apropiat de Sfânta Împărtăşanie cu conştiinţă vicleană, fără iertarea păcatelor noastre de către părinţii duhovnici, înainte să ne conformăm canonului cucerniciei, atunci „ne apropiem întru totul spre osândă şi pedeapsă veşnică, alungând şi aceste sfinte îndurări şi mila lui faţă de noi". Şi precum cel care a sfâşiat împărătească mantie şi a vârât-o în mocirlă va suferi pedeapsă, la fel se va întâmpla şi cu acela care în chip nevrednic se apropie de Sfânta Împărtăşanie. Scrie însă că nu suferă nimic în această situaţie Sfintele Daruri, deoarece nu suferă pătimiri, „ci în chip nevăzut se îndepărtează de noi".

Se cere, deci, o potrivită pregătire. Teolog adevărat, sfântul înfăţişează elementele realei pocăinţe, dar şi necesitatea ei pentru o vrednică împărtăşire de Trupul şi Sângele lui Hristos. Evită astfel o analiză abstractă a valorii Sfintei Împărtăşanii. Nu este filosof, nici moralist, ci teolog în deplinul înţeles al cuvântului. Deoarece câţi au gustat sfântul har cunosc modul lucrării lui, dar şi modul îndepărtării lui de la om. De aceea, ei sunt adevăraţii păstori ai poporului lui Dumnezeu.

Este necesară o curăţire a trupului şi a sufletului. „De aceea să ne curăţim înainte, fraţilor, şi trup, şi gură, şi minte, şi cu bună şi curată conştiinţă să ne apropiem". Curăţirea nu se termină numai cu cea exterioară, a trupului, ci se prelungeşte la curăţirea sufletului. Este necesară purificarea conştiinţei şi chiar a minţii înseşi. „Încât să ne apropiem numai după ce am spălat patimile din adâncul sufletului mai ales. Ca teolog ascetic, sfântul nu se opreşte la detalierea curăţirilor de suprafaţă, ci avansează la purificarea adâncului sufletului. „Căci aşa vom ajunge la mântuire."

Într-adevăr, atunci este atinsă mântuirea omului; altfel omul este condamnat. Desigur sfântul nu este utopist. Cunoaşte că în

cele din urmă nimeni nu este vrednic întru totul să se împărtăşească de Sfintele Taine. Suntem nevrednici, dar Dumnezeu este Acela care ne face demni din nedemni. De aceea accentuează valoarea pocăinţei, căci în acest mod Dumnezeu ne face vrednici din nevrednici: „Aşadar, să ne facem pe noi înşine vrednici prin pocăinţă, mai mult, să ne oferim pe noi înşine prin faptele pocăinţei Celui ce are puterea de a ne face vrednici din nevrednici".

Dincolo însă de pocăinţa dinaintea Sfintei Împărtăşanii, se cere participare cu credinţă. Se cuvine să participăm cu nădejde şi credinţă „având ca scop nu ceea ce e văzut simplu, ci cele nevăzute". Nădejdea şi credinţa se referă la faptul că în aparenta pâine, care se află pe Sfânta Masă, trebuie să vedem dumnezeirea. „Căci pâinea aceasta ca o catapeteasmă este, înăuntru tăinuind dumnezeirea". Fireşte, sfântul nu socoteşte că trebuie în mod simplu să facem unele cugetări şi socoteli bune, că în pâine este ascunsă dumnezeirea, că această pâine este Însuşi Trupul lui Hristos, ci cred că vrea, în principal, să sublinieze credinţa personală, care este „cugetare a minţii" şi „vedere a inimii", este contemplaţia lui Dumnezeu. Acela care a fost învrednicit de vederea lui Dumnezeu, acela recunoaşte pe Hristos şi în elementele pâinii şi vinului, care putem spune că sunt veşmântul smeririi Lui. Cunosc un ascet care, în timpul Sfintei Împărtăşanii, în momentul în care a primit Trupul şi Sângele lui Hristos, a văzut imediat lumina necreată şi a rămas în această contemplaţie trei zile întregi. Astfel credinţa, despre care vorbeşte aici sfântul, nu este o gândire raţională, ci în principal contemplaţia lui Dumnezeu, certitudinea personală a existenţei Lui şi recunoaşterea Lui, fie şi în stigmatele şi rănile Crucii.

Sfânta Împărtăşanie nu este sfârşitul unei perioade de pocăinţă, ci şi începutul unei noi pocăinţe. Precum pocăinţa premerge şi urmează Tainei Sfântului Botez, la fel se întâmplă şi cu Sfânta Împărtăşanie. Sfintei Împărtăşanii îi premerge şi îi urmează pocăinţa. În punctul acesta este foarte expresiv Sfântul Grigorie. Voi menţiona numai unele pasaje semnificative ale lui: „Ci noi, fraţilor, vă rog, să păzim în noi înşine harul lui Dumnezeu nemicşorat, pe noi înşine toţi tinzându-ne către ascultare şi împlinirea sfintelor porunci şi prin fapte, pe noi înşine lui Dumnezeu dăruindu-ne". Harul lui Dumnezeu trebuie să rămână nemicşorat în noi, iar acest lucru se face prin convertirea forţelor

noastre că să ascultăm şi să împlinim poruncile lui Hristos şi să ne dăruim pe noi înşine prin fapte lui Dumnezeu. După Sfânta Împărtăşanie este necesară trezvie deosebită şi rugăciune, „încât să rămânem mai presus de patimi" şi să purtăm aceleaşi virtuţi ale lui Hristos, care a binevoit să locuiască în noi. Împărtăşindu-ne de Legământul Sângelui lui Hristos, nu se cuvine să-l facem „pe acesta neadeverit prin fapte". Precum toţi aceia care păstrează sfinţenia devin părtaşi ai făgăduinţei lui Hristos, „tot astfel mare este chinul pentru cei care se fac netrebnici pe ei înşişi după ce au primit darul". După Sfânta Împărtăşanie se cuvine să fie exersată dragostea faţă de Dumnezeu şi faţă de semenii noştri, să fim smeriţi, să răstignim, cât este posibil, trupul, patimile şi poftele, să omorâm mădularele cele pământeşti, să murim în ceea ce priveşte păcatul şi să trăim în ceea ce priveşte virtutea.

Până aici am văzut că Sfântul Grigorie Palama este un teolog liturgic, adică nu face teologie abstractă. Îndeamnă creştinii să trăiască viaţa liturgică a Bisericii, dar evidenţiează că această viaţă liturgică nu este independentă de viaţa ascetică. Leagă Tainele cu asceza, care în realitate este aplicarea tuturor poruncilor lui Hristos. Astfel, referindu-se la ereticii masalieni, subliniază necesitatea Tainelor pentru mântuire şi viaţa duhovnicească. Se vede clar din câte am analizat până acum nu numai că nu subestimează Tainele, ci le consideră necesare. Acum să ne ocupăm de învăţătura lui despre celălalt centru al vieţii spirituale prin care suntem tămăduiţi, şi anume, viaţa isihastă.

Viaţa isihastă

Sfântul Grigorie nu se opreşte numai la evidenţierea valorii Tainelor Bisericii. Deja am scos în evidenţă că Tainele trebuie să fie legate de viaţa ascetică a Bisericii. Altfel, harul prin Sfintele Taine nu lucrează în chip mântuitor şi în chip tămăduitor, ci spre osândă. De aceea sfântul, paralel cu învăţătura despre Taine, se referă şi la viaţa isihastă.

În multe omilii există elemente care pot fi folosite în a doua parte a acestui capitol. Voi stărui însă mai mult asupra unei predici pe care a ţinut-o la Intrarea Sfintei Născătoare de Dumnezeu în Biserică, unde învaţă că Născătoarea de Dumnezeu în Sfânta Sfintelor a dobândit comuniunea cu Dumnezeu „prin

liniștea deprinderilor". Consider că omilia aceasta este un model de predică ortodoxă, deoarece în aceasta se vede deosebirea teologiei ortodoxe de teologia meditativă și chiar deosebirea modului în care vindecă ortodoxia de modul în care vindecă alte confesiuni, dacă vreuna din acestea în cele din urmă vindecă. Și cred că din felul în care vindecă fiecare confesiune se vede adevărul pe care îl oferă.

Sfântul Grigorie stabilește exact ce este sănătatea sufletului. Mulți, referindu-se la aceste probleme, se exprimă abstract și meditativ. Mulți terapeuți contemporani, care lucrează în afara Bisericii Ortodoxe, nu reușesc să vadă problema reală, deoarece dau în definitiv definiții abstracte despre boală și sănătate, dar și despre suflet. După Sfântul Grigorie, contemplația lui Dumnezeu, adică atunci când omul ajunge la o asemenea stare încât să vadă pe Dumnezeu, este „singură model pentru un suflet sănătos cu adevărat". Model de suflet sănătos este să te fi curățit și să fi ajuns la contemplația lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că cei care nu au primit aceste iluminări ale dumnezeiescului har și nu au ajuns, după diferite trepte, la contemplația lui Dumnezeu, sunt încă bolnavi. Prin urmare, boala și sănătatea sufletului dobândesc în învățătura Bisericii un caracter real și concret. Virtutea este un leac păzitor pentru neputințele sufletului și pentru patimile care sunt acțiunile sufletului contra firii, iar „contemplația (lui Dumnezeu) este rodul sufletului însănătoșit, ca una ce este scop și chip divin". Cu alte cuvinte, virtuțile, care sunt prinse în strădania noastră de a supune trupul sufletului și sufletul poruncilor lui Hristos, vindecă sufletul și sufletul tămăduit îl contemplă pe Dumnezeu. Omul este îndumnezeit nu prin „asemănarea meditativă a celor văzute", ci prin contemplație.

Pentru dobândirea acestei sănătăți duhovnicești este necesară deprinderea liniștirii. Sfinții Părinți, precum aici Sfântul Grigorie Palama, dau mare importanță acestei liniști, pentru că astfel omul păzește poruncile lui Hristos, dobândește virtuțile și își vindecă sufletul. Prin urmare, viața isihastă este drumul necesar tămăduirii și mântuirii sufletului, care este în contemplația lui Dumnezeu. Însă în ce constă această isihie ? Isihastul însuși cunoaște exact cum să descrie această viață. Isihasmul este părăsirea a „tot ceea ce este perceptibil cu simțirea", ridicarea deasupra „cugetărilor și raționamentelor, și a oricărei cunoașteri, și a cugetării înseși" și dobândirea acelei lucrări mentale după sim-

ţire, şi în continuare dobândirea necunoaşterii superioare cunoaşterii, adică dobândirea cunoaşterii duhovniceşti, cea de deasupra cunoaşterii filosofiei.

Vedem aici clar că isihasmul este punerea în rânduială a minţii. Mintea trebuie să se îndepărteze de toate cele create, să părăsească orice raţionament, chiar înţelegerea însăşi şi să se întoarcă în inimă. Isihasmul este oprirea minţii şi a lumii, uitarea celor de jos, iniţierea în cele de sus, lepădarea cugetărilor pentru ceva mai bun. Acest întreg mod de viaţă este numita făptuire, care este suişul spre *contemplaţie.*

Prin urmare, isihasmul* constituie viaţa practică care este stadiul curăţirii omului. Şi această purificare este numită pocăinţă, care în realitate este adunarea minţii în inimă. Aceasta este metoda apofatică, care dă naştere cunoaşterii apofatice, cunoaşterea pură a lui Dumnezeu.

După ce am văzut exact ce este sănătatea duhovnicească, cum simţim că a fost vindecat sufletul şi cum putem să ajungem la această stare trebuie să vedem cum stabileşte cu exactitate Sfântul Grigorie Palama această viaţă isihastă. În acest punct trebuie să stăruim în chip deosebit, deoarece astfel vom putea vedea mai clar rânduiala isihasmului, dar şi modalitatea tămăduirii sufletului.

Omul este „recapitularea creaţiei lui Dumnezeu". A fost creată întreaga lume şi la sfârşit a fost creat omul, după cum fac şi scriitorii când, la sfârşitul scrierii, recapitulează întregul cuprins al cărţii. Astfel, întreaga lume este, într-un fel, o scriere a „Cuvântului subzistent prin sine". În om au fost unite la un loc mintea şi simţirea. Între minte şi simţire există imaginaţia, opinia şi cugetarea. Astfel omul dispune de minte, imaginaţie, opinie, inteligenţă şi simţire.

Mintea omului este icoana lui Dumnezeu şi numai ea din toate cele lumeşti, dacă vrea, poate să cunoască pe Dumnezeu şi să devină după har dumnezeu. „Mintea, care este icoana lui Dumnezeu şi ştie pe Dumnezeu şi numai ea dintre toate cele lumeşti devine dumnezeu, dacă vrea."

Simţirea cunoaşte nu doar măsurile şi dimensiunile şi diversele calităţi ale ei, ci cunoaşte şi corpurile cereşti şi mişcările

---

* he hesyhia = ho hesyhasmós (î isihia = o isihasmos): al doilea termen este echivalentul popular al primului termen, dar mai cuprinzător din punct de vedere al conţinutului, arătând întreaga practică a asceticii ortodoxe. Vezi Babinioti, *Dicţionar al limbii greceşti noi*, sub *voce.*

lor şi astfel este începutul ştiinţei. Cu alte cuvinte, simţirea este forţa iraţională „de cunoaştere şi percepere a celor sensibile prezente". Cunoaşte şi percepe toate lucrurile sensibile.

Imaginaţia îşi are începutul în simţire dar lucrează şi în absenţa lucrărilor sensibile.

Opinia provine din imaginaţie şi este vot iraţional. Opinia este părerea pe care o avem despre fiecare chestiune, despre fiecare obiect. Şi această părere, precum am menţionat mai înainte, provine din imaginaţie, care îşi are începutul în simţire.

Inteligenţa „este totdeauna raţională, dar pas cu pas merge înainte spre opinia care se împlineşte cu raţiunea ei". Adică inteligenţa este acea capacitate raţională care întregeşte opinia.

Deşi mintea „este existenţă de sine stătătoare fiind activă prin ea însăşi" şi nu există vreun organ al minţii, totuşi toate celelalte capacităţi lucrează prin întâiul organ „al duhului psihic din cap".

Există această diviziune la Sfântul Grigorie Palama, de unde putem înţelege marea valoare a minţii în relaţie cu celelalte forţe ale sufletului. Simţirea este capacitatea iraţională a sufletului şi de aceea nu poate să se înalţe şi să cunoască pe Dumnezeu. Celelalte două forţe, opinia şi inteligenţa, chiar dacă sunt raţionale, totuşi nu sunt dezlegate de imaginaţie, care este vistieria simţurilor, şi de aceea sunt nepotrivite să cunoască pe Dumnezeu, căci lucrează prin duhul psihic, ca organ, şi după cuvântul apostolului Pavel „omul sufletesc nu primeşte cele ale Duhului". De aceea numai mintea este organul care poate să-L cunoască pe Dumnezeu şi să devină dumnezeu după har. În minte este dobândită dragostea faţă de Dumnezeu. De aceea, după învăţătura sfântului, dragostea faţă de Dumnezeu nu are nici o legătură cu simţirile şi închipuirile, ci cu mintea, care mai înainte a fost purificată şi primeşte iluminarea de la Dumnezeu. Astfel mintea, dacă a fost eliberată de povara faţă de cele de jos şi a fost întoarsă către ea însăşi, atunci „devine şi de o mai bună şi de o mai înaltă lucrare", prin care este unită numai cu Dumnezeu. Acest fapt, desigur, presupune omorârea energiilor iraţionale şi raţionale ale sufletului, încât mintea să nu fie împrăştiată în lumea perceptibilă şi în cele create, şi astfel să se întoarcă spre ea însăşi din împrăştierea de mai înainte, să ajungă în inimă şi prin inimă să se ridice la Dumnezeu. Astfel va dobândi comuniunea şi cunoaşterea lui Dumnezeu.

Analizând toată această activitate a minții contra naturii și mai presus de natură și prezentând dezbinarea sufletului, vrea să atragă atenția omului spre modul în care dobândește sănătatea duhovnicească. Și din moment ce, cum am dezvoltat anterior, indiciul sănătății duhovnicești este în principal contemplația lui Dumnezeu, atunci metoda isihastă însăși, care este strădania de a întoarce mintea, eliberată de toate celelalte lucrări, în inimă, este modul de vindecare a omului.

Sfântul însă nu se oprește la un nivel teoretic. Prezintă ca prototip de viață isihastă, dar și de suflet vindecat, pe Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, care în Sfânta Sfintelor a dobândit această comuniune cu Dumnezeu cel Întreit.

Născătoarea de Dumnezeu cunoștea, spune sfântul, că numai mintea poate să se unească cu Dumnezeu, nu și celelalte lucrări ale sufletului. De aceea, omorând toate celelalte energii, trăia această curată viață a minții. „Ea căuta viața cea mai presus de acestea și cu adevărat viață a minții, neamestecată cu cele de jos, dorind pe Dumnezeu în chip nemăsurat și unirea cea mai presus de lume cu Acesta". De aceea Născătoarea de Dumnezeu a părăsit lumea, s-a îndepărtat de oameni, a dorit viața nevăzută tuturor și neamestecată, a fost dezlegată de orice legătură în ce privește materia, s-a înălțat chiar și de la această atracție în ce privește trupul și astfel „a urmat mintea pas cu pas prin întoarcere către ea însăși, prin veghere și prin neîncetată sfântă rugăciune". Se ocupa Născătoarea de Dumnezeu cu rugăciunea neîntreruptă, numita rugăciune a minții, și a adunat mintea ei în inimă. Și scăpată de orice cugetare, distingea o nouă și tainică cale spre ceruri, numita „tăcere a minții". Și veghind în această tăcere a minții, a ajuns la contemplația lui Dumnezeu. Astfel devine „nor strălucitor cu apă vie, și auroră a zilei tainice și purtătoare cu chip de foc al Cuvântului". Pentru că fără har nu poate nimeni să vadă pe Dumnezeu, precum nu poate ochiul să vadă fără lumina simțită.

Ceea ce s-a întâmplat cu Născătoarea de Dumnezeu se întâmplă și cu oamenii îndumnezeiți. Cel învrednicit de acest dumnezeiesc har, după purificarea prin deprinderea isihastă, schimbat de sfânta schimbare „acesta întreg este lumină, și împreună cu lumina este, și cu lumina în chip cunoscut vede cele nedescoperite tuturor fără de nespusul har, nu numai deasupra simțurilor trupești fiind, ci și deasupra a orice din cele cunoscute nouă, dar și întru totul celor de deasupra noastră, prin puterea naturală".

Din toată această analiză reiese clar valoarea metodei isihaste. Născătoarea de Dumnezeu şi toţi cei îndumnezeiţi urmează aceeaşi cale. Nu poate nimeni să urmeze un drum diferit. Numai prin purificarea care se săvârşeşte în atmosfera isihasmului, precum îl descriu Sfinţii Părinţi, poate omul să se vindece şi, vindecat, să vadă pe Dumnezeu.

În încheiere, aş vrea să reamintesc ceea ce am menţionat la începutul articolului, că Sfântul Grigorie Palama este teolog universal. Nu este fragmentar. Orice fragmentare este erezie. Astfel duce o luptă paralelă atât împotriva masalienilor, cât şi împotriva varlaamiştilor. Acceptă acest propovăduitor al Tradiţiei ortodoxe că sănătatea sufletului este atinsă prin viaţa liturgică şi isihastă. Cine desparte Tainele de rânduiala isihasmului şi cine desparte viaţa isihastă de Taine distruge lucrarea mântuitoare şi rămâne în veci netămăduit, adică nemântuit. Trebuie ca toţi să ne vindecăm ca să vedem pe Dumnezeu ca lumină, la a Doua Venire a Lui, şi acest fapt să devină viaţă; iar nu ca foc, care va fi iadul. Şi această vindecare a sufletului este atinsă prin trăirea vieţii liturgice şi ascetice a Bisericii. Aici se află Ortodoxia. Ortodoxia în afara acestor necesare premise este ideologie, care nu mântuieşte.

Mai 1987

4. Sănătatea duhovnicească

Mulţi oameni cred în Dumnezeu, dar puţini cunosc din experienţa lor pe Dumnezeu. Mulţi merg la biserică, dar puţini se vindecă. Mulţi, mai ales teologi, posesori ai diplomei de Facultate de Teologie, au multe cunoştinţe privitoare la Dumnezeu, dar puţini posedă cunoaşterea lui Dumnezeu. Mulţi se numesc creştini, dar puţini au sănătate duhovnicească.

Dincolo de legile biologice şi fizice care reglează viaţa, există şi legile numite duhovniceşti. Prin termenul legi duhovniceşti nu înţeleg simplu Legea lui Dumnezeu, ci legile mistice care reglează viaţa duhovnicească. Mulţi dintre noi suntem fascinaţi de legile exterioare, aparente şi ignorăm cu desăvârşire legile duhu-

lui. Cred că necunoaşterea acestora din urmă constituie boala duhovnicească, în timp ce cunoaşterea lor constituie sănătatea duhovnicească. Într-adevăr cel care are sănătate duhovnicească priveşte lucrurile vieţii prin altă prismă. Mintea lui este înrobită de o altă viaţă. Se mişcă, se poartă şi se duce în altă lume. Abordează viaţa din alte perspective. De aceea şi este de neînţeles de către mintea lumească. Acest fapt desigur nu înseamnă că creştinul care dispune de sănătate duhovnicească este insensibil la durere, nu se întristează niciodată, dar ştie să mute tristeţea lui la alt nivel.

Aş vrea în continuare să dau un reper spiritual al acestei vieţi duhovniceşti. Pentru că Biserica prin toată viaţa ei se luptă să ofere oamenilor sănătatea duhovnicească.

a) Cel sănătos duhovniceşte se îmbată de dragostea lui Dumnezeu. Are simţuri duhovniceşti şi poate să perceapă dragostea lui Dumnezeu în bucurie şi în tristeţe, în chin şi în desfătare, în numita fericire şi în aşa-numita nefericire. Poate să vadă dragostea lui Dumnezeu în chin şi în strâmtorare şi nu numai în bucurie şi fericire. Mintea lui este ancorată în Dumnezeu şi nu se schimbă, în ciuda dificultăţilor exterioare. Poate să se îndurereze, dar nu se schimbă. Simte dragostea lui Dumnezeu.

Şi când se luptă să păstreze voia sfântă a Lui, nu o face ca să nu meargă în iad, nici ca să câştige raiul, ci pentru că se simte fiu al lui Dumnezeu şi vrea să mulţumească pe Tatăl său. Chiar când creştinul vrea să trăiască în pustiu, nu o face din ură faţă de oameni, ci din dragoste faţă de Dumnezeu.

Avva Marcu a spus lui avva Arsenie: „De ce fugi de noi ?". Şi avva Arsenie a spus: „Dumnezeu cunoaşte că vă iubesc, dar nu pot să fiu în acelaşi timp cu Dumnezeu şi cu oamenii. Oamenii au multe dorinţe; nu pot aşadar să las pe Dumnezeu, şi să merg cu oamenii". E clar aici că rolul principal îl joacă dragostea pentru Dumnezeu. Spunea un ascet: „Vreau să merg în rai ca să nu mă vadă Dumnezeu în iad şi să Se întristeze". Cel care iubeşte pe Dumnezeu şi vede ceea ce a făcut Dumnezeu pentru om este mistuit de această dragoste.

b) Cel sănătos duhovniceşte neglijează dreptul lui ca să păstreze dreptul lui Dumnezeu în viaţa sa. Pentru că altă valoare are dreptatea omenească şi alta dreptatea dumnezeiască. Numai cine dispune de sănătate duhovnicească poate să separe dreptatea lui Dumnezeu de evidenta nedreptate omenească. Sfântul Doro-

tei are o expresivă învățătură despre distrugerea pe care o creează în om îndreptățirea de sine. Dacă stăruie cineva în îndreptățirea, în precumpănirea dreptății omenești, își creează premisele distrugerii, în principal a celei sufletești. E posibil ca cineva să fie nedreptățit de oameni, dar deoarece întâmpină aceasta după Dumnezeu și se străduiește să nu piardă dreptatea lui Dumnezeu, trăiește o altă realitate, cu neputință de înțeles de omul cu mentalitate lumească.

Cine dispune de sănătate duhovnicească nu suferă când e nedreptățit de om. E posibil să-l nedreptățească. Acela însă vede legile duhovnicești care lucrează sub această evidentă nedreptate. Sfântul Marcu Ascetul are o remarcabilă învățătură asupra acestui subiect. Cine, spune el, nu este respectat de cineva dar nu vrea să-l biruiască în cuvânt și gândire, „cunoaștere adevărată dobândește și credință sigură dovedește Stăpânului". Cine este nedreptățit și nu răzbună nedreptatea, acesta primește mare răsplată de la Dumnezeu.

Omul sănătos duhovnicește raportează totul la Dumnezeu. Așteaptă răsplată în Împărăția Cerurilor. Nu caută aici pe pământ îndreptățirea de la vreun om. Nu intră în înșelătorul cerc al justificărilor, pentru că așteaptă reabilitarea de la Dumnezeu. Se bucură și tresaltă de nedreptate. Deoarece cu cât este nedreptățit omul aici pe pământ, cu atât va fi îndreptățit de Dumnezeu. Prin răbdare și bucurie în nedreptate împrumută Împărăția Cerurilor. De aceea Sfântul Marcu Ascetul precizează: „Fiind păgubit ori fiind ofensat sau fiind prigonit de cineva, nu judeca prezentul, ci viitorul așteaptă-l", și atunci vei afla că acest lucru a devenit cauza multor bunătăți, nu numai în prezent, ci și în viitor. Sfântul Isaac, mai mult, învață că acela care poate să respingă nedreptatea și totuși o suportă cu bucurie, „acesta a primit de la Dumnezeu mângâierea"; primește înăuntrul lui chemare și mângâiere de la Dumnezeu. Și Dumnezeu când mângâie nu se zgârcește. Mai mult, spune același, că acela care rabdă osândirile cu umilință, „acesta la desăvârșire a ajuns și de îngeri este lăudat. Căci nu există nici o altă virtute așa de mare și de greu de obținut".

În *Pateric* se menționează o situație a unui frate care a fost nedreptățit și s-a refugiat la avva Sisoe spunând că vrea să răzbune nedreptatea. Avva îl ruga: „Copile, nu căuta singur alinare, ci mai degrabă lasă lui Dumnezeu cele ale răzbunării". Fratele nu a vrut să asculte chemarea sfântului bătrân care l-a îndemnat atunci să

se roage împreună lui Dumnezeu. Au făcut următoarea rugăciune: „Dumnezeule, nu mai avem nevoie să veghezi pentru noi; căci noi înfăptuim răzbunarea noastră înșine". Fratele auzind cuvântul acesta s-a smerit și a cerut iertare de la avva. Și totuși mulți dintre noi suntem bolnavi duhovnicește, nu cunoaștem legile duhovnicești și vrem să primim din viața aceasta dreptatea noastră, căutăm răzbunarea fratelui, nu ne încredințăm pe noi înșine lui Dumnezeu. Poate să spună oricine cu siguranță că cei sănătoși duhovnicește nu numai că nu răzbună nedreptatea, ci se bucură peste măsură de aceasta. Deoarece în acest mod lasă posibilitatea lui Dumnezeu să lucreze. Și Dumnezeu, ca un drept care este, iubește mai mult copiii care sunt nedreptățiți.

c) Cel sănătos duhovnicește este stăpânit sau, mai bine zis, este inundat de smerenie. Nu duce luptă să se smerească, dar fiindcă dispune de legile duhovnicești, se smerește de la sine. Smerenia este o stare naturală a lui. Precum schimbările de vreme de la sine schimbă termometrul, în același fel și toate întâmplările vieții smeresc omul. Cel sănătos duhovnicește este smerit în bucurie și în tristețe, în slavă și în necinste. Lumina necreată s-a unit cu firea lui. S-a îmbrăcat cu veșmântul dumnezeirii, care este sfânta smerenie a lui Hristos. Această smerenie este legată foarte strâns cu osândirea de sine. Cel sănătos duhovnicește privește neorânduiala sa și primul se învinuiește pe sine însuși. Ceilalți, când îl ofensează, în realitate indică ceea ce el însuși a realizat mai înainte. De aceea nu-l deranjează mult aceasta. Un arhiepiscop și unii frați au vrut să încerce dacă avva Moise Etiopianul are adevărată smerenie. Astfel arhiepiscopul a dat poruncă să-l alunge din biserică și, în același timp, să-l urmărească ce va spune când iese. Și într-adevăr, i-au spus: „Ieși afară etiopianule". Acela a ieșit imediat spunând: „Bine ți-au făcut, negrule cu piele tuciurie; nefiind om, de ce să intri în mijlocul oamenilor ?".

Această sfântă prihănire de sine există în situații de mare ispită. Cel sănătos duhovnicește în clipele dificile ale vieții lui simte că el însuși este cauzator al neorânduielii și aplică cuvântul lui avva Or care spunea: „în orice ispită să nu acuzi pe om, ci numai pe tine însuți, spunând că pentru păcatele tale se întâmplă acestea".

d) Cel sănătos duhovnicește nu acceptă gânduri viclene împotriva fraților săi, ci le schimbă în bune. Peste tot vede planul lui Dumnezeu pentru mântuirea sa. Cred neclintit că din modul

în care întâmpinăm gândurile, bune și rele, care vin zilnic, se vede dacă dispunem de sănătate duhovnicească. Omul sănătos nu vede deloc în jurul lui oameni răi. Toți sunt buni, toți sunt sfinți. Acest fapt desigur poate să îl facă în ochii celorlalți prost și naiv, dar el are slava lui Dumnezeu. Și dacă din întâmplare ceilalți își ies din fire chiar și atunci îi justifică. De aceea un aghiorit se exprima că trebuie să fim o fabrică de gânduri bune. Încontinuu să transformăm gândurile. Să îndreptățim pe toți oamenii. Este foarte semnificativ că suntem bolnavi, de aceea suntem înclinați spre faptul de a judeca și de a condamna. Știu un oarecare monah cu care dacă discuți o zi întreagă nu-l vei auzi deloc să judece pe om. Acest fapt exprimă sănătatea duhovnicească de care dispune. Și socotesc, cei mai mulți suferim de lipsa acestei sănătăți duhovnicești. De aceea toate și toți ne greșesc.

Există oameni care dispun de forță psihică. Unii dintre aceștia au o mare cunoaștere omenească, alții dispun de o mare experiență socială și alții se disting printr-o mare inteligență prin care pot să pună lucrurile la locul lor. Astfel, din cauza acestor caracteristici, pot să aibă tărie sufletească și aproape de ei găsesc odihnă mulți oameni, deoarece aceștia îi ajută să-și dezlege în parte problemele. Însă una este percepția pe care o dobândim cu acești oameni și alta percepția pe care o dobândim cu aceia care au sănătate duhovnicească, în care lucrează legile duhului. Aceștia au liniște și seninătate interioară nu pentru că au tărie sufletească, ci pentru că au harul lui Hristos. Primii pot să păstreze oamenii aproape de ei, să le ofere o mângâiere sufletească, nu pot însă să-i tămăduiască, nu pot să-i mântuiască. Lasă nerezolvate problemele esențiale care îi preocupă. În timp ce aceia care dispun de sănătate duhovnicească sunt unica mângâiere a celor bolnavi.

Așadar chestiunea fundamentală nu este cum vom izbuti să rezolvăm diferitele probleme care ne preocupă. Problema fundamentală este cum ne vom muta la alt nivel de viață, cum vom dobândi o altă percepție. Dacă ne mutăm la acest alt nivel în care domină viața veacului viitor, atunci nu ne vor întrista dificultățile nivelului vieții prezente. Problema fundamentală nu este să luăm o aspirină ca să înceteze durerea de cap, ci să vindecăm cauza care o provoacă. La fel se întâmplă și în problemele duhovnicești. Nu urmărim simplu să înfrânăm gândurile și să orânduim lucrurile, ci să le schimbăm în întregime. Să dobândim altă viață.

Să ne naștem în altă lume. Să renaștem. Să dobândim un puternic stomac duhovnicesc, care va digera toate alimentele. Atunci nu va suferi de alimente, nu va fi distrus de acestea, ci acest stomac duhovnicesc va asimila alimentele și le va face sânge și carne. Chestiunea deci este aceasta: cum vom dobândi organism duhovnicesc și cum în acest organism duhovnicesc vor sluji legile duhului. Trebuie să dobândim sănătate duhovnicească ca să putem trece, bucurându-ne, dincolo de sufocarea socială, pe care de multe ori o simțim.

August 1986

5. Suficiență de sine, disperare, bărbăție

Viața duhovnicească este o taină, este o călătorie în care oricine întâlnește multe piedici și multe situații speciale, de aceea cunoașterea tuturor acestor probleme și a particularităților este o adevărată știință. Astfel cea mai mare știință este să cunoască cineva toate potecile pe care trebuie să le urmeze, dar în același timp să cunoască și modalitatea la care va recurge ca să poată fi călăuzit la capătul drumului. Cei mai învățați, cunoscătorii acestei călătorii, sunt sfinții lui Dumnezeu. Aceștia cunosc sigur toate dificultățile și exprimă diferite modalități pentru ieșirea din ele. Chiar părinții duhovnicești care disecă sufletele celor care se îndreaptă spre ei sunt în stare să cunoască, atât cât este cu putință, această dificilă călătorie pentru mântuirea sufletului omului.

O mare dificultate, care se naște în viața duhovnicească a creștinilor, este aceea care pornește din autosuficiență și disperare. De asemenea una dintre cele mai mari, dintre cele mai importante arme pentru îndepărtarea deznădejdii în lume, care ne asaltează în călătoria noastră spirituală, este bărbăția. Deoarece observ că în aceste trei chestiuni suferă oamenii contemporani, adică au pe primele două (autarhia și disperarea) și nu o au pe cealaltă (bărbăția), voi schița unele adevăruri în ceea ce privește aceste realități.

Suficiența de sine

Cuvântul *autarhie* înseamă faptul de a fi cineva suficient lui însuși. Această semnificație o are și adjectivul autarhic. Prin extindere autarhia înseamnă independență economică. În Sfânta Scriptură este folosit cu sensul că trebuie să avem mijloacele economice necesare pentru întreținerea noastră ca să nu împovărăm pe ceilalți și în același timp să dăm din surplus celor care au nevoie. În plus, autarhie este și faptul de a fi cineva autonom față de har, de a deveni independent de Dumnezeu și de jertfa dragostei și de a o folosi abuziv pentru el însuși. Autarhie este numită în terminologia contemporană și acea stare după care supraestimăm darurile noastre spirituale, virtuțile noastre, considerăm că acestea sunt singurele demne de cuvânt și în plus socotim că suntem desăvârșiți și, prin urmare, nu avem nevoie de creștere. Simțul desăvârșirii este cel care este caracterizat de multe ori astăzi cu termenul *autarhie*.

Din păcate, de acest lucru suferim cei mai mulți dintre creștinii contemporani. Avem senzația desăvârșirii noastre duhovnicești. Nu simțim că avem nevoie de îndrumare și de mai multă creștere a vieții noastre duhovnicești. Dimpotrivă, socotim că ceilalți sunt inferiori în multe chestiuni și de aceea trăim fariseismul în viața noastră. Cred că acest pericol al autarhiei, care este însoțit de disprețuirea celuilalt, este unul din cele mai mari pericole ale epocii noastre.

Această autarhie este o groaznică iluzie. Filotei Sinaitul descrie această stare pe care o întâlnea la oamenii epocii lui, mai ales la monahi. Mulți, spune, dintre monahi „nu cunosc a minții rătăcire“, care vine din înrâurirea și influența demonilor. Deoarece sunt neinstruiți și simpli, se ocupă cu viața practică fără să se îngrijească deloc de minte. Sunt fără gustul curățeniei inimii și nu cunosc întunericul patimilor lor. Acești monahi „lucrarea păcatelor o socotesc numai scădere, înfrângerile și izbânzile nejudecându-le după înțelesul lor“.

Într-adevăr, mulți dintre creștini și dintre monahi lucrează numai virtutea practică fără să înainteze și la contemplație, adică la strădania de a purifica „partea vizibilă a sufletului“, fără să se îngrijească de cele ale vieții interioare, fără să aibă dragoste față de Dumnezeu și cunoaștere de Dumnezeu. Nu se ocupă cu rugăciunea minții și viața lăuntrică. Exact din această cauză ignoră cu

desăvârșire sărăcia lor duhovnicească, care este prima fericire a lui Hristos. Astfel, nu se disting prin pocăință, care este elementul necesar al comportamentului ortodox, prin care vine în inima noastră harul lui Hristos.

De multe ori, întâlnind astfel de oameni, simțim o groaznică îndoială. Să-i lăsăm în această stare, care constituie boală sufletească, care sigur va sfârși în moarte și insensibilitate a sufletului, sau să urmărim să împrăștiem buna părere pe care o au despre ei înșiși ? Problematica este serioasă, pentru că uneori, când s-a spart masca autarhiei, atunci omul cade într-o mare disperare, care este posibil să-i facă mare rău. De aceea este nevoie de o mare și neadormită grijă păstorească. Cred că în punctul acesta se află crucea părintelui duhovnicesc. Crucea constă în faptul cum va distinge autarhia spirituală, cum o va împrăștia și cum va tămădui după aceea omul de rana părutei cuviințe.

În continuare vom încerca să vedem unele ascunzișuri ale acestei metode de vindecare, pe care o exercită părintele duhovnicesc și pe care trebuie să o mânuiască și creștinii ca să-și dobândească mântuirea.

Disperarea

Cuvântul de față este despre disperarea în care se găsesc mulți oameni ai epocii noastre. Disperarea, după Sfântul Ioan Sinaitul, poate să fie distinsă în două categorii. Una este disperarea care pornește „din mulțimea păcatelor și din povara conștiinței și din tristețe insuportabilă" și a doua este disperarea „din trufia survenită în noi, din înfumurare, la cei care se judecă pe ei înșiși nedemni de căderea întâmplată". Prima deznădejde conduce omul la nepăsare și în a doua continuă cu disperare ostenelile spirituale, adică asceza, lucru care este nefolositor, cum spune Sfântul Ioan. În deznădejdea celei de-a doua situații cade omul care are mare trufie și o exagerată părere despre el însuși; după păcat nu poate crede că el a săvârșit asemenea fapte. Desigur, trufia și disperarea, spune Sfântul Ioan Scărarul, sunt opuse între ele, după cum de asemenea opuse sunt căsătoria și înmormântarea, dar este posibil să le vedem pe acestea amândouă împreună din acțiunea demonilor. „Însă este posibil să fie văzute amândouă deodată din dezordinea demonilor."

Astfel disperarea în legătură cu mântuirea este de la demoni. Sfântul Ioan iarăşi învaţă că nu trebuie să acordăm crezare viselor demonilor despre chinuri, ci să credem numai în acelea care ne învaţă iadul şi judecata; „dacă disperarea te tulbură, şi acelea de la demoni sunt".

Disperarea aceasta a demonilor desăvârşeşte condamnarea noastră. Precum îi este imposibil omului care a murit să păşească, tot astfel „este imposibil ca cel disperat să se mântuiască". Acela care nu crede în îndurările şi mila lui Dumnezeu şi este dezamăgit, acesta se înjunghie pe el însuşi. „Cel care disperă, pe sine însuşi s-a înjunghiat." Sfinţii sfătuiesc să nu deznădăjduim până la ultima suflare. „Nu trebuie până la cea de pe urmă suflare să disperăm niciodată" (Sfântul Ioan Sinaitul).

A fost spus şi anterior că mulţi oameni în epoca noastră nu vor să asculte nici un cuvânt dojenitor şi vindecător nici chiar de la însuşi părintele lor duhovnicesc. Cad atunci în mare deznădejde. Sau chiar citesc vieţi ale sfinţilor şi învăţături ale sfinţilor şi simt deznădejde, gândind că ei nu fac nimic bun. Acest lucru este dintr-un punct de vedere foarte bun. Trebuie uneori să se spargă crusta „sfinţeniei" noastre şi a cuminţeniei şi să începem să ne clădim casa sufletului. Să încetăm să trăim cu vise şi reverii. Lumea fantastică este aceea care ne creează multe anomalii sufleteşti şi probleme interioare. Astfel este necesară o moarte a acestei iluzii.

Mulţi sfinţi vorbesc despre disperare întru Dumnezeu. Trebuie oricine să înceteze să creadă în idolul lui însuşi, care este izvorul unei mari anormalităţi. Dar paralel cu acest mare privilegiu al disperării trebuie să fie cultivată nădejdea în Dumnezeu. Adică trebuie să cred în propria mea ticăloşie şi netrebnicie, dar paralel să cred în marea dragoste, în iubirea de oameni şi mila lui Dumnezeu.

Astfel creşte rugăciunea. Şi proporţional cu încordarea cu care se face rugăciunea şi creşte pocăinţa, este dată omului binecuvântarea lui Dumnezeu. Cine ascultă faptele suprafireşti ale sfinţilor, adică virtuţile peste fire, şi cade omeneşte în deznădejde este „neraţional", adică absurd. Creştinul cu conştiinţă, studiind vieţile sfinţilor, ori înaintează cu bărbăţie la imitarea lor, ori dobândeşte cu umilinţă osândirea de sine, îşi recunoaşte neputinţa lui şi se condamnă pe el însuşi (Sfântul Ioan Sinaitul).

Astfel există deznădejdea după om, care este acţiune a demonilor şi paralizează omul, şi disperarea după Dumnezeu, care

este inspirată de harul lui Dumnezeu și conduce omul la rugăciune, la căutarea milei lui Dumnezeu. Prima are ca semn distinctiv inerția și insensibilitatea, a doua rugăciunea și nădejdea în Dumnezeu.

Bărbăția

Sfinții Părinți pe de o parte condamnă autosuficiența vieții noastre spirituale, pe de altă parte scot în evidență că este necesară deznădejdea după Dumnezeu, care este îmbinare între starea sinelui nostru și nădejdea în Dumnezeu. Dau însă mare importanță virtuții bărbăției. Prin aceasta omul poate să rabde arșița simțirii osândirii și a iadului. Numai omul acela care are virtutea bărbăției poate să depășească această mare ispită pe care o întâlnește în călătoria spirituală. Prin bărbăție omul se oprește la marginile iadului și nădăjduiește în dragostea lui Dumnezeu, chiar dacă este ars de flăcările iadului. Flăcările iadului ard patimile, dar bărbăția duhovnicească îl face să se întoarcă spre Dumnezeu și să ceară mila și binecuvântarea Lui.

Bărbăția este gândirea curajoasă, este nădejdea desăvârșită în Dumnezeu.

Valoarea bărbăției duhovnicești este mare. Sfântul Ioan Sinaitul recomandă: „Bărbăția întreagă dobândește și vei avea pe Dumnezeu învățător rugăciunii tale". Mintea moare de păcate și de patimi. Numai sufletul curajos înviază mintea care moare. „Sufletul curajos mintea care murea a înviat-o." Acela care are bărbăție este eliberat de influența diavolului și-și vindecă sufletul. „Străduiește-te la multă smerita cugetare și bărbăție și să nu se agațe răutatea demonilor de sufletul tău" (Sfântul Nil Ascetul).

Această bărbăție duhovnicească este dar al lui Dumnezeu, dar este cultivată și de om. Precum toate virtuțile, și virtutea bărbăției este conlucrare a lui Dumnezeu și a omului. După Isihie Presbiterul, patru sunt virtuțile fundamentale ale omului, care alcătuiesc întreaga viață duhovnicească a lui: gândirea, înțelepciunea, dreptatea și bărbăția. Lucrarea gândirii este să miște întotdeauna mânia „spre încăierarea luptei din interior și către prihănirea de sine". Lucrarea înțelepciunii este să miște rațiunea către strictă trezvie și contemplație spirituală. Lucrarea dreptății este să dirijeze dorința către virtute și către Dumnezeu, iar lucrarea bărbăției

este să stăpânească și să guverneze cele cinci simțuri, încât să nu fie molipsit omul cel dinlăuntrul nostru și cel din afară, adică inima și trupul. Strădania pe care o depune omul să-și păstreze simțurile curate, încât să nu fie îmbolnăvit trupul și inima, este aceea care dezvăluie bărbăția sprituală și chiar o cultivă mai mult. De asemenea, după Ilie Presbiterul, sufletul curajos are două opaițe, adică pe cel practic și pe cel contemplativ (virtutea practică și cea contemplativă), și astfel înfăptuiește cele datorate.

Dar și după săvârșirea păcatului, chiar dacă s-a vlăguit anterior bărbăția și a căzut în păcat omul, este nevoie iarăși de această bărbăție spirituală. Atunci trebuie să se întoarcă complet la Dumnezeu, inspirat de harul Lui și de dragostea Lui. Și chiar această pocăință este „fiica nădejdii și respingerea disperării", după Sfântul Ioan Sinaitul. El scrie: „Pocăința este continua neașteptare a mângâierii trupești. Pocăința este cuget automustrător și îngrijirea de sine cea fără de grijă. Pocăința este fiica nădejdii și respingerea disperării. Cel care se pocăiește este judecător care nu se rușinează". Și această mare pocăință, care este mișcată de Sfântul Duh, este fiica nădejdii și potrivnica disperării. Cel care se pocăiește se simte pe sine însuși judecător, dar judecător care nu se rușinează, adică judecător scăpat de rușine.

Sufletul curajos chiar și după un păcat se întoarce iarăși la Dumnezeu și caută vindecarea. Avva Pimen unui frate care i-a spus: dacă voi cădea într-o greșeală „mă mustră cugetul meu și mă condamnă: de ce ai greșit ?" i-a răspuns: „În clipa în care cade omul în greșeală și spune «am greșit», în aceeași clipă a și încetat să greșească". De aceea, după același părinte, „dacă suntem curajoși, lucrează împreună cu noi mila Lui".

Concluzia este că trebuie să ne eliberăm de autosuficiență, care ne ține totdeauna în neputință și moarte duhovnicească, care este necunoașterea noastră de sine. Să cerem să ne dea Dumnezeu cunoașterea de sine, să ne descoperim rănile sufletului nostru. Dacă după descoperirea aceasta simțim deznădejdea, să considerăm aceasta o binecuvântare și un dar al lui Dumnezeu. Să ne întoarcem însă cu bărbăție la Dumnezeu și să cerem mila Lui. Această bărbăție spirituală ne va întări să trecem această dificilă cale, încât să trăim mila și dragostea lui Dumnezeu.

Ianuarie 1986

6. Echilibrul duhovnicesc*

În Liturghie, după Sfânta Împărtăşanie, există şi următoarea frază-rugăciune către Hristos: „Curăţeşte-mă, spală-mă şi mă îndreptează“. Rugăm pe Dumnezeu să ne curețe, să ne spele şi să ne îndrepteze. În principal am vrut să stărui asupra ultimului cuvânt, „îndreptează-mă“.

Cea mai mare problemă care preocupă omul este chestiunea îndreptării. Trebuie să fie echilibrat, încât să lucreze fiziologic în toate situaţiile care se ivesc în viaţă. Precum o maşină este reglată bine şi funcţionează regulat, tot astfel şi omul are nevoie de o specială echilibrare duhovnicească. Trebuie să dobândească sănătate duhovnicească, încât să reacţioneze fiziologic la toate problemele care se manifestă în viaţă.

Există o mare nevoie de echilibru, deoarece prin cădere şi viaţa de păcat şi de patimi am fost dezechilibraţi**. În loc să avem centrul vieţii noastre în Dumnezeu şi să cumpănim viaţa noastră cu temelia pe legea sfântă, o cumpănim cu temelia pe propria noastră logică care în multe chestiuni este absurdă. Centrul vieţii noastre a devenit omul şi nu Dumnezeu-Omul, legea raţiunii şi nu legea lui Dumnezeu, lucrarea patimilor şi nu lucrarea Preasfântului Duh. Astfel am fost complet dezechilibraţi. În realitate în ce constă dezechilibrarea şi încă în ce constă reechilibrarea noastră ? Dezarmonizarea constă în faptul că mintea noastră a pierdut legătura, orientarea şi avântul către Dumnezeu şi se întoarce în alte direcţii. Mintea a fost omorâtă şi a fost secătuită. Sfântul Andrei Cretanul în „Canonul cel mare“ descrie această stare spunând: „Mintea a fost traumatizată, trupul a fost secătuit, duhul este bolnav“. Mintea fost traumatizată. În loc să dirijeze şi să stăpânească cu har, logica este dirijată şi stăpânită de aceasta. Şi în această situaţie toate lucrează necanonic, adică, împotriva firii. Astfel toată strădania noastră se află în faptul de a echilibra mintea, de a o elibera de tirania raţiunii şi de a o întoar-

* *rhytmizo* = a regla, a armoniza, a echilibra, a împăca, a pune de acord toate energiile interioare ale noastre; în cult este folosit verbul *a îndrepta.*

***aporhytmiza* = compus al lui *rhytmiza* cu prep. *apó* indicând depărtarea de la starea iniţială de armonie, ieşirea din această stare, neputinţa redobândirii ei.

ce spre Dumnezeu. La acest lucru contribuie toată viața liturgică și ascetică a Bisericii. Și firește nu poate reuși numai prin forțele noastre proprii, ci prin inspirația și lucrarea sfântului har, adică prin conlucrarea voinței celei sfinte cu cea omenească.

Sfinții Părinți au făcut mari eforturi să-și echilibreze mintea și s-o lase liberă să se avânte către Dumnezeu. Aș vrea în acest sens să amintesc luptele, dar și învățătura Sfântului Vasile cel Mare, care deși este considerat un părinte implicat social, totuși are o foarte adâncă experiență a vieții interioare (neptice) și isihaste a Bisericii. Deja în epistola lui către Eustațiu din Sevastia prezintă dorința care îl stăpânea, după studiile în lume, să dobândească cunoașterea lui Dumnezeu, viața Sfântului Duh. Simțea ca pe o necesitate să-și îndrepte caracterul pe care-l deformase „din cuvântarea către cei vicioși". S-a trezit din somnul adânc, a plâns pentru viața lui mizerabilă și căuta îndrumare „spre pătrunderea învățăturilor dreptății". Exact atunci a alergat spre universitatea pustiei, către profesorii vieții pustnice care erau monahii, și acolo a trăit viața Bisericii și a dobândit mărturia celor nevăzute. „Și-mi făceam dovadă a celor nearătate pe cele văzute". Cu alte cuvinte, Vasile cel Mare îndată ce a conștientizat dezechilibrul spiritual și când a simțit că echilibrul nu este atins prin înțelepciunea lumii și prin judecăți logice corecte, a făcut totul ca să îl dobândească. Este clar, din toate informațiile pe care le avem din viața acestui mare părinte al Bisericii, că a izbutit să atingă ceea ce dorea cu ardoare. S-a refugiat într-o așezare singuratică lângă râul Iris în Pont și acolo se ocupa cu viața isihastă. Pentru că numai liniștea în tot înțelesul cuvântului, ca stare interioară a sufletului, dar și ca siguranță, cel puțin la început, a condițiilor exterioare, ajută omul în schimbarea lui spirituală, în echilibrarea lumii lui interioare. Astfel, în epistola către prietenul său, Sfântul Grigorie Teologul, descrie acest echilibru interior. Prezentând punctele centrale din epistola aceasta vom vedea în ce constă echilibrul duhovnicesc al omului.

Trei puncte din această prețioasă epistolă ne vor ajuta să vedem chestiunea echilibrului duhovnicesc.

Primul se referă la liniștea minții. Accentuează sfântul necesitatea liniștii minții, fiindcă precum ochiul, când este purtat în toate direcțiile și nu este fixat într-un singur punct stabil, nu poate să vadă clar ceea ce se află înaintea lui, la fel se întâmplă și cu mintea. Mintea trebuie să fie orientată spre Dumnezeu și s-o

preocupe numai Dumnezeu și cele ce au legătură cu El. De aceea descrie semnificativ acest lucru care este temelia vieții creștine: „În liniște trebuie să încerce a avea mintea", adică trebuie să ne străduim să păstrăm mintea în stare de liniște. Acest fapt în realitate înseamnă plecarea din lume. „Nu partea exterioară a lui să fie în chip trupesc plecată din lume, ci să smulgă sulfetul din atracția spre trup". Sufletul trebuie să fie smuls din atracția către trup. Cu alte cuvinte, sufletul trebuie să scape de robia conștiinței lumești și trupești și să se raporteze la Dumnezeu.

Al doilea punct din epistola Sfântului Vasile cel Mare descrie mersul natural al minții. Mintea omului nu trebuie să se împrăștie în lume prin simțuri, nici să se risipească spre cele din afară, ci să se întoarcă în ea însăși și prin ea însăși să se înalțe la noțiunea de Dumnezeu. Acest lucru în realitate înseamnă mișcarea ciclică a minții. Mintea lasă lumea și se întoarce spre ea însăși, drept care se înalță la Dumnezeu. În această situație, deși omul trăiește în lume, totuși primește uitarea firii și are o neîntreruptă beție a dialogului cu Dumnezeu. „Căci mintea nerisipindu-se în cele din afară, nici fiind dispersată de către simțuri în lume, se întoarce către ea însăși, iar prin ea însăși urcă la noțiunea de Dumnezeu; și străluminată de acea frumusețe și lumină, primește uitarea propriei firi, netrăgând sufletul nici către grija hranei, nici către grija veșmintelor, și, aducând nepreocuparea de grijile pământești, schimbă întreaga strădanie a ei înseși spre dobândirea bunurilor veșnice".

Al treilea punct se referă la faptul că, atunci când mintea omului, în pofida grijilor pământești, are o continuă amintire de Dumnezeu și nu este întreruptă necontenita amintire a lui Dumnezeu din cauza lucrărilor zilnice, atunci acest fapt arată locuirea lui Dumnezeu în noi și chiar dezvăluie că am devenit templu al lui Dumnezeu. Scrie marele luminător din Cesareea: „Și acest lucru înseamnă sălășluirea lui Dumnezeu, faptul de a avea pe Dumnezeu pus ca temei în tine însuți. Astfel devenim templu al lui Dumnezeu, când nu este întreruptă continuitatea amintirii cu griji pământești, când mintea nu este tulburată de patimi neașteptate, ci de toate fugind iubitorul de Dumnezeu se retrage spre Dumnezeu și, îndepărtându-se de cele care ne invită la răutate, își petrece timpul cu ocupații care duc la virtute".

În locul acesta este prezentat adevărul că toată strădania omului se află în faptul de a-și înălța mintea lui la Dumnezeu și de a

avea o neîntreruptă amintire de Dumnezeu. Atunci într-adevăr devine templu al Preasfântului Duh. Atunci nu încetează grijile pământești, dar mintea este vindecată, drept care toate funcționează canonic (regulat).

Înfățișând în aceeași epistolă un program cotidian de viață, spune că imediat cu răsăritul soarelui să se avânte omul în imne și laude, cântând lui Dumnezeu, iar când mai târziu se îndeletnicește cu diferite munci, „peste tot cu el să fie prezentă rugăciunea, și cu cântări își va drege muncile ca și cu sare".

Chiar și în timpul muncii există în chip tainic rugăciunea, omul caută și slăvește pe Dumnezeu și astfel își înmiresmează și înfrumusețează muncile. Aici sfântul părinte nu recomandă întreruperea muncii, ci încununarea ei prin rugăciune. Pentru că rugăciunea înmiresmează munca zilnică. Mintea trebuie să fie îndreptată către Dumnezeu, să aibă o neîntreruptă amintire de Dumnezeu, să lucreze paralel cu diferitele munci ale zilei. Dar ca să se reușească acest lucru este necesară curățirea inimii de patimi. Începutul curățirii este liniștea: „Așadar, liniștea este început al curățirii pentru suflet".

Când omul se echilibrează duhovnicește, adică atunci când mintea este îndreptată spre Dumnezeu și slujește pentru El, atunci sunt așezate la locul lor toate chestiunile exterioare. Comportamentul față de semenul său este cumpănit. Este foarte semnificativ că Vasile cel Mare în aceeași epistolă pe care o trimite Sfântului Grigorie Teologul, după ce descrie liniștea minții și neîntrerupta amintire de Dumnezeu, descrie în continuare și unele elemente ale vieții exterioare. Necontenit noi, oamenii, fiind schizofrenici, despărțim viața interioară de cea exterioară. Astfel unii pot să separe din epistola aceasta prima parte, în care sfântul vorbește despre liniștea mentală și să neglijeze partea a doua în care vorbește despre purtarea exterioară iar alții contrariul. Însă Vasile cel Mare, în scrierile sale, este echilibrat exterior și interior. Integrat organic în Tradiția ortodoxă, nu scindează viața interioară de cea exterioară.

Întâi de toate vorbește despre îndreptarea minții spre Dumnezeu, deoarece aceasta este temelia vieții spirituale.

Este foarte important că *Filocalia sfinților neptici* are ca subtitlu: „în care (filocalie) prin filosofia morală după practică și teorie mintea se curățește, se luminează și se desăvârșește". Se cere să existe această orientare a minții, această echilibrare spiri-

tuală. Exact acest lucru îl prezintă, la începutul epistolei acesteia, Vasile cel Mare. În continuare însă descrie și manifestările exterioare, care sunt fructul acestei echilibrări spirituale a minții.

Astfel Vasile cel Mare se referă la faptul că omul îndreptat întreabă calm și răspunde fără amor propriu, nu întrerupe „pe cel cu care discută când spune ceva folositor", nici nu dorește să introducă ostentativ propriul său cuvânt, tonul vocii este astfel încât să nu provoace și să nu-l facă stânjenitor, este „amabil în conversații, plăcut în cuvântări" și când dojenește o face cu modestie, încât să fie „prielnic... celui care are nevoie de vindecare". Mișcările trupului sunt măsurate și echilibrate, îmbrăcămintea, chiar și modul de hrană și de somn este cumpătat la omul lui Dumnezeu.

Sfântul Vasile cel Mare prin acestea pe care le scrie evită să privească teoretic chestiunea și evită să facă o etică a comportamentului exterior. Este cunoscător al întregii tradiții isihaste a Bisericii și de aceea accentuează că cel dintâi lucru este să fie îndreptarea minții omului către Dumnezeu, după care sunt cumpănite toate manifestările. Omul cumpănit este sociabil. Mintea vindecată vindecă toate manifestările. Echilibrată în interior este echilibrată și în afară. Cel care trăiește sobru poate să trăiască adevărat și în societate.

Din această mică prezentare a învățăturii Sfântului Vasile cel Mare se vede clar că echilibrul spiritual este în principal orientarea minții către Dumnezeu. Se cuvine oricine să folosească diferite metode, mai ales pocăința, încât mintea să se smulgă din neliniște, din mediul și îndeosebi din tirania pe care o exercită logica, și să aibă o neîntreruptă amintire de Dumnezeu, în ciuda preocupărilor zilnice ale trupului.

Precum omul, când muncește sau conduce automobilul poate să se ocupe în același timp și cu altceva, astfel este posibil, printr-o educație duhovnicească potrivită, să lucreze trupește și mintea lui să aibă amintire de Dumnezeu. Într-adevăr, acesta este echilibrul duhovnicesc și aceasta constituie sănătatea duhovnicească. Atunci omul se află în bună stare și abordează cu ușurință orice problemă și orice ispită pe care o întâlnește în viața sa.

Aș vrea în continuare să menționez două exemple, unul din viața monahală și unul din cea lumească, care arată exact cum este îndrumat omul și cum întâmpină diferitele probleme ale vieții.

Viața monahală nu este cu desăvârșire o viață fără griji. Desigur există o categorie de monahi care își limitează la minimum activitatea trupească, încât să se exerseze în rugăciunea noetică (a minții), în rugăciunea inimii. Aceștia sunt isihaștii. Dar și aceștia au o muncă manuală, ca să preîntâmpine indiferența spirituală și să procure cele pentru trai, cum recomandă Sfinții Părinți. Cei mai mulți monahi și în principal câți trăiesc în chinovie, nu refuză munca trupească și nu-și petrec întreaga zi la chiliile lor. Dorința de a fi monahi nu comportă în chip necesar refuzul oricărei munci trupești, ci este legată de intenția vie de a păzi riguros poruncile lui Dumnezeu. De aceea cea mai importantă virtute călugărească este ascultarea. Când monahul nu exersează virtutea ascultării și când nu slujește obștea, atunci nu poate să dobândească darul rugăciunii noetice. Cea mai sigură învățătură pe care poate cineva s-o atribuie monahilor este învățătura pentru dobândirea ascultării. Monahii în mânăstirile ortodoxe învață în principal cum să-și înfrâneze voința, care este „zid de aramă" între noi și Dumnezeu, învață cum să exerseze virtutea ascultării mai întâi de stareț și după aceea de întreaga obște și de toți oamenii.

În acest climat de ascultare învață cum să-și păstreze mintea curată și cum să aibă neîntreruptă amintire de Dumnezeu. Lucrează toată ziua la lucrul lor, la „ascultarea" lor, stau ore în șir în biserică etc, străduindu-se în același timp să-și aibă mintea la Dumnezeu. Aceasta este educația pe care se străduiesc s-o dobândească în mânăstiri.

Cei mai mulți oameni au o percepere superficială cu privire la monahism. Dar trebuie să fie accentuat din nou că toată educația care se desfășoară în mânăstirile ortodoxe constă în faptul de a fi îndreptată mintea, după care sunt sfințite toate muncile și toate preocupările.

Prin mintea curată și îndreptată este sfințită tăcerea și cuvântul, liniștea și sfânta apostolie, lucrul și inactivitatea, viața în chilii și viața în biserică, durerea și bucuria, tristețea și speranța, „discernământul"* și pocăința. Atunci este monah, oriunde s-ar afla, orice ar face. Astfel nu exită ore dedicate lui Dumnezeu și ore de muncă. Întreaga viață și toate ceasurile zilei sunt sfințite și binecuvântate. Este de ajuns să se echilibreze corect, să dobân-

* *psyhagoghia* = călăuzirea sufletului.

dească sănătate spirituală. La acest lucru contribuie practica și teoria, ascultarea și rugăciunea.

Exact la fel se cuvine să fie și în căsătorie, în familie și în viața socială. În fond, omul, înainte să înceapă viața de familie are nevoie de educație, încât să-și echilibreze mintea, să trăiască și să se comporte după Dumnezeu. Rugăciunea înainte de căsătorie este aceea care oferă sănătate și face capabil omul să abordeze toate problemele fără confuzii și fără să fie tulburată mintea sa. Dacă este echilibrat corespunzător, atunci poate să facă totul și să se odihnească în Dumnezeu. Mulți căsătoriți susțin că nu este posibil ca șef de familie să trăiască viață creștină. Acest lucru, în afară de faptul că este blasfemie față de Dumnezeu, exprimă și o mare ignoranță. Dar, cum am spus puțin mai înainte, monahii nu au mai puține probleme decât căsătoriții. Au și ei multe preocupări și multe munci să împlinească. Cine cunoaște de aproape viața mănăstirilor poate să înțeleagă acest adevăr. Marea problemă se află în faptul că mulți încep viața de căsătorie fără să dobândească experiența curățirii minții, fără să îndrepte mintea lor către Dumnezeu, fără să ajungă la echilibrarea duhovnicească.

Există rațiunea că viitorii părinți trebuie să dobândească cunoștințe pedagogice, psihologice etc. ca să-și îndrume copiii și să facă față tuturor problemelor. Însă acest lucru nu este suficient.

Pentru că există părinți care au multe asemenea cunoștințe omenești și totuși nu pot să ofere soluții problemelor coexistenței în casă și problemelor îndrumării copiilor. Acel lucru care întâi de toate este necesar este dobândirea echilibrului duhovnicesc. Să învețe mintea să se avânte către Dumnezeu și să fie sfințită astfel întreaga viață. Numai cel sănătos spiritual poate astăzi să abordeze toate problemele dificile care zilnic se ivesc și continuu se înmulțesc.

Pe părinți îi caracterizează grija pentru educarea copiilor. Dar cred cu fermitate că acel lucru pe care îl primește copilul în timpul educației nu sunt cunoștințele pe care la întâmplare le oferă părinții și sfaturile pe care le dau, oricât de inteligente ar fi, ci în principal ceea ce sunt înșiși părinții. Nu oferim copiilor ceea ce știm, ci ceea ce suntem noi înșine. Dacă noi ne-am echilibrat corespunzător, dacă mintea noastră este liberă și știe să stea de vorbă cu Dumnezeu, dacă dobândim echilibru duhovnicesc, atunci este sigur că copiii se vor dezvolta corespunzător.

Are mare importanță să putem crea o atmosferă de rugăciune și sănătate în casă. Pentru că atmosfera de rugăciune și sănătate duhovnicească este aceea care influențează foarte profund viața copiilor. Părintele echilibrat cunoaște când va face observația și cum o va face, știe când trebuie să tacă și când să controleze mai sever. Medicul învățat știe cum și când să intervină. Acest lucru se întâmplă și cu părintele învățat (duhovnicește).

Cei mai mulți părinți din zilele noastre practică pedagogie fără rugăciune, doar prin cunoștințe omenești și din perspectivă omenească. Nu știm să cerem soluții de la Dumnezeu prin rugăciune. Mintea noastră este înrobită de problemele exterioare care stăpânesc copiii, este înrobită copiilor și nu este înrobită ascultării lui Hristos (II Cor. 10, 5). Mintea este reglată să vadă zi și noapte copiii și nu pe Dumnezeu.

Pentru mulți părinți problema cea mai mare nu este Dumnezeu și mântuirea lor, ci copiii. Și aceste lucruri le privesc foarte superficial. Prin aceste lucruri pe care le scriem nu vrem să susținem că trebuie să ne părăsim copiii, deoarece Dumnezeu ni i-a dăruit ca să-i creștem în educația și povața Domnului, dar nu putem sub acest pretext să-l părăsim pe Dumnezeu și nu trebuie să facem o pedagogie fără Dumnezeu.

Avem nevoie de un echilibru duhovnicesc. Acest lucru se întâmplă prin rugăciune și prin păstrarea poruncilor lui Hristos, deoarece rugăciunea nu este separată de întreaga strădanie ascetică de a trăi voia lui Dumnezeu în viața noastră. Totuși astăzi cei mai mulți suntem dezechilibrați. De aceea, în loc să rezolvăm problemele, le complicăm. Bolnavi în interior, îmbolnăvim instituțiile sociale, viața familială etc. Cea mai importantă grijă a noastră trebuie să fie acest lucru: cum ne vom echilibra, cum mintea va fi desprinsă de cele pământești și va fi întoarsă către Dumnezeu. Acest lucru trebuie să se facă prin propria noastră dorință, dar îndeosebi prin ajutorul și lucrarea lui Dumnezeu. Necontenită trebuie să fie rugăciunea noastră către Dumnezeu: „Curățește-mă, spală-mă și mă îndreptează; înțelepțește-mă și mă luminează".

Aprilie 1986

7. Înnoire duhovnicească

Sărbătorile Bisericii au dat Sfinţilor Părinţi posibilitatea să prăznuiască şi prin cuvântări. O cuvântare la o sărbătoare este prăznuire reală, deoarece în acesta este analizată într-o manieră delicată adevărata semnificaţie a sărbătorii. Conţinutul şi modul de oferire a fiecărei cuvântări arată caracterul sărbătoresc.

Între aceste limite se mişcă şi cuvântările sărbătoreşti ale Sfântului Grigorie Teologul. Avem în atenţia noastră o predică a sfântului către turma lui în „Duminica nouă", adică la Paşti. Într-o apostrofă a cuvântului, sfântul, referindu-se la semnificaţia sărbătorii, scrie: „Aici noua creaţie şi sărbătoare care a venit, după aceea şi la urmă eu, slujitorul". Acest lucru dezvăluie ceea ce a fost prezentat anterior, faptul că sfinţii în omiliile lor, la sărbătorile Bisericii, care fac cunoscute stadiile sfintei iconomii, literalmente prăznuiesc.

Aceasta omilie a Sfântului Grigorie Teologul aş vrea s-o analizăm în continuare, pentru că, în afara altor lucruri, dezvăluie şi modul predicii sfinţilor, deoarece sfinţii leagă teologia cu ascetica, cu societatea şi în general cu viaţa omului. Nu există suficient spaţiu pentru analiza deplină a tuturor elementelor, dar ne vom referi la cele mai importante care fac vizibilă această legătură. Sfântul Grigorie Teologul, precum şi toţi sfinţii, nu fac predică abstractă, ruptă de viaţa întreagă a omului, nu fac o teologie meditativă, despărţită de căderea şi învierea omului, nici nu vorbesc despre problemele sociale în afara teologiei. Simt că dezlegarea numitelor probleme sociale nu este independentă de schimbarea interioară, de schimbarea noastră înşine. Sărbătorile nu dau pretext pentru o referire literară la ele, ci pentru reala participare a harului, care există din belşug în Biserică, şi pentru o adevărată schimbare a omului. Trăirea sărbătorii este literalmente participare la sfânta iconomie a lui Hristos.

Voind să vorbească despre Paşti, ca sărbătoare a înnoirii firii omeneşti şi a fiecărei persoane, sfântul începe cu explicarea cuvântului *înnoire**. „Înnoirea, lege veche şi bună este; mai degrabă însă lucrurile noi să fie cinstite prin înnoire". În Vechiul

---

* *enchenia* = inaugurare, înnoire, târnosire.

Testament există cuvânt despre înnoire. Cuvântul înnoire înseamnă sărbătoarea reînnoirii sau a consacrării, sărbătoarea lucrurilor noi. Hristos, prin Întruparea, prin Învierea Lui și, în general, prin toată lucrarea sfintei iconomii, a înnoit firea omenească. Astfel, Paștele este inaugurarea mântuirii noastre. Sfântul Grigorie accentuează: „la urmă eu participant la sărbătoare, începând mântuirea mea însămi".

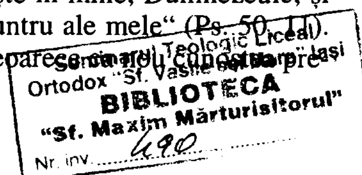
Înnoirea în Vechiul Testament

Deoarece veche este legea despre înnoire, de aceea este menționată în unele locuri din Vechiul Testament. În cartea lui Isaia este menționat următorul lucru: „Înnoiți-vă în fața mea, insule" (Is. 41, 1). Interpretând sfântul această profeție, spune că aici sunt înțelese cele șase Biserici ale Neamurilor, care au fost create din sărata mare a necredinței. Cum insulele, înconjurate de sărata mare și aflate în mare, au statornicie, în același mod și Bisericile au statornicie, chiar dacă sunt înconjurate de marea necredinței.

Dumnezeu după ce a uns pe Profetul Ieremia, îi zice: „iată, Eu te-am făcut astăzi cetate întărită, stâlp de fier și un zid de aramă" (Ier. 1, 18). Dumnezeu l-a investit pe profet, i-a dat forța să vorbească în numele Lui, i-a dat cuvintele Lui în gura sa. Ce este acest zid de aramă, după cum îl interpretează Sfântul Grigorie Teologul ? Zidul de aramă este „suflet tare și de aur și proaspăt în credință". Sufletul omului, care primește harul lui Dumnezeu, devine tare, este dăruit cu har și pășește pe calea credinței.

Inaugurarea cortului mărturiei, a Împărăției lui David, a Templului lui Solomon din Ierusalim preînchipuie înnoirea firii omenești a lui Hristos, după ce a înviat din morți; El rămâne înviat în veci, „ca eu să fiu mântuit și să fiu rechemat din vechea cădere, și să devin creație nouă, recreat printr-o astfel de iubire de oameni". Toate evenimentele în Vechiul Testament au referire la persoana lui Hristos și la viața Noului Testament. De aceea nu putem să interpretăm Noul Testament dinăuntrul celui Vechi, ci Vechiul Testament prin prisma Noului Testament.

Profetul David în cunoscutul psalm al cincizecilea se referă la înnoirea inimii: „Inimă curată zidește în mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele" (Ps. 50, 11). David avea har de la Dumnezeu, „deoarece [illegible] cunoștința pre-

zentul mereu adăugat". Călătoria spirituală a omului este interminabilă şi neîncetat ia har după har şi neîntrerupt este reînnoită inima lui şi este inaugurată o nouă stare. Stagnarea spirituală nu este element al comportamentului ortodox. Este necesară o neîntreruptă reînnoire.

Prin învierea lui Hristos am apropiat moartea cu viaţa, drept care sărbătorim inaugurarea nemuririi, care nu este o stare abstractă, nici o capacitate naturală a sufletului, ci dar al lui Hristos care a înviat şi trăirea vieţii în Hristos. De aceea învierea lui Hristos creează desfătare spirituală. Astfel Sfântul Grigorie Teologul, referindu-se la această inaugurare, strigă „Înnoire, înnoire este sărbătoarea, fraţilor. Ne bucurăm de multe ori a o spune". Dar aceste înnoiri ale firii omeneşti să treacă în viaţa noastră personală, să fie înnoire personală. Sărbătoarea Paştelui are caracter personal şi ne cheamă la trăirea personală a învierii, la o participare personală a reînnoirii, la trăirea noii creaţii pe care o făgăduieşte Biserica. Dacă nu ţintim acest lucru, atunci în zadar celebrăm sărbătoarea Paştelui. La acest fapt se referă în continuarea omiliei Sfântul Grigorie şi vreau să-l prezint pe scurt.

Teologia sărbătorii

Sfântul prezintă toată interpretarea teologică a sărbătorii Paştelui. Paştele este trecerea din moarte la viaţă, este trăirea celeilalte vieţi încă din viaţa aceasta. Prin învierea lui Hristos „viaţa îşi cere drepturile"*. Poate îmi va fi dată altă ocazie să dezvolt întreaga teologie a sărbătorii Paştelui, aşa cum este menţionată în operele Sfântului Grigorie Teologul. Aici vreau să semnalez cele câte scrie, analizând teologia sărbătorii, în omilia pe care acum o explicăm. Adevărat părinte al Bisericii, începe învăţătura lui de la crearea lumii, de la crearea omului şi căderea lui. Sfinţii Părinţi sunt realişti şi prin excelenţă teologi, deoarece văd această latură a vieţii omului. Dacă nu examinăm căderea lui şi în continuare învierea lui, care s-a făcut prin lucrarea lui Hristos, nu putem să înţelegem omul. Cum vom pricepe valoarea marelui leac, care se cheamă Hristos înviat, dacă nu cunoaştem mai înainte marea boală a omului din care a decurs căderea lui ?

---

* *politevomai* = eu candidez la drepturi în cetate.

Astfel sfântul vorbeşte despre existenţa lui Dumnezeu, care era „lumină neapropiată şi continuă, nici începută, nici încetată, nici măsurată, veşnic strălucitoare, de trei ori strălucitoare, atât cât este văzută de către puţini, cred însă nici de către puţini" şi despre îngerii care sunt „a doua lumină, străluciri ale primei lumini". Acest Dumnezeu a început crearea lumii prin crearea luminii, pentru că „trebuia să fie începută prin marea lumină a creaţiei din lumină".

După ce Dumnezeu a creat întreaga lume, împărăţia, apoi creează împăratul, omul, pentru că trebuia întâi să existe împărăţia şi apoi să intre în acestea omul, care va fi slujit de către toate acestea: „Căci trebuia, ca unui împărat să-i stea înainte împărăţiile şi astfel împăratul să intre de toate de-acum slujit". Dacă am fi păstrat porunca lui Dumnezeu, atunci am fi devenit nemuritori şi ne-am fi alăturat lui Dumnezeu, „apropiindu-ne de pomul vieţii, după pomul cunoaşterii".

Dar prin înşelăciunea şi invidia celui viclean am căzut din viaţa raiului şi astfel a intrat moartea în lume. „Din cauza aceasta, pentru pătimirea noastră, pătimeşte Dumnezeu, făcându-se om, şi trupul asumat Şi-l umileşte* spre răstignire, ca noi prin sărăcirea aceluia să ne îmbogăţim. De-aici moartea şi îngroparea şi învierea. De-aici noua creaţie".

Astfel înţelesul teologic al sărbătorii se află în învierea omului căzut, în înnoirea firii omeneşti. Vechimea omului, prin Învierea lui Hristos, este alungată şi este trăită noua creaţie. Toate acum sunt noi. Ziua mântuitoare a fost ziua Învierii lui Hristos şi de fiecare dată când sărbătorim Învierea lui Hristos, este ziua de naştere a mântuirii. Mântuirea omului nu este independentă de Învierea lui Hristos. Înviatul Domn a devenit conducătorul mântuirii. Prin Hristos reuşim toate cele care sunt în legătură cu înnoirea firii noastre.

Schimbarea personală, înnoirea personală

Dar sfântul nu se mulţumeşte cu prezentarea părţii teologice a sărbătorii Paştelui. Înaintează la îndemnuri personale. Este semnificativ că nu face o teologie meditativă şi abstractă, nici o cuvântare morală nefondată şi neteologică, ci dezvoltă o morală

* *ptohevo* = a fi sărman, a se umili, a cerşi.

teologică și o teologie ascetică. Observăm în epoca noastră pe mulți că fac această disociere. Vedem teologi că dezvoltă filosofic înțelesul sărbătorii fără să avanseze la îndemnuri personale, sau pe alții că vorbesc despre îndreptarea vieții noastre, însă în afara teologiei adevărate. Putem să accentuăm că viața ascetică este trăirea teologiei și teologia se raportează la ascetică.

De altfel cunoaștem bine că teologia ortodoxă este în principal știință terapeutică. Vede omul bolnav și urmărește să-l vindece. Hristos este cel mai puternic leac al oamenilor. Pe lângă existența legii Vechiului Testament, omul bolnav are nevoie „de un leac mai puternic pentru bolile mai groaznice".

Și acest cel mai puternic leac este Însuși Cuvântul lui Dumnezeu, precum expune în altă omilie același sfânt. Astfel, prin întruparea Lui „împărtășește a doua împărtășanie, mult mai uimitoare decât cea dintâi". Se cere așadar să dobândim și să luăm leacul acesta cel mai puternic, încât să fie vindecată firea noastră omenească.

Aș vrea în continuare să prezint concis această schimbare personală. Pentru un studiu deplin, aș vrea să trimit la același discurs al sfântului, pentru că este imposibil să-l prezint întreg în acest articol. Astfel s-ar vedea clar că sfântul nu are simplu o minte puternică, ci și o inimă încercată. Mulți contemporani fac foarte inteligente observații și pătrunderi în semnificația sărbătorii, dar din cele scrise se vede că nu au inimă „călugărească". Acest lucru arată disocierea teologiei de ascetică.

Pasajul fundamental al sfântului este următorul: „Ci înnoiți-vă, pe omul cel vechi îndepărtându-l, în înnoirea vieții să vă purtați, tuturor așezând căpăstru, între care moartea, toate mădularele educându-le, toată vicleana hrană a lemnului urând-o sau vomând-o și din cauza aceasta numai amintindu-ne de cei vechi, să fugim". Să trăim înnoirea personală, când respingem pe omul cel vechi și să-l trăim pe cel nou, când punem căpăstru la tot ceea ce ne provoacă moartea, când îndrumăm mădularele trupului, și când urâm sau vomăm orice hrană vicleană a pomului. Mai întâi trăim sub aspect negativ renașterea, iar apoi pozitiv. Este firesc că întâi păzim poruncile negative ale lui Hristos și apoi pe cele pozitive, adică întâi renegăm vechiul sine al nostru și în continuare trăim noua viață pe care a venit să o aducă în lume Hristos.

Sărbătoarea cere rodnicie duhovnicească și schimbarea lumii noastre lăntrice. „Acest lucru adu-l rod sărbătorii, cu frumoasa

schimbare schimbă-te". Iar această bună schimbare nu este o stare încremenită, ci dinamică şi continuă. Cuvântul lui Dumnezeu vrea ca omul „să fie mereu în bună mişcare, întru totul din nou creat". Dacă păcătuieşte trebuie să-şi revină, iar dacă împlineşte multe în viaţa lui, să intensifice strădaniile lui.

Sfântul înaintează şi către propuneri practice. Este păstor al Bisericii, conducător responsabil, şi are răspundere pentru renaşterea spirituală a turmei lui. Aici sfântul vorbeşte ca ierarh. Arată că are cunoştinţe de viaţă ascetică şi de slujirea păstorească. Este foarte semnificativ că într-un fel vorbeşte despre Sfânta Liturghie un teolog laic, fie şi mare, şi altfel vorbeşte un cleric care trăieşte mai mult Taina Sfintei Euharistii. Într-un fel dezvoltă chestiunea Sfintei Spovedanii un laic şi altfel un părinte duhovnicesc. Astfel, o abordare poate să facă un monah şi alta un ierarh dăruit cu har, care are responsabilitatea turmei lui Hristos.

Creştinul ca să înnoiască inima lui, viaţa lui personală, ca să trăiască înnoirea personală are nevoie să avanseze în multe strădanii. Să înfrâneze vederea, dorinţa de frumuseţe, gustul, mirosul, pipăitul, auzul. Dacă a fost învins de o oarecare patimă trebuie să se căiască. Furia trebuie să fie întoarsă împotriva şarpelui, adică împotriva diavolului, voinţa să fie în întregime îndreptată către Dumnezeu, gândul „să poruncească tuturor". Grija să stăvilească plăcerea şi nădejdea puternică; tristeţea, „speranţa mai puternică". „Astfel este înnoit omul, precum este cinstită ziua înnoirii, printr-un astfel de lux, prin astfel de mâncăruri". Adevărata sărbătoare este înnoirea noastră înşine. De aceea sfântul îndeamnă: „Acum celui văzut nou, altul în mentalitate, întru totul schimbat". Noua sărbătoare este celebrată de oameni noi. Paştele este trecerea noastră personală de la moarte la viaţă, de la trăirea morţii duhovniceşti (îndepărtarea noastră de Dumnezeu) la trăirea primei învieri (viaţa în Hristos). Este îngrozitor să fim morţi duhovniceşte şi totuşi să sărbătorim faptele Învierii lui Hristos ! Este înfricoşător să vorbim despre prăznuire şi să înţelegem numai „participarea" formală la sfintele slujbe şi satisfacţia trupească şi să nu înaintăm în reînnoirea interioară !

Caracterul comunitar al sărbătorii

Cele câte am expus mai sus dezvăluie şi extinderea comunitară. Deoarece când omul a fost schimbat de sfântul har, atunci sunt schimbate şi transformate şi relaţiile interpersonale, drept care trăirea sărbătorii Învierii lui Hristos are un accentuat caracter comunitar. Dincolo de acestea sfântul semnalează şi alte laturi practice ale chestiunii ce ţin tot de caracterul personal.

Să nu urăşti pe fratele tău pentru care a murit Hristos. Să nu invidiezi pe acela care izbuteşte în viaţa lui. Să nu batjocoreşti pe înlăcrimat, adică pe omul nenorocit şi nefericit. Să nu îndepărtezi şi să nu prigoneşti pe sărac, tu care te-ai îmbogăţit din dumnezeire. Dacă însă îl prigoneşti, atunci „să nu te îmbogăţeşti împotriva celui sărman". Să nu necinsteşti pe străinul pentru care a pribegit Hristos. „Oferă celui care are nevoie de adăpost, de grijă, de hrană, tu cel care te desfeţi de acestea chiar peste trebuinţă".

Să nu iubeşti bogăţia dacă nu ajuţi pe cei săraci. Iartă, deoarece tu ai fost iertat. „Toată viaţa să-ţi fie înnoită, toată calea purtării". Toată viaţa trebuie să se schimbe, toată conduita omului să fie schimbată. În general, recomandă sfântul, să nu admirăm ceva care nu rămâne veşnic, nici să strângem ceva care ne scapă şi în timp ce îl ţinem. Acestea sunt ambiţia, avariţia, chiar iubirea de plăceri. „Să nu admiri nimic care nu rămâne; să nu dispreţuieşti ce rămâne; nici să nu strângi nimic care se scurge ţinându-l". Să nu te trufeşti şi să crezi că eşti ceva şi să nu râzi de căderea aproapelui tău. „Treci cu siguranţă, oricâtă putere ai tu, dar dă şi mâna celui ce zace la pământ". Astfel sunt revizuite toate relaţiile cu fraţii noştri. Sunt aşezate pe o nouă temelie. Sunt reînnoite.

În paralel vorbeşte despre schimbarea diferitelor moduri de viaţă. Câţi sunt sub jug, şi înţelege în principal pe cei căsătoriţi, trebuie să ofere ceva şi lui Dumnezeu, dacă nu pot să se ofere complet. Fecioarele însă trebuie să ofere totul lui Dumnezeu. Să nu accepte plăcerea pe furiş, să nu coabiteze cu bărbaţii, în timp ce nu au bărbaţi. Sfântul are în atenţia lui situaţiile fecioarelor care nu practică fecioria completă, căci deşi practică fecioria trupească, dorinţa lor este întinată, pentru că fecioria nu este o amânare a energiilor trupeşti, ci o schimbare totală a omului. Chiar şi cei care au putere trebuie să se teamă de Dumnezeu care este mai

puternic decât ei. „Puternicilor cârmuitori, temeţi-vă de Acela mai puternic; voi, cei de pe înaltele tronuri de Acela mai înalt“.

Este foarte important că Sfântul Grigorie expune acest caracter comunitar al creştinismului din două perspective. Prima este reînnoirea interioară a omului, buna schimbare a sufletului lui. Reînnoirea care începe de la reînnoirea persoanei. Când devenim persoane, atunci putem să avem o bună viaţă comunitară.

După reînnoirea personală urmează schimbarea instituţiilor şi treburilor sociale. Aceasta nu înseamnă că trebuie să aşteptăm reînnoirea interioară a oamenilor şi după aceea să schimbăm instituţiile sociale. Trebuie să se întâmple paralel lucrul acesta, deoarece există şi oameni care nu cred în Hristos. Vrem însă prin întâietatea reînnoirii personale să arătăm calea mai statornică şi mai bună de schimbare a instituţiilor sociale. Omul neschimbat este el însuşi o problemă socială, chiar dacă se străduieşte să dezlege numitele probleme sociale. De aceea Sfântul Grigorie nu se mulţumeşte cu o schimbare abstractă a societăţii, ci stăruie mai întâi şi-ntâi în schimbarea personală. A doua premisă este că integrează învăţătura socială în relaţiile teologice. Adică recomandă să iubim pe aproapele nostru, pe cel sărman, pe cel nevoiaş nu simplu din raţiuni omeneşti şi altruism, ci pentru că au fost iubiţi de Dumnezeu şi pentru că şi noi am fost iubiţi de Dumnezeu. Astfel învăţătura socială primeşte o altă dimensiune, curat teologică. Temelia este Dumnezeu, iar nu omul.

Participarea naturii la sărbătoarea înnoirii

Sfântul dezvoltă şi alte puncte ale poblemei. Prezintă adevărul că şi natura participă la celebrarea Paştelui. În punctul acesta este prezent şi talentul literar al Sfântului Grigorie. Este una dintre multele pagini literare ale sfântului. Sfinţii trăiesc drama naturii după căderea lui Adam, şi trăiesc şi bucuria naturii prin învierea firii omeneşti, care a început în Persoana Cuvântului. Nu este vorba despre adorarea naturii, aşa cum o va trăi şi o va exprima un scriitor contemporan, ci despre teologia naturii. Se bucură şi tresaltă natura, pentru că a înviat Hristos şi în toată natura a venit binecuvântarea Învierii Lui. Natura nu are voinţă, lucru pe care îl are omul. Acest lucru înseamnă că nu a căzut natura însăşi. Omul a păcătuit şi a târât şi natura în moarte. Ast-

fel, învierea omului are urmări și în lume. „Acum toate sunt pline de lumină, cerul și pământul și cele de sub pământ. Să sărbătorească deci toată creația."

Nu dispun de talent literar și nu pot să prezint această imagine a sfântului. Mă tem că voi shimba în sensul acesta omilia. De aceea mă mulțumesc cu o simplă enumerare a imaginilor, fără să mă apropii de eleganța cuvântării sfântului.

Împărăteasa anotimpurilor, adică primăvara, pășește împreună cu împărăteasa zilelor, adică Duminica. „Împărăteasa anotimpurilor cu crăiasa zilelor merge-n alai și este adus în dar de către ea însăși tot ceea ce este mai frumos și mai desfătător". Cerul este mai limpede, soarele mai înalt și mai strălucitor, ciclul lunii mai clar și dansul astrelor mai pur. Valurile țărmurilor, norii soarelui, vânturile aerului, pământul plantelor și plantele vederii par că se jertfesc. Izvoarele izvorăsc apă mai curată. Râurile au ape mai multe. Livada miroase frumos și planta înmugurește peste tot, „iarba este cosită și mieii zburdă pe pajiștile verzi", adică mieii tresaltă în dans pe câmpurile verzi. Vapoarele se depărtează din porturi pe mare și le ridică în sus delfinii care dansează și ei. „Și tresaltă în jur un delfin, umflându-se cu mare plăcere și înălțându-se și însoțește pe navigatori cu voie bună". Țăranul pregătește plugul, încredințându-se lui Dumnezeu, sapă pământul și se desfată cu speranța rodniciei. Păstorii turmelor de oi și cirezilor de vaci cântă cu fluierul lor și transmit naturii vestea primăverii. Grădinarul, vânătorul și pescarul se bucură pentru că începe munca lor. Toate zburătoarele și animalele se bucură și tresaltă, ca și albina și păsările. Toate cântă laude și slăvesc pe Dumnezeu. „Toate cântă și slăvesc pe Dumnezeu cu glasuri de nespus; căci pentru toate lui Dumnezeu i se aduce mulțumită prin mine". Și sfârșește sfântul spunând: „acum tot neamul viețuitoarelor râde și noi ne bucurăm cu întreaga simțire".

Toată natura participă la primăvară, dar și la Învierea lui Hristos. Și celebrarea aceasta a naturii desfată simțurile noastre. Astfel tot omul se bucură, tresaltă și sărbătorește. „Acum este primăvară cosmică, primăvară duhovnicească, primăvară în suflete, primăvară în trupuri, primăvară văzută, primăvară nevăzută."

Participarea sfinților în Biserica triumfătoare

La sărbătoarea aceasta a omului și a naturii participă și sfinții. Cu mult mai mult aceștia, deoarece deja se bucură prin arvună de veșnicul Paște. Sfinții s-au unit cu Hristos, care este adevăratul Paște însuflețit, și din această cauză îl sărbătoresc și ei în această zi însemnată.

Din acest motiv Sfântul Grigorie a rostit cuvântul în Duminica nouă, în care era sărbătorit și Sfântul Mamas. La sfârșitul omiliei, sfântul face o întoarcere către martirii Bisericii și mai ales spre Sfântul martir Mamas. Împreună cu natura sărbătoresc și martirii. „Acum martirii se înseninează și pășesc în alai, și cu pași strălucitori invită poporul iubitor de Hristos și fac cunoscute faptele eroice.“ Între acești martiri însemnat loc deține Sfântul Mamas, „încoronatul meu“, după cum este supranumit de Sfântul Grigorie. Este păstor și martir. Mai înainte mulgea căprioare, acum paște poporul metropolei. Este foarte semnificativ acest cuvânt al sfântului, pentru că sfinții hrănesc cu adevărat poporul Domnului. Dacă avem har, dacă Dumnezeu trece cu vederea păcatele noastre și dacă ajungem departe în viața noastră duhovnicească, în ciuda nevredniciei noastre, acest lucru este datorat rugăciunii și mijlocirii sfinților. Există așadar o legătură organică și o comunicare cu aceștia. În Biserică trăim unitatea și împărtășirea cu toate lumile, văzute și nevăzute.

Această scurtă analiză a omiliei sfântului ne dă posibilitatea să vedem și să pătrundem în profunzimea sărbătorii Paștelui. Nu este numai sărbătoarea Bisericii, ci și a membrilor Bisericii, nu este sărbătoarea lui Hristos, ci a creștinilor, care constituie mădularele lui Hristos. Și este foarte firesc, deoarece binecuvântarea și slava lui Hristos înaintează și la mădularele Trupului Său înviat. Nu este numai sărbătoarea naturii, ci și a sufletului, și nu numai a sufletului, ci și a întregii firi. Toate sărbătoresc și se desfată.

Să ne fie nouă după urarea exprimată de Sfântul Grigorie. „Fie să fim prețuiți, ca oameni noi, trăind înnoirea personală, să ajungem la desfătarea noii vieți și a noului Ierusalim, să vedem înnoirea firii noastre. Înnoiți, către noua viață să pășim, întru Iisus Hristos, Domnul nostru, căruia se cuvine toată slava, cinstea și puterea împreună cu Sfântul Duh, spre slava lui Dumnezeu Tatăl. Amin“.

Mai 1986

8. Pregătire şi trăire a Paştelui

Paştele este evenimentul central în viaţa cucernică, eclesiastică şi spirituală. Paştele este sărbătoarea Învierii lui Hristos, Paştele este trecerea omului din moarte la viaţă, Paştele este şi trăirea harului lui Dumnezeu în inima curăţită. Experienţa pascală este trăirea atmosferei învierii. Când sufletul a simţit învierea lui din moartea pe care o suferise din cauza patimilor, când mintea a dobândit libertatea spirituală din robia patimilor, atunci este trăit Paştele.

Este nevoie însă de pregătire ca să ajungă omul la acest eveniment, să trăiască Paştele în chip personal. Exact din această raţiune vom vedea câteva părţi ascunse din pregătirea şi trăirea Paştelui, luând motivul dintr-un pasaj evanghelic şi dintr-o interpretare pe care o face acestuia Sfântul Maxim Mărturisitorul.

Evanghelistul Marcu descrie ultima sărbătorire a Paştelui iudaic de către Domnul şi ucenicii Lui. Este cunoscut că în ziua sărbătoririi Paştelui Domnul a predat Taina Sfintei Euharistii, care este trăirea Paştelui spiritual, împărtăşirea Trupului şi Sângelui lui Hristos. Textul evanghelistului Marcu este următorul: „Şi în prima zi a azimilor, când jertfeam paştele, spun acestuia ucenicii Lui: Unde vrei ducându-ne să pregătim ca să mănânci paştele ? Şi trimite doi dintre ucenicii Lui şi le spune lor: mergeţi în cetate şi vă va întâmpina un om care poartă un vas de apă; urmaţi-l pe el, şi unde va intra, spuneţi stăpânului casei că învăţătorul zice: unde este camera mea ca să mănânc paştele împreună cu ucenicii mei ? Şi acesta vă va arăta o sală mare gata aşternută; acolo să pregătiţi pentru noi“ (Marcu 14, 12-15).

Prima zi a azimilor era ajunul Paştelui ebraic, pentru că era prima zi în care evreii aveau grijă să îndepărteze orice necurăţie ca să mănânce în ziua Paştelui – care era amintirea şi rememorarea eliberării lor din robia egiptenilor – azimile împreună cu mielul pascal, verdeţurile amare etc. În interpretarea Presbiterului Victor „prima dintre azimi cea dinaintea azimilor o numesc, căci au obişnuit de seara să socotească totdeauna ziua“. Căutarea unei camere deosebite arată că Hristos nu avea o locuinţă particulară, „că el nu avea casă, nu avea loc de şedere“, şi chiar că Hristos în acest fel arată „până în cea de pe urmă zi, că nu era îm-

potriva Legii". Astfel Domnul a sărbătorit Paștele iudaic, dar l-a schimbat, deoarece a instituit Taina Sfintei Euharistii, prin care omul trece din moarte la viață, din stricăciune în veșnicie.

Este foarte important că Sfântul Maxim Mărturisitorul interpretează acest eveniment în chip alegoric. Desigur, trebuie să notăm că alegoria Părinților nu desființează evenimentul istoric, ci îl mută în altă sferă. Cu alte cuvinte, Sfinții Părinți, folosind alegoria, nu urmăresc să respingă evenimentele istorice, ci exprimă experiențele lor personale dinăuntrul acestora. Viața eclesiastică care trece din inima lor este exprimată dinăuntrul evenimentelor evanghelice și dinăuntrul adevărurilor evanghelice. Numai dinăuntrul acestei prisme putem să interpretăm ortodox explicația alegorică a Părinților Bisericii.

Două interpretări prezintă Sfântul Maxim, care sunt integrate în toată învățătura lui teologică privitoare la viața spirituală. Prima interpretare este generală, iar a doua persoanlă.

Conform primei interpretări cetatea în care trimite Domnul pe ucenicii Lui este lumea perceptibilă, omul și în general, firea oamenilor. Domnul pregătește neamul omenesc să primească întruparea Lui și comuniunea împreună cu El. Cei doi ucenici care sunt trimiși și care sunt „și pregătitori înaintemergători ai festinului mistic al Lui în fața firii oamenilor", sunt legea Vechiului Testament și legea Noului Testament. Prima lege purifică omul prin filosofia practică și a doua ridică mintea de la cele trupești „la vederile înrudite ale lucrurilor inteligibile", prin inițierea contemplativă.

În învățătura Sfântului Maxim, precum și a multor alți Părinți, filosofia practică înseamnă curățirea inimii de afecte, care este înțeleasă în principal ca schimbare a forțelor sufletului, încât să acționeze conform naturii, nu împotriva naturii, și inițierea contemplativă este pe de o parte, luminarea minții, pe de altă parte, vederea lui Dumnezeu, comuniunea cu El.

Omul care duce vasul de apă (ulcior de lut) este acela care prin filosofia practică ține pe urmerii virtuților vasul de apă, adică în omorârea simțurilor harul Sfântului Duh. Vasul de lut, adică ulciorul de pământ, arată moartea, deoarece lutul care fusese ars este nepotrivit pentru creșterea seminței. Astfel oamenii care se luptă să-și omoare mădularele cele de pe pământ, să omoare simțurile încât acestea să slujească după Dumnezeu și nu după om și păzesc harul Sfântului Duh, aceștia seamănă cu cel care duce

vasul de apă. Al doilea pe care îl întâlnesc ucenicii este stăpânul casei, care le arată foișorul așternut. Stăpânul simbolizează pe toți aceia care se află în stadiul contemplării, care au pregătit locul ca să vină Domnul și să cineze. Casa este „posesia după evlavie". În această locuință este îndrumat omul practic, în timp ce stăpânul casei este mintea curată care este luminată de cunoaștere.

Conform cu această interpretare, aici este arătată filosofia practică și inițierea teologică, fapta și contemplația. Fapta duce la contemplație și contemplația păstrează fapta. Putem încă să adăugăm că acestea sunt activate în Biserică, de aceea și casa este ortodoxia, pentru că numai ortodoxul poate să aibă experiența acestei vieți contemplative, deoarece ortodoxia se identifică cu Euharistia și Biserica, precum învață Sfinții Părinți. Astfel Hristos întâlnește prin întruparea Lui omul, îl conduce la faptă și teorie și cinează împreună cu el în marea Taină a Bisericii, și în principal în taina teologiei.

Există însă și o a doua interpretare a Sfântului Maxim, care este mai mult personală. Cetatea este sufletul fiecărui om, în care sunt trimiși mereu „ca discipoli ai Cuvântului și ai lui Dumnezeu, cuvintele despre virtute și cunoaștere". Acela care duce vasul de apă este cel care păstrează cu cuget răbdător harul Sfântului Botez. Pentru că într-adevăr nu ajunge Botezarea noastră, ci se cere și strădania să păstrăm harul Sfântului Botez. Prin urmare, se cere un mod răbdător de viață și un cuget docil. Este nevoie de curaj sufletesc ca să poată omul să crească în viața duhovnicească. Casa este „starea stăpânitoare și posedarea virtuților" din diferite pietre tari, adică din „puternice și bărbătești purtări și gânduri". În viața noastră spirituală se cere hotărâre puternică ca să rămânem în poruncile lui Hristos, bărbăție sufletească ca să parcurgem calea strâmtă și îndurerată care conduce la comuniunea cu Dumnezeu. Foișorul este „larga și spațioasa gândire și abilitatea cunoașterii", adică capacitatea minții, care este rezultatul creației și purificării minții. Stăpânul casei care găzduiește pe Domnul cu ucenicii Lui este „mintea cea extinsă în strălucirea casei după virtutea și prin frumusețea și dimensiunea cunoașterii". Mintea este ochiul sufletului, care eliberată de boală, care este înrobirea în logică, angoasă, mediu și patimi, dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Mintea este iluminată și iluminându-se cunoaște pe Dumnezeu, mănâncă Cina cea de Taină, mielul lui Dumnezeu.

Astfel precedă filosofia practică, adică curățirea de patimi și dobândirea virtuților, și urmează contemplația, care este neîntrerupta amintire de Dumnezeu și vederea lui Dumnezeu. Pentru că în învățătura patristică contemplația nu este simplu dezvoltarea teoretică a anumitor adevăruri, precum în mod obișnuit este subînțeles de către unii teologi contemporani, ci vederea lui Dumnezeu, care este comuniunea omului cu Dumnezeu.

De aceea Sfântul Maxim încheie că Paștele este trecerea Cuvântului în mintea omenească, drept care i se oferă participarea la bunurile Lui. „Căci Paștele într-adevăr este trecerea în mintea omenească a Cuvântului". Este fundamentală această învățătură a Sfântului Maxim, deoarece arată modul de a ne feri de o sărbătorire exterioară și formală a Paștelui. Mulți contemporani, influențați de un lumesc mod de viață, au înlocuit adevărata sărbătorire a Paștelui cu deformate lumești sărbători. Pentru mulți procesiunea din Vinerea Mare (a Epitafului), retragerea cu torțe, mâncarea, excursiile, poate și formalele „urmăriri" ale slujbelor se numesc Paște. Dar acestea sunt o sărbătoare exterioară. Adevărata sărbătoare a Paștelui este curățirea minții și trecerea Cuvântului în om însuși.

În alt loc Sfântul Maxim vorbește despre adevărata înviere a omului. Cine a fost învrednicit de a opta zi, acesta a fost înviat din morți, adică a fost înviat din toate cele simțite și gândite, din rațiuni și înțelesuri. Această înviere, care este părtășia la veacul al optulea, la viața cea după a Doua Venire a Cuvântului, este singura viață fericită întru Dumnezeu. „Iar cel învrednicit și de ziua a opta a înviat din morții cei împreună cu Dumnezeu, vreau să spun, a înviat din toate cele simțite și cele gândite și din rațiuni și înțelesuri, și a trăit fericita viață a lui Dumnezeu, a Singurului Stăpân al vieții, întrucât și el a devenit prin îndumnezeire dumnezeu".

Paștele este viața lui Dumnezeu în noi, părtășia Sfântului Duh, învierea noastră din moartea pe care am suferit-o din cauza existenței patimilor. La acest adevărat Paște conduc fapta și contemplația. Atunci omul este făcut dumnezeu după har și sărbătorește veșnicul și marele Paște. Trăiește „Paștele cel tainic, Paștele preacinstit". Gustând unicul Paște viu, care este Hristos, devine și omul însuși Paște.

Aprilie 1986

9. Iubirea de sine (egoismul)

Una dintre marile patimi care stăpânesc sufletul nostru, este patima iubirii de sine. După cum vom vedea mai jos, iubirea de sine este mama și doica tuturor patimilor și răutăților. Domnul referindu-se la aceată dragoste față de noi înșine, spune: „Cel care iubește sufletul său îl va pierde; iar cel care își urăște sufletul în lumea aceasta îl va păstra pentru viața veșnică" (Ioan 12, 25). Cuvântul *suflet* se referă la viață și într-adevăr acela care are această exagerată dragoste față de viața lui și față de el însuși, acesta în realitate este distrus.

Și Apostolul Pavel, descriind patimile care vor caracteriza oamenii în timpurile de pe urmă, între celelalte ca cea dintâi patimă menționează iubirea de sine. „Și aceasta să știi că, în zilele din urmă, vor veni vremuri grele; că vor fi oameni iubitori de sine, iubitori de arginți, lăudăroși, trufași..." (II Tim. 3, 1-2). Numai aceste două referințe din Sfânta Scriptură dezvăluie marele rău pe care îl provoacă în om patima iubirii de sine. De aceea în continuare ne vom strădui să descriem iubirea de sine, să o analizăm, să vedem groaznicele consecințe ale ei și în sfârșit, cum poate omul să scape de ea.

Mai întâi, ce este exact iubirea de sine. Cum dovedește cuvântul, iubirea de sine este marea și exagerata dragoste față de noi înșine. După cuviosul Nichita Stethatos, iubirea de sine este „iubirea irațională a trupului, care iubitor de sine îl face pe monah iubitor de suflet și iubitor de trup", îl conduce departe de Împărăția lui Dumnezeu și de Însuși Dumnezeu. Când omul iubește exagerat și exclusiv sufletul lui și trupul lui, ingnorând cu desăvârșire pe Dumnezeu și pe semenii lui, atunci spunem că este egoist (iubitor de sine) și are patima iubirii de sine. După Sfântul Maxim, „iubirea de sine este patima față de trup". Această pasiune față de trup, altundeva, de către același sfânt este caracterizată ca iubire irațională pentru trup. Egoismul este „iubirea irațională pentru trup". Astfel, în general putem să spunem, conform cu Sfântul Maxim, că egoismul este „iubirea înverșunată și irațională față de trup, căreia i se opun dragostea și cumpătarea". Egoismul, în consecință, este opus față de dragoste și cumpătare, precum și dragostea și cumpătarea sunt opuse față de egoism.

Firește nu înțelegem egoismul ca îngrijirea de trup când este în limite fiziologice, ci exagerata și îndârjita grijă atât de trup cât și de suflet.

Sfântul Maxim, analizând elementele caracteristice ale egoismului, scrie că la monah patima egoismului „se întemeiază pe sine să miluiască trupul și să meargă împreună împotriva cuviinței la bucate pentru, chipurile, iconomie și chivernisire", și încet-încet îl aruncă în prăpastia iubirii de plăceri, iar pe cel lumesc „de aici deja îl provoacă să-și facă precugetare spre poftire". Astfel, patima egoismului îndeamnă omul, pentru iconomia trupului, pentru sănătatea trupului etc. să se intereseze mai mult de ceea ce trebuie pentru plăcerea alimentelor, desfătarea altor lucruri, confort, bună petrecere și împlinirea altor diferite dorințe. Patima egoismului face omul să dorească „comoditățile trupului în locul virtuții eforturilor", îl face să nu simtă voință în diferite lucrări, „mai ales în micile eforturi lesne de împlinit ale poruncilor", și astfel face sufletul moale și slab, amăgindu-se a fi ajuns la stadiul liniștii, așa cum spune Sfântul Grigorie Sinaitul. De aceea, nimic altceva nu face sufletul celor care luptă, atât de „moale și indiferent și stupid", cât patima egoismului. Astfel și Nichita Stethatos caracterizează egoismul „foarte rău", „preaurâcioasa iubire de sine" spune.

Exemplu caracteristic de om egoist este bogatul smintit. Se gândea să pregătească depozite noi, să adune toate bunurile lui și să spună apoi în sufletul lui: „Suflete, ai multe bunătăți strânse pentru mulți ani: odihnește-te, mănâncă, bea, veselește-te" (Luca 12, 19). Egoistul nu se interesează deloc de vindecarea sufletului și de slava lui Dumnezeu, nici de ajutorarea fraților lui, ci se interesează exclusiv de el însuși.

Câte au fost expuse, descriind patima egoismului, ne conduc la a vedea exact care sunt consecințele îngrozitoare ale acestei patimi.

Egoismul, după cuviosul Nichita Stethatos este „obstacolul progresului celor sârguincioși". El împiedică omul să se consacre lucrării poruncilor lui Hristos. „Acesta le înrădăcinează lor boli și patimi ale trupului greu de tămăduit, prin care căldura sufletului o face răceală și îndeamnă să dobândească îndurarea răului pentru început ca sfătuitor către viața cea bine pătimită." (Nichita Stethatos) Cu alte cuvinte, creează gânduri pentru diferite boli și astfel constrânge sufletul la faptul de a nu-și

asuma ostenelile ascetice pentru păstrarea poruncilor lui Hristos și vindecarea de diversele patimi care îl acaparează. Astfel egoismul, cum spune Sfântul Ioan Scărarul, este învelitoare. Nu numai nu lasă sufletul să pună în lucrare vindecarea lui, dar și îi ascunde patimile care există în el. Egoistul nu vrea să se observe pe el însuși, nu vrea să simtă sărăcia lui spirituală. Egoismul este caracterziat de Sfântul Maxim drept mama relelor, pentru că din el se nasc „primele și înverșunatele și cele trei neînfricate gânduri", adică al lăcomiei, zgârceniei și slavei deșarte. Egoismul, după același părinte, este mama flecărelii și a plăcerii de a mânca, care este cauza desfrânării, și încă a zgârceniei și a slavei deșarte, care este cauza urii față de aproapele nostru. În general, poate să confirme oricine că acela care are iubirea de sine „este clar că are toate patimile" (Sfântul Maxim).

Nu numai mamă a patimilor este egoismul, dar și a tuturor gândurilor desfrânate. Gândul lăcomiei naște gândul desfrânării, gândul vanității naște gândul trufiei și din gândurile lăcomiei, zgârceniei și slavei deșarte se nasc toate celelalte gânduri, adică al mâniei, al tristeții, al ranchiunei, al invidiei și bârfei etc. Și toate aceste gânduri se nasc din egoism. Isihie Presbiterul învață că nu există nici o răutate mai presus de egoism. Egoismul este mama care naște mulți copii. Copiii egoismului sunt „laude în inimă, automulțumire, lăcomie, desfrâu, vanitate, invidie și, coroana tuturor, trufia".

Egoismul este învelitoarea sufletului ca prin aceasta „să nu-i fie descoperite lui temeliile universului, care sunt rațiunile evenimentelor" după Ilie Presbiterul. Astfel, egoistul este cu desăvârșire orbit, deoarece nu poate să vadă lucrarea lui Dumnezeu, prin care conduce lumea și istoria. Dar egoistul este, tocmai pentru că nu poate să vadă dincolo de el însuși nici pe Dumnezeu și nici omul, mizantrop și dușman al lui Dumnezeu, de aceea îndeamnă Sfântul Maxim: „Să nu fii îngâmfat și nu vei fi mizantrop; să nu fii egoist și vei fi iubitor de Dumnezeu". Este necesar deci ca omul să scape de această groaznică patimă, adică de acea „întru totul rea iubire de sine". Dacă vreodată ar fi învrednicit să scoată învelitoarea egoismului și să vadă cu exactitate patimile pe care le tăinuia și le alăpta, atunci s-ar îndurera mult și nu i-ar ajunge întregul timp al vieții lui ca să se căiască și dacă ar trăi chiar și o sută de ani și dacă ar ieși întregul Iordan din ochii lui. „Nu-și va face grijă de nimic altceva din cele din viață;

socotind în sine că timpul lui însuși nu i-ar fi de ajuns nici măcar pentru îndurerarea proprie, chiar de-ar trăi o sută de ani, chiar dacă ar vedea întreg râul Iordan izvorând lacrimă din ochii lui înșiși".

Vindecarea constă în faptul să izgonești egoismul, oriunde îl întâlnești. Acest lucru se face îndeosebi prin următoarele lucruri în comportament.

Se cere omului să fie stăpânit de dăruire. Să nu ezite să facă orice jertfe și să intre în orice fel de strâmtorări ca să păstreze poruncile lui Hristos. Apostolul Pavel ne dă un asemenea motiv, când spune: „dar nimic nu iau în seamă, nu pun nici un preț pe sufletul meu, numai să împlinesc calea mea și slujba mea pe care am luat-o de la Domnul Iisus, aceea de a mărturisi Evanghelia harului lui Dumnezeu" (Fapte 20, 24). Creștinul ca să se vindece de egoism și în același timp să se vindece de toate patimile care sunt legate de acesta trebuie să se supună oricărei jertfe. Să facă contrariul a ceea ce poruncește egoismul și diferitele patimi, care sunt copiii lui. Este necesară cumpătare în toate faptele.

De asemenea, mintea trebuie să fie întoarsă spre Dumnezeu. Aceasta se face prin rugăciune și prin tot comportamentul vindecător pe care îl propune Tradiția ortodoxă. Când mintea gustă din dulceața iubirii dumnezeiești, atunci se dezleagă de patima egoismului, dobândește o bărbăție ca să păzească legea lui Dumnezeu, să păstreze dreptățile lui Dumnezeu în viața lui. Se cere strădania ca să manifeste dragoste față de semenii lui. Deoarece egoismul ne închide în noi înșine, trebuie să existe o deschidere față de fratele nostru. Din această cauză va sacrifica orice lucru care îi produce repaus și comoditate trupească. Sfinții au manifestat această dragoste jertfitoare în viața lor, deoarece mai presus de propria lor mântuire doreau mântuirea fraților lor. Și dragostea aceasta nu trebuie să fie arătată numai prin distribuire de bani, ci prin transmiterea cuvântului salvator și a slujirii trupești. „Nu numai prin transmiterea de averi se face cunoscută dispoziția dragostei, ci cu mult mai mult, prin transmiterea cuvântului și a slujirii trupești" (Sfântul Maxim).

În general trebuie să fie dezvoltată o ură sfântă față de noi înșine. Cu cât ne vom urî pe noi înșine, cu atât vom scăpa de egoism și vor fi deschise orizonturile spiritului nostru. Domnul a învățat: „Cel care își urăște sufletul său în lumea aceasta, îl va păstra pentru viața veșnică" (Ioan 12, 25). Și în alt loc Domnul este

revelator, dar și exigent: „dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl lui însuși și pe mamă și pe femeie și pe copii și pe frați și pe surori, chiar și sufletul său însuși, nu poate să fie ucenicul Meu“ (Luc. 14, 26). Această sfântă ură, care trebuie să prindă rădăcini în noi, este exprimată în principal prin pocăință. Arzătoarea și stăruitoarea pocăință este aceea care nu ne va lăsa să ne iubim pe noi înșine cu viclenele dorințe și cu păcătoasele patimi. Prin pocăință suntem aspri față de noi înșine, pentru ca să fim plăcuți lui Dumnezeu și să păzim dreptățile Lui. Pentru că este o învățătură în viața spirituală, că cu cât ne iubim mai mult pe noi înșine, cu atât urâm pe Dumnezeu și cu cât ne urâm pe noi înșine, cu atât iubim pe Dumnezeu.

Trebuie să scăpăm de „preaurâciosul egoism“. Din păcate, observăm că întregul mod de viață al nostru este stăpânit de patima aceasta. Chiar și creștinii sunt dominați atât de mult de această patimă încât nu trăiesc viața dragostei. Suntem creștini și totuși nu iubim. Nu avem însemnul caracteristic de ucenici ai lui Hristos. Și asta pentru că suntem iubitori de sine, egoiști, individualiști. Astfel întreaga noastră strădanie trebuie să fie îndreptată spre faptul de a alunga învelitoarea iubirii de sine, care nu ne lasă să fim persoane și prin urmare mădulare ale Bisericii lui Hristos și cetățeni ai Împărăției Cerurilor.

Mai 1986

10. Invidia

Una dintre marile boli ale sufletului este boala invidiei. Aceasta produce mare rău sufletului omului, este și cauza unei mari nefericiri și altora. Cel stăpânit de patima invidiei nu ține cont de prieteni, rude, binefăcători. Cel invidios este stăpânit de o mare tristețe și dificultatea bolii acesteia este că, așa cum spune Sfântul Vasile cel Mare, „nu poate s-o mărturisească, ci ține capul plecat și este mohorât și este tulburat și este dominat și este distrus de rău“. În mod obișnuit invidiosul nu vrea să dezvăluie boala lui, rana sufletului său și astfel toată ziua este mohorât.

Aş vrea în continuare să dezvolt puţin această importantă chestiune, care este, cum am menţionat, unul dintre marile păcate care chinuie societatea, chiar şi această comunitate religioasă. Pentru că există invidie lumească şi invidie eclesiastică, invidie pentru laici şi invidie pentru clerici, invidie personală şi invidie socială. Să vedem însă mai analitic lucrurile.

Ce este invidia

Invidia este în principal tristeţea pentru fericirea aproapelui nostru şi bucuria pentru nefericirea lui. După cum notează Sfântul Vasile cel Mare, invidia „este tristeţea pentru succesul aproapelui". Fericirea fratelui nostru este „hrana bolii şi adaos de suferinţă pentru cel gelos". În mod obişnuit, cel invidios este mâhnit, este stăpânit de o tristeţe insuportabilă, nu atât pentru răul care i-a venit lui, ci pentru binele care i-a venit semenului său. Nu socoteşte binele lui propriu, nici nu slăveşte pe Dumnezeu pentru binefacerile pe care i le trimite zilnic, ci este chinuit pentru fericirea fratelui său. Se întristează deoarece fratele lui se bucură, deoarece acela dispune mai mult de ceea ce dispune el.

Invidia este o mare rană, deoarece nici o altă patimă nu este atât „de distrugătoare pentru sufletele oamenilor". Este o mare rană pentru că se naşte din rădăcina tuturor patimilor, care este trufia. Sfântul Talasie accentuează că semnul caracteristic al vanităţii este prefăcătoria şi minciuna, în timp ce semnul trufiei este înfumurarea şi invidia. Astfel, când suntem stăpâniţi de invidie este sigur că suntem stăpâniţi de mama ei, care este trufia. Se poate să ne arătăm smeriţi, dar fiind invidioşi, suntem trufaşi.

De asemenea, invidia se leagă foarte strâns de iubirea de slavă. Pentru că în mod obişnuit invidiem pe ceilalţi deoarece sunt slăviţi aceştia şi nu noi. Este foarte semnificativ că, după Sfântul Marcu Ascetul, acela care pentru acelaşi lucru îl laudă pe unul şi pe altul îl condamnă este sigur că este stăpânit de patima vanităţii şi a invidiei. Şi de multe ori prin laude urmăreşte să ascundă invidia care există în inima lui. Acest pasaj este definitoriu pentru viclenia cu care se manifestă patima invidiei. În oamenii care continuu laudă, probabil se ascunde patima invidiei. Analiza după posibilitate, a invidiei, cred, ne va da ocazia să înţelegem încă mai mult faptul cum se manifestă patima aceasta.

Cum se manifestă invidia

Invidiosul în mod obişnuit examinează viaţa semenilor lui şi urmăreşte compararea vieţii lui cu a lor. Când se încredinţează că fratele lui îi este superior, atunci lasă să se manifeste groaznica patimă a invidiei. Şi în mod obişnuit prima manifestare este mohorârea, supărarea şi mâhnirea. „Niciodată tristeţile, niciodată mâhnirile nu părăsesc pe cel gelos". Calităţile trupeşti şi sufleteşti ale celorlalţi sunt cauză de tristeţe şi mâhnire. Chiar şi bunurile materiale sunt cauza supărării. De aceea invidiosul nu se deosebeşte de un om gol care este ofensat de toţi. „Nimic nu-l deosebeşte de omul gol jignit de către toţi". Şi această rănire este foarte adâncă. Coboară în inimă. „Toate aceste lovituri şi răni izbind în adâncul inimii lui" (Sfântul Vasile cel Mare).

Invidiosul în mod obişnuit are mulţi ochi. Supraveghează cu sârguinţă să găsească totdeauna motive să condamne. Observă pe celălalt cum va vorbi, cum se va comporta. Este pregătit să-i facă observaţii şi mai ales în faţa celorlalţi, ca să-l coboare şi paralel să se înalţe pe el însuşi. Când cel invidiat este lăudat, atunci cel care invidiază este gata să exprime contrariul. Este pregătit să spună „da, dar..." şi să prezinte întâmplător părţi necunoscute ale vieţii celuilalt, evident ca să-l umilească.

Sfântul Vasile cel Mare înfăţişează foarte sugestiv şi manifestările trupeşti ale omului invidios. Fiindcă este adevărat că patimile sufletului de multe ori sunt manifestate şi trupeşte, de vreme ce există strânsă legătură între suflet şi trup. Spune Sfântul Vasile cel Mare că invidioşii devin evidenţi din expresia feţei lor. „Privirea acestora este seacă şi nestrălucitoare, obrazul mohorât, sprânceana ofilită, sufletul tulburat de patimă, nemaiavând criteriul adevărului asupra lucrurilor". Invidioşii nu găsesc ceva bun la ceilalţi ca să fie lăudat. Seamănă cu păsările răpitoare, care în timp ce zboară deasupra unor păşuni frumoase, observă animalele istovite şi seamănă cu muştele care sunt indiferente la lucrul curat şi merg la cel murdar. Astfel, invidioşii găsesc numai urâţeniile celuilalt şi cu sârguinţă găsesc cuvinte ca să-l judece, în timp ce neglijează laturile bune ale vieţii lui.

În general, putem să spunem că invidia se manifestă prin mâhnirea şi tristeţea care devorează inima şi este exprimată de multe ori prin intermediul trupului, de asemenea se manifestă şi devine evidentă prin nevoia de critică, prin aceea că suntem totdeauna

gata să acuzăm şi să judecăm aspru pe ceilalţi. În spatele tristeţii şi nevoii de critică este ascunsă cu sârguinţă patima invidiei.

Consecinţele invidiei

Consecinţele invidiei sunt foarte înfiorătoare. Desfigurează sufletul omului. Poate este o patimă pe care o simţim foarte repede în existenţa noastră. Nu ne doare mult, cum se întâmplă să ne doară alte patimi. Dar totuşi desfigurează toată rânduiala noastră spirituală. Am putea să enumerăm unele consecinţe groaznice ale patimei invidiei.

a) Invidia dezvăluie viaţa trupească. Ne-am obişnuit să socotim că viaţa trupească înseamnă unele păcate trupeşti cărora le dăm mare atenţie fiind indiferenţi la celelalte. Totuşi orice patimă care are ca rezultat pierderea harului lui Dumnezeu constituie idee trupească. Faptele trupului sunt opusele roadelor Preasfântului Duh. Apostolul Pavel, înşirând faptele trupului, se referă la invidie: „Sunt evidente faptele trupului care sunt preacurvia, desfrânarea, murdăria, desfrâul, idolatria, fermecătoria, duşmăniile, certurile, geloziile, mâniile, gâlcevile, dezbinările, ereziile, invidiile, uciderile, beţiile, chefurile şi cele asemănătoare acestora" (Gal. 5, 19-21). Exact acelaşi lucru îl subliniază Sfântul Grigorie Sinaitul: „îndeosebi cei care într-adevăr sunt trupeşti şi îmbrăţişează iubirea de sine slujesc plăcerii şi vanităţii; în aceştia invidia este înrădăcinată".

Astfel, câţi slujesc plăcerii şi vanităţii, cărora le este înrădăcinată invidia, sunt trupeşti. Dezvăluie absenţa Sfântului Duh.

b) Invidiosul este orb duhovniceşte. Adică ochiul sufletului, care este mintea, este orbit şi astfel nu poate să distingă binele de rău, şi chiar nu poate să simtă harul lui Dumnezeu. Deoarece mintea omului este ochiul sufletului prin care sufletul contemplă slava lui Dumnezeu, de aceea orbirea acestui ochi ne face incapabili să vedem pe Dumnezeu, şi acest fapt constituie omorârea şi moartea omului. Sfântul Talasie spune: „Mintea invidioasă o orbeşte Domnul, fiindcă se întristează pe nedrept pentru bunurile aproapelui".

c) Cel stăpânit de patima invidiei sfârşeşte în necredinţă. Nu cumva orbiţi de invidie iudeii contemporani lui Hristos l-au negat, drept care au căzut în necredinţă ? Lucrul acesta îl produce

întotdeauna invidia în sufletul omului: îl conduce la necredinţă. Sfântul Nichita Stethatos spune că „necredinţa este un rău al vicleniei, zgârceniei şi sămânţa invidiei foarte făţarnică. Şi astfel dacă necredinţa este un mare rău, cu cât mai mare este invidia care o naşte ? Invidioşii, deoarece se consumă în patima invidiei, „defăimează cele bune ca fiind rele şi creaţii ale rătăcirii şi nici nu acceptă şi nu cred cele ale duhului, nici nu pot să vadă pe Dumnezeu sau să-l recunoască cu puţina credinţă" (Sfântul Grigorie Sinaitul). Adică, după cum este clar aici, invidioşii nici nu acceptă cele ale duhului, nici nu pot să vadă sau să cunoască pe Dumnezeu.

d) Invidioşii prin existenţa invidiei înăuntrul lor dezvăluie că nu au dragoste. Adică cel care are dragoste, deşi distinge din anumite semne caracteristice deosebirea celor drepţi de cei nedrepţi, totuşi răspândeşte cu dărnicie dragostea lui către toţi. Invidiosul nu poate şi nu vrea să iubească. Dragostea nu vrea răul. De aceea „cel care invidiază pe fratele şi care se întristează pentru reuşita acestuia şi care atinge cu sarcasme reputaţia acestuia, este înstrăinat de dragoste şi vinovat de judecata lui Dumnezeu" (Sfântul Maxim).

e) Invidia distruge pe cel care o are. Vasile cel Mare spune că, aşa cum săgeţile care pleacă din arc când întâlnesc un obiect dur se întorc către arcaş, în acelaşi fel se întorc acţiunile invidiei, fără să provoace tristeţe celui invidiat; „rănile acestuia devin ale invidiosului". Invidiosul se descompune continuu din invidie: „Într-adevăr, s-a vătămat el însuşi, consumându-se prin mâhniri. Aşa cum albinele când înţeapă pe careva în acelaşi timp se distrug, la fel şi patima invidiei distruge mai întâi pe cel care o are. Şi precum rugina distruge în întregime fierul, în acelaşi mod invidia devorează pe cel care o are. Şi viperele, cum se spune, se nasc prin devorarea pântecelui mamei lor, „tot astfel şi invidia este născută să înghită sufletul care o suportă cu durere". Aceeaşi învăţătură despre distrugerea invidiosului de către invidie o întâlnim la toţi părinţii Bisericii. Revelator menţionez pe Cuviosul Nichita Stethatos, care spune că invidioşii „sunt roşi de gelozie împotriva celor care au harul duhului prin înţelepciunea şi cunoaşterea lui Dumnezeu". Se descompune invidiosul, cum se topeşte ceara, fără măcar să lumineze pe ceilalţi. Mai mult, îi întunecă cu răutatea lui.

f) Dar patima invidiei dăunează şi oamenilor către care este îndreptată. Face mare rău, mai ales dacă ceilalţi nu au forţa şi bărbăţia spirituală să întâmpine această stare. Cum a apostaziat omul pe Dumnezeu şi a păstrat izvorul Vieţii ? Nu a fugit de influenţa invidiei diavolului ? Astfel primul care a învăţat invidia este însuşi diavolul. Acesta, deoarece a invidiat marea dragoste a lui Dumnezeu faţă de om şi deoarece nu putea să se arate împotriva lui Dumnezeu, s-a arătat împotriva creaturii Lui, a omului. Astfel prin fapta lui împotriva omului a devenit şi este „un teomah" (Sfântul Vasile cel Mare). Sfântul Maxim Mărturisitorul învaţă că diavolul a îndemnat omul să încalce porunca lui Dumnezeu „invidiind pe Dumnezeu şi pe noi". A invidiat pe Dumnezeu ca să nu se vadă „preaslăvita putere a Lui care sfinţeşte omul". A invidiat omul ca să nu dobândească comuniunea cu Dumnezeu.

Primul ucenic al diavolului în patima invidiei este Cain. „Primul ucenic al diavolului şi invidia şi crima de către acesta fiind învăţat", a ajuns să-l omoare pe fratele lui cel drept, Abel (Sfântul Vasile cel Mare).

Mai târziu, Saul, împins de invidie, s-a întors împotriva binefăcătorului David. În timp ce David îl distra pe Saul ca să se elibereze de melancolie, acela a căutat să-l omoare. Din această cauză David a fost fugar şi Saul l-a hăituit ca să-l omoare. Care a fost cauza ? David îl ajuta continuu pe Saul. De aceea, cum spune Sfântul Vasile cel Mare, invidia este „felul de duşmănie cel mai dificil de corectat". Binefacerile irită încă şi mai mult pe cel invidios. Câinii devin blânzi prin hrană şi leii sunt îmblânziţi prin îngrijire, în timp ce „invidioşii prin îngrijiri mai mult sunt înfuriaţi", adică sunt aţâţaţi încă mai mult prin binefaceri.

Sfântul Maxim Mărturisitorul, analizând cazul lui Saul care prigonea pe David deşi primea binefaceri de la el, spune că cel care din invidie urăşte şi calomniază pe acela care este mai sus decât el în eforturile virtuţii şi în bogăţia cuvântului cunoaşterii spirituale, acesta este sufocat de un duh rău, precum Saul. Faptul care îl conduce la o mai mare furie este că nu poate să-l omoare pe binefăcătorul lui. Şi precum Saul a prigonit pe iubitul lui fiu Ionatan, astfel şi invidiosul urmează „gândul înnăscut în conştiinţă", care îl stăpâneşte pentru ura nedreaptă şi care istoriseşte cu adevăr izbânzile celuilalt.

Din invidie frații lui Iosif l-au vândut egiptenilor și astfel a devenit sclav. Spune Sfântul Vasile cel Mare: „Și atunci este cuvenit să te minunezi de nesăbuința bolii". Pentru că dacă visele sunt adevărate, cine poate să împiedice realizarea lor? Dacă visele sunt înșelătoare, mincinoase, atunci pentru care rațiune invidiem? Astfel, prin cele pe care le-au făcut să oprească profeția, prin acestea pregăteau realizarea ei. De multe ori când invidiem pe frații noștri, pregătim fără s-o înțelegem și s-o vrem, gloria celuilalt și oprobriul nostru.

Din invidie L-au predat pe Hristos lui Pilat contemporanii Lui. Evanghelistul Matei menționează despre Pilat: „Căci știa că din invidie L-au dat în mâna lui" (Mat. 27, 18). Și pentru ce îl invidiau? Pentru că făcea minuni și ajuta în diferite feluri pe oameni. Ceea ce era bucurie și mântuire pentru ceilalți, pentru invidios era tristețe și mâhnire. Și a ajuns invidia să facă cea mai mare crimă în veacuri, să-L omoare pe Hristos. Totdeauna invidia este potențial o crimă. Rădăcina crimei este invidia și crima este fructul invidiei. Sfântul Grigorie Palama scrie despre invidie: „...invidia este uciderea potențială și provocatoare a celei dintâi vărsări de sânge și apoi a uciderii de Dumnezeu".

Sfântul Talasie având în atenția lui pe iudeii care-L numeau pe Hristos Beelzebul, deoarece chipurile prin puterea lui făcea minuni, spune: „Pricepe de la iudei; cei care au fost orbiți din invidie au recunoscut greșit pe Domnul și pe Dumnezeu în Beelzebul".

Cum este vindecată patima invidiei

Nu folosește la nimic că descriem simplu dimensiunea invidiei și nu progresăm în vindecarea ei. Trebuie să conducem invidiosul la vindecare. Suntem datori totuși să mărturisim că vindecarea este dificilă. Și aceasta pentru că „nici medic al bolii nu primește și nici nu e posibil să se găsească vreun medicament împotriva bolii". Și mai mult, chiar când este întrebat nu vrea să mărturisească că „sunt invidios și amar și mă irită cele bune ale prietenului și mă plâng de bucuria fratelui și nu suport priveliștea bunurilor celorlalți, ci îmi fac o nenorocire din bunăstarea semenilor" (Sfântul Vasile cel Mare).

Putem însă să subliniem unele leacuri.

– Este nevoie să arătăm dragoste deosebită pentru persoanele acelea pentru care simțim că patima se mișcă înlăuntrul nostru. Să le iubim mai mult și să le lăudăm din toată inima noastră. În special trebuie să facem rugăciune pentru patimă, dar și rugăciune pentru aceia pentru care simțim mișcarea patimii.

– Să vedem toate câte are fratele nostru ca daruri ale lui Dumnezeu. Acesta le dă pe toate. Cine poate să oprească izvoarele să verse apă ? Astfel Dumnezeu este Acela care dă darurile sufletești și trupești și nu trebuie să ne pronunțăm împotriva fratelui nostru, deoarece în acest fel ne arătăm teomahi, ne întoarcem împotriva lui Dumnezeu. De asemenea, banii și averile și în general bunurile materiale să nu considerăm că sunt unicele bunuri. Acestea sunt instrumente ca să ne conducă la virtute. În general, cum spune Sfântul Vasile cel Mare, „un izvor care țâșnește, nimeni nu-l astupă; și când strălucește soarele nimeni nu-și acoperă privirile".

– Este necesară îndrumarea duhovnicească de la un vindecător ortodox, încât prin mijloacele și prin toată îndrumarea lui să scăpăm de distrugătoarea patimă a invidiei și să putem să trăim o bună viață creștină.

Întrebarea care se naște acum este ce trebuie să facem când suntem invidiați de un oarecare, când suntem victima invidiei celorlalți.

Primul lucru care este necesar este să arătăm răbdare și îngăduință. Să ne bucurăm pentru această încercare care ne-a venit. Și să ne rugăm lui Dumnezeu să ne dea răbdare și îngăduință. Cel care rabdă cu bucurie această încercare, acesta primește mângâiere de la Dumnezeu și ajunge la fericita smerenie. Dar trebuie spus că în chip obișnuit această răbdare o au vitejii lui Dumnezeu, cei câți dispun de curaj și bărbăție spirituală. Și de aceea câți rabdă dispoziția invidioasă a fratelui lor, aceștia vor primi cununa de martiri.

Al doilea lucru care este recomandat de învățătura patristică este să evităm conviețuirea și decăderea prin conviețuirea cu cei care ne invidiază. Pentru că e posibil să devină un mare rău. În *Pilde* este scris: „Să nu iei masa cu un bărbat invidios, nici să nu râvnești la mâncărurile lui; căci în ce chip ar fi să înghită cineva un fir, tot astfel mănâncă el și bea. Și nici să-l primești la tine pe el și să mănânci îmbucătura cu el: căci o va voma și va pângări cuvintele tale cele bune" (Pilde 23, 6-8).

Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la chestiunea aceasta, spune că, aşa cum ne străduim să aşezăm departe de foc substanţa inflamabilă, astfel trebuie să îndepărtăm legăturile prieteneşti cu cei invidioşi, pentru că într-adevăr „aşa cum tăciunele este boală proprie grâului, tot aşa invidia este boala prieteniei".

Avva Pimen a sfătuit pe cineva să nu locuiască într-un loc unde există vreunul care îl invidiază, pentru că altminteri nu se va pricopsi: „Să nu locuieşti într-un loc unde vezi pe cineva care are gelozie împotriva ta, căci altfel nu te pricopseşti".

În general, putem să susţinem că atunci când avem în noi harul lui Dumnezeu, când ne aflăm într-o bună stare sprituală, atunci nu ne vatămă săgeţile celui invidios şi nu păţim nici un rău. Dar când nu avem forţă sufletească şi suntem uşor clătinaţi, atunci este necesar cu dragoste şi pentru dragoste să întrerupem prietenia şi relaţia socială cu invidiosul. Acest lucru desigur nu înseamnă deloc că vom înceta să ne rugăm pentru el şi să ne intereseze. Simplu îl ajutăm să nu ajungă să facă un rău mai mare.

Patima invidiei este mare. Invidia provoacă, cum a fost expus anterior, mari rele omului. Mai mult, indică existenţa multor patimi în noi şi chiar naşte alte patimi. Cum spune Sfântul Grigorie Teologul, invidia este cel mai nedrept şi cel mai drept păcat. Este nedrept pentru că atacă pe cei nevinovaţi şi drept pentru că atacă şi pe cei care o posedă şi pe cei culpabili. De aceea trebuie strădanie să scăpăm de această foarte rea patimă.

Sfântul Vasile cel Mare îndeamnă: „Să fugim, fraţilor, de boală, dascăl de teomahie, maică a uciderii de bărbaţi, dezordine a firii, ignorare a familiei, nenorocire foarte absurdă". „Să fugim de un rău insuportabil. Este învăţătura şarpelui, descoperire a demonilor, însămânţare a duşmanului, arvună a iadului, piedică a evlaviei, cale spre gheena, pierderea împărăţiei".

Septembrie 1986

11. Iubirea de plăceri (senzualitatea)

Dacă observăm atent oamenii de astăzi şi în general, societatea, vom vedea imediat că este stăpânită de patima senzualității. Epoca noastră este prin excelență senzuală. Şi omul înclină continuu spre această groznică patimă, care îi distruge toată viața şi îl privează de posibilitatea comuniunii cu Dumnezeu. Într-adevăr, patima senzualității este aceea care infestează lucrarea mântuirii. Un suflet senzual este cu desăvârşire nepotrivit să devină vas al Preasfântului Duh şi să simtă în el prezența lui Hristos.

Chestiunea este foarte importantă şi în cele următoare vom analiza această patimă. Vom vedea manifestările ei, vom examina cauzele din care pleacă şi vom urmări să descriem modul scăpării noastre şi al eliberării noastre de aceasta.

La început trebuie să fie spus că senzualitatea este una dintre cauzele centrale ale întregii neorânduieli sprituale şi trupeşti. De la aceasta pornesc toate relele şi se avântă în suflet şi în trup toate patimile. Sfântul Theodor, episcop al Edesei, învață că trei sunt patimile generale prin care se nasc toate celelalte. Aceste trei patimi sunt senzualitatea, zgârcenia şi mândria. Din acestea se nasc alte duhuri de viclenie şi în continuare „din acelea se naşte mult roi de patimi şi feluri de răutate manifestată în diferite moduri". Şi deoarece dragostea pentru avere şi slavă ascunde multă plăcere pentru avere şi slavă, de aceea putem să spunem că senzualitatea este cea care naşte toate celelalte patimi. Aceasta este cauza denaturării forțelor sufletului.

Acelaşi lucru îl subliniază şi Sfântul Ioan Damaschinul: „Rădăcina tuturor acestor patimi, şi precum ar spune cineva întâia cauză, este senzualitatea, mândria, zgârcenia, din care se dobândeşte tot răul". Astfel, cine vrea să se elibereze de patimi, în realitate cine vrea să schimbe patimile, acesta trebuie să se lupte întâi şi întâi împotriva patimii senzualității, care este cea mai importantă dintre toate celelalte. Plăcerea este forța motrice care conduce sufletul. Analog cu calitatea plăcerii merge şi sufletul, sau împotriva firii, sau în favoarea firii. Dacă ne gândim că plăcerea este aceea care înrobeşte mintea, atunci putem să înțelegem marea importanță pe care o îndeplineşte în mântuirea noastră.

Nume și definiții

Studiind scrierile ascetice ale Sfinților Părinți, putem să întâlnim diferite nume, care caracterizează patima aceasta, precum: plăcere, senzualitate, voluptate, desfătare. Plăcere înseamnă mulțumirea, bucuria pe care o simte omul din trăirea unui lucru, a unei idei etc. Senzualitatea este dragostea pe care o simțim pentru această practică și prin extindere, pentru obiectul sau ideea care provoacă această mulțumire. Același lucru, aproximativ, putem să spunem și despre voluptate. Voluptatea este desfătarea și desfrâul în principal al sufletului. După Ilie Presbiterul, „voluptuos este cel în care lucrează păcatul gândului". Împătimirea este vicleana materie a trupului, în timp ce voluptatea este vicleana materie a sufletului. „Materie vicleană a trupului este împătimirea; a sufletului, este voluptatea" (Ilie Presbiterul). Astfel, deși cel pătimaș este „cel care are păcatul mai violent al cugetării", chiar dacă nu păcătuiește în afară, cel voluptuos este „cel care are lucrarea păcatului cugetării chiar când suferă înăuntru" (Ilie Presbiterul). Cu alte cuvinte, voluptatea este în principal boala interioară a sufletului, care dorește și înfăptuiește păcatul în interior.

Mai general, așa cum va fi spus mai jos, patima senzualității, care acționează atât în suflet cât și în trup, este cauza oricărei fapte păcătoase. Cel voluptuos și senzual înclină spre rău, gândește continuu răul, este sufocat și stăpânit de acesta. Sufletul lui este necurat și spurcat.

Împărțire și funcționare a plăcerii

Sfinții Părinți au expus adevărul că patimile sunt mișcarea sufletului împotriva firii. Prin urmare, nu sunt simplu forțe rele care au pătruns în sufletul nostru și pe care trebuie să le dezrădăcinăm, ci sunt acțiuni ale sufletului împotriva firii. Energiile firești ale sufletului prin incitarea diavolului și cu liberul nostru consimțământ sunt denaturate. Același lucru poate să fie spus și despre plăcere. Plăcerea, cum o trăim noi, oamenii pătimași, este mișcarea plăcerii fizice denaturate.

Pentru Sfântul Maxim plăcerea are o dublă semnificație. Sfântul Maxim observă înțelesul pozitiv al plăcerii: „căci știe o

singură plăcere, conviețuirea sufletului lângă rațiune", care „este după natură o năzuință a minții către Dumnezeu". O astfel de plăcere este „necesară la constituirea naturii" și de aceea pentru dobândirea virtuții este „folositoare".

De cele mai multe ori însă plăcerea funcționează în mod negativ, care este împotriva firii. Potrivit cu calitatea, adică sănătatea sau boala sufletului, se mișcă și plăcerea uneori în favoarea firii, alteori împotriva firii. Semnificativ este exemplul pe care îl menționează Sfântul Ioan Sinaitul. Cineva i-a povestit o neobișnuită și limită a neprihănirii. „Frumusețe cineva văzând, pe Creatorul în chip măreț L-a slăvit de la aceea; și de la o singură priveliște a fost mișcat spre dragostea de Dumnezeu și la izvor de lacrimi; și era uimitor să vezi că cloaca celuilalt devine pentru altul pricină de cununi peste fire".

În alt loc, Sfântul Maxim, cu agerimea teologică care îl caracterizează și cu sănătate spirituală, învață că natura nu are în ea rațiunile celor câte sunt pentru natură, dar nici legile celor împotriva naturii. Spunând rațiunile celor câte sunt pentru natură, înțelege „dumnezeiasca și negândita plăcere, pe care Dumnezeu a înnăscut-o în fire, după har, pentru cei vrednici înțelegându-o".

De aceea Sfântul Ioan Sinaitul recomandă să ne păzim cu sârguință ca nu cumva plăcerea care survine și se dezvoltă în suflet „de amari și perfizi medici să fie amestecată în chip viclean". Adică, plăcere poate să producă în suflet Dumnezeu, dar și diavolul. Și deoarece diavolul lucrează cu înșelătoare viclenie și de multe ori se transformă și „în înger de lumină", de aceea este posibil uneori să provoace o plăcere spirituală aparentă ca să înrobească mintea omului și să-i știrbească dragostea.

De aceea nu trebuie să acordăm mare importanță nici plăcerilor spirituale, de vreme ce suntem stăpâniți de patimi, pentru că este posibil să devenim obiecte ale înșelăciunii și răpirii diavolești. Plăcerea de Dumnezeu nu are nici o tulburare interioară, în timp ce plăcerea diavolului, chiar și aparent bună, ascunde o tulburare.

Adam a fost înrobit de ideea îndumnezeirii. Această idee, oferită de diavol a provocat plăcere. Era însă înșelătoare și i-a produs necaz și durere, moarte spirituală și trupească. De aceea se spune de către Sfinții Părinți că „mincinoasa și înșelătoarea plăcere" i-a adus căderea și moartea lui Adam.

Plăcerea este legată cu durerea. Desfătarea relei plăceri, adică lucrarea împotriva naturii și mișcarea ei, a creat suferința și tris-

teţea. Astfel există o strânsă legătură şi dependenţă a plăcerii şi durerii, a voluptăţii şi suferinţei. Plăcerea aduce suferinţa şi trăirea suferinţei este respingerea plăcerii. Sfântul Maxim spune că, aşa cum nopţile succed zilelor şi verile succed iernilor, tot aşa se succed „deşertăciunea şi plăcerea, tristeţile şi durerile, fie în prezent, fie în viitor". Desfătarea plăcerii creează tristeţe şi durere, atât în prezent, cât şi în viitor. Cu cât cineva îşi satisface plăcerea lui în viaţa aceasta, cu atât va suferi în cealaltă viaţă. Este foarte caracteristic că, aşa cum învaţă Ilie Presbiterul, după cădere în suflet a intrat dorinţa şi tristeţea, iar în trup plăcerea şi durerea. Şi chiar „cauză a durerii este plăcerea".

A fost spus şi anterior, este nevoie şi în acest punct să fie repetat. După învăţătura Sfântului Maxim: „plăcerea şi durerea în firea trupului nu au fost create împreună", ci „le-a născocit" încălcarea. Scrie Sfântul Maxim: „Din cauza plăcerii iraţionale care a survenit în fire durerea a pătruns conform raţiunii prin intermediul multor patimi, în care şi din care moartea". Astfel iraţionala plăcere a adus conform raţiunii durerea şi ca rezultat moartea omului, atât spirituală, cât şi trupească. Suferinţa pe care o simţim, durerile, sunt consecinţa desfătării împotriva firii şi împotriva raţiunii plăcerii. Şi Sfântul Grigorie Palama învaţă că plăcerea în lumea încălcării, în starea de după cădere, plăcerea în căsătoriile legale pentru naşterea de copii nu poate să fie chemată „dar dumnezeiesc". „Căci este darul trupesc al naturii, şi nu al harului, deşi Dumnezeu a făcut natura".

Deşi Dumnezeu a făcut natura, totuşi plăcerea în căsătoriile binecuvântate de Biserică – cu toate că nu este condamnată – nu este dar dumnezeiesc, ci trupesc şi natural. De altminteri modul în care este conceput omul, este ţinut în pântece şi se naşte apoi constituie tunicile de piele pe care le-a purtat după cădere. Modul acesta nu a existat înainte de căderea omului. Deci este de după cădere şi nu dinainte de cădere.

Deşi una este plăcerea care se ascunde în noi, ea este caracterizată în multe feluri. Plăcerea, spune Ilie Presbiterul, este situată în toate membrele corpului, „nu pentru toate pare în egală măsură de sâcâitoare". Nu sâcâie la fel pe toţi oamenii. Acelaşi lucru putem să spunem şi despre suflet. La unii irită partea voliţională a sufletului, la unii partea psihică a sufletului şi la alţii cea raţională.

Aceasta înseamnă că putem să împărţim plăcerea în diferite categorii. Este plăcerea cugetărilor, a raţionamentelor, plăcerea dorinţei şi plăcerea realizării unei fapte. Există oameni care se mulţumesc cu faptul să viseze cu ochii deschişi şi să dialogheze. Există plăcerea părţii raţionale a sufletului. În categoria aceasta intră şi aceia care se mulţumesc cu faptul de a teologhisi prin logică şi prin cugetarea omenească. Este şi aceasta o satisfacere a patimii plăcerii, de aceea Sfinţii Părinţi învaţă că pura teologie o oferă omului liniştea şi neprihănirea. Studiul meditativ al adevărurilor credinţei este expresia şi trăirea plăcerii care există în noi. Oamenii pătimaşi, care nu vor să facă păcat la vedere, pentru că acest lucru îl impune poziţia pe care o deţin, găsesc ieşirea în gândirea teologică care astfel, în ultimă analiză este, cum a fost spus, satisfacerea plăcerii.

Există, de asemenea, oameni care se mulţumesc cu faptul că doresc o faptă, nu vor însă pentru diferite raţiuni să o realizeze. Această plăcere întărâtă toate energiile sufletului. În afară omul acesta este moral, în interior însă este imoral ! Satisfacerea acestui fel de plăcere nu lasă omul să aibă viaţă spirituală curată. Deşi se roagă, deşi se spovedeşte, dar atunci nu este deschis, mai mult îşi satisface plăcerea lui.

De aceea în învăţătura Sfinţilor Părinţi găsim adevărul că rugăciunea trebuie să fie legată cu toată învăţătura ascetică a Bisericii, altfel nu ajută omul să se curăţească în interior. De asemenea, oamenii care sunt stăpâniţi şi sunt îmbibaţi de această interioară senzualitate ascunsă nu pot niciodată să facă spovedanie curată. Numai când hotărăsc să scape de această ascunsă senzualitate, atunci fac spovedanie curată. Dacă ne gândim că, după învăţătura Sfinţilor Părinţi, în partea raţională a sufletului sunt înscăunate patimile ereziei, ateismului, ingratitudinii etc. în partea voliţională a sufletului există patimile curviei, lăcomiei etc. şi în partea psihică a sufletului se dezvoltă patimile urii, mâniei, ranchiunei etc., înţelegem că plăcerea care se dezvoltă în cele trei părţi ale sufletului are legătură mare cu aceste patimi.

Plăcerea nu este în legătură numai cu curvia şi numitele patimi trupeşti, ci şi cu erezia, ura, ingratitudinea, ranchiuna, ateismul etc. Este o fiară cu multe capete plăcerea, de aceea nici nu este uşor întotdeauna să fie caracterizată. În unele mari şi grave greşeli este uşor să distingem plăcerea, dar este destul de greu să o distingem când este în legătură cu ura, ingratitudinea şi erezia.

Omul în mod obişnuit îşi satisface plăcerea când luptă cu Dumnezeu şi are ură împotriva fratelui său. De altfel dispoziţia de a dobândi slavă şi bunuri materiale ascunde în ea satisfacerea plăcerii. Vrem slavă, putere, averi ca să satisfacem patima plăcerii împotriva naturii.

Însă plăcerea nu este numai fiară cu multe capete, ci şi una foarte stranie. Are propriile ei funcţiuni care o dezvăluie, care fac simţită prezenţa ei, dar în acelaşi timp o şi ascund. Nu îmi voi pierde timpul cu chestiunea aceasta, pentru că s-a arătat puţin în cele de mai înainte. Lucrul pe care vreau să-l accentuez este că, precum învaţă Sfântul Ioan Scărarul, care s-a dovedit învăţătorul vieţii duhovniceşti, deoarece ne-a dezvăluit toate mişcările ascunse ale sufletului, „de multe ori cei care sunt înclinaţi spre senzual, compătimitori şi milostivi şi smeriţi par să fie". Este înfiorător acest discurs al Sfântului Ioan care arată că este posibil ca dedesubtul virtuţilor aparente să fie ascunse rău mirositoare patimi, îndeosebi patima senzualităţii.

Cum poate însă să distingă un milostiv şi smerit că are patima senzualităţii ? Sfântul Marcu Ascetul învaţă că „cel senzual se întristează la mustrări şi suferinţe, iar cel iubitor de Dumnezeu, la laude şi lăcomii". Când cel senzual este acuzat şi calomniat, atunci aruncă veşmântul de oaie, veşmântul compătimirii şi al pioşeniei şi se transformă în fiară, în lup răpitor. Nu poate cel senzual să suporte chinul şi acuzaţia, în timp ce dimpotrivă, cel iubitor de Dumnezeu se întristează la laude şi lăcomii.

Originea plăcerii

Cele câte au fost expuse arată şi originea plăcerii, cum creşte şi cine răspunde pentru aceasta. Desigur trebuie să fie subliniat în chip cuvenit că un rol important în creşterea plăcerii îl joacă libertatea noastră. Când noi în mod liber acceptăm asaltul, cum învaţă întreaga Tradiţie patristică, atunci sunt deformate toate puterile sufletului şi sunt dezvoltate plăcerile împotriva naturii, atât trupeşti cât şi sufleteşti. Acest lucru nu trebuie să fie uitat. Este indispensabil.

Semănătorul plăcerii este diavolul. După Sfântul Maxim „diavolul este şi semănătorul plăcerii prin patimi voluntare şi aducătorul durerii prin cele involuntare". Patimile voluntare sunt

câte noi săvârşim cu libertatea noastră şi patimile involuntare sunt durerea şi suferinţa care sunt rezultatul plăcerii iar uneori sunt independente de plăcere. Astfel diavolul este semănătorul plăcerii şi aducătorul durerii. Acesta este amarul medic care otrăveşte sufletul prin plăcere şi devine pretext pentru înfăptuirea păcatului.

Însă dincolo de aceasta, Sfinţii Părinţi învaţă că „toată plăcerea trupească este din comoditatea care acaparează. Iar comoditatea o naşte necredinţa“ (Sfântul Marcu Ascetul). Fiecare comoditate trupească, adică somnul, mâncarea, băutura, repausul exagerat, satisfacerea simţurilor, exagerata şi urâta distracţie etc., toate acestea care caracterizează confortul şi evitarea suferinţei nasc plăcerea. Comoditatea o naşte necredinţa. Când omul nu crede în Dumnezeu, când nu aşteaptă a Doua Lui Venire şi o neagă, atunci cade în comoditate şi viaţă senzuală. Şi de acolo începe plăcerea, care dezvoltă mai mult necredinţa.

Sfântul Ioan Sinaitul, scriitorul „Scării“, ne arată şi alte cauze din care porneşte senzualitatea, în care se vede şi „ciudăţenia“ ei. Uneori, scrie, melodia simetrică descompune sufletul şi alteori melodia asimetrică şi inoportună „se însoţeşte cu senzualitatea“. Astfel senzualitatea porneşte şi din melodia asimetrică. De aceea Sfinţii Părinţi recomandă să evităm orice lucru care dezvoltă în noi patima senzualităţii, chiar dacă este aparent bun, precum psalmodia. Sfântul Ioan recomandă „aşadar reglând timpii, aşa să ne folosim de aceasta“. Este nevoie de cumpătare şi în psalmodie, pentru că în situaţie de asimetrie aţâţă senzualitatea. În alt loc acelaşi sfânt spune că cei cuvioşi sunt mişcaţi de melodii şi de cântece „spre veselie şi dragoste dumnezeiască, şi lacrimi, şi din cele din afară, şi din laude duhovniceşti, iar cei senzuali dimpotrivă“. Astfel toate depind de diavol şi de dispoziţia sufletului. Cel senzual satisface senzualitatea lui şi prin cântările bisericeşti. Se cere atenţie deosebită şi în acest punct.

Consecinţele senzualităţii

După ce am descris în ce constă senzualitatea şi din ce porneşte, ajungem acum să vedem puţin ce rău face vieţii noastre. Care sunt îngrozitoarele şi desfigurantele consecinţe ale patimii acesteia.

Toate relele pornesc din aceasta, cum am văzut anterior. După Sfântul Marcu Ascetul, „înverşunata senzualitate şi multele plăceri care amăgesc sufletul" sunt „cauza oricărei răutăţi". Toate patimile de acolo îşi trag originea lor. Senzualitatea este înaintaşul şi strămoşul oricărei patimi. „Orice păcat din cauza plăcerii se naşte" (Sfântul Talasie). Pentru că este cunoscut că orice gând care vine are ca scop să aprindă plăcerea, drept care plăcerea înrobeşte mintea omului. În situaţia aceasta, mintea în robită este dusă şi purtată în orice păcat. Ilie Presbiterul învaţă că omul virtuos poate să facă răul din cauza răpirii, fără s-o vrea cu adevărat, iar „în adânc senzualul". Adică cel senzual are în profunzimea sufletului lui răul care îl împinge de fiecare dată la realizare. Astfel el însuşi se nenoroceşte pe sine: „cel senzual s-a născut să se distrugă pe el însuşi" (Sfântul Ioan Sinaitul).

Din satisfacerea senzualităţii vine tristeţea, durerea şi suferinţa. Aşa cum a fost expus mai înainte, în „harul ascetic" al Părinţilor, există o legătură între plăcere şi durere. Acela care peste cuviinţă se bucură de plăceri „va plăti abundenţa cu suferinţe însutite" (Sfântul Marcu Ascetul). Astfel, cel care se mâhneşte şi suferă multe în viaţa lui sau mai ales se întristează de relele survenite, acesta arată că în el există patima senzualităţii.

Apoi gândul celui senzual stă pe cântar. Se găseşte, adică, pe un cântar şi manifestă diferite stări. „Când plânge şi se jeleşte din cauza păcatelor, când luptă şi se contrazice cu aproapele urmând plăcerile" (Sfântul Marcu Ascetul). Adică, uneori cel senzual plânge şi se căieşte pentru păcate şi alteori urmează satisfacerea plăcerilor şi de aceea luptă şi reproşează aproapelui. Ne aflăm într-o situaţie schizofrenică, iar când manifestă pocăinţă şi atunci este superficială. Este gata după puţin timp să satisfacă acele plăceri pentru care anterior se pocăia.

Cel senzual este şi zgârcit şi în general iubitor de averi. Vrea să aibă multe ca să-şi satisfacă plăcerea. „Cel senzual iubeşte banii ca prin aceştia să se desfete" (Sfântul Maxim Mărturisitorul). Într-adevăr ca să poată să-şi satisfacă plăcerea are nevoie de bunuri materiale, de bani. De aceea aleargă spre dobândirea multor bunuri şi averi.

Satisfacerea senzualităţii, încă şi nesatisfacerea ei, aprinde patima mâniei. Acest lucru apare sugestiv în perioada adolescenţei. Când adolescenţii vor să realizeze o plăcere şi găsesc piedici din partea mediului lor familial, imediat se înfurie, s

aprind, nu pot să întâmpine calm și liniștit această situație. Acest lucru la fel se petrece la noi toți. Când ne satisfacem plăcerea se creează mâhnirea și mânia. Când nu putem s-o satisfacem, atunci ne aprindem. Toate merg rău. Fiara plăcerii care se află în noi caută satisfacere, hrană. Nesatisfăcute, urlă. De aceea avva Dorotei învață că „mânia se naște din alte cauze și mai ales din senzualitate". Astfel, un sfânt, cum zice avva Dorotei, spunea „resping plăcerile, ca să tai cauzele mâniei".

Plăcerea care durează, realizată sau nerealizată, conduce mintea la indolență. Indolența înseamnă indiferență, negrija vieții veșnice. În starea indolenței, omul nu vrea să se lupte pentru aplicarea legii lui Dumnezeu, nu are poftă pentru rugăciune, chiar nu are dispoziție să lucreze. Ajunge omul în indolență din senzualitate. „În plăcere sau întristare petrecându-și timpul, mintea în patima indolenței repede se prăbușește" (Sfântul Talasie). Din senzualitate vine neglijența și din neglijență vine uitarea lui Dumnezeu (Sfântul Marcu Ascetul). Astfel, paralel cu indolența vine și uitarea, adică alungarea amintirii lui Dumnezeu. „Iubirea de sine și senzualitatea și mândria alungă din suflet amintirea lui Dumnezeu" (Sfântul Theodor, episcopul Edesei). De vreme ce nu există amintire de Dumnezeu nu există nici locuirea lui Dumnezeu în noi. Încetăm să fim templul Preasfântului Duh. De aceea senzualitatea este lepră. Astfel o caracterizează Sfântul Diadoh al Foticeei. Învață că, atunci când sufletul este acoperit de lepra senzualității, nu poate să simtă teama de Dumnezeu, chiar dacă zilnic cineva îi face referire la frica și puternica judecată al lui Dumnezeu. Omul este acoperit de lepră în această situație, cu desăvârșire mort. Nu poate să aibă nici o simțire și frică de Dumnezeu. Pentru că zeu pentru acesta este plăcerea. Pe aceasta o venerează zilnic.

Urmarea acestui lucru este că cel senzual evită liniștea. Nu poate să rămână deloc singur cu el, nu poate să trăiască în liniște, care este „știința cugetărilor". Atât liniștea trupească, cât și cea sufletească este neperceptibilă și neputincioasă. Cum peștele evită cârligul, așa „și sufletul senzual se scârbește de liniște" (Sfântul Ioan Sinaitul).

Cea mai groaznică stare a omului senzual este manifestată în timpul ieșirii din viața aceasta. Viața prezentă cu toate farmecele și desfătările a devenit hrană a sufletului și a trupului său. Nu poate să trăiască fără acestea. Când vine timpul să le piardă, în

timpul ierșirii, deoarece nu a căutat bucuria duhovnicească și nu a fost desfătat în viața aceasta de dulceața iubirii dumnezeiești, simte o groaznică supărare. De asemenea sufletul, obișnuit să fie satisfăcut prin plăcere, caută și atunci satisfacerea prin patimi. Astfel patimile în ceasul acela și după ieșirea sufletului din trup, neputând să fie satisfăcute, stranguleaza în sensul propriu al cuvântului sufletul. Și dacă acum un gând este în stare să sugrume sufletul, cu cât mai mult se va întâmpla aceasta atunci când toate patimile vor căuta satisfacerea. De aceea Sfântul Marcu Ascetul scrie: „Inima senzuală, temniță și lanț devine pentru suflet în timpul ieșirii, iar cea harnică este poartă deschisă".

În general cel senzual nu poate să trăiască în el viața pentru Dumnezeu. Zeul lui este creația, pe care o adoră mai mult decât pe Creator. Este cu desăvârșire imposibil să trăiască cel senzual lucrarea lui Dumnezeu. Nu îl lasă patimile. „Să trăiască după Dumnezeu este imposibil, cel care este senzual fiind și zgârcit", i-a spus cuiva avva Isidor Presbiterul. Nu există nici o speranță să întâlnim pe Hristos slujind plăcerilor trupului. „Cu care nădejde să întâlnim pe Hristos, slujind noi până acum plăcerilor trupului ?" (Sfântul Talasie). De aceea Sfântul Maxim este clar și categoric: „Nimeni să nu te amăgească, monahule, că este posibil ca tu să fii mântuit, fiind sclav plăcerii și mândriei". Acest cuvânt este catapultă împotriva multor teologi care învață multe și superficiale lucruri cu privire la chestiunea plăcerii și se străduiesc să concilieze lucrurile cu desăvârșire neconciliabile. Adevărul este că omul care slujește plăcerii și mândriei nu poate să se mântuiască.

Vindecarea senzualității

Atâta timp cât senzualitatea este patima centrală de la care pornesc toate celelalte patimi, toată răutatea, este necesar să se îndrepte omul care dorește cu ardoare libertatea minții sale, spre eliberarea de tirania patimilor trupului. Sfântul Nichita Stethatos învață că acela care începe ostenelile credinței și este începător în războiul patimilor „împotriva duhului senzualității ridică toată lupta lui și puternic prin orice suferință împotriva lui duce războiul". Adică se luptă în principal împotriva patimii senzualității. De la senzualitate începe lupta libertății interioare. Nu este

însă de ajuns să aibă numai dorința să se elibereze de patima senzualității. Se cere în același timp să fie cunoscătorul acestui război. Fiecare război are modalitățile lui proprii. Și o regulă a acestui război interior este lupta împotriva cauzelor care provoacă patimile. La fel se întâmplă cu senzualitatea. Cercetăm din ce pornește, de ce este provocată această patimă și ne îndreptăm împotriva acestei cauze. „Căci sunt șterse cele greșite când cauzele acestora, prin care au fost împlinite, urându-le, noi împotriva acestora am pornit război“ (Sfântul Teognost). Nu numai să evităm cauzele, dar trebuie să le urâm. Acest lucru îl face adevărata pocăință și de acolo vine vindecarea reală.

În afară de combaterea cauzelor care provoacă plăcerea se cere și trăirea suferinței. Am menționat deja că în „harul ascetic“ al Părinților există o legătură între plăcere și suferință. Realizarea plăcerii creează suferință și trăirea suferinței dezice plăcerea. Firesc când spunem trăirea suferinței înțelegem poverile involuntare și asceza voluntară, adică boala, privațiunea, moartea, cumpătarea, postul, veghea etc.

Sfântul Maxim învață că „moartea plăcerii este suferința“. Este nevoie să suferim, pentru că astfel ne vindecăm de plăcere. „Trebuie să suferim întru totul din cauza amestecării dintre fire și plăcere de la protopărinte“ (Sfântul Maxim). De asemenea, Sfântul Maxim învață că aproape orice păcat este din cauza plăcerii și combaterea plăcerii se face prin suferință și tristețe. Și când vorbește despre suferință și mâhnire înțelege, pe de o parte, voluntariatul prin pocăință, pe de altă parte povara iconomică „produsă prin pronia lui Dumnezeu“. Plăcerea este vindecată prin suferință sau prin voință, care este pocăința sau impunerea, care sunt dificultățile prezente în viața noastră. Pocăința ca tristețe după Dumnezeu combate plăcerea. „Îndepărtarea plăcerii, învierea sufletului este“ (Sfântul Talasie).

La fel putem să spunem și despre dificultățile din viața noastră. Întâmpinăm toate cele „îngrozitoare“ survenite de la dumnezeiasca Pronie cu răbdare și suflet mare, crezând că astfel scăpăm de patima senzualității. Noi, ortodocșii, nu respingem suferința. Cunoaștem că suferința este element al renașterii. Aceasta șterge plăcerea trecutului și ne face capabili să vedem adevăratul bine al sufletului nostru. Numai că Sfinții Părinți îndeamnă să avem mare răbdare în lupta aceasta. Asceza are nevoie de răbdare și îngăduință „căci râvna de durată surghiu-

nește senzualitatea" (Sfântul Talasie). Sufletul trebuie să fie râvnitor, să iubească osteneala. Și „răbdarea înseamnă râvna sufletului; iar unde este râvnă, senzualitatea este surghiunită" (Sfântul Talasie).

În râvnă este cuprinsă și toată ascetica vieții ortodoxe, adică cumpătarea, rugăciunea, postul, veghea, ascultarea etc. Ilie Presbiterul învață că este distrusă împătimirea din suflet prin post și rugăciune și voluptatea prin veghe și tăcere. Sfântul Talasie spune că plăcerile trupești și sufletești sunt uscate de „cumpătarea împreună cu răbdarea și dragostea împreună cu îndelunga răbdare".

Nichita Stethatos învață că duhul senzualității îl facem nelucrător cu posturi, vegheri, rugăciuni, umilințe, osteneli ale trupului și cu suprimarea dorințelor noastre „prin smerirea sufletului". În același timp îl ținem imobil și nelucrător cu lacrimile pocăinței, ducându-l pe acesta în închisoarea cumpătării. Astfel, deci, asceza trupească și sufletească ajută la vindecarea de patima senzualității.

Disprețuirea plăcerilor se face sau prin frică, sau prin nădejde, sau prin cunoaștere, sau prin dragoste în Dumnezeu (Sfântul Maxim Mărturisitorul). Adică, când prin frică și dragoste față de Dumnezeu sau cu cunoașterea existențială a lui Dumnezeu, care este comuniunea omului cu Dumnezeu, sunt dezvoltate plăcerile interioare, atunci scăpăm de plăcerile exterioare. Creșterea simțurilor interioare provoacă libertate în suflet. Astfel, în Tradiția ortodoxă se vorbește necontenit despre schimbarea plăcerilor. Dumnezeu și viața întru Dumnezeu umplu sufletul nostru și nu-l lasă să caute împlinirea lui în plăcere.

Deoarece noi toți suntem începători în această întrecere și nu cunoaștem exact ce trebuie să facem în fiecare situație concretă a vieții noastre, sau în care punct să orientăm atenția noastră, de aceea se cere ascultare de rânduitul stareț, care va vedea cu experiența lui personală, dar și cu harul lui Dumnezeu, patimile care se ascund în noi și le va vindeca.

Sfântul Ioan Scărarul scrie că aflându-se într-un loc pustiu, în afara unei chilii de pustnici, i-a auzit că se luptau împotriva cuiva care nu era prezent și se pronunțau împotriva lui cu amărăciune și furie ca și cum era prezent. Și atunci i-a sfătuit să părăsească pustiul „ca să nu vă faceți din oameni demoni". De asemenea, a văzut alții care trăiau în chinovie și deși erau desfrânați, totuși

erau „iubitori de frați", adică în afară erau politicoși, iubitori de frați, amabili. I-a sfătuit să urmeze viața isihastă, „ca să nu cadă lamentabil din firea rațională în cea irațională". Adică, în prima situație exista pericolul ca pustnicii să devină demoni, în a doua împrejurare să devină animale iraționale.

A întâlnit însă și alții care, continuă Sfântul Ioan, cad și în ambele rele, uneori în furie și alteori în senzualitate. I-a împiedicat să aibă programul lor propriu și i-a sfătuit să se supună stareţului și să facă ceea ce acela îi sfătuiește. Aceasta arată că senzualitatea este o patimă foarte periculoasă care se manifestă într-un mod diferit de fiecare dată, de aceea este necesară o abordare diferită de fiecare dată. Uneori ajută liniștea și alteori viața comunitară. Acest lucru poate să-l stabilească înțeleptul și nepătimașul stareț. Acesta este medicul, care vindecă sigur rănile sufletului nostru.

Totuși, este nevoie să luăm parte la lupta pentru vindecarea noastră de lamentabila patimă a senzualității, care ne închide în propriul laț și nu ne lasă să vedem clar lucrurile, să fim deschiși lui Dumnezeu. Fiind senzuali nu putem să fim iubitori de Dumnezeu. Senzualitatea este păcatul oamenilor zilelor de pe urmă. Apostolul Pavel scrie către Timotei: „Și aceasta să știi, că în zilele din urmă vor veni vremuri grele, căci vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de arginți, iubitori de desfătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu" (II Tim. 3, 1, 4).

Cei iubitori de plăceri nu pot să trăiască viață duhovnicească. Nu pot să simtă dulceața iubirii dumnezeiești. Nu pot și nu vor să vadă viața dincolo de simțuri. Sunt închiși în dragostea pentru ei înșiși, nu au spovedanie curată, ci, mărturisindu-și păcatele lor, se întorc numai spre periferie și niciodată nu pot să vadă problema fundamentală, de aceea nici nu văd vreun folos. Senzualitatea este trăirea iadului din viața aceasta și conduce la o insuportabilă amărăciune și durere a iadului viitor.

Fie să ne scape Domnul de tirania ei !

Octombrie 1986

12. Imaginația

Cine vrea să-și vindece patimile, adică cine vrea să-și schimbe patimile, să le întoarcă către Dumnezeu și să se vindece înăuntru, acela are nevoie să scape de imaginație. Deoarece pentru realizarea oricărui păcat joacă un important rol imaginarul. Închipuirea formează în om chipul persoanei sau al lucrului și în continuare mișcă plăcerea să înrobească mintea omului și aceea înrobită săvârșește păcatul. De aceea trebuie să studiem marea importanță a imaginației pentru viața păcătoasă, dar și marea importanță a scăpării de imaginație pentru pășirea omului spre viața în Hristos. Este una din chestiunile fundamentale ale asceticii Bisericii ortodoxe. Sfinții Părinți, cunoscători savanți în ce privește calea ascezei, ne ajută să vedem chestiunea aceasta clar.

Ce este imaginația

Trebuie să stabilim exact ce este imaginația și să cercetăm „caracterul" și mobilurile ei.

Sfântul Ioan Scărarul definește închipuirea precum urmează: „Închipuirea este amăgirea ochilor în gândirea adormită; închipuirea este extazul minții, al trupului în stare de veghe. Închipuirea este contemplația neîntemeiată". Într-adevăr, închipuirea este o contemplație care nu are substanță, care nu are nici o bază. Și mai mult, închipuirea lucrează când gândirea devine inertă. Acest lucru se vede clar în vise, când gândirea omului nu veghează. Dar închipuirea este prezentă și când omul este treaz, și atunci este posibil ca mintea lui să se extazieze. Această stare și lucrare a fanteziei o vom cerceta în alt paragraf. Aici simplu o definim.

Trebuie să facem o distincție clară. Un lucru este imaginarul și altul închipuirea. Imaginarul este potența naturală a sufletului în timp ce închipuirea este activarea imaginarului. Imaginarul este între minte și simțire. Nu este nici lucrarea curată a minții, dar nici lucrarea simțurilor. Sfântul Grigorie Palama scrie: „Iar acest imaginar al sufletului, în ființa rațională, devine granița minții și a simțirii". Astfel deci, după acest sfânt, imaginarul este granița minții și a simțirii și lucrările imaginarului, adică

închipuirile, cum vom vedea mai jos, nu existau în Adam înaintea căderii; acestea sunt o stare de după cădere. Sfântul Maxim, explicând pe Sfântul Dionisie Areopagitul, scrie că una este închipuirea și altceva este gândirea. Această deosebire apare din diferitele acțiuni, deoarece „gândirea este acțiune și faptă; iar închipuirea patimă și formă vestitoare a ceva perceptibil, sau a ceva ca și perceptibil". Cu alte cuvinte, gândirea este acțiune a minții care are legătură cu un sens, în timp ce închipuirea este patimă și preformare a unui lucru perceptibil. Acest lucru arată deosebirea între gândire și închipuire.

Trebuie să observăm că Hristos întrupându-Se a luat tot sufletul și trupul, pătimitor și muritor, însă fără păcat. Aceasta înseamnă că a luat starea naturală a omului dinaintea căderii, dar în ce privește consecințele (distrugere, moarte) a luat starea de după cădere. De aceea Hristos prin întruparea Lui, deși a luat rațiunea, voința, psihicul omului și prin urmare și imaginarul, totuși ultimul nu lucra; Hristos nu avea închipuiri. Sfântul Nicodim Aghioritul prezintă părerea lui Georgius Cartesius, conform căreia „mintea lui Hristos nu a fost dependentă de închipuiri". Aceasta arată că închipuirea este un fenomen de după cădere. Omul nu avea la început închipuiri. Acest lucru îl analizează mai amănunțit Sfântul Maxim Mărturisitorul când spune că omul nu a fost creat la început să aibă în trup plăcere și durere, nici să aibă în suflet uitare și neștiință și încă „nici în minte întipărirea și retipărirea prin imaginile evenimentelor, căci încălcarea acestora a atras nașterea". Cu alte cuvinte, plăcerea și durerea în trup, uitarea și neștiința în suflet și închipuirea în minte sunt rezultatul neascultării omului. De aceea este necesară scăparea de acestea. Acest lucru îl are în atenție Sfântul Maxim și suține în învățătura lui că cine scapă de plăcere și durere a dobândit curățirea inimii, cine s-a eliberat de neștiință și uitare are veșnică amintire de Dumnezeu, și prin urmare trăiește iluminarea minții, și cine s-a eliberat de forme și închipuiri a ajuns la teologia mistică. Aceasta înseamnă că teologul este acela care se eliberează de închipuire și de idoli. Deoarece prin închipuire și idoli este imposibil ca omul să teologhisească fără rătăcire și în siguranță, adică inspirat de Dumnezeu, cum învață Sfinții Părinți ai Bisericii noastre.

În acest sens, trebuie să privim învățătura Sfinților Părinți, că închipuirea este potența naturală a sufletului. Închipuirea este

potență naturală a sufletului după cădere. De atunci, când omul a căzut în viața în trup, a fugit departe de Dumnezeu, de atunci imaginația lucrează și prin urmare este o potență naturală a sufletului și se află între minte și simțire. Numai sfântul care a ajuns la contemplație scapă de închipuire. Astfel la omul de după cădere închipuirea este o stare naturală. Numai în această perspectivă putem să vedem pasajul lui Calist și Ignatie Xantopol că „și însuși sufletul de la sine în chip natural are imaginație". Sufletul are cinci potențe și lucrări, adică mintea, gândirea, opinia, închipuirea și simțirea, precum exact și trupul are cinci simțuri. Astfel „una dintre potențele sufletului este și imaginația prin care sufletul își imaginează". La fel susține Sfântul Grigorie Sinaitul când scrie: „căci prin natură mintea, față de cele spuse mai înainte, cu ușurință are putința de a face închipuiri și replăsmuiri și la acelea la care nu a ajuns". Toată tradiția ascetică ne recomandă să nu urmărim să reconstituim imaginea lui Dumnezeu dacă mai înainte nu curățim imaginarul din suflet și dacă nu scăpăm de blesemata închipuire. Din această cauză mintea rugându-se trebuie să aștepte „fără formă" și „fără închipuire" încât să ne apărăm pe noi înșine de alcătuirea imaginilor despre Dumnezeu.

Într-adevăr închipuirea, această blestemată lucrare, după Calist și Ignatie Xantopol, se opune „rugăciunii curate și rugăciunii inimii și lucrării unitare și nerătăcitoare a minții". Nu poate omul nu numai să teologhisească, dar nici să se roage din inimă, dacă mai înainte nu veghează prin pocăință și curățire să scape de blestemata închipuire.

Așa cum am spus mai înainte, Hristos nu avea închipuiri deși dispunea de imaginar. Omul după cădere are multe închipuiri care sunt o stare naturală a lui. Dar trebuie să notăm că închipuire, în afară de om, are și diavolul. Exact din această cauză închipuirea este bun îndrumător al lucrării satanice și prin ea diavolul prinde omul în cursă. Închipuirea este puntea între demoni și om prin care trec demonii și supără omul. Calist și Ignatie Xantopol scriu semnificativ: „Deci această închipuire cu diverse forme, ca legendarul Dedal și închipuirea cu multe capete privitoare la hidră, ca o punte a demonilor, a fost numită mai înainte de noi de către sfinți. Căci prin ea trecând și traversând răzbunătorii ucigași, se asociază cumva și se amestecă cu sufletul, stup de albine făcându-l pe acesta și sălaș de idei neroditoare și pătimașe". Cu alte cuvinte, așa cum am notat mai sus, închipuirea

este puntea prin care se asociază şi se amestecă cu sufletul demonii şi fac omul sălaş de idei neroditoare şi pătimaşe.

După Sfântul Maxim, închipuirea şi toate imaginile pe care le oferă omului sunt lamele lucrării vizuale a sufletului. Omul care are aceste lame este imposibil să vadă pe Dumnezeu şi să fie informat de învăţătura despre Dumnezeu şi cele dumnezeieşti. Impresiile şi ideile care pornesc din închipuire „lame sunt într-adevăr deasupra perspicacităţii sufletului şi separând străbaterea către raţiunea intactă a adevărului". Adică lamele acestea, care sunt aşezate peste suflet, îl împiedică să ajungă la adevăr şi să cunoască voinţa lui Dumnezeu. De aceea Sfântul Maxim Mărturisitorul învaţă că, atunci când mintea scutură ideile şi imaginile care sunt rezultatul închipuirilor, „atunci acesteia i se arată cuvântul clar al adevărului, dându-i într-adevăr principiile cunoaşterii". Numai când omul s-a eliberat de închipuiri şi imagini, atunci devine teolog nerătăcitor şi sigur. Altfel, poate să teologhisească sub influenţa demonilor, deoarece prin imaginaţie vor oferi demonii idei despre Dumnezeu şi despre celelalte adevăruri ale credinţei. De aceea Sfinţii Părinţi spun că oricine trebuie să scape de aceste lame care ascund perspicacitatea sufletului şi că sfinţii teologhisesc „pescăreşte" şi nu aristotelic, adică teologhisesc cu inima curată şi nu cu forţa gândirii.

Deşi una este închipuirea, totuşi este împărţită în trei părţi, în trei grupe. Prima este imagistica percepţiilor, care face sensibilă percepţia, adică este capacitatea de a face ideile şi percepţiile imagini sensibile. A doua este reimprimarea „din amintirile rămase", adică retipărirea şi domicilierea imaginilor pe care le-a oferit prima împrejurare. A treia, constă „în toată plăcerea şi închipuirea binelui sau mântuirea răului", adică fiecare plăcere şi mâhnire care porneşte din existenţa acestor imagini pe care le-a oferit percepţia în imaginarul sufletului (Calist şi Ignatie Xantopol).

Cu alte cuvinte, cele trei împărţiri ale închipuirii sunt: prima, posibilitatea cuprinderii şi strecurării înăuntrul nostru a imaginii, a doua, şederea ideii şi a imaginii în imaginarul sufletului şi a treia, plăcerea şi tristeţea care este produsă de imaginile aparente bune sau rele care rămân în imaginarul sufletului.

Din moment ce imaginarul este o stare naturală la om şi deoarece închipuirile sunt lame care ascund perspicacitatea sufletului după cădere, din această cauză şi mintea se află într-o stare naturală, când scapă de închipuirea de orice fel. După cum

învață Isihie Presbiterul, „iar închipuiri nefiind în inimă, mintea se fixează spre ceva firesc", și este gata să se miște spre orice contemplație agreabilă, spirituală și iubită de Dumnezeu.

De aceea cu cât omul este mai bolnav duhovnicește, cu atât este stăpânit de orice fel de închipuire. Cu cât este sănătos duhovnicește, cu atât este scutit de închipuiri. Chiar și așa numitele astăzi probleme psihologice sunt create și continuă să existe în sufletul nostru din închipuiri. Cu cât omul se eliberează de oprimarea lor, cu atât se și vindecă de diversele probleme psihologice. De aceea Sfântul Casian Romanul învață că semnul faptului că omul a dobândit virtutea sfințeniei și înțelepciunii este ca sufletul să nu fie atent la nici o închipuire nici în somn chiar; „a nu ține atent sufletul în vise către nici o imagine a rușinoasei închipuiri".

Sigur, faptul că există vise păcătoase în somn nu este un păcat, dar „este dovada îmbolnăvirii sufletului și nu a îndepărtării de patimă". Este dovada că sufletul este bolnav și nu a scăpat de patimă. De aceea, precum învață Sfântul Casian, josnicele închipuiri care sunt prezente în somnul nostru cu vise trebuie să credem că sunt adeverirea sleirii și îmbolnăvirii sufletului. Despre vise vom vorbi în celălalt capitol.

Nu avem intenția să epuizăm subiectul acesta în prezentul studiu. În general, trebuie să susținem că în cunoașterea clară a lui Dumnezeu nu are nici un loc închipuirea. Cunoașterea lui Dumnezeu stă deasupra oricărei noțiuni și idei. Este contemplația la care ajunge mintea eliberată de închipuire.

Feluri de imaginație

Anterior am văzut cele trei acțiuni ale imaginarului. În unitatea aceasta trebuie să examinăm felurile închipuirii, adică diferitele niveluri la care lucrează închipuirea sau mai bine zis, vom distinge diferitele imagini pe care le oferă omului închipuirea. Arhimandritul Sofronie în serioasa și foarte duhovniceasca lui carte „Sfântul Siluan" menționează trei feluri de închipuire. Primul fel „este în legătură cu acțiunea patimilor trupești grosiere". Omul care se află în această situație acceptă continuu imagini și închipuiri privitoare la patimile trupești. Și asce-

tul se luptă împotriva acestor închipuiri ca să poată să se elibereze şi să dobândească cunoaşterea lui Dumnezeu.

Al doilea fel de închipuire este visarea sau reveria. Felul acesta de închipuire este în legătură cu imaginile lumii reale. „Un sărac, spre exemplu, se închipuie pe el însuşi rege, profet, mare om de ştiinţă".

Al treilea fel de închipuire este numita creaţie artistică şi culturală. „Omul foloseşte capacitatea amintirii şi reprezentării, şi astfel poate să gândească ca să găsească soluţia unei probleme, de exemplu tehnice. Acest fel de lucrare a minţii care este însoţit de închipuire are cea mai mare importanţă pentru cultură şi este element necesar al structurii vieţii".

Al patrulea fel de închipuire este numita creaţie teologică. „Sunt tentaţiile gândirii să pătrundă în tainele lui *a fi* şi să conceapă lumea dumnezeiască. Aceste tentaţii sunt însoţite inevitabil de închipuire, pe care mulţi se mulţumesc să o numească cu pretenţiosul nume de *creaţie teologică*".

Nu avem intenţia să menţionăm aici modurile de eliberare de cele patru feluri de închipuire. Acest lucru va fi arătat în alte părţi. Lucrul pe care vrem să-l observăm este că omul, îndeosebi monahul, se luptă dur la început să se elibereze de primul fel de imaginaţie şi după aceea înaintează la eliberarea de celelalte trei feluri. Evită orice cugetare şi reverie, evită să mediteze la diferite subiecte sau să studieze noţiuni privitoare la Dumnezeu. Nu poate omul să dobândească rugăciunea mentală, rugăciunea inimii şi cunoaşterea lui Dumnezeu când foloseşte ca organ imaginarul. Numai prin pocăinţă foate adâncă, curăţirea imaginarului oferă adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu.

Creştinul însă care se află în lume trebuie să scape în orice mod de primul fel de închipuire, să evite în orice mod reveria şi visarea, care creează multe probleme psihologice şi să se limiteze la al treilea fel, care se numeşte creaţia artistică şi culturală. Şi când se străduieşte să creeze ceva, trebuie mai mult să copieze, cum fac monahii, pictând icoane. De asemenea trebuie să se străduiască să evite preocuparea intelectuală privitoare la Dumnezeu. Singurul lucru pe care trebuie să-l facă este să folosească învăţătura Sfinţilor Părinţi despre Dumnezeu. Să nu îndrăznească să spună părerile proprii, ci să prezinte învăţătura Sfinţilor Părinţi privitoare la Dumnezeu şi privitoare la chestiunile vieţii spirituale.

Este foarte semnificativ că, citind diferite cărţi literare, este mărită şi este întărâtată imaginaţia sufletului nostru, în timp ce citind operele Sfinţilor Părinţi imaginaţia este crucificată. Acest fapt arată că Sfinţii Părinţi vorbesc neînchipuit, deoarece au dobândit sănătate duhovnicească. Şi un mod de scăpare de închipuire este studiul prin rugăciune a diferitelor învăţături şi omilii ale sfinţilor Părinţi.

Dar despre aceasta vom face referiri şi în alt loc. Trebuie totuşi să observăm că la începătorii vieţii duhovniceşti nu este rătăcire existenţa închipuirii, dar şederea ei pentru mult timp în viaţa duhovnicească este cauza multor anomalii psihologice.

Manifestări ale închipuirii

În această parte trebuie să localizăm manifestarea închipuirii în om, cum se prezintă şi cum se dezvoltă. Vom vedea şi cauzele care incită imaginaţia sufletului.

Un rol important îl joacă *senzaţiile*. De cele mai multe ori închipuirea este prelucrarea imaginilor pe care le sădesc în noi senzaţiile. Sunt imagini care pornesc din realitatea sensibilă. Sfântul Maxim învaţă că mintea vicioasă, trupul fiind mişcat prin senzaţii spre dorinţe şi plăceri, „urmează şi consimte la închipuirile şi impulsurile acestuia". Astfel mintea încuviinţează închipuirile, când trupul este mişcat prin senzaţii. Vedem obiectul, îl dorim, simţim plăcere şi este creată închipuirea. De asemenea amintirea unei persoane, a unui lucru sau a unui obiect aprinde închipuirea. În timp ce acest lucrul îl face mintea vicioasă, cel virtuos „se stăpâneşte şi se abţine pe sine de la închipuirile pătimaşe".

Însă, învaţă iarăşi Sfântul Maxim, „spre care lucruri am tânjit cândva, şi închipuirile acestora le producem cu patimă". Cu alte cuvinte, când omul suferă în anumite lucruri, când dobândeşte patima pentru o persoană sau lucru, este natural să aibă şi să poarte peste tot împătimitele închipuiri. De asemenea, Sfântul Grigorie Palama învaţă că imaginarul sufletului se ataşează de forme, adică de imagini, din senzaţii. „Nu înseşi senzaţiile, ci imaginile corpurilor în aceştia le dăruie în întregime". Astfel nu sunt de vină senzaţiile, ci prin senzaţii sunt întipărite în imaginarul sufletului şi devin văzute „şi cele auzite şi cele gustate şi cele mirosite şi cele pipăite".

De senzații sunt legate gândurile. De aceea închipuirile ajung în noi și prin gânduri. Isihie Presbiterul spune că „orice gând, prin închipuirea unor senzații, intră în inimă". Închipuirile senzațiilor atacă gândul. Sfântul Grigorie Sinaitul spune că pricinile patimilor sunt faptele după păcat, cauzele gândurilor sunt patimile, și cauzele închipuirilor sunt gândurile. Adică din păcatele care încontinuu sunt făcute de om sunt create patimile, patimile în continuare creează multe gânduri, deoarece potrivit cu patimile pe care le avem sunt puse în mișcare și gândurile corespunzătoare, și gândurile provoacă în continuare închipuirile. Desigur, după învățătura Sfântului Grigorie Sinaitul, în timpul acțiunii patimilor, dintre gânduri unele precedă și altele urmează. Adică uneori precedă gândurile și urmează închipuirile și alteori precedă închipuirile și urmează gândurile. Acest ultim lucru se întâmplă mai rar. Totuși este adevărat, gândurile sunt legate foarte strâns cu închipuirile. De altfel, „orice gând este închipuirea în minte a unui lucru sensibil" (Calist și Ignatie Xantopol). Orice gând este combinație a imaginii și a cugetării. Nu este numai cugetare simplă, ci este combinat în orice caz și cu închipuirea.

Mintea omului, învârtindu-se și ocupându-se cu imaginile care se nasc prin senzații „felurite și gândurile le face, gândind dialectic și analogic și silogistic în chip variat, cu patimă, fără patimă, prin mijlocire, în mod eronat și neeronat, de la care cele mai multe înseși virtuțile și răutățile, bunele păreri sau relele păreri se nasc" (Sfântul Grigorie Palama). Astfel are mare importanță starea gândului care domină în noi. Dacă gândul este satanic, otrăvește întregul nostru organism duhovnicesc. Dacă gândul este dumnezeiesc, creează sănătate spirituală în noi. Și în orice caz gândul se combină cu închipuirile, bune sau rele.

Din moment ce senzațiile și gândurile sunt legate strâns și cu *patimile*, putem să susținem că și din patimi provin sau chiar și prin patimi se manifestă închipuirile. Sfântul Nil Ascetul localizează un serios punct: când omul suprimă patimile, dar se menține în neglijență, atunci „precum niște vlăstare încep să se aplece privind imaginile vechilor închipuiri". Poate să taie cineva patimile, dar imaginile vechilor închipuiri este posibil să intre în imaginar la cei indiferenți și care nu trăiesc în cumpătare. Cine nu trăiește strâmtorat și nu veghează, acesta creează premisele ca patimile să intre din nou prin aceste imagini. Așa înțelegem că

patimile creează închipuirile şi închipuirile creează premisele pentru revenirea patimilor.

Deoarece dintre toate patimile cea mai mare şi cea mai îngrozitoare este mândria, de aceea accentuăm că închipuirea este legată mult de *mândrie*. Omul mândru are o imaginaţie bolnavă. Imaginaţia lui este înflăcărată, concepe imagini şi închipuiri de orice fel şi îşi face sufletul o zonă de cutremur.

Închipuirile se manifestă şi prin *vise*. Acolo îndeosebi se vede existenţa imaginilor în suflet. Şi psihiatrii contemporani au indicat această realitate.

Sfântul Diadoh din Foticeea spune că „visele nu sunt nimic altceva cel mai adesea decât ori idoli ai unor gândiri rătăcite, ori batjocuri ale demonilor". Cele mai multe vise sunt rezultate ale închipuirii care porneşte din evoluţia şi existenţa patimilor. De aceea cei preocupaţi cu dobândirea virtuţii veghează astfel încât „întru totul să nu se supună nici unei închipuiri". Şi Sfântul Maxim spune că, atunci când dorinţa măreşte materiile care produc plăcerile, atunci „în somn mintea îşi închipuie". Nu este independentă de vise, care sunt închipuiri datorate patimilor. De aceea din imaginile închipuirilor putem să distingem patimile pe care le avem.

Menţionasem mai înainte că închipuire are diavolul şi omul, deoarece închipuirea este consecinţă a căderii, şi că prin imaginaţie omul acceptă o lucrare satanică. Astfel se arată că prin închipuirea noastră ne înşală diavolul şi că multe imagini sunt rezultat al lucrării satanice. Isihie Presbiterul spune că, „minte netrupească, cel viclean nu poate altfel să amăgească sufletele, decât prin închipuire şi prin gânduri". Încontinuu incită gândirea şi imaginaţia sufletului. Şi multe păcate sunt consecinţă a lucrării eficace a diavolului.

Consecinţele închipuirii

Din cele câte am menţionat până acum cred că a fost clar că închipuirea continuu cultivată creează multe anomalii în rânduiala noastră spirituală. Aproape în fiecare păcat se ascunde înflăcărarea închipuirii. Aceasta este în principal izvorul anormalităţii. Aceasta îmbolnăveşte tot sufletul şi îl face să se distrugă în-

continuu. În continuare vreau să localizez două mari groaznice consecinţe ale închipuirii.

Prima este aceea că denaturează întreaga viaţă duhovnicească şi conduce omul la autoîndumnezeire. „Atât imaginile demonice, cât şi cele pe care le inventează însuşi omul pot să influenţeze oamenii, transformându-i sau schimbându-i; totuşi un lucru este inevitabil: fiecare imagine, fie creată de om, fie inspirată de demoni, care este acceptată de suflet, denaturează frumuseţea spirituală a omului, a celui creat după chipul şi spre asemănarea lui Dumnezeu. Lucrarea imaginativă îl conduce la evoluţia ei extremă, la autoîndumnezeirea creaturii, adică la recunoaşterea unui principiu dumnezeiesc în însăşi natura omului. Şi din această cauză religia naturală, adică religia raţiunii omeneşti, dobândeşte în mod fatal caracter panteist" (Arhim. Sofronie).

Într-adevăr, este deformată întreaga viaţă spirituală. Din moment ce gândurile joacă un rol important în starea spirituală a omului, este firesc ca gândurile care sunt legate de închipuire, şi mai ales de imaginaţia demonică, să denatureze întreaga viaţă duhovnicească. Omul ajunge în punctul să recunoască în el elemente ale dumnezeirii, şi, deoarece recunoaşte în lucrurile create elemente dumnezeieşti, este în realitate panteist. Toate ideile pe care le avem şi pe care le adorăm adaugă acest caracter panteist iar autoîndumnezeirea este cel mai mare păcat. În acesta a căzut Adam cu consecinţa de a-şi denatura toată viaţa interioară şi exterioară, cu atâtea cutrămurătoare urmări. Autoîndumnezeirea, adică recunoaşterea unui principiu dumnezeiesc înăuntrul nostru, este în realitate o nouă cădere adamică. Din categoria aceasta, fac parte şi religiile naturale contemporane, meditaţii, yoga etc.

A doua consecinţă, care este legătură a celei precedente, este că închipuirea creează multe anomalii psihologice, care ajung până şi la halucinaţii şi iluzii. Când omul cultivă intens reveria, chiar şi pentru stări spirituale, şi în principal când rămâne pentru ani în această lucrare, atunci denaturează întreaga lui viaţă spirituală prin puternice anomalii psihologice şi patologice. În acest punct ajunge omul prin numita *meditaţie.* „Folosindu-se de imaginaţia lui, omul creează în mintea lui imagini intuitive din viaţa lui Hristos sau alte scene sfinte. În această procedură se refugiază în mod obişnuit începătorii sau asceţii neexperimentaţi. Cine face o astfel de „fantasmatică" rugăciune nu închide

mintea lui în inimă pentru bucuria cumpătării interioare, ci, îndreptând-o spre latura intuitivă a celor dumnezeiești, cum singur își imaginează, închipuind, se conduce pe el însuși la o stare de excitare psihică care într-o situație de concentrare intensivă poate să ajungă până la bizarul extaz patologic. Se bucură pentru „reușitele lui", se dăruiește acestor stări, le cultivă, le consideră duhovnicești, înalte și datorate acțiunii harului, are ideea că și el este sfânt și văzător al tainelor lui Dumnezeu și, în sfârșit, ajunge la halucinații și boli psihice sau, în cea mai bună situație, rămâne „în rătăcire", petrecându-și viața lui într-o lume închipuită" (Arhim. Sofronie).

Astfel este creată rătăcirea și erezia, care este o stare demonică. Și, cum se vede din acestea, atunci omul este bolnav sufletește. De aceea fiecare rătăcit și eretic care își cultivă imaginația este bolnav sufletește. Acest lucru atrage moartea sufletului. Sfântul Grigorie Sinaitul spune că ori de câte ori mintea își imaginează, atunci „și puțina stare care îi este dată de la Dumnezeu distrugând-o, mort întru toate" este. Pentru aceasta există o mare teamă ca nu cumva cel preocupat de închipuirea lui să fie lipsit și de puținul har pe care îl are, și „de multe ori să-și distrugă judecata". Înșelat de imaginație, înnebunește de multe ori, și atunci acesta care este numit isihast, „închipuitor și nu isihast" este.

Tradiția monastică cunoaște multe asemenea situații de asceți care sunt supranumiți rătăciți, exact pentru că nu au fost atenți la marea problemă a imaginației. Au pierdut și mântuirea lor, dar și mințile lor. Chiar și în societate vedem multe asemenea situații. Întâlnim oameni care cultivă intens imaginarul și au neliniște interioară. Pentru că boala nervilor, distrugerea creierului este dovadă clară a dezvoltării înflăcărării imaginarului.

Avva Pimen spune că cunoaște un monah care atât de mult a fost atacat de diavol prin imaginație încât cândva a văzut un frate că păcătuiește cu o femeie. Și când nu a mai putut să rabde s-a apropiat să-i atingă și să le spună: „încetați, dar, până când ?". Și „iată erau snopi de grâu". Nu existau acolo oameni. Erau imaginea demonilor.

De asemenea, avva Ilie povestește că a văzut pe careva „luând un dovlecel de vin la subsuoara lui", adică a văzut un om că fură vin. A înțeles însă că este lucrare diavolească și imediat a chemat pe fratele să-i arate ce avea sub mantaua lui. Și într-adevăr nu avea nimic. Astfel a înțeles lucrarea demonilor.

Desigur, în cele două exemple nu se arată că cei doi monahi au ajuns la priveliştea unor astfel de exemple din chiar extazul minţilor lor, din cauza înflăcărării imaginaţiei, ci era o clară lucrare satanică. Însă le-am menţionat ca să arăt că este posibil nu numai din lucrarea satanică, ci şi din înflăcărarea imaginaţiei să vedem lucruri inexistente. Iată, avem halucinaţii şi iluzii. Cum narcomanul, fiind sub influenţa narcoticelor, are multe iluzii, tot astfel şi cel stăpânit de imaginaţie vede lucruri inexistente, are multe iluzii.

Imaginaţie şi rugăciune

Am ajuns la chestiunea legăturii dintre imaginaţie şi rugăciune. Am spus-o puţin mai înainte, dar aici vom face o analiză mai largă.

Rugăciunea, şi în principal cea numită rugăciune curată a inimii, trebuie să fie eliberată de imaginaţie. Mintea imaginativă este incapabilă să facă rugăciune curată. Rugăciunea minţii imaginative este impură, plină de imagini şi închipuiri.

Imaginaţia se opune rugăciunii curate şi lucrării nerătăcite a minţii, după cum spun Calist şi Ignatie Xantopol: „Foarte mult se împotriveşte blestemata imaginaţie rugăciunii curate a inimii şi lucrării unitare şi nerătăcite a minţii". Sfinţii Părinţi învaţă că toţi câţi vor să se roage curat trebuie „împreună cu Dumnezeu, în mod neînchipuit, neformal, în mod neexprimat, întru totul cu mintea curată şi cu sufletul curat să se roage". Nu trebuie să formăm imagini privitoare la Dumnezeu. Mintea trebuie să rămână curată şi simplă. Numai atunci poate fi expusă o curată rugăciune a inimii. Sfântul Nil Ascetul recomandă: „stai în chilia ta, păzind mintea ta de cugetări în timpul rugăciunii". Acelaşi din nou îndeamnă: „Cu desăvârşire să nu caute să primească chip sau formă în timpul rugăciunii". În alt loc din nou învaţă că nu trebuie să închipuim în noi pe Dumnezeu rugându-ne: „Să nu închipuim dumnezeirea în tine însuţi în timp ce te rogi şi nici să îngădui ca mintea ta să fie întipărită spre vreo formă, ci nematerial mergi spre nematerial şi vei înţelege". Mai mult, este necesară şi atenţie în bucuria pe care o simţim pe durata rugăciunii. Îndeosebi la cei care trăiesc împreună şi se roagă cu întreaga comunitate se dezvoltă imaginaţia. Sfântul Ioan Scărarul spune că una

este bucuria care se creează la cei care trăiesc în grup și alta la aceia care se roagă „în liniște". Prima „este poate puțin închipuită", cealaltă este plină de umilință. De aceea rugăciunea cea mai potrivită este rugăciunea „Doamne Iisuse Hristoase, miluiește-mă pe mine, păcătosul", care trebuie să fie spusă neînchipuit, legată cu mare și adâncă pocăință.

Cunoaștem că atunci când cineva se roagă curat primește luminare de la Dumnezeu. Iluminarea nu este nimic altceva decât dumnezeiescul har, care ajunge în om prin rugăciunea curată. Sfântul Diadoh din Foticeea spune că numai atunci răsare „fericita lumină a dumnezeirii, când se eliberează în întregime de toate și este neformat de acestea". Când mintea omului este necompusă, când nu acceptă nici o închipuire, atunci primește razele dumnezeieștii iluminări (Calist și Ignatie Xantopol). Pe durata rugăciunii mintea trebuie să fie curată de orice gând. „Sensul lui Dumnezeu nu va fi găsit în înțelesuri care se imprimă în minte, ci în înțelesuri care nu se imprimă".

De aceea cel care se roagă trebuie „întru totul să se despartă de înțelesurile care se imprimă în minte". Omul trebuie să respingă orice cugetare pe durata rugăciunii. Iar mintea curată „tronul lui Dumnezeu este numită" (Calist și Ignatie Xantopol).

Desigur, Sfinții Părinți recomandă multă atenție, pentru că este posibil să se roage cineva fără tulburare și curat și totuși să se apropie o formă străină și de altă natură, provenită de la diavol și să silească omul s-o primească ca dumnezeiască, urmând să cadă în mândrie și trufie. Aceasta este capcana diavolului. Scrie Sfântul Nil Ascetul: „Păzește-te de capcanele potrivnicilor. Căci se întâmplă ca, în timp ce te rogi în chip curat și fără tulburare, să ți se așeze în față în chip ademenitor o formă străină și de altă natură, împotriva Celui dumnezeiesc care este presupus acolo, spre a te duce la îngâmfare; ți s-a dezvăluit ademenitoare ca să te convingă că este dumnezeiască". Desigur, dumnezeiescul este „necantitativ și necompus". Există multe semne prin care se face distincția între vederea lui Dumnezeu și vederea diavolului, dar Sfinții Părinți îndeamnă să nu acceptăm nici o cugetare și nici o vedere pe durata rugăciunii. Dacă este de la Dumnezeu, Dumnezeu cunoaște modalitățile să ne convingă.

Și Sfântul Ioan Scărarul recomandă: „Orice închipuire sensibilă să nu o accepți în timpul rugăciunii ca să nu cazi în extaz". Să respingem orice imagine sensibilă și orice închipuire în tim-

pul rugăciunii. Cum spun şi Sfinţii Părinţi, lumina necreată este necompusă, lină, unitară, fără culoare. Contrariul se întâmplă cu lumina diabolică. Dar nu cred că trebuie să ne ocupăm acum cu această chestiune.

Imaginaţie şi teologie

Ne-am referit anterior la faptul că teologia pură se dezvoltă la omul care s-a eliberat de imaginarul sufletului său. Cine a trecut de curăţire (eliberarea de plăcere şi durere), cine a trecut de luminarea minţii (eliberare de uitare şi necunoaştere) şi cine a scăpat de imaginile închipuirii, acesta a dobândit teologia pură, acesta este iniţiat în pura cunoaştere a lui Dumnezeu, mentalul acestuia este organul vizual receptiv al lucrării dumnezeieşti, cum spune Sfântul Maxim.

Deoarece cunoaşterea lui Dumnezeu este contemplaţia luminii necreate, Sfinţii Părinţi accentuează că „fericita lumină a dumnezeirii" răsare când mintea scapă de toate şi este fără de forme (Isihie Presbiterul). Atunci, într-adevăr, mintea omului „stă în ceva conform cu natura" şi este pregătită să se mişte „spre orice vedere plăcută, spirituală şi cuvioasă" (Isihie Presbiterul).

Teolog este acela în care sălăşluieşte Preasfântul Duh, Însuşi Dumnezeu cel Întreit. Dar Dumnezeu, cum nu locuieşte în temple făcute de mână, „tot astfel nici în vreunele întipăriri şi născociri mentale", cum spune Sfântul Vasile cel Mare a cărui învăţătură o expun Calist şi Ignatie Xantopol. Când mintea omului este târâtă prin intermediul imaginarului sufletului şi prin senzaţii, atunci „naşte cunoaşterea confuză". Acest lucru îl învaţă Sfântul Grigorie Palama, când spune: „De imaginarul sufletului mintea târâtă şi prin aceasta amestecată cu senzaţiile, naşte cunoaşterea confuză".

Desigur, Sfinţii Părinţi vorbesc despre două feluri de contemplaţii. Este lucrarea şi harul conform acceptării şi cea conform impunerii. Şi mai mult învaţă că pe cât se depărtează răsăritul de apus, cerul de pământ şi pe cât sufletul este superior trupului, tot atât de mare este diferenţa între cele două contemplaţii. Mai înaltă este contemplaţia conform acceptării, care se naşte în inimă „de la însuşi Dumnezeu în chip ipostatic", şi transmite această lucrare şi harul şi în afara trupului. Cea conform impune-

rii este inferioară, pornește „din afară și prin purtarea ordonată, prin rânduirea și punerea laolaltă a celor existente, fiecare închipuire constituindu-se din alt temei are a propăși către o singură reprezentare a adevărului și a tinde către Dumnezeu prin credință". Cu alte cuvinte, contemplația după acceptare se naște în inimă de la Dumnezeu în chip ipostatic, în timp ce aceea după impunere este cea prin mijlocirea priveliștii creațiilor lui Dumnezeu și priveliștii proniei conducătoare a lui Dumnezeu. Aceasta ultimă are în ea caracterul imaginației. Cea precedentă, adică cea după acceptare care este mai înaltă, este contemplația pură a lui Dumnezeu, care poate să fie numită *teologie apofatică*.

De altfel, cum spune Sfântul Isaac Sirul, avem doi ochi sufletești. Cu un ochi vedem cele ascunse în natură – după impunere și cu celălalt ochi contemplăm slava lui Dumnezeu când Dumnezeu ne conduce la tainele duhovnicești – după acceptare (Calist și Ignatie Xantopol).

Profeții au teologhisit nu prin imaginație, ci prin descoperirea lui Dumnezeu în inimă, în minte. Sfântul Vasile cel Mare spune că profeții „vedeau imprimându-și în duh centrul călăuzitor" și cum învață Sfântul Grigorie Palama, „Duhul este lucrul sfânt cel așezat în mintea profeților și ca materie folosindu-se de centrul călăuzitor și în el prin el însuși cele viitoare prevestind acestora și prin aceștia nouă". Și dacă unii spun că profeții vedeau prin imaginație acest lucru are nevoie de o interpretare potrivită, cum susține Sfântul Grigorie Palama. Fiindcă și „imaginația dumnezeiască mult s-a deosebit de imaginația omenească, după noi". Dumnezeu nu are imaginație, cum am notat anterior. Dumnezeu este Mintea pură. Dar unii numesc această Minte imaginație. Totuși există mare deosebire între imaginația care se referă la Dumnezeu și imaginația care se referă la om. În general putem să spunem că Dumnezeu dezvăluia Tainele Sale profeților în inimă, în minte. Rațiunea ajutată și de învățătura potrivită, care este posibil să aibă și elemente fantastice, formulează această descoperire. Dar trebuie să fie spus că revelația nu are nici o legătură cu imaginarul. Teologii sunt fără imaginație. Și numitul simbol în teologie nu este simplu simbol, nici stare simbolică, ci acțiunea provenită din această natură a Celui ce este. Totuși profeții și inițiații în cele sfinte nu și-L închipuie pe Dumnezeu, ci Dumnezeu se dezvăluie în inima lor curată.

Eliberarea de imaginație

Din cele de mai sus reiese clar faptul că este nevoie să scăpăm de blestemata, cum este caracterizată de Sfinții Părinți, imaginație. Aceasta creează multe anomalii în rânduiala trupească și duhovnicească. Vom încerca să vedem câteva moduri de scăpare de această groaznică și desfigurantă stare.

Mai întâi se cere luptă împotriva imaginației. Este nevoie să fie conștientizată această strădanie de a scăpa. Cum spune Sfântul Nicodim Aghioritul, „mai multă forță și dominare are împătimita imaginație în om decât înseși simțurile". Pentru că simțurile ca să păcătuiască au nevoie și de obiecte și de diferite alte pretexte, în timp ce imaginația lucrează și fără obiecte și chiar nefuncționând simțurile.

După aceea este nevoie să nu acceptăm deloc chipuri imaginare. Când simțim că lucrează imaginarul, atunci imediat să oprim această lucrare. Sfântul Diadoh spune: „ne este suficient nouă pentru o mare virtute faptul de a nu ne supune nici unei închipuiri". Sfinții Părinți recomandă chiar nu numai să nu acceptăm gândurile, dar chiar dacă vedem cu ochii noștri sau auzim cu urechile noastre ceva să nu credem acest fapt. „Chiar dacă vedeți cu ochii ceva sau auziți, să nu consimțiți" (Avva Ilie). Mai mult, Avva Pimen recomandă: „și dacă pipăiți cu mâinile voastre, să nu depuneți mărturie". Strădanie, așadar, nu numai să nu acceptăm ce spun gândirile și închipuirile, dar și să refuzăm aceste senzații, pentru că există eventualitatea și prin senzații să ne încerce diavolul.

Aceste închipuiri diavolești trebuie să le primim *fără tulburare*. Când diavolul ne stânjenește în timpul rugăciunii, atunci nu trebuie să ne tulburăm. Spune Sfântul Nil Ascetul, și când încă vezi spadă ruptă în fața ta sau lumânarea înaintea ochilor tăi sau figură dezgustătoare și sângerândă „să nu te cutremuri", „să nu te tulburi", „deloc să nu-ți tulburi sufletul". Nu este necesară deloc tulburarea, ci buna mărturisire, adică rugăciune lui Hristos și atunci va fi făcut să piară.

Există împrejurări, în principal la începutul luptei noastre duhovnicești, în care dacă nu putem să respingem cu desăvârșire închipuirea, atunci cel puțin s-o schimbăm într-o închipuire bună. Sigur aceasta cuprinde ispita să rămânem în această stare și să fie create alte probleme psihosomatice. Dar Sfinții Calist și

Ignatie Xantopol învață că imaginația trebuie s-o respingem în totalitatea ei. „În totalitate trebuie respinsă imaginația". Dacă nu putem să facem acest lucru cu pocăința, smerenia și suferința, atunci „se cade ca imaginația să o înfruntăm și s-o ponderăm". Acest fapt este spus cu mare prudență și când ne aflăm la începutul luptei spirituale și în perspectiva că vom părăsi repede această metodă.

Deoarece imaginația are mare legătură cu boala sufletului și cu patimile care există, vindecarea ei este obținută prin strădania vindecării sufletului și scăpării *de patimi*. Pentru că, așa cum spune Sfântul Maxim, „când sufletul începe să simtă propria sănătate, atunci și închipuirile din vise subțiri și netulburătoare începe să le vadă".

În plus, este necesară strădania de a ne păzi mintea. Este ceea ce în limba Noului Testament și limba Sfinților Părinți este numită *trezvie**. Cuvioșii Calist și Ignatie Xantopol scriu că mintea, ca existență individuală simplă și independentă, trebuie păstrată „pură și asemănătoare luminii" și păzită „neparticipantă și neîngrijorată de aceasta, adică de imaginație". Închisoarea minții este o foarte bună metodă de scăpare de povara imaginației. Și unul singur este modul trezviei: „a examina des imaginația", încât fără gândurile imaginației să nu poată diavolul să creeze atacuri și să amăgească mintea (Isihie Presbiterul).

Cel mai eficace mijloc de scăpare de imaginație este *pocăința*. Numai în adâncă pocăință poate omul să curețe imaginarul. Pocăința este fapta despre care atât de multe spun Sfinții Părinți. Este respinsă imaginația „din cauza pocăinței și suferinței, durerii și smereniei" (Calist și Ignatie Xantopol). Pocăința este legată cu suferință și plâns. Plânsul mistuie în foc orice vedere antropocentrică a vieții noastre.

Când omul se luptă să păstreze *poruncile* lui Hristos, este scăpat de groaznicele, desfigurantele stări ale imaginației. Păstrarea poruncilor lui Hristos este strădania de a păzi rânduiala lui Dumnezeu și prin acestea să dobândim dumnezeirea.

Pocăința este legată cu *smerenia*. Mai mult, pocăința există în climatul smereniei. De aceea spunem că unde există profundă smerenie, acolo nu este posibil să se dezvolte imaginația. Imaginația crește mai mult prin trufie, egoism, îngâmfare. Cel trufaș

* nepsis = trezvie

visează necontenit, are părere bună despre sine însuşi, stabileşte înalte gâduri pe care vrea să le realizeze şi astfel dă un mare prilej pentru aţâţarea imaginarului.

Deoarece multe închipuiri se manifestă şi prin vise, este recomandat de către Sfinţii Părinţi să facem multă rugăciune înainte să ne culcăm. Avva Filimon recomandă: „înainte să adormi multe rugăciuni fă în inima ta... Îngrijeşte-te să ai atâta putere ca după cântări şi studiu, înţelept să adormi. Spune şi Sfântul Simbol de Credinţă înainte să te culci". Multă rugăciune, studiul cărţilor sfinte şi recitarea Simbolului de Credinţă poate să elibereze omul de atacurile imaginaţiei. Trebuie să subliniem faptul că studiul scrierilor Sfinţilor Părinţi răstigneşte imaginaţia, în timp ce studiul împătimiţilor scriitori şi în principal al literaturii înflăcărează imaginaţia. De aceea şi Sfinţii Părinţi nu s-au îndeletnicit cu numita literatură creştină, povestiri etc., pentru că acest lucru înflăcărează imaginaţia. Dar şi poezia sfinţilor are elementul pocăinţei şi al contemplării lui Dumnezeu. Se vede clar că în poemele Sfântului Simeon Noul Teolog există descoperirea lui Dumnezeu. Nu există deloc elementul cugetării, al amestecului fantasmelor.

Deasupra tuturor harul lui Dumnezeu, venit în inima omului creează o simţire care dă posiblitatea să distingă harul de împătimita imaginaţie, care este lucrare satanică. Isihie Presbiterul spune că „sufletul îngrijit şi îndulcit de Iisus cu bucurie şi cu dragoste, prin mărturisire răsplăteşte pe binefăcător". Şi vede în mijlocul ei prin cugetare pe Domnul „destrămând închipuirile duhurilor viclene". Hristos venind în inimă, linişteşte omul şi prigoneşte închipuirile duhurilor viclene.

Chestiunea imaginaţiei este foate mare şi are mare importanţă pentru viaţa duhovnicească. Socotesc că acest lucru a fost arătat de cele de mai înainte. Numai când omul a fost curăţit de blestemata imaginaţie poate să dobândească pura simţire a vieţii ortodoxe şi cunoaşterea pură de Dumnezeu. Cu cât suntem mai stăpâniţi de aceasta, cu atât ne aflăm în lumea fantasemelor şi nu putem să dobândim simţirea curată a ortodoxiei.

Fie ca Domnul prin mijlocirile Preasfintei noastre şi ale tuturor sfinţilor să ne elibereze de această foarte grea boală a sufletului.

Ianuarie 1987

13. Visele

În capitolul precedent am cercetat imaginaţia, ce rău produce sănătăţii noastre sufleteşti şi cum, în cele din urmă, putem să ne vindecăm de această blestemată influenţă. Dar o mare legătură există între imaginaţie şi vise, după cum vom vedea în continuare. Mulţi creştini, nepricepuţi în acest fel de război duhovnicesc, incapabili cu desăvârşire să abordeze starea viselor, îşi creează multe probleme lor înşişi. Nu sunt puţini oamenii care veghează cu grijă şi examinează visele nopţii, fără să cunoască că în acest fel sunt jucării diavolului. De asemenea există şi o tendinţă a unor oameni să examineze visele conform cu învăţăturile şi concluziile unei psihoterapii, care nu are legătură reală cu Tradiţia ortodoxă.

Sfinţii Părinţi au fost preocupaţi şi de această situaţie. Socotesc că este bine în continuare să expun învăţătura lor privitoare la vise, la înfricoşătoarele consecinţe desfigurante pe care le creează omului şi modul de vindecare. Şi în chestiunea viselor îndrumarea patristică se va arăta că este eficientă. Şi prin urmare, este demnă de atenţie.

Ce sunt visele

Sfântul Ioan Scărarul dă o reuşită definiţie a visului: „Este mişcarea minţii în somn o dată cu nemişcarea trupului". Când trupul este imobilizat, în timpul repausurilor nocturne, mintea se mişcă continuu. Această mişcare a minţii este numită reverie sau vis. Mai mult, însuşi sfântul face deosebirea între vis şi închipuire. În timp ce visul este mişcare a minţii, trupul fiind imobil, închipuirea este iluzie a ochilor „în raţiunea adormită; imaginaţia înseamnă extaz al minţii, trupul fiind treaz. Imaginaţie înseamnă vedere neîntemeiată". Cu alte cuvinte, imaginaţia lucrează când omul este treaz, în timp ce visul, când doarme.

De asemenea există distincţia între vis şi vedenie. „Vedenia este forma văzută în stare de veghe, visul însă este închipuirea în timpul somnului" (Sfântul Ioan Sinaitul). Vedenia o vede cineva cu simţurile, în timp ce visul îl vede prin mişcarea minţii, în timp ce doarme trupul.

Dincolo de acestea sfinţii prezintă deosebirea dintre vise, vedenii şi descoperiri, care se întâmplă pe durata somnului. După învăţătura Sfântului Nichita Stethatos, pe durata somnului este posibil să vadă omul vise, vedenii şi descoperiri. Şi mai mult, acelaşi examinează deosebirea dintre aceste lucruri.

Visele sunt cele care nu rămân neschimbate în imaginarul minţii, ci prezintă o imagine confuză, şi se schimbă continuu prin reprezentări şi forme.

Vedeniile rămân continuu neschimbate. Nu se transformă, „ci rămân imprimate în minte pentru mulţi ani şi neascunse". Produc folos sufletului prin smerenie şi prin priveliştile extraordinare. Rezultatul este că omul rămâne prudent şi bănuitor.

Descoperirile sunt vederi ale sufletului curăţit şi luminos care se întâmplă dincolo de orice simţ. Vederile acestea descoperă tainele lui Dumnezeu.

Visele sunt, explică în continuare Sfântul Nichita Stethatos, „ale bărbaţilor materiali şi iubitori de pofte trupeşti", a căror minte este întunecată de patimi iar imaginaţia este batjocorită de către demoni, iar vedeniile sunt „ale celor deosebiţi şi ale celor care desconsideră simţurile sufletului", adică vedenii văd aceia care au deprinderea urcuşului. Şi descoperirile sunt ale creştinilor desăvârşiţi, ale celor care lucrează sub Duh Sfânt şi a celor uniţi cu Dumnezeu din suflet teolog".

Socotesc că aceste deosebiri sunt necesare, pentru că astfel devine clară definiţia visului şi separarea de adevăratele vedenii de la Dumnezeu. Acest lucru îl vom vedea în altă parte, unde vor fi tratate elementele care deosebesc visele provenite de la diavol de vedeniile şi descoperirile care provin de la Dumnezeu, pe durata somnului. Totuşi, aici trebuie să fie subliniat că visele sunt activate în principal în imaginarul omului, sunt mişcare a minţii, trupul fiind adormit şi în majoritatea lor sunt lucrări ale demonilor.

Feluri de vise

Aşa cum am văzut mai înainte, la Sfinţii Părinţi există deosebirea viselor de vedenii şi descoperiri. Dar există mulţi Părinţi care vorbesc în general despre vise. Astfel, studiind scrierile lor, înţelegem că visele pe care le vedem pe durata nopţii, trupul şi simţurile trândăvind, provin de la mai mulţi factori. Unele vise

sunt fructul patimilor, adică al mişcărilor sufletului contra firii, unele lucrarea clară a demonilor iar altele provin de la Dumnezeu, sunt dezvăluiri pe care le oferă Dumnezeu sau îngerii, ca trimişi ai lui Dumnezeu.

Prima categorie cuprinde visele care sunt rezultatele gândurilor, cugetărilor şi impresiilor zilei. Sfântul Vasile cel Mare, abordând chestiunea „din ce loc provin necuvenitele închipuiri nocturne", învaţă că „sunt din ciudatele mişcări ale sufletului de după zi". Straniile mişcări ale sfuletului, impresiile zilei, depozitate în memorie, în numitul subconştient, creează visele. De asemenea multe dintre acestea provin din reacţii trupeşti.

A doua categorie cuprinde visele care provin din patimi. Patimile sunt lucrări ale sufletului împotriva firii. Forţele sufletului care au fost corupte, activate de impresiile simţurilor, provoacă visele acestei categorii. Astfel, putem din visele pe care le avem să distingem patimile care ne stăpânesc. Dar despre această chestiune vom spune mai multe în următoarea parte.

A treia categorie de vise, care sunt visele numite demonice, este înspăimântătoare. Sigur diavolul poate să folosească şi cele două categorii precedente, dar uneori lucrează şi independent de acestea. Sfântul Diadoh din Foticeea spune că visele, cea mai mare parte dintre ele, nu sunt nimic altceva „decât imagini ale gândurilor rătăcite sau batjocuri ale demonilor". Demonii batjocoresc omul în care au stăpânire. Când dobândesc demonii stăpânire asupra unui om, atunci atât în somn, cât şi treaz se prezintă în formă de înger sau martir şi acordă, chipurile, descoperirea tainelor şi darul harismelor (Sfântul Ioan Sinaitul).

Dar cum lucrează demonii ? Exact, ce incită, în timpul somnului ? Evagrie, numit Ponticul, observă că demonii „punând în mişcare amintirea, pecetluiesc centrul conducător. Căci organul în timpul somnului este ţinut inactiv". Astfel demonii acţionează mai mult prin amintire şi provoacă visele.

Totuşi cunoaştem din tradiţia patristică faptul că cele mai multe vise sunt ale lucrării satanice, cele din această a treia categorie. Demonii se schimbă chiar şi în îngerul luminii, în profeţi, spunând cele ce vor fi în viitor. Dar, cum observa Sfântul Ioan Sinaitul, demonii nu cunosc nimic dinainte, pentru că atunci ar putea să ne prezică şi moartea noastră.

Demonii mai mult decât pe toţi atacă prin vise pe monahi, pentru că vor să-i îndemne să părăsească sfânta lor lucrare. În

principal pe începători, care au părăsit pe cei din familie, rudele, demonii încearcă să-i tulbure „arătându-le pe cei din familie fie tăiaţi, fie morţi, fie posedaţi pentru noi şi sfârşiţi" (Sfântul Ioan Sinaitul). Fireşte, nu trebuie cineva să dea importanţă acestor vise, pentru că sunt înşelăciuni ale demonilor ca să conducă monahul la tăgăduirea şi părăsirea cetăţii monahice.

A patra categorie de vise cuprinde acele vise care provin de la Dumnezeu. Acestea sunt numite revelaţii şi sunt legate de curăţia interioară a omului. Astfel de vise există multe în Sfânta Scriptură. În principal vreau să notez visele logodnicului Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, ale dreptului Iosif, în legătură cu zămislirea, naşterea şi protecţia lui Hristos. Sfântul Isaac Sirul spune că Sfinţii Îngeri iau asemănarea sfinţilor „şi arată sufletului acestea în imaginea somnului prin ridicarea (înălţarea) raţiunilor acestuia (ale sufletului) la bucurie şi la solicitudine şi la veselie mare".

Astfel există multe feluri de vise. Multe sunt cauzele care le provoacă. De aceea creştinul luptător trebuie să deosebească visele acestea şi trebuie să examineze provenienţa lor. Vom da în continuare unele indicii, care arată provenienţa viselor.

În general, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, dacă ne sculăm din somn şi suntem liniştiţi, aceasta înseamnă că am fost cercetaţi de îngeri în taină. Dacă însă ne sculăm din somn cu tulburare, înseamnă că suntem în starea aceasta „de la viclenele vise şi priveli̦şti suferind". Astfel, tulburarea sau liniştea arată provenienţa visului. Acest lucru nu este absolut pentru că este posibil să existe o bucurie care este îmbibată cu îngâmfare, lucru care înseamnă că visul este de provenienţă diabolică.

Sfântul Diadoh din Foticeea, integrat organic în Tradiţia ortodoxă, este revelator în această privinţă. Spune că visele care provin de la diavol nu rămân în aceeaşi formă, ci se schimbă dintr-o formă în alta, înspăimântă simţirea, râd şi „dezgustă groaznic". Visele demonilor sau mai degrabă persoanele care se prezintă în visele demonice „se mândresc, ameninţă, iau chip de soldaţi şi uneori se reped cu ţipăt la suflet". Dimpotrivă, visele provenite de la Dumnezeu nu-şi schimbă forma, nu provoacă teamă şi groază şi produc nespusă bucurie şi veselie.

Sfântul Ioan Sinaitul învaţă că visele demonilor, în principal, arată iaduri şi judecăţi şi despărţiri şi ne fac să devenim înspăimântaţi şi posomorâţi. Acesta este semnul rătăcirii. Este posibil

totuși și să vedem iad și judecată și să provină de la Dumnezeu, ca să ne pocăim. Deosebirea este că în prima situație este creată disperarea, și acesta este semn al rătăcirii diavolești, în a doua situație este creată rugăciunea interioară, pocăința și dorința schimbării.

Vedeniile din timpul somnului, cum învață Sfântul Nichita Stethatos, nu sunt toate adevărate, nici toate imprimate în centrul conducător al minții. Adevărate vedenii sunt numai ale acelora care și-au curățit mintea și ale celor care și-au clarificat simțurile sufletului, și „spre vederea firească a celor care se înalță". Acești oameni s-au curățit cu îndelungi postiri, trăiesc deplina cumpătare, nu există nici o grijă a lucrurilor lumești, nici vreo grijă a vieții prezente, viața lor este îngerească, „se nevoiesc în lăcașul lui Dumnezeu, căci au aflat cunoașterea celor existente drept acoperământ, cu înțelepciunea cea mai puternică".

În general, trebuie să fie spus că pe cât este cerul de departe de pământ pe atât de departe sunt visele care provin de la Dumnezeu – care sunt numite vedenii și revelații – de visele care provin de la diavol și au o accentuată imaginație. Și cum nu există nimic asemănător între creat și necreat, astfel nu există nici o asemănare între visul diabolic și cel dumnezeiesc.

Conform cu învățătura patristică, visele satanice au culoare și schimbare, în timp ce acelea provenite de la Dumnezeu nu au culoare și schimbare. Astfel, putem să distingem visele care provin de la Dumnezeu și care sunt rezultatul bolii trupești sau al lucrării satanice. Psihiatria antropocentrică, care nu face această deosebire între creat și necreat, care nu admite existența demonilor și lucrarea lor, nu poate să facă această deosebire și cade într-o mare greșeală, pentru că poate să caracterizeze vedeniile lui Dumnezeu drept halucinații și iluzii. Numai cine este integrat organic în Tradiția ortodoxă, cine are mintea lui Hristos și a gustat cele de sus, poate să încerce această deosebire și numai acesta poate să vindece bolile fiilor lui duhovnicești.

Vise și patimi

Am văzut mai înainte că o categorie de vise provin din patimi, atât trupești, cât și sufletești. Socotesc că putem în această parte să examinăm mai mult această situație, deoarece este posi-

bil prin studiul viselor să înțelegem care patimi ne stăpânesc, ca în continuare să purtăm război împotriva lor.

Sfântul Ioan Sinaitul scrie că visele care au legătură cu alimente și mâncăruri vin în inima mâncăcioșilor în timp ce visele judecăților și iadurilor în inima celor mâhniți.

Cunoaștem din învățătura Sfinților Părinți că sufletul omului se separă în trei părți, adică voința, afectul și rațiunea. Sfântul Simeon Noul Teolog menționează faptul că înțelegem din vise care patimi ne stăpânesc mai mult. Când partea volițională a sufletului este incitată de pofta de împreunare, de mâncăruri și voluptăți, atunci are și vise corespunzătoare. Când partea afectivă a sufletului devine animalică împotriva celor de același sex, atunci plăsmuiește asalturi de fiare și șerpi, războaie și lupte. Iar când rațiunea sufletului se înfumurează prin laudă și trufie, atunci își închipuie răpiri în aer și așezarea pe tronuri înalte și stăpânirea poporului.

Mult mai revelator este ucenicul Sfântului Simeon, adică Sfântul Nichita Stethatos. Scrie că este posibil ca un om sârguincios, adică un om care este sporit în viața duhovnicească, să vadă mișcările sufletului din examinarea viselor. Dacă sufletul este iubitor de avuție materială și senzual, atunci „își imaginează posesiuni de lucruri și bogăție de bani, figuri de femei și încăierări înverșunate din care îi vine haina murdărită și mirosul cărnii". Dacă sufletul lui este hrăpăreț și lacom de bani, atunci „vede aur peste tot și îl încasează și îl înmulțește prin dobânzi și îl depune în tezaure și este mustrat ca nesimțitor". Dacă omul are sufletul supărăcios și invidios, atunci „este urmărit de fiare și șerpi veninoși și se umilește cu temeri și lașitate". Dacă sufletul lui are patima slavei deșarte, atunci își imaginează cuvinte bune și întâmplări ale poporului, tronuri de conducere și stăpâniri" și chiar cele inexistente ca existente le vede și când este treaz. Dacă sufletul lui este plin de trufie și îngâmfare, atunci „vede că el însuși este purtat pe care strălucitoare și este cu aripi când în aer zboară și toate tremură de măreția puterii lui". Astfel din felul visului putem să înțelegem patimile sufletului nostru. Trebuie totuși să observăm că nu poate oricine să facă această deosebire, ci numai acela sporit în lupta duhovnicească și mai ales acela care are marele dar al deosebirii.

Așa cum omul împătimit, corespunzător cu patima care îl caracterizează, vede și vise echivalente, la fel și cel credincios și

omul silitor în virtute. Acela care este drept în ostenelile cuviincioase, după acelaşi sfânt, vede în somn sfârşitul lucrurilor viitoare şi revelaţiile priveliştilor îngrozitoare. Chiar şi pe durata somnului se roagă şi când se trezeşte vede pe obrajii lui lacrimi şi pe buzele lui „cuvântare de Dumnezeu". Astfel omul care trăieşte cu rugăciunea minţii pe durata întregii zile, care a învăţat să stea de vorbă cu Dumnezeu, acelaşi lucru îl face şi pe durata somnului. Visele lui şi revelaţiile au legătură cu Dumnezeu şi cu rugăciunea. Este posibil, chiar şi în timp ce doarme, cu buzele lui să spună rugăciunea. Simte inima lui că se roagă neîncetat. Mintea oferă necontenit rugăciunea. Şi când se trezeşte are simţământul că toată noaptea s-a rugat. Se întâmplă de multe ori să primească şi un atac diabolic şi de la sine mintea să înceapă dumnezeiasca, tainica vorbire, drept pentru care dispare cu desăvârşire diavolul. În această situaţie nu este provocată teama, prin prezenţa diavolului, ci bucuria şi pacea. Toată ziua şi pentru multe zile este desfătat de puterea lui Dumnezeu, de alungarea diavolului, de mintea rugătoare.

Abordarea viselor

Sfinţii Părinţi cunoscători ai acestei sfinte lupte ne descriu şi modul de abordare a viselor. Vom vedea câteva dedesubturi ale învăţăturii lor.

Întâi şi-ntâi este necesară o îndrumare preventivă. Din moment ce cele mai multe vise sunt legate de patimile şi impresiile zilnice, este necesară lupta împotriva patimilor. Cu cât atacăm patimile, în realitate cu cât ne luptăm să schimbăm patimile, forţele sufletului, cu atât mai mult ne scăpăm de groaznica stare a viselor. Eliberarea noastră de vise este în legătură cu nepătimirea şi curăţirea inimii.

Sfântul Ioan Scărarul scrie că, după cum „mulţimea viermilor lucrează mulţimea bălegarului, tot astfel şi mulţimea mâncărurilor, mulţimea păcatelor şi a gândurilor viclene, şi a viselor lucrează". De aceea este necesară limitarea hranei.

Deoarece multe vise sunt rezultatul ciudatelor energii ale sufletului, evitarea acestor energii ne ajută să scăpăm de visele groaznice. Dimpotrivă, dacă curăţim sufletul în starea de linişte şi sufletul „este într-un studiu neîntrerupt al celor bune şi plăcute

lui Dumnezeu", atunci vise de acest fel vom avea noaptea (Sfântul Vasile cel Mare). De aceea toată ziua mintea trebuie să fie preocupată cu cercetarea numelui lui Dumnezeu și atunci visele vor provoca bucurie și veselie, pentru că, precum învață Sfântul Simeon Noul Teolog „în care lucruri este preocupat sufletul veghind sau intrând, în aceleași lucruri și în timpul somnului: ori se poartă ușuratic, ori filosofează".

De asemenea înainte să ne culcăm este nevoie să ne rugăm. Pentru că atunci când ne cuprinde somnul după rugăciune, corespunzătoare vor fi și visele pe care le vom vedea. Avva Filimon îndeamnă: „înainte să adormi multe rugăciuni fă în inima ta și opune-te gândurilor, ca să nu fii înconjurat de voile diavolului... Cu câtă putere ai, veghează ca după cântări și citiri, înțelept să adormi; și să nu te îngrijești și să nu lași judecata ta în curgerea cugetărilor". Rugăciunea înaintea somnului și strădania de a întrerupe gândurile este un bun mod de abordare a viselor urâte și diavolești.

După aceea se cere o bună abordare a viselor după apariția lor. Cea mai productivă metodă de abordare a viselor este întreruperea lor. Să evităm adică să le studiem când ne trezim. Există mulți oameni care examinează visele nopții și cad în multe greșeli. Sfinții Părinți învață desăvârșita respingere a lor, desăvârșita disprețuire a lor.

Sfântul Ioan Sinaitul pe acela care respinge cu desăvârșire visele îl numește „filosof", în timp ce pe acela care le caută, le cercetează și li se supune îl caracterizează ca „neexperimentat". Deoarece demonii prin vise au ca scop să ne murdărească, recomandă același sfânt: „nimeni să nu dorească să se gândească la fantasmele din timpul somnului". În aceeași perspectivă se integrează și Sfântul Diadoh din Foticeea când spune că este destul pentru progresul spre virtute faptul ca omul să nu se supună în totalitate viselor. „Să ne fie de ajuns nouă spre o mare virtute faptul de a nu ne supune cu totul nici unei închipuiri". Mai mult, învață că și înseși visele provenite de la Dumnezeu, dacă nu le acceptăm din teama ca nu cumva întâmplător să fie provenite de la diavol și să fim rătăciți, bun lucru facem. Dumnezeu nu se mânie, deoarece vede că suntem prudenți. Așa cum slujitorul refuză să deschidă în noapte stăpânului care vine după o absență mare, de teamă ca nu cumva vreun trădător să aibă aceeași voce și să-i fure lucrurile, și este lăudat de către stăpân, la fel este și cu

visele. Dumnezeu şi în această împrejurare laudă pe slujitorul lui, deoarece cunoaşte că o face din teamă ca nu cumva să fie înşelat de diavol care „se schimbă şi în înger al luminii".

Este necesară respingerea viselor şi strădania să le uităm, pentru că din amintirea lor se revarsă în inimă tristeţe, supărare, disperare, necurăţie. Sfântul Ioan Sinaitul cunoaşte că mulţi dintr-o constantă acceptare a viselor au ajuns la nebunie. Când cineva continuu acceptă lucrarea demonilor, atunci diavolul dobândeşte stăpânire asupra lui şi îl înnebuneşte. „Ca fiind înşelaţi nefericiţii, să-i scoată cu desăvârşire din minţi". Acest lucru îndeosebi se întâmplă în situaţia descoperirii de la demoni. Mulţi ajung într-o aşa stare încât atunci când acceptă descoperirile şi visele satanice sunt batjocoriţi de demon şi „şi treji suntem batjocoriţi de aceştia". Atunci diavolul este prezent şi când suntem treji şi astfel devenim slujitorii lui cu consecinţa morţii veşnice a sufletului, dar şi alte diferite anomalii trupeşti şi psihice.

Concluzia generală este că însuşirile viselor arată starea în care ne găsim, dacă suntem robi ai patimilor, robi ai diavolului sau robi ai lui Dumnezeu. Visele dezvăluie sănătatea sau boala noastră, cât de mult suntem bolnavi sau sănătoşi. De aceea pe de o parte este necesară spovedania, pocăinţa şi plânsul, ca să ne curăţim de patimi, pe de altă parte nu trebuie să nutrim nici o încredere în vise, încât să scăpăm de dominaţia diavolului care vrea moartea noastră veşnică, adică doreşte să ne îndepărteze de Dumnezeu.

Mai 1987

14. Repausul şi munca

În cunoscuta rugăciune: „Doamne şi Stăpâne al vieţii mele..." Sfântul Efrem Sirul între altele se roagă lui Dumnezeu să nu îngăduie să fie stăpânit de duhul trândăviei. „Duhul trândăviei... nu mi-l da mie", spune. Aş vrea în continuare să mă refer la chestiunea inactivităţii şi la chestiunea muncii. Pentru că dacă trebuie

să scăpăm de inactivitate, aceasta înseamnă că trebuie să dobândim hărnicia, râvna (trupească și spirituală).

Lenevia, atât trupească cât și spirituală, este considerată începutul oricărei dezordini spirituale. Omul inactiv este izvorul anormalității în societate și este un ratat. Domnul în pilda despre lucrătorii tocmiți la vie, îi împrumută pe oameni ca să nu rămână nelucrători. Văzând stăpânul viei pe lucrători stând a zis: „De ce ați stat aici toată ziua fără lucru ?" (Matei 20, 6). Apostolul Pavel, referindu-se la situația văduvelor „când poftele le îndepărtează de Hristos...", descrie comportamentul lor. „Dar în același timp se învață să fie leneșe, cutreierând casele, nu numai leneșe, ci și guralive și iscoditoare, grăind cele ce nu se cuvin" (I Tim. 5, 13). Însă acest lucru, prin extindere, se întâmplă cu oricare om inactiv. Străbate din loc în loc și este izvor de anormalitate socială și familială. Apostolul Petru recomandă să ne preocupăm de dobândirea virtuților, care firește sunt roadele Preasfântului Duh: „Căci dacă aceste lucruri sunt în voi și tot sporesc, ele nu vă vor lăsa nici trândavi, nici fără roade în cunoașterea Domnului nostru Iisus Hristos" (II Petru 1, 8).

Dimpotrivă, în Sfânta Scriptură este lăudată munca, atât cea trupească cât și cea spirituală. Dumnezeu după crearea omului l-a pus să muncească. „Și a luat Domnul Dumnezeu pe omul, pe care îl făcuse, și l-a pus în grădina cea din Eden să o lucreze și s-o păzească" (Gen. 2, 15). Însuși Dumnezeu lucrează, adică conduce lumea pe care a creat-o cu necreata Lui înțelepciune.

Pentru că Dumnezeu, după cum a creat lumea din nimic, tot astfel o conduce fără legi și modalități create. De aceea, a spus Domnul: „Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez" (Ioan 5, 17). Acest „și Eu" arată lucrarea comună a Persoanelor Sfintei Treimi, deoarece este comună lucrarea Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh.

Apostolul Pavel, având o meserie aparte, de confecționer de corturi, muncea ca să agonisească pentru trai. Spunea: „... ne ostenim muncind cu mâinile noastre" (I Cor. 4, 12). Și creștinilor din Tesalonic, care interpretaseră greșit învățătura eshatologică despre Hristos și trăiau „dezordonat", adică nu munceau, ci cercetau, le recomandă munca (II Tes. 3, 11). Mai mult, recomandă: „dacă cineva nu vrea să lucreze, acela nici să nu mănânce" (II Tes. 3, 10), prezentându-se pe sine ca exemplu de urmat. „Căci voi înșivă știți cum trebuie să vă asemănați nouă, căci noi n-am

umblat fără rânduială între voi, nici n-am mâncat de la cineva pâine în dar, ci cu muncă şi cu trudă, lucrând zi şi noapte, pentru ca să nu împovărăm pe vreunul dintre voi" (II Tes. 3, 7-8).

Deci munca trupească este necesară, de aceea chiar şi monahii înşişi care se nevoiesc în linişte şi rugăciune au şi potrivitul lucru de mână, încât să echilibreze lucrurile şi să nu dea pretext diavolului să-i batjocorească. Indolenţa, care este un mare demon, paralizează atât trupul cât şi sufletul şi este dezastruoasă pentru viaţa duhovnicească. În *Pateric* este menţionat un exemplu care arată demnitatea muncii trupeşti. Avva Ioan Colov a spus cândva unui frate mai mare al lui: „voiam să fiu fără griji, cum fără griji sunt îngerii, nelucrând nimic, ci neîntrerupt lăudând pe Dumnezeu". Şi spunând acest cuvânt a mers în pustiu. A rămas acolo o săptămână şi după aceea s-a întors. A bătut în poarta fratelui lui şi acela i-a răspuns: „Cine eşti tu ?", iar el a spus: „Eu sunt Ioan, fratele tău"; şi răspunzând i-a spus: „Ioan a devenit înger şi nu mai este între oameni". Avva Ioan insista, dar fratele lui nu i-a deschis până dimineaţa, după care i-a spus ca să-l îndrepte: „om eşti, ai nevoie mereu să lucrezi ca să te hrăneşti".

Desigur, munca trupească nu este singura. Noi creştinii nu trăim ca să muncim, ci muncim ca să ne păstrăm în viaţă şi să depăşim timpul, mai ales în împrejurări în care nu putem să exersăm munca spirituală. Munca este o lucrare de mână, este o parte a vieţii noastre. O spunem aceasta pentru că mulţi au ca scop al vieţii lor să muncească continuu ca să-şi sporească produsele şi roadele lor, pentru satisfacerea patimii avariţiei.

Însă lucrurile stau altfel. Munca are un anumit scop şi trebuie să se facă în anumite condiţii spirituale. Pentru că nu putem să împărţim viaţa noastră în bună şi rea, în simplă lucrare trupească şi lucrare spirituală, ci suntem datori munca trupească să o schimbăm în spirituală. Astfel, toată viaţa noastră este sfinţită şi acest trup al nostru, vas stricăcios, îl sfinţim: „... ca fiecare să ştie dintre voi să-şi stăpânească vasul său în sfinţenie şi cinste" (I Tes. 4, 4).

Munca trupească, lucrul mâinilor trebuie să ne ajute ca să ne întreţinem în viaţă. Sfântul Apostol Pavel recomandă „ca muncind în linişte să-şi mănânce pâinea lor" (II Tes. 3, 12). Satisfacem prin muncă atât nevoile individuale, cât şi ale oamenilor a căror întreţinere ne-am asumat-o. În plus, munca trebuie să fie pentru milostenie. Apostolul Pavel recomandă creştinilor din

Efes: „Cel care fură să nu mai fure, ci mai vârtos să se ostenească lucrând cu mâinile sale lucrul cel bun, ca să aibă să dea şi celui care are nevoie“ (Efes. 4, 28). Desigur, este necesară o atenţie deosebită ca să nu cultivăm lăcomia în numele milosteniei. Unii, ca şi cum ar lucra pentru milostenie, cultivă avariţia. De aceea Sfântul Isaac Sirul, referindu-se la isihaşti, scrie: „Când te întorci la lucrul mâinilor în cămara liniştii tale, să nu faci porunca părinţilor acoperământ al lăcomiei tale. Lucrare mică să ai pentru lenevirea ta ca să nu-ţi tulburi mintea“. Isihaştii trebuie să muncească, dar puţină muncă, care nu tulbură mintea. Totuşi, şi când munceşte omul nu trebuie să satisfacă avariţia din pricina milosteniei.

Munca trupească trebuie să fie cu toate premisele pe care le constituie viaţa în duh. Trebuie să fie în linişte, adică mintea să nu fie tulburată şi să nu fie îndepărtată de Dumnezeu. Apostolul Pavel spune: „...ca lucrând cu linişte“. Pe durata muncii trebuie să fie practicată rugăciunea. În acest mod este sfinţită toată lucrarea noastră şi o dedicăm lui Dumnezeu. Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la pasajul Sfântului Apostol Pavel „neîncetat rugaţi-vă“ şi „noapte şi zi muncind“, scrie că acest lucru dezvăluie că se poate pe durata muncii să fie practicată rugăciunea către Dumnezeu, pentru că tot timpul este prilej de rugăciune. De aceea între diferitele munci şi în timpul muncii se cuvine să ne rugăm.

„Odată ce unii sub pretextul rugăciunilor şi psalmodiei caută lucrări, trebuie să ştim că este vreme potrivită pentru fiecare din celelalte, după Ecleziastul care zice: Vreme potrivită este pentru tot lucrul, pentru rugăciune şi psalmodie, după cum şi pentru multe altele, toată vremea este potrivită; în răstimpul în care mişti mâinile la treburi, când acest lucru e cu putinţă, e mai cu folos, spre zidirea credinţei, prin psalmi, prin imnuri şi prin cântări duhovniceşti, cu limba să slăveşti pe Dumnezeu în inimă, precum este scris, şi rugăciunea să împlineşti în timpul lucrului, mulţumind Celui ce ne-a dat şi puterea mâinilor spre lucrări şi înţelepciunea deosebirii prin cuget spre priceperea ştiinţei, şi materia celui dăruit cu har, şi cea pentru unelte, şi cea destinată meşteşugurilor pe care le împlinim muncind. Rugându-ne să îndrumăm lucrările mâinilor noastre spre scopul bunei voiri faţă de Dumnezeu. Astfel, şi ceea ce nu poate fi înălţat prin sufletul nostru noi îl izbutim ori de câte ori cerem de la Dumnezeu pentru

fiecare lucrare; drumul cel bun și cu bunăvoința să împlinim lucrarea pentru cel care ne-a dat-o și să păzim scopul bunei plăceri față de El..."

Astfel, putem pe durata muncii să ne rugăm fie cu buzele, fie cu inima, mulțumind lui Dumnezeu pentru forța mâinilor și înțelepciunea minții și pentru materia pe care ne-a dăruit-o și rugându-l să îndrume lucrările mâinilor noastre către țelul bunăvoinței față de El. În felul acesta păstrăm mintea statornică. Desigur, aceasta dacă omul are o specială binecuvântare de la Dumnezeu și o deosebită chemare să se dăruiască în totalitate. Acesta atunci trebuie să părăsească pentru un timp milostenia și ospitalitatea, cum spune Sfântul Isaac Sirul. „Căci a spus unul dintre sfinți că nu aceasta este rânduiala casei tale, aceea de a sătura pe cei săraci și ca chilia ta să devină hotel al străinilor. Căci aceasta este a celor lumești și mai mult lor le trebuie ca bun, nu pustnicilor și celor liberi de cele văzute, care păstrează mintea lor în rugăciune." Și aceasta pentru că rugăciunea și mai ales cea numită mentală sau rugăciunea inimii, care se face cu multă liniște, „este mai înaltă decât munca în rânduiala acesteia (a cetății cerești)".

Totuși munca, pentru a fi binecuvântată de Dumnezeu și producătoare de folos duhovnicesc, trebuie să fie conformă cu voința lui Dumnezeu, să fie sfințită de atmosfera rugăciunii, să nu contribuie la dezvoltarea patimii avariției, să fie legată cu milostenia și filantropia și în general să fie oferită spre slava lui Dumnezeu.

Din această cauză trebuie să scriem câteva lucruri și despre munca spirituală, interioară. Duhul trândăviei, care este în legătură cu demonul nepăsării, se referă în principal și înainte de orice la dezordinea interioară. Trândăvia înseamnă inexistența muncii spirituale, interioare. Mai mult, în învățătura multor Părinți faptul că cineva nu poate să învingă patimile este datorat faptului că nu există lucrare duhovnicească. Apostolul Pavel recomandă: „În Duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului" (Gal. 5, 16). Când un frate a rugat pe avva Arsenie să spună un cuvânt, acela a răspuns: „cu toată puterea să lupți, ca să fie lucrarea înăuntrul tău, după Dumnezeu, și să învingă patimile din afară".

Care este această lucrare interioară ? Este strădania de a păzi mintea curată de gândurile murdare, să se căiască și să aibă o continuă raportare la Dumnezeu. Sfântul Antonie a spus cândva

lui avva Pimen: „Aceasta este marea lucrare a omului, să-şi pună greşeala deasupra lui în faţa lui Dumnezeu şi să aştepte războiul până la ultima suflare“. Să accepte omul greşeala lui şi să se privească pe el însuşi răspunzător pentru orice şi să aştepte încercarea de la Dumnezeu, acesta este lucrarea în interior.

Cuviosul Nichita Stethatos învaţă că lucrarea înăuntrul nostru devine în suflet ori a cununilor, ori a pedepselor şi iadurilor. „căci dacă este preocupat cu lucrurile dumnezeieşti şi iubeşte locurile smereniei, are stropirea lacrimilor de sus, şi cultivă dragostea faţă de Dumnezeu şi credinţa şi compătimirea către aproapele său“. În acest fel sufletul este luminat şi devine lumină, în aceştia care îl veghează şi mişcă toate spre slăvirea lui Dumnezeu. Dimpotrivă, „dacă agită şi zgâlţâie cele de jos şi cele omeneşti şi locurile subterane ale păcatului având putoarea şi întunericul de jos, cultivă ura şi respingerea binelui“. În acest fel sufletul este întunecat şi devine întuneric în aceştia care îl apropie şi astfel „strică şi alte suflete neformate şi neajutorate şi aduce blasfemie împotriva lui Dumnezeu“.

Prin acestea se vede clar că potrivit cu felul lucrării noastre interioare este armonizată întreaga noastră viaţă şi astfel devenim lumină sau întuneric pentru ceilalţi oameni. De aceea Tradiţia ortodoxă recomandă să cultivăm lucrarea lăuntrică şi atunci toate sunt sfinţite, devenim lumina care desfiinţează întunericul lumii şi nu întunericul care omoară lumea. Astfel, sfânta apostolie trebuie să stea sub aceste necesare premise ortodoxe. Căutăm oaia rătăcită ca s-o salvăm, când noi înşine suntem luminoşi şi avem posibilitatea să o luminăm.

Este necesară îmbinarea muncii trupeşti şi spirituale. Desigur, trebuie să observăm că mulţi contemporani susţin că nu poate fi realizată această armonizare. Modul în care astăzi munceşte omul, mod care cere o totală atenţie şi interesul încordat, nu ajută creşterii lucrării interioare.

Fără să respingem această reţinere, vrem să susţinem că mai întâi ne-am pierdut tradiţia; de aceea credem că aceste lucruri nu se asociază, prin urmare, acesta este un mod de viaţă care a fost pierdut de către mulţi, în al doilea rând, există unele munci cărora cu uşurinţă poate să le fie asociată această unitate şi, în al treilea rând, din nefericire nu punem în valoare timpul în care nu muncim, pentru lucrarea interioară. Pentru că dacă am face acest

lucru, atunci am putea şi în timpul muncii trupeşti să lucrăm în interior.

Dacă nu putem imediat să dobândim desăvârşirea, să rugăm pe Dumnezeu să ne scape de duhul trândăviei. „Doamne şi Stăpâne al vieţii mele, duhul trândăviei... nu mi-l da mie."

Mai 1986

15. Depăşirea morţii

Nu există nici o îndoială că în zilele noastre se observă o hiperproducţie de studii teologice şi opere teologice. Înainte cu câţiva ani, dominau studiile academice, analizele morale şi de îndatoriri ale diferitelor laturi ale vieţii omeneşti şi sociale. Acum sunt dezvoltate diferite subiecte teologice, se fac analize ale operelor patristice, sunt creaţi noi termeni ca să fie mai deplină exprimarea.

În această mentalitate a fost creată şi expresia „depăşire a morţii". A devenit perceptibil că moartea este cea care domină existenţa umană şi că mântuirea omului este depăşirea morţii. Astfel se fac diferite analize. Dar pot să observ că de cele mai multe ori aceste analize sunt teoretice. Adică intrăm în dezvoltarea diferitelor subiecte teologice fără să ne atingă existenţial, fără să avem simţire şi informaţie, cum spun cumpătaţii Părinţi ai Bisericii.

Suntem capabili să dezvoltăm în dezbateri îndelungi sau în multe pagini tema „depăşirii morţii", dar suntem cu desăvârşire neputincioşi să întâmpinăm moartea când ni se apropie. Tremurăm la gândul morţii. Ne cuprinde groaza şi frica. De asemenea, nu trăim învierea interioară şi totuşi vorbim despre aceasta. Cum putem să vorbim despre depăşirea morţii, fiind morţi ? Sfinţii Părinţi se întristau pentru că vedeau ereticii că teologhisesc în afara întregii Tradiţii ortodoxe. Sfântul Grigorie Teologul se pronunţă împotriva „teologilor hirotoniţi". „Când văd vorbăria de-acum şi pe înţelepţii de azi şi pe teologii hirotoniţi, înţelepţi cărora le este de ajuns numai dorinţa de a fi, astfel doresc

cu ardoare filosofia cea mai de sus şi caut popasul ultim". Cei mai mulţi teologi astăzi sunt autohirotoniţi, pur şi simplu teologhisesc, fără să cunoască adevăratul cuprins al teologiei. Puţini sunt cei care cunosc adevărata filosofie, adică adevărata teologie în faţă, care este adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu. Multă vorbărie, dar puţină cunoaştere de Dumnezeu. Pot fără înconjur să susţin că neuitatul Mitropolit al Edessei, Calinic, al cărui fiu duhovnicesc am fost învrednicit să fiu, a trăit în faptă depăşirea morţii. Aproape de el am trăit ce aş numi depăşire a morţii, cum poate omul să depăşească moartea. Nu ştiu dacă sunt potrivit să exprim această experienţă, nu ştiu dacă am posibilitatea să o intuiesc şi s-o descriu, dar voi încerca din interiorul a câte am văzut şi am auzit să descriu această stare, care în realitate nu este o simplă stare, ci viaţă. Pentru că, în mod obişnuit, folosim pentru prezentarea acestor evenimente cuvântul stare. Dar aceasta este o greşeală, pentru că cuvântul stare are şi o semnificaţie de stagnare, în timp ce viaţa duhovnicească este mişcare şi viaţă, este încontinuu îmbunătăţită. Creştinul suferă totdeauna „buna schimbare". Putem să vedem această depăşire a morţii în viaţa fericitului părinte în câteva puncte.

a) Depăşirea morţii în realitate este o trăire a Patimii, Morţii şi Învierii lui Hristos. Imitarea lui Hristos este trecerea noastră prin ceea ce a trecut şi a trăit Hristos. Există totuşi o diferenţă. Hristos întâi a fost născut de Preasfânta Născătoare de Dumnezeu şi după aceea a murit şi a înviat. Noi, creştinii, întâi murim prin Sfântul Botez, după aceea suntem înviaţi şi astfel ne naştem în Dumnezeu. Părerea aceasta o prezintă în operele lui Sfântul Nicolae Cabasila. Astfel trăirea crucii este depăşirea morţii.

Creştinul este răstignit în Sfântul Botez, dar şi în toată viaţa de după aceea, toate se petrec în atmosfera curcii. Viaţa creştină în realitate este viaţa şi glasul celui răstignit în Hristos. Moartea făcătoare de viaţă este caracterul şi conţinutul vieţii creştine. Cel răstignit este acela care poate să vorbească şi să se exprime ortodox. Creştinii trăiesc ceea ce a trăit Hristos: „Hristos înviat din morţi nu mai moare, moartea nu mai are stăpânire asupra Lui" (Rom. 6, 9). Acelaşi Apostol scrie către Corinteni: „Căci pururea noi cei vii suntem daţi spre moarte pentru Iisus, ca şi viaţa lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor, încât în noi lucrează moartea, iar în voi viaţa" (II Cor. 4, 11-12). În noi lucrează taina morţii şi viaţa lui Hristos. Suntem omorâţi de păcat şi trăim în-

vierea în Hristos. Trăirea crucii este trăirea suferinţei lui Hristos şi depăşirea morţii este lumina învierii de pe cruce. Toată această binecuvântată viaţă a trăit-o cel de veşnică amintire Mitropolitul Edessei, Calinic. Acesta fusese răstignit şi înviase. Astfel a simţit şi slujirea lui arhierească. Fericit este acela care păstoreşte creştinii, trăind moartea făcătoare de viaţă. Atunci nu se va fi epuizat în argumente şi mijloace omeneşti, ci va oferi viaţă. Pentru că omul contemporan nu suferă de cuvinte şi desăvârşite sisteme, ci de crucea făcătoare de viaţă şi de morţii vii. Poate să spună oricine cu siguranţă că a fost un pre-schimbat mormânt purtător de viaţă. De aceea şi puţini au putut să-l înţeleagă. Cei mai mulţi se vor oameni care trăiesc simplu viaţa biologică.

Este foarte semnificativ că atât în cuvântul la hirotonire, cât şi în cel la întronare exprimă puternic acest mod de viaţă ortodox, moartea făcătoare de viaţă. Spunea: „Aud pe Domnul vorbind: «păstorul bun îşi pune sufletul pentru oile sale» (Ioan 10, 11). Văd pe primii episcopi ai Bisericii, pe Sfinţii Apostoli că şi-au dat sufletul lor pentru Numele Domnului nostru Iisus Hristos, că se istovesc pentru turmă şi că suferă moarte martirică. Văd pe Sfinţii Părinţi că luptă cu fiarele pentru credinţă şi că primesc persecuţii nemaivăzute. Văd episcopi că sunt spânzuraţi şi că sunt decapitaţi pentru turma lor. Ce spun ? Văd pe însuşi Conducătorul credinţei noastre răstignit.

Deci moştenirea episcopului nu este tronul, ci crucea. Episcopul urcă primul pe Golgota. Crucea este simbolul oricărui creştin şi mai ales al arhiereului. «Cel ce nu-şi ia crucea şi nu-Mi urmează Mie nu este vrednic de Mine» (Mat. 10, 38).

Prin urmare, sunt obligat să iau hotărârea că «nu am venit să fiu slujit, ci să slujesc» (Marc. 10, 45). Sfânta noastră Biserică m-a trimis aici nu să fiu servit, ci să servesc, nu să fiu înlesnit, ci să înlesnesc, nu să primesc, ci să dau, nu să cer, ci să ofer. Jertfa trebuie să caracterizeze viaţa mea arhierească."

Sunt de ajuns aceste importante cuvinte. Senzaţia că arhiereul urcă nu pe tron, ci pe cruce este un autentic simţământ ortodox, preschimbat simţământ al nevredniciei. Şi dacă se gândeşte cineva că aceste cuvinte au fost spuse la ceremonia întronării, care are în mod ştiut o atmosferă strălucitoare, în care arhiereul îşi asumă păstorirea unei turme gânditoare şi încheie în sfârşit căsătoria cu Biserica locală, atunci înţelege valoarea lor. În timp ce toţi sărbătoareau evenimentul, el se gândea la moarte, la

cruce; înțelegea că intra într-un mormânt. Vedea că putea această urcare să sfârșească în ștreang, cum s-a întâmplat cu atâția episcopi martiri. Este ca și cum ar spune: „Bucurați-vă voi și sărbătoriți, dar eu simt că mă căsătoresc cu cea mai bogată mireasă, deși sunt cu desăvârșire sărac, și aceasta în realitate este pentru mine crucea. Bucurați-vă voi, dar eu mă căsătoresc cu mireasa răstignită și pot să mă apropii de ea, să mă întâlnesc cu ea doar ca răstignit. Trebuie să albesc haina mea cu sângele Mielului". Astfel este simțământul crucii: că mireasa este bogată și mirele foarte sărac.

De aceea spunea la hirotonirea lui foarte sobru, dar expresiv: „O, eu nefericitul ! Cum voi susține povara ? Cum voi ajunge învingător ? Cum voi purta până la capăt această foarte înaltă apostolie ? De duh mișcați Părinți, vase ale Preasfântului Duh, tremurau de demnitatea arhieriei și plecau în pustiu meditând la obligațiile ei. Ce pot spune eu, cel mai mic ?"

Nu sunt numai cugetările celui de neuitat, care sunt crucificatoare, ci și modul în care le exprimă este ferm, bărbătesc. Nu are vorbării și sentimentalisme. Este bogat în austeritatea lui și puternic în neputința lui. Vrednicul de amintire mitropolitul Calinic a trăit în toată viața lui pe cruce. Și de acolo mă chema și pe mine să adulmec această binecuvântată trăire a crucii. Această cruce nu a fost lemnul de rușine și dezonoare, ci lemn de triumf și slavă. Cel răstignit pe cruce nu moare niciodată. Trăiește învierea în aparenta moarte.

Sfântul Marcu Ascetul scrie că nu trebuie să căutăm desăvârșirea în virtuțile omenești, pentru că nu se găsește în acestea cel desăvâșit, „căci desăvârșirea lui este ascunsă în Crucea lui Hristos". Astfel, desăvârșit nu este cel care are să scoată în evidență multe lucrări omenești, ci cel care are puterea și tăria să fie răstignit, să se crucifice continuu și să trăiască taina Crucii lui Hristos. Și mai mult, spune semnificativ că această desăvârșire este mistică, ascunsă în Crucea lui Hristos. Aceasta este taina morții făcătoare de viață. Și această viață, care este filtrată dinlăuntrul durerii crucii, o iradia în turma sa fericitul părinte.

Domnul ne-a îndemnat să-L urmăm până pe Golgota. „Să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze." Sfântul Hrisostom, interpretând acest cuvânt, spune că „să se lepede de sine să-și ia crucea" arată „moartea rușinoasă și că nu o dată, nici de două ori, ci de-a lungul întregii vieți acest lucru trebuie să-l facă.

Căci încontinuu, spune, să porți peste tot moartea și în fiecare zi să fii pregătit pentru înjunghiere". Acest „urmează-mi" arată „să pășești pe urma purtării lui Hristos". Cred că aceste lucruri le avea fericitul părinte.

Trăia întreaga viață a lui Hristos, dar și avea dorința să fie răstignit pentru Hristos. Astfel se explică înflăcăratele cuvinte despre viața martirilor. De multe ori l-am auzit că vorbește despre martiri cu mare plăcere spirituală și cu mare forță a sufletului și vocii. În special îmi amintesc predicile lui la prăznuirea celui dintâi martir, Ștefan, și în principal la fraza „și aceasta spunând a adormit". Și spunea atunci plângând: „Unde a adormit? Oare pe paturi luxoase? Oare? Nu. A adormit pe pietre, cu pace în inima lui și dragoste față de dușmanii lui". Nu vorbea numai, ci trăia. Pentru că „drumul lui Dumnezeu este cruce zilnică", după Sfântul Isaac Sirul.

b) Atmosfera de pace a crucii este dragostea. Dragostea este lumina crucii. Cel răstignit, adică cel eliberat de patimi, iubește cu adevărat, are în el adevărata viață. Și această dragoste este expresia învierii, care pornește din răstignirea voluntară. De multe ori credem că nimicul este sfârșitul vieții. Dar se-ntâmplă contrariul. Cum în matematici sub zero există și altă viață: -1, -2 etc., astfel și sub cruce există o altă viață. Și oricine poate să susțină cu siguranță că această viață care este sub zeroul nereușitei omenești este cea adevărată. Crede oricine că această dragoste vine drept din veșnicie, din iadul care a primit pe Hristos cel înviat și trimite lumina veșnică.

Această dragoste o trimitea și fericitul părinte. A fost o dragoste răstignită și înviată. Și acesta nu a fost simplu un sentiment, ci clar un eveniment spiritual. Dragostea care iese din mormântul purtător de viață are o veridicitate. În această clipă îmi amintesc două semne distinctive ale acestei iubiri crucificatoare pe care o avea vrednicul de amintire mitropolit.

Primul, că a fost nobilă. Acesta a fost un domn al dragostei. Cum un domn nu are nevoie să recurgă la mijloace ca să preia puterea, nici nu se teme cumva s-o piardă, pentru că și-a asigurat-o scump, așa lucrează și dragostea domnească. Nu se teme de nimic. Când este cineva omorât, mort nu se teme de nimeni. Toți îl respectă. Și aceștia care nu îl respectă, dar îl fură, adică jefuitorii de obiecte sacre, și aceștia sunt binecuvântați. Povestesc că atunci când un turc a luat ciorapul Sfântului Gheorghe Noul

Martir, a devenit bogat. Astfel omul dragostei domnești nu numai nu se teme de nimeni, dar binecuvântează pe toți. Lumina luminează toate. Nu există întuneric ca să o acopere. Lumina soarelui poate să treacă și dinlăuntrul norilor și să creeze luminare și desfătare. Acest lucru se întâmplă și cu cel răstignit voluntar. Dragostea domnească nu se teme de nimeni. Nu se zgârcește. Se răspândește din plin. Respectă libertatea tuturor oamenilor. Îi luminează fără să-i ardă. Și dacă îi arde și atunci celălalt devine aur, suferă „buna schimbare". Dragostea domnească nu cere răsplată. Nu știe să aștepte. Știe să ofere. Dragostea domnească nu este simplu contraofertă, ci prima aceasta se mișcă către om. Și mai mult, dragostea ia nereușita umană și o preface în slavă. Schimbă iadul în rai. Dragostea domnească este asemănătoare cu dragostea lui Hristos. „Dumnezeu Și-a asumat firea care se desfrânase", spune Sfântul Ioan Hrisostom.

Hristos a arătat dragostea domnească, primind firea omenească care se prostituase. Dragostea domnească nu este judecătorească, ci vindecătoare. Așa cum Hristos „ca un medic nu ca un judecător a venit", tot astfel și omul care oferă acestă dragoste domnească vindecă. Nu stăpânește cu constrângeri și legi, ci prin creșterea bunăvoinței. O astfel de dragoste înseamnă depășirea morții. Această dragoste domnească o avea fericitul și binecuvântatul părinte. A fost domnul dragostei. A fost născut să iubească. Lecția dragostei a fost la el foarte cunoscută. De aceea uita ușor și ierta ușor.

Celălalt semn distinctiv al dragostei este faptul că moderează rațiunile omenești. Adică omul dragostei nu vrea să vadă greșelile, nu vrea să facă critici, nu vrea să înțeleagă, nu vrea să apeleze la logică. De multe ori constatam acest lucru în viața fericitului părinte. Știam că avea multe harisme omenești. A fost foate inteligent. Avea posibilitatea, când voia, să distingă corect lucrurile, să intuiască realele probleme ale celuilalt, să verifice ipocrizia, minciuna celuilalt. Dar dragostea lui a fost mai mare și tempera aceste calități naturale de care dispunea. Și astfel de multe ori nu voia să înțeleagă unele simple lucruri, pe care ca om inteligent putea ușor să le priceapă. Dar știu că aceasta este adevărata inteligență. Deoarece cred că un caracter are inteligența după lume și alt caracter inteligența după Dumnezeu. Inteligent este cel care iubește chiar dacă nu este iubit, cel care luptă cu răul lumesc prin dragoste și lipsă de ranchiună.

În chip obişnuit, omul inteligent poate să distingă uşor însuşirile celuilalt şi să-l intuiască, poate să-şi amintească în toată viaţa lui ceea ce a făcut celălalt, dar omul dragostei nu numai nu poate să distingă răul celuilalt sau perfidia şi duşmănia lui, ci şterge toate urâţeniile celuilalt şi îşi aminteşte părţile sănătoase ale fratelui său. Face însă ceva şi mai mare. Nu numai nu vede părţile rele, dar şi părţile urâte ale caracterului fratelui său le vede ca bune ! Astfel calitatea naturală a inteligenţei o mută la alt nivel. O foloseşte ca să câştige mila lui Dumnezeu. Prin dragoste schimbă toate legile şi le face duhovniceşti. Vede şi ascultă cu alte simţuri.

Adevărata dragoste face chiar ceva şi mai mult. Nu urmăreşte să se dezvăluie pe ea însăşi celorlalţi. Inteligenţa după Dumnezeu face pe omul dragostei încontinuu să se ascundă. Practică ceea ce spune Sfântul Ioan Sinaitul: „Să nu vrei niciodată să-ţi arăţi prin cuvinte dragostea faţă de aceştia; ci cere ca Dumnezeu s-o arate pe aceasta lor, fără cuvinte". Omul dragostei cere s-o dezvăluie Însuşi Dumnezeu „fără cuvinte". Ceea ce omul lumii consideră prostie, este inteligenţă după Dumnezeu.

Şi aceste două semne distinctive le vedeam îmbinate în personalitatea părintelui celui de veşnică amintire. Avea dragoste adevărată care ştie să sufere, să suporte, să intuiască, să uite, să depăşească inteligenţa naturală, să omoare omul, dar în acelaşi timp să îl facă viu. De aceea şi trăia viaţă îngerească pe pământ, pentru că „cel care iubeşte pe Dumnezeu viaţă îngerească pe pământ trăieşte". De aceea şi avea curaj la Dumnezeu. Sfântul Pamvo a spus lui avva Teodor: „Teodore, hai, mila ta revars-o peste tot; căci mila a găsit curaj în faţa lui Dumnezeu". Avea o asemenea dragoste faţă de Dumnezeu şi faţă de om, de aceea a fost învrednicit să scoată şi demon dintr-un tânăr.

c) Depăşirea morţii se arată chiar şi prin trăirea libertăţii. Avea libertate interioară şi respecta libertatea celuilalt. Aşa cum Dumnezeu, deşi a îndumnezeit firea umană şi a dat posibilitatea Bisericii să mântuiască oamenii, totuşi nu a siluit voinţa oamenilor, pentru că o mântuire fără libertate nu are nici o valoare, la fel face şi omul lui Dumnezeu. Respectă libertatea celuilalt. Libertatea oamenilor este strâns legată de moartea lui Hristos. Hristos după Înviere intra şi ieşea „uşile fiind încuiate" şi se arăta acestora care Îl aşteptau şi Îl voiau. De asemenea, după Învierea Lui a dat oamenilor libertatea.

De aceea Sfântul Nicolae Cabasila scrie că „de la Cel care a urcat pe cruce şi a murit şi a înviat, libertatea oamenilor a fost instituită, şi chipul şi frumuseţea s-au reunit şi au fost desăvârşite noile mădulare". Libertatea este fructul Răstignirii, al Morţii şi al Învierii lui Hristos. Adevărata libertate nu este independentă de cunoaşterea lui Dumnezeu, de lucrarea poruncilor şi de simţirea milei lui Hristos. „Legea libertăţii, prin cunoaştere adevărată este cunoscută, prin lucrarea poruncilor este pricepută, însă este împlinită prin mila lui Hristos", după cum spune Sfântul Marcu Ascetul.

Asemenea libertate avea fericitul părinte. Nu încătuşa pe copiii lui duhovniceşti, nu-i subordona lui însuşi. Îmi dădea de multe ori următorul îndemn: „Dacă eu vreodată mă voi certa cu un om, tu nu trebuie, fiindcă mă iubeşti, să încetezi bunele relaţii pe care le ai cu el. Una sunt eu, alta eşti tu".

De asemenea, îmi amintesc de multe ori că, atunci când mă întorceam de la Sfântul Munte, cu bucurie asculta convorbirile pe care le aveam cu oameni sfinţi. Mai mult, îmi recomanda că trebuie să urmăresc să ajung la comunicare cu oamenii sfinţi şi să practic sfaturile lor. Deşi eram copilul lui duhovnicesc, totuşi nu mă ţinea la el însuşi. Mă elibera şi îmi arăta şi alte moduri de viaţă. Aceasta este marea harismă, pentru că în chip obişnuit observăm că unii împătimiţi părinţi urmăresc, uneori direct, alteori indirect, să subestimeze alţi oameni care au mare nume, încât să-i ţină pe copiii lor duhovniceşti la ei înşişi. Acest lucru nu-l făcea mitropolitul de veşnică amintire. Nici măcar nu-i trecea prin minte. Dimpotrivă. Îmi arăta moduri de comunicare cu alţii şi se bucura de aceasta.

Vedeam clar că nu simţea ca stareţul. Nu avea simţământul că avea copii duhovniceşti. Deşi mulţi erau cei care erau hrăniţi de învăţătura lui şi mai ales de existenţa lui schimbată, totuşi nu dădea impresia că vrea să aibă copii duhovniceşti. Am fost cel mai apropiat om al lui şi mă consideram pe mine însumi norocos pentru că aveam un astfel de stareţ. Totuşi acela nu simţea ca stareţul meu. Niciodată nu-mi impunea. Mi-a dezvoltat bunăvoinţa. Avea un mod de-a transfuza dorinţele lui pentru mântuirea ta şi să crezi că sunt ale tale. Făceam ceea ce voia acela fără să mi-o spună. Cred că această păstorească îndrumare constituie o cruce. Aşa îndrumare păstorească poate să facă cel care trăieşte moartea făcătoare de viaţă, cel care trăieşte depăşirea morţii.

d) Vorbea deseori despre moarte. O aştepta. Nu avea simplu un simţământ că odată va veni ceasul să moartă, ci trăia ca şi cum aceasta s-ar întâmpla în fiecare clipă. În faţa ochilor lui se găsea continuu a Doua Venire a lui Hristos şi dreapta Judecată. Acest lucru se vede clar şi în discursul său de întronare. Rar am auzit în discursul de întronare să se refere episcopul la a Doua Venire şi la cum va da seama către Hristos Arhipăstorul. Poate să vorbească despre Împărăţia lui Dumnezeu, nu însă despre darea de seamă.

Spunea într-o atmosferă de bucurie, cum este atmosfera întronării: „Mă gândesc la ziua mare şi vestită. Mă gândesc la Ziua Aceea, în care Domnul Arhipăstor va cerceta sufletele turmei mele. Mă gândesc că tremurând şi gol voi sta în faţa lui Hristos, a Judecătorului lumii". Discursul acesta este foarte important, dacă se gândeşte cineva la timpul în care a fost scris.

Discursul de întronare este scris după hirotonia în episcop, aşteptând strălucitoarea zi a întronării. În mod obişnuit, atmosfera aceasta este foarte voioasă. Aclamaţiile poporului, telegramele de felicitare, discursurile laudative, părerile ziarelor etc. creează o atmosferă de desfătare, care nu încearcă să descrie senzaţia extraordinarei judecăţi a lui Hristos. Acela se gândea că „tremurând şi gol va sta în faţa judecăţii lui Hristos", ca să dea seamă de sufletele turmei. Este literalmente uimitor acest discurs.

Nu numai trăia şi vorbea despre moarte, dar vorbea despre depăşirea ei. Continuu se referea la Învierea lui Hristos. Am urmărit multe discursuri funebre ale lui, care aveau acest minunat element. Când vorbea despre desfiinţarea morţii şi posibilitatea învierii ardea tot; o dulceaţă se revărsa din gura lui. Gândea continuu că Hristos, de câte ori s-a întâlnit cu moartea, a desfiinţat-o. A înviat oamenii şi în cele din urmă a desfiinţat-o prin propria Lui Înviere. Discursurile la înmormântări erau foarte mângâietoare. Nu spunea acele sărace şi lustruite cuvinte care sunt adeseori auzite, ci spunea cuvinte care izvorau din viaţă.

Când vizita casele celor îndoliaţi, vedea oricine faptul că fără să treacă cu vederea tragismul morţii, dădea simţământul altei vieţi. Nu lua figură îndurerată, ca să arate că participă la durere, nu râdea simplu, ca să dea posibilitatea depăşirii durerii, ci avea o minunată îmbinare de bucurie şi durere. Izbutea acest fapt pentru că el însuşi respira în mormânt, era un mormânt purtător de viaţă, depăşise moartea.

Dar acolo unde a fost vizibilă această depăşire a morţii a fost abordarea bolii. Am scris în legătură cu această perioadă a vieţii lui un capitol în cartea „Mărturia vieţii". Aici, pe scurt, vreau să arăt cum cel de veşnică amintire a întâmpinat moartea ca un autentic creştin. A mers la moarte „ca oaia la înjunghiere", fără nici un protest, fără nici o supărare faţă de Dumnezeu.

Se spovedea în mod regulat în perioada bolii, se împărtăşea, şi-a scris testamentul etc. Înţelegea că nu mai este vorba să trăiască şi slăvea pe Dumnezeu continuu. Se ruga cu „facă-se voia Ta". Nu întreba ce spun medicii. Nu îl interesau aceste lucruri. Se îngrijea, în principal, să fie pregătit ca să se întâlnească cu Hristos. Se străduia să-şi păstreze mintea curată ca să dea un răspuns bun lui Hristos Arhipăstorul.

Mitropolitul de veşnică amintire al Edessei avea în el o viaţă deplină, adevărată. Avea viaţa lui Hristos. În sufletul lui ducea o neîntreruptă luptă împotriva duşmanului mântuirii. Se străduia să învingă şi a învins. Aceste osteneli le exterioriza. Nu ca trăiri personale, ci ca învăţătură. Dacă în el se prezentau nimicitorii „pentru ce ?", găsea modul să-i întâmpine cu succes. În discursurile orale se vede această luptă. Nu vorbea din cele pe care le citea, ci în realitate se desfăşura pe el însuşi, fără să urmărească să-l determine cu precizie, fără să facă psihanalize. De aceea şi discursul lui pătrundea drept în inima auditoriului.

Am spus că discursul lui era foarte puternic şi curgea precum cascada Edessei. Au fost oameni care au considerat acest lucru exagerat. În afară de faptul că discursul lui de multe ori avea forţă şi în expresie şi în modul rostirii, în acelaşi timp era foarte plauzibil. Poate că de cele mai multe ori era simplu, dar era puternic şi tumultuos, exact pentru că era pătrunzător. Acolo se arată măreţia discursului. Avea o nemijlocire a comunicării cu creştinii. Şi această penetrare se năştea tocmai pentru că spunea ceea ce el însuşi trăia înlăuntrul său.

În cartea mea „Mărturia vieţii" prezint două discursuri ale lui înregistrate, care au fost rostite fără nici o pregătire. Fraza pe care a spus-o pe durata bolii lui: „Sunt o zdreanţă", o spusese într-un discurs al lui către creştinii Edessei la persoana întâi plural: „Ah ! cât suntem de zdrenţuiţi sufleteşte". Acesta este marele discurs şi puţin pot să-l înţeleagă. Cum puţini pot să înţeleagă cuvântul lui Hristos „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit ?", tot astfel puţini pot să înţeleagă discursul acesta al

fericitului părinte: „sunt o zdreanță", „sunt o piele". Aceasta este o golire. Este discurs de golire. Cuvânt de slavă. În discursul acesta este ascunsă întreaga lui viață. Și deoarece o spunea cu nădejde în Dumnezeu și se referea la mila lui Dumnezeu, de aceea discursul acesta arată depășirea morții. Pentru că cu cât oamenii se apropie de Dumnezeu, cu atât se simt ca o zdreanță. În acest uimitor discurs văd luptele unei întregi vieți de 65 de ani. Unii pot crede că dezvăluirea acestui discurs este o subestimare a celui de veșnică amintire. Socotesc astfel pentru că nu cunosc caracterul vieții duhovnicești.

Cred cu fermitate că prin această dezvăluire l-am înălțat. Pentru că am prezentat mărimea crucii lui, slava cuielor răstignirii. Nu văd nicăieri altundeva slava decât numai în suferință, în autorepros și în golire. Dumnezeu alege cele care nu sunt ca să nimicească pe cele ce sunt (I Cor. 1, 28). Măcar să existe multe astfel „care nu sunt" ca să nimicească pe cele care sunt, care creează anomalii sociale. Și creștinii caută păstori care să aparțină acestor „nonexistențe", dar cu adevărat existente întru Hristos.

Astăzi când scriu aceste rânduri au trecut doi ani de la adormirea lui. Este ziua lui de naștere. Ziua nașterii lui. Șaizeci și cinci de ani a fost purtat în pântece ca să se nască. Și în această zi, 7 August, s-a născut în altă lume. A ieșit din uterul prezentei vieți și a intrat în această viață pe care o simțea, în timp ce se afla încă în uter. Pântecele Bisericii este un mormânt făcător de viață. Doi ani au trecut și nu au putut să-și șteargă amintirea. Cred că mulți ani vor trece fără să fie distrusă amintirea, pentru că trăiește în Biserică, și Biserica, ca Trup al lui Hristos, este veșnică. Nu moare niciodată. Cu cât le privești cu atât le simți mai noi. Dacă acest lucru se întâmplă pentru lucrurile naturale, cu atât mai mult pentru creațiile harului lui Dumnezeu, roadele Preasfântului Duh ! Crucea lui Hristos este lucrul sfânt care este continuu căutat de Părinții Bisericii. O vezi și primești har și binecuvântare. Te însemnezi cu ea și sunt alungate toate forțele dușmanului. Te țintuiești pe Cruce și te mântuiește. Este magnetul care atrage mii și mii de oameni și îi însoțește spre slavă. Fericitul părinte a fost un răstignit de bună voie. De aceea îl vezi și nu sărăcești. Te umpli. Nu te epuizezi, ci oferi continuu. Cuvintele nu încetează. Te odihnești și nu te saturi. Te odihnești prin faptul că nu încetezi să cânți. Vorbești și se îndulcește limba. Îl gândești și te liniștești. Înăuntrul lui răsare un soare. Este sfânt. Îl mărturisesc și de-

monii. Are strălucire mare. Trece peste moarte. Aproape de el, în toată viaţa lui şi în zilele bolii lui, am văzut ce va spune moartea făcătoare de viaţă, depăşire a morţii.

Luptele lui au fost răsplătite. La Sfântul Munte după luptele unei întregi vieţi ascetice, mulţi monahi sunt învredniciţi la sfârşitul vieţii lor să vadă pe Preasfânta Născătoare. Acest lucru a fost şi cu veşnic pomenitul, pentru că era cu adevărat aghiorit. A primit arătarea Preasfintei Născătoare, care l-a binecuvântat. A pus astfel pecetea Sa, Dumnezeu. I-a dat asigurarea adevăratei vieţi. Moartea nu mai există. Domneşte viaţa, teologia vie.

„Dacă te voi uita, Ierusalime,
Uitată fie dreapta mea;
Să se lipească limba mea de gâtlejul meu,
Dacă nu-mi voi aminti de tine.“ (Ps. 136, 5-6)

7 august 1986

16. Preabunul Iosif

Chipul preabunului Iosif, unul dintre cele mai semnificative figuri ale Vechiului Testament, a influenţat destul de mult imnografia ortodoxă şi didahia patristică. Mai mult, „Sfinţii Părinţi rânduind toate frumos“ au fixat astfel încât în Lunea Mare, care este ziua pregătitoare a Sfintei şi Marii Săptămâni, să ne amintim această minunată figură a Vechiului Testament. Sinaxarul zilei scrie: „În Sfânta şi Marea Luni facem pomenirea fericitului Iosif cel preabun...“. Semnificativ este condacul zilei, icosul şi stihurile, care redau slava şi măreţia înţeleptului Iosif.

Dar pentru ce acordă atâta importanţă Sfinţii Părinţi acestei mari figuri a Vechiului Testament?

Întâi şi-ntâi Iosif este considerat modelul Domnului nostru Iisus Hristos. Prin toată viaţa lui prefigurează pe Hristos şi suferinţa Lui. Multe sunt punctele care pot să fie subliniate. Iosif din invidia fraţilor lui la început a fost aruncat în groapă, după ce i-a fost smulsă mantaua: „au dezbrăcat (fraţii) pe Iosif de haina cea lungă şi aleasă cu care era îmbrăcat şi l-au luat şi l-au aruncat în

puț" (Gen. 37, 23-24). Astfel și frații lui Hristos l-au dezbrăcat și l-au predat morții. Așa cum Iosif în continuare a fost vândut ca rob în Egipt, tot astfel și Fiul Omului a fost vândut ca rob sau mai degrabă ca cel mai rău dintre răufăcători de către ucenicul Lui, pe care El Însuși l-a chemat la demnitatea apostolică. Așa cum Iosif a înfruntat ispită de la femeia lui Putifar și a reușit să învingă „lăsându-și haina în mâinile ei a fugit și a ieșit afară" (Gen. 39, 12), tot astfel și Hristos a înfruntat marea ispită de la răutatea omenească și cu dumnezeirea Lui a învins moartea și diavolul. Deși I-au ținut hainele, deși L-au omorât, totuși cu moartea Lui a zdrobit stăpânirea morții. Așa cum Iosif, calomniat fiind, a fost închis în temniță, tot astfel și Fiul Omului, denigrat fiind a fost omorât și a coborât în iad. Și precum Iosif din temniță a ieșit învingător și a fost desemnat rege al Egiptului, tot astfel și Hristos a ieșit din iad triumfător și a devenit Regele noului Israel, al Israelului harului. „Domnul a împărățit și întru podoabă s-a îmbrăcat".

Aceste uimitoare asemănări fac ca Iosif preabunul să fie considerat modelul lui Hristos, și de aceea figura lui să influențeze chestiunea sărbătoririi Sfintei și Marii Săptămâni.

Dar persoana și faptele înțeleptului Iosif au multe să ne spună nouă, creștinilor, cum comentează Sfinții Părinți. Să vedem numai câteva foarte semnificative situații.

– Fericitul și înțeleptul Iosif a întâmpinat multe ispite în viața lui. O ispită o urma pe cealaltă. Ca valuri amenințătoare cădeau peste el ca să-l distrugă. Acesta rămânea curat și nu putem să susținem că acest lucru a fost ca să ispășească păcatul pe care l-a înfăptuit în trecut. Dumnezeu i-a luat pentru moment harul, l-a părăsit ca să fie încercat. Și a fost încercat aspru. Sfântul Maxim Mărturisitorul, referindu-se la cele patru feluri de părăsire a lui Dumnezeu spre încercare și scriind că „există cele patru moduri mântuitoare și de bunătatea dumnezeiască și de iubirea de oameni pline", clasifică situația lui Iosif: „aceasta spre încercare, precum pe Iov și pe Iosif; ca să se arate stâlpi, unul de bărbăție, iar celălalt de înțelepciune". Și într-adevăr, acel fericit bărbat a fost desemnat stâlp de înțelepciune. Astfel și noi de multe ori în viața noastră suntem încercați ca să fie manifestată libertatea noastră personală, deoarece viața duhovnicească este lucrarea lui Dumnezeu și cu conlucrarea noastră proprie, este în principal și

înainte de orice, izbânda libertății. În afara libertății și probării ei nu există nimic bun.

– Fericitul Iosif a întâmpinat fermecătoarea invitație a femeii lui Putifar să păcătuiască cu ea, cu curaj și în chip victorios prin două moduri fundamentale. Întâi, cu simțământul prezenței lui Dumnezeu peste tot: „Cum dar să fac eu acest mare rău și să păcătuiesc înaintea lui Dumnezeu ?" (Gen. 39, 9). Ca bun și credincios israelit simțea pretutindeni prezența lui Dumnezeu. În al doilea rând, prin fugă. A lăsat hainele lui și a fugit din locul acela al ispitei. Și sfântul imnograf scrie: „O a doua Evă egipteancă găsind diavolul, prin cuvintele lingușirii se grăbea să-l dea la o parte pe Iosif; dar el, părăsindu-și mantaua, a fugit de păcat și gol nu se rușina, precum primul creat, înaintea greșelii. Această abordare ne arată modul corect de întâmpinare a ispitelor proprii, în principal a celor trupești. Simțământul prezenței lui Dumnezeu poate să mistuiască în flăcări atacurile celui viclean, chiar și simțământul veșnicei noastre despărțiri de Dumnezeul dragostei, adică trăirea iadului sunt arme eficace împotriva celui viclean. Dar uneori trebuie să acționăm și cu violență. Chiar și fuga aceasta nu este lașitate, cum se obișnuiește să fie spus în alte împrejurări omenești, ci este bărbăție, inteligență. Pentru că înțelegem bine că prin puterile noastre proprii suntem cu desăvârșire neputincioși și incapabili să învingem pe foarte iscusitul viclean, care se aliază cu trupul nostru revoltat.

– Egipteanca, adică femeia lui Putifar, a păstrat hainele lui Iosif, dar s-a dovedit întru totul incapabilă să-l țină pe Iosif, care a fugit din mâinile ei ticăloase. Asupra acestui eveniment Sfântul Maxim face următoarea observație. La început accentuează că porunca lui Hristos nu este o învățătură subțire, ci înăuntrul ei ascunde pe Hristos și deoarece Hristos este nedespărțit de Tatăl și Duhul Sfânt, de aceea și întotdeauna în porunci este ascunsă în chip mistic Sfânta Treime. Cuvintele Scripturii sunt acoperăminte, adică veșminte în jurul Cuvântului. Când omul își curățește mintea și înaintează dincolo de aceste acoperăminte, poate să vadă, pe cât este posibil, Cuvântul, care îl arată pe Tatăl.

De aceea acela care încearcă să ajungă în comuniunea cu Dumnezeu nu trebuie să rămână la aforisme, nici să păstreze simplu aforismele și să-i scape Cuvântul precum s-a întâmplat cu egipteanca. A păstrat hainele, dar i-a scăpat Iosif. „De aceea este nevoie ca cel care îl caută pe Dumnezeu cu evlavie să nu fie stă-

pânit de nici un cuvânt, ca nu cumva în locul lui Dumnezeu, uitând, să ia cele din jurul lui Dumnezeu; adică, în locul rațiunii, iubind în chip eronat cuvintele Scripturii, rațiunea cea adevărată fugind de mintea cea din învelișuri, să pară el că ține Rațiunea cea netrupească, precum egipteanca care l-a apucat nu pe Iosif, ci veșmintele lui".

Sfântul Maxim aici, fiind de acord cu întreaga învățătură a Sfinților Părinți, susține că trebuie să înaintăm la vederea Cuvântului care este ascuns dedesubtul cuvintelor Scripturii. Nu este de ajuns studiul Scripturii în aspectul exterior, nici memorarea diferitelor pasaje sfinte. Acest lucru e făcut de toți ereticii. Ci ca să ajungă cineva să înțeleagă duhul Scripturii trebuie să trăiască viața mistică a Bisericii Ortodoxe. Trebuie, adică, să ajungă la contemplație. Pentru că, după Sfinții Părinți, adevărata cunoaștere a Scripturii este o contemplație. Și această contemplație sau luminare a minții este urmarea curățirii inimii de patimi. Fără metodă, conduită vindecătoare ortodoxă, nu poate omul să fie hrănit de cuvântul veșnic al lui Dumnezeu și să vadă pe Dumnezeu. Va păstra veșmintele, dar nu cuvântul. Va rămâne cu acoperămintele, dar nu cu Dumnezeu cel viu.

– Iosif singur, gol, adică după ce și-a părăsit veșmintele lui, a izbutit să scape de ispită și să devină „stăpân drept și dătător de grâne". Sfântul Nil Ascetul, vorbind despre dificultatea pe care o creează în viața noastră duhovnicească stăpânirea multor bunuri materiale, scrie că dacă vrem să câștigăm avere trebuie să ne dezbrăcăm de bunurile materiale. Dacă Iosif era gol, nu ar fi găsit egipteanca veșminte ca să-l țină. Veșmintele sunt lucrurile materiale „din care se trage plăcerea stăpânitoare". Scrie Sfântul Nil: „Căci greu de prins sau chiar greu de înșelat de către cei care complotează este cel gol. Precum dacă era gol marele Iosif, nu ar fi găsit de ce să-l apuce egipteanca, cum spune dumnezeiescul cuvânt; fiindcă l-a apucat de hainele lui spunând: «culcă-te cu mine». Veșminte sunt lucrurile trupești de la care se trage plăcerea stăpânitoare. Precum atleții goi intră în stadionul de întreceri și precum diavolul este gol, «tot astfel să ne dezbrăcăm, rogu-vă, de toate; căci gol a stat adversarul»".

Desigur, acest îndemn se referă în principal la monahi, care trebuie să lepede totul când e vorba să urmeze viața solitară. Și când spunem totul, înțelegem orice bogăție, materială și spirituală. Pentru că, dacă monahul a renegat bogăția materială, dar

păstrează numita bogăţie spirituală (simţul inteligenţei, simţul priceperii etc.), nu poate să se supună părinţilor duhovniceşti şi, prin urmare, nu poate să se mântuiască. Însă păstrând asemănările, acest lucru poate să se întâmple cu toţi creştinii, în sensul că nu trebuie să se ataşeze bunurilor materiale şi nu trebuie să aştepte de la acestea progresul lor, pentru că astfel sfârşesc într-un fel de idolatrie. Trăim fără să înţelegem un fel de fetişism.

Din nefericire, observăm în epoca de astăzi că mulţi vor să trăiască creştineşte, să urmeze simplitatea poruncii evanghelice, dar sunt legaţi de avere. Căutăm încontinuu să mărim „bunurile noastre“ şi trăim cu o mentalitate capitalistă, care în adâncul ei este idolatrie. Dar astfel dăm ocazia fiecărei egiptence să ne ţină legaţi la pământ. Şi atunci numai o minune poate să ne elibereze de această tiranică oprimare.

Înţeleptul şi preabunul Iosif, care este prefigurarea lui Hristos, să fie prototipul nostru, încât să trăim şi noi în Hristos, să fim robii lui Hristos şi atunci, precum atleţii spirituali, vom fi slăviţi, deoarece „Dumnezeu oferă robilor Săi cunună nepieritoare“.

Aprilie 1985

17. Pronia dumnezeiască

Unul dintre elementele fundamentale caracteristice creştinismului autentic este credinţa în Pronia lui Dumnezeu. Această asigurare vindecă omul de orice boală şi de orice ispită survenită. Desigur, nu este vorba de o abstractă şi subiectivă credinţă, ca să întâmpinăm oarecum mai bine diferitele probleme ale vieţii noastre, ci despre un adevăr revelat. Este, adică, adevărul pe care l-a revelat Hristos şi l-au trăit toţi sfinţii lui Dumnezeu de-a lungul veacurilor. Domnul a spus „Tatăl meu până acum lucrează; şi Eu lucrez“ (Ioan 5, 17). Minunile pe care le-a făcut Hristos dezvăluie această Pronie a lui Dumnezeu. Mai mult, după Sfinţii Părinţi, Dumnezeu Întreit personal conduce lumea şi venirea, asemenea şi existenţa fiecărui om în viaţă este datorată existenţei

Proniei dumnezeiești. Va trebui să dezvoltăm acest mare subiect al Proniei dumnezeiești în cele ce urmează.

La început, ce este dumnezeiasca Pronie ? Sfântul Ioan Damaschinul, dând definiția Proniei dumnezeiești, spune semnificativ: „Pronia este de la Dumnezeu, fiind grija spre cele care sunt. Și iarăși: pronia este voința lui Dumnezeu, din cauza căreia toate cele ce sunt primesc conduita corespunzătoare". Astfel, Pronia dumnezeiască este grija lui Dumnezeu pentru existența tuturor celor ce sunt. Dumnezeu, după Sfântul Ioan Damaschinul, este făcătorul celor existente, dar și îngrijitorul. A voit să fie toate și au fost și încă vrea să fie constituită lumea și este constituită „și toate câte vrea, sunt". Firește, spune Sfântul Ioan Damaschinul, cele ale Proniei dumnezeiești sunt câte nu depind de noi. Pentru că „cele ce țin de noi nu sunt ale proniei, ci ale ființei noastre independente".

Sfinții Părinți accentuează mult existența și importanța Proniei necreate a lui Dumnezeu. Două sunt învățăturile fundamentale în legătură cu relația lui Dumnezeu și a lumii. Una este crearea lumii din nimic și cealaltă conducerea lumii fără mijloace create, ci prin intervenția personală directă. Și este cunoscut că în aceste două puncte fundamentale creștinismul este diferențiat de teoriile filosofiei. Sfinții Părinți au văzut aceste două învățături legate între ele. Nu este gândită una independent de cealaltă. Precum mare importanță are crearea lumii din nimic, tot atât de mare importanță are și intervenția personală a lui Dumnezeu în dirijarea lumii. Dumnezeu nu a creat lumea și apoi a părăsit-o, sau nu a pus în timpul creării anumite legi naturale, ci El Însuși o conduce. Și unde există repetarea diferitelor evenimente, aceasta nu este datorată anumitor legi naturale, ci fidelității Proniei dumnezeiești.

De aceea și săvârșirea minunilor nu este o încetare a numitelor legi naturale, pentru că atunci Dumnezeu ar arăta că se suspendă pe El Însuși, ci dovada și dezvăluirea că Dumnezeu în acea clipă vrea în acest fel să lucreze. Și lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu, precum și cea creatoare și făcătoare de viață, este necreată. Exact deoarece lucrarea proniatoare a lui Dumnezeu este necreată, de aceea spunem că Dumnezeu personal conduce lumea. Totuși, cum spune Sfântul Isaac Sirul, „multă grijă are Dumnezeu pentru om și nu este om care să nu fie sub purtarea Lui de grijă". Care este scopul Proniei dumnezeiești ? Aceasta se vede din cele de mai înainte. Scopul Proniei dumnezeiești este să

conducă lumea, să o țină în existență. Sfântul Maxim spune că în cele care sunt există o posibilitate a mișcării de la existență la nonexistență. Ceea ce ține cele ce sunt în existență este necreata Pronie a lui Dumnezeu. După aceea, scopul Proniei dumnezeiești este unitatea celor dezbinate. Dumnezeu se interesează, spune Sfântul Maxim „de cele dezbinate în mod felurit de răutate, prin dreapta credință și prin dragoste spirituală să le unifice".

De aceea Dumnezeu revelează dreapta credință și dirijează oamenii spre dobândirea dragostei duhovnicești, încât să fie realizată unitatea firii umane. Aceasta este opera lui Hristos, deoarece prin Întruparea, prin Răstignirea și Învierea Lui, a unificat firea umană, i-a dat, cu alte cuvinte, fiecărui om posibilitatea să simtă această unitate și comuniune cu Dumnezeu. În sfârșit, scopul Proniei dumnezeiești este mântuirea omului.

Sfântul Ioan Damaschinul spune că Dumnezeu nu ne-a creat pentru iad, ci vrea mântuirea noastră a tuturor: „E nevoie să se știe că Dumnezeu dinainte vrea ca toți să fie mântuiți și să câștige împărăția Lui; căci nu pentru iad ne-a creat, ci pentru participarea la bunătatea Lui ca unul Bun fiind". Astfel Dumnezeu se îngrijește de existența și mântuirea omului, dar și de existența întregii creații. „Dumnezeu se îngrijește de întreaga creație și prin întreaga creație făcând binefaceri și educând și de multe ori chiar prin demonii înșiși" (Sfântul Ioan Damaschinul).

Este foarte important pentru om să simtă această Pronie a lui Dumnezeu în natură, în istorie și în toată viața lui personală. Această simțire este expresia existenței la om a sănătății duhovnicești. Pentru că numai cel sănătos poate să distingă în toate evenimentele vieții lui existenta Pronie necreată a lui Dumnezeu. În mod obișnuit când avem diferite încercări în viață, credem că Dumnezeu ne-a părăsit, că nu veghează pentru noi, nu se îngrijește de viața noastră și mântuirea noastră. Acest lucru nu este corect. Pentru că și atunci, în marile încercări, Dumnezeu dirijează viața noastră cu Pronia necreată a Lui.

După avva Dorotei, monahul și în general creștinul, trebuie să fie pregătit într-un astfel de mod, încât atunci când se află în încercări să nu i se pară ciudat, nici să nu se tulbure, „crezând că nimic fără Pronia lui Dumnezeu nu se întâmplă".

Pentru că unde există Pronia lui Dumnezeu „este bine și spre folosul sufletului se face" deoarece Dumnezeu face toate pentru

interesul nostru „şi iubindu-ne pe noi şi îngrijindu-se de noi" (avva Dorotei).

Mai mult, Sfântul Isaac Sirul învaţă că nici demonii, nici fiarele distrugătoare, nici oamenii care trăiesc în răutate nu pot să facă voinţa lor ca să distrugă şi să nimicească „dacă nu le-ar îngădui voinţa Celui care conduce". De aceea omul credincios, care are credinţă în Dumnezeu şi în minunata Lui Pronie, spune fără încetare: „Am paznic care mă păzeşte şi nu poate nimic din cele create să se arate în faţa mea decât numai dacă este poruncă de sus".

Numai dacă Dumnezeu permite, poate să se întâmple ceva rău omului. Acest lucru este valabil mai mult la oamenii care se părăsesc cu desăvârşire pe ei înşişi lui Dumnezeu. Pentru aceştia Dumnezeu arată mai mult interes şi afecţiune. De aceea semnificativ spune Sfântul Isaac: „Cel care totdeauna se culcă cu grija lui Dumnezeu l-a câştigat pe Acesta trezorier. Şi cel care Îl doreşte, dorinţele lui vor avea călăuze pe îngerii cereşti".

Trezorierul omului credincios este Dumnezeu şi omul credincios are îngerii călăuze în viaţa lui. Acest lucru este conform cu cuvântul lui Hristos: „Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui şi toate acestea se vor adăuga vouă" (Mat. 6, 33).

Desigur, după Sfântul Ioan Damaschinul, unele dintre lucrările Proniei lui Dumnezeu sunt din bunăvoinţă şi altele din îngăduinţă. Pe unele Dumnezeu le binevoieşte şi pe altele le îngăduie. Cele după bunăvoinţă sunt toate bune, în timp ce acelea după îngăduinţă sunt caracterizate în multe feluri. Dumnezeu îngăduie cineva să cadă în nenorociri ca să fie arătată virtutea lui ascunsă, precum a fost cu Iov. Altădată îngăduie ceva prin care se arată ceva nepermis ca să devină o lucrare mai mare, cum prin cruce a venit mântuirea oamenilor.

Altădată îngăduie să sufere omul sfânt, precum Apostolul Pavel, ca să nu piardă harul Lui şi să cadă în trufie. Este părăsit cineva pentru puţin timp ca să fie de folos altuia oarecare, precum a fost în situaţia bogatului şi a lui Lazăr în parabola respectivă. Este părăsit pentru puţin timp altul oarecare ca să fie slăvit Dumnezeu, precum a fost în situaţia orbului din naştere.

De asemenea, este îngăduit să cadă cineva ca să fie îndreptat de vreo patimă, precum de exemplu cineva care are patima lăudăroşeniei, îngăduie Dumnezeu să cadă în curvie ca să se căiască şi să se spovedească. Pentru că atunci când nu putem să

înțelegem nimicirea trufiei, Dumnezeu îngăduie căderea într-un oarecare păcat pe care îl înțelegem, ca să ne vindecăm de altă oarecare ascunsă patimă și astfel să ne mântuim.

În continuare, Sfântul Ioan Damaschinul menționează că părăsirea lui Dumnezeu se evidențiază în două feluri. Un fel este „părăsirea administrativă și educativă", pentru îndreptare, mântuire, pentru slava celui care suferă, pentru imitarea de către altul și pentru slava lui Dumnezeu, și „părăsirea deplin disperantă", când în ciuda lacrimilor și binefacerilor lui Dumnezeu pentru mântuirea noastră, rămânem insensibili și de nevindecat din propria noastră intenție. Astfel a fost pierderea lui Iuda. Sfântul Ioan Damaschinul încă spune că multe sunt modalitățile pe care le folosește Pronia lui Dumnezeu și nu pot toate acestea să fie interpretate cu rațiunea și să fie cuprinse în mintea noastră.

Totuși, este o învățătură generală că toate neplăcutele poveri care le acceptăm cu bucurie „spre mântuire sunt duse și întru totul devin oaspeți ai ajutorului" (Sfântul Ioan Damaschinul). Omul credincios, cel care se încredințează lui Dumnezeu și are mintea lui îndreptată spre Dumnezeu, se folosește de toate evenimentele neplăcute din viața lui. În timp ce, dimpotrivă, „cel care nu adăpostește lucrurile supărătoare, nici nu suportă mâhnirile, nici nu rabdă necazurile, pășește în afara dragostei dumnezeiești și a scopului Proniei", după Sfântul Maxim Mărturisitorul.

Există, desigur, o mare problemă. Cum va putea omul să înțeleagă Pronia lui Dumnezeu în viața lui ? Pentru că într-adevăr, mintea noastră de multe ori este întunecată și nu putem să înțelegem lucrurile clar. Cred că dacă am putea să distingem cu exactitate voința lui Dumnezeu, Pronia Lui, atunci am putea mai bine să răbdăm încercările și primejdiile.

Sfântul Isaac Sirul învață că „protecția lui Dumnezeu și grija ar înconjura pe toți oamenii", dar „nu este văzută decât de cei care s-au curățit pe ei înșiși de păcat și de aceștia care la Domnul și numai la El au continuu grija lor". Numai câți curățesc inima lor, câți descoperă mintea lor – cel vindecat poate să vadă lucrarea lui Dumnezeu în creație – numai aceștia pot să distingă clar Pronia lui Dumnezeu.

Nicolae Cabasila, interpretând îndemnul după Sfânta Liturghie „pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm", zice că nu este de ajuns să spunem acest cuvânt – că ne oferim pe noi înșine lui Dumnezeu, „ci trebuie și

pe Dumnezeu aliat să îl avem". Acest lucru este expresia și roada curajului față de Dumnezeu, curaj pe care îl creează conștiința curată, adică atunci când inima nu ne condamnă pentru nimic și când disprețuim cele ale noastre „spre îngrijirea de ale Aceluia". Ca să poată să vadă cineva Pronia lui Dumnezeu și să o trăiască trebuie să fie descătușat cu desăvârșire de stăpânirea rațiunii căzute, să fie eliberat de încredințarea propriei lui înțelepciuni.

Spune semnificativ avva Dorotei: „În orice lucru care mi se întâmplă, niciodată nu am vrut să mă învârt în jurul propriei mele inteligențe, ci totdeauna fac partea mică, ce ține de puterea mea, și las totul lui Dumnezeu". Cu alte cuvinte, trebuie să facem ceea ce depinde de noi și apoi pe toate să le lăsăm Proniei lui Dumnezeu.

În mod obișnuit, noi dăm greș pentru că drept centru al vieții noastre așezăm propria noastră înțelepciune, voința noastră proprie, și nu voința lui Dumnezeu. Trăim antropocentric și nu teoantropocentric. De aceea le și încurcăm pe toate. Suntem dezamăgiți. Le pierdem. Suntem disperați. Expulzarea lui Dumnezeu din viața noastră este pentru noi marea pagubă. Dezastru.

În *Pateric* este menționată o istorie din viața lui avva Daniel. Când au venit barbarii în Sciția au fugit Părinții și spune bătrânul: „dacă nu veghează Dumnezeu pentru mine, de ce să mai trăiesc ? și a trecut printre barbari și nu l-au văzut pe el". S-a lăsat în întregime pe sine lui Dumnezeu și Dumnezeu l-a păzit. A făcut însă și ceea ce este omenesc.

Este adevărat că suntem stăpâniți de diferite idei și în principal suntem robiți de moarte. Moartea și ideile ca să dobândim slavă, averi, putere și satisfacerea plăcerilor sunt acelea care ne fac să fim stăpâniți de anxietate și nesiguranță. Când scăpăm de teama morții și de alte idei, care sunt idei ale patimilor, atunci mai ușor întâmpinăm problemele vieții noastre. Dacă avem atenția spre Dumnezeu, dacă creștem încrederea noastră față de El și credem în Pronia Lui, atunci în toate situațiile grele vom fi senini și liniștiți. Vom scăpa de anomaliile spirituale, psihologice și trupești. Vom putea să repetăm: „El poartă de grijă pentru noi" și „A cunoscut Domnul pe cei ce sunt ai Lui".

Octombrie 1986

18. Problema suferințelor

În societatea foarte agitată de azi nu există om care să nu întâmpine suferința în viața lui, să nu încerce paharul amar al durerilor. Vedem oameni îndurerați, necăjiți, chinuiți, căzuți la pământ de multă greutate a suferinței. Și nu numai fețele oamenilor sunt învinse, ci îndeosebi și înainte de orice inimile lor. Sunt chinuiți oamenii, suferă, și din această suferință, sau mai degrabă din reaua întâmpinare a suferinței, suferă de diferite boli trupești și sufletești. De aceea este nevoie să vedem câteva ascunzișuri ale acestei mari chestiuni a suferințelor și a durerii în viața noastră.

Și la început trebuie amintit că suferința este legată strâns cu viața oamenilor. Domnul i-a asigurat pe ucenicii lui că vor avea multe suferințe în viața lor. „În lume necazuri veți avea" (Ioan 16, 33). Acest adevăr îl vedem răspândit în Sfânta Scriptură și în învățătura Sfinților Părinți, care sunt moștenitorii Sfinților Apostoli. Apostolul Pavel împreună cu Apostolul Barnaba au vizitat Lystra, Iconia și Antiohia „întărind sufletelor ucenicilor, îndemnându-i să stăruie în credință și arătându-le că prin multe suferințe trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu" (Fapte 14, 22). Același apostol creștinilor din Corint le dă asigurare: „în toate pătimind" și adaugă: „dar nu deznădăjduiți" (II Cor. 4, 8). Desigur, despre acest „ nu deznădăjduiți" vom încerca să spunem cele cuvenite puțin mai jos. Acum stăruim în adevărul că viața creștină este legată strâns cu suferința și durerea. Sfinții în viața lor au trecut prin multe suferințe, încercări și greutăți. Nichita Stethatos, ucenicul Sfântului Simeon Noul Teolog, este purtătorul acestei învățături când spune: „viața prezentă a sfinților în suferință și dureri este, chinuiți fiind de oameni și de demoni". Această mărturie o întâlnim la Sfântul Isaac Sirul: „Căci nu este posibil pe drumul dreptății ori de câte ori călătorim să nu ne fi ieșit în cale tristețea și trupul să nu fie chinuit în boli și în dureri și să rămână neschimbat, dacă ne va plăcea să trăim în virtute".

Apostolii și sfinții stăruie în acest adevăr, pentru că mulți dintre creștini, precum și mulți dintre oamenii de azi cred greșit că, de vreme ce trăim creștinește, vom avea o continuă bucurie în viața noastră. Și desigur, cum va fi observat mai jos, avem bu-

curie și rugăciune, dar această rugă, bucurie și mângâiere provine dinlăuntrul Crucii, din trăirea Crucii. „Prin Cruce bucurie la toată lumea." Precedă încercările și urmează bucuria și trăim bucuria interioară, chiar dacă există ispite exterioare.

Aici trebuie să facem distincția că suferințele provin din multe cauze. Sfinții Părinți, vorbind din experiență, ne spun că în principal trei sunt cauzele. Diavolul, oamenii și firea căzută, cu toate patimile care sunt înscăunate în inima noastră. Suferința provenită de la diavol este destul de dureroasă și o încearcă aceia care lucrează binele și se străduiesc să păstreze porunca lui Hristos. Avva Dorotei descrie o astfel de mare suferință provenită de la diavol: „Încă fiind eu acolo în chinovie, deodată mi-a venit o mare și insuportabilă tristețe și eram într-o astfel de caznă și sufocare ajungând aproape să-mi dau sufletul. Era suferința aceea din uneltirea demonilor și o așa ispită este pricinuită de invidia demonilor. Foarte grea, dar de mică durată, grea, întunecoasă, nechemată, neavând de nicăieri nici un răgaz, ci de pretutindeni strâmtorare, de pretutindeni sufocare. Însă repede vine harul lui Dumnezeu în suflet, deoarece nimeni nu ar putea să suporte".

De asemenea provine de la oamenii care calomniază și defăimează. Și atunci sunt trezite de multe ori în noi supărări. Pentru ce acesta pe care l-am ajutat, să se comporte în acest fel ? Sau încă oameni care-i prigonesc pe oamenii lui Dumnezeu, cum a fost în situația profeților și a Sfinților Apostoli, creând astfel probleme și suferințe. Apostolul Pavel scrie către Corinteni: „Căci nu vrem, fraților, ca voi să nu știți de necazul nostru care ni s-a făcut în Asia, că peste măsură, peste puteri am fost îngreuiați, încât nu mai nădăjduiam să mai scăpăm cu viață" (II Cor. 1, 8).

Încă avem și suferința care provine din firea noastră căzută, din patimile care sunt înscăunate, precum am spus mai înainte, în inima noastră. Avva Dorotei scrie despre această situație: Este posibil să ne aflăm într-o bună stare și să avem pace interioară și liniște, și atunci, dacă fratele nostru spune un cuvânt, ne agităm și ne pronunțăm împotriva lui și îl condamnăm ca provocator și cauză a supărării. „Și acest lucru este batjocură și acest lucru este aiureală. Căci oare cel care i-a spus cuvântul a aruncat în el patima ? Dimpotrivă, i-a arătat acestuia patima, ca, dacă va vrea, să se pocăiască pentru aceasta".

Astfel acestea trei sunt cauzele fundamentale ale suferințelor care vin în viața noastră. Pe primele două le primesc sfinții, pe a

treia o primim în principal noi, care încă nu am fost curățiți de patimi. Primele două cauze nu ating starea interioară a sufletului, din moment ce cu puțină răbdare primește oricine harul îmbelșugat, a treia cauză însă, dacă nu este vegheată, va crea o stare groaznică. Astfel avem două feluri de suferințe, cea exterioară și cea interioară.

Totuși, din acestea este evident că părinții duhovnicești, care au dobândit darul deosebirii, pot să distingă care suferință provine de la diavol, care de la oameni și care de la noi înșine și corespunzător să ajute starea noastră. De aceea și susținem că părinții duhovnicești pot să ne vindece mai eficient decât psihiatrii, care nu fac această deosebire și le consideră pe toate ca provenite de la o stare psihologică rea.

Suferința și durerea în viața noastră sunt necesare, pentru că este participare la Patima lui Hristos. În învățătura și Tradiția ortodoxă există un continuu discurs pentru asemănarea cu Hristos. Însă această asemănare nu este atât exterioară, morală, cât este mistică. Totuși trebuie să trecem de ceea ce a trecut Hristos. Și, firește, trebuie să trecem de încercările, de suferințele prin care Acela a trecut. Apostolul Pavel este revelator și în punctul acesta: „Mă bucur de suferințele mele pentru voi și împlinesc în trupul meu lipsurile necazurilor lui Hristos“ (Col. 1, 24). După interpretarea lui Teofilact al Bulgariei, „înțelesul cuvântului este astfel: în chip inegalabil, și Hristos era dator să sufere, dar a și murit, și nu a ajuns să împlinească toată datoria lui de patimi; eu, Pavel această datorie a lui Hristos o împlinesc și sufăr patimile acelea, pe care Hristos era dator să le sufere prin cuvântul vostru și pentru întreaga Biserică a creștinilor“. Toată această teologie a participării noastre la patimile și moartea lui Hristos o prezintă din nou Apostolul Pavel în epistolele lui. Să luăm un exemplu. Scrie: „Purtând întotdeauna în trup omorârea lui Iisus, pentru ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru. Căci pururea noi cei vii suntem dați spre moarte pentru Iisus, ca și viața lui Iisus să se arate în trupul nostru cel muritor. Astfel că în noi lucrează moartea iar în voi, viața“ (II Cor. 4, 10-12).

Foloasele suferințelor și încercărilor în viața noastră sunt foarte multe. Durerea este o nouă revelare a lui Hristos în om. Prin durere se naște o nouă existență. Durerea creează premisele să se deschidă o altă lume, care mai înainte era nevăzută în noi.

Sfântul Maxim Mărturisitorul în mod repetat în operele lui vorbeşte despre prezenţa binefăcătoare a suferinţei şi a durerii sau, cum le caracterizează, „patimi involuntare". Aceste „patimi involuntare" pentru Sfântul Maxim constituie un puternic mijloc ca să se curețe omul de „patimile voluntare". Această durere a „patimilor involuntare", care provine din suferinţe şi încercări, învinge domnia patimilor. „Toată durerea, fie involuntară, fie voluntară, mamă morţii devine moartea plăcerii, dacă desigur omul a primit aceasta cu bucurie. În afara răbdării patimilor involuntare, pe cele voluntare le combate deopotrivă cu succes omul prin tristeţea după Dumnezeu".

Acelaşi sfânt spune: „Atacurile încercărilor pentru unii se nasc spre ridicarea păcatelor deja făcute, iar pentru alţii spre ridicarea celor săvârşite acum, altora le sunt aduse spre împiedicarea celor care urmează să fie săvârşite. În ambele cazuri, spre probarea celor care se întâmplă precum a fost pentru Iov".

În această perspectivă se încadrează şi Sfântul Grigorie Palama când spune că „relele ajută credincioşii la îndreptarea păcatelor, la exerciţiu, la probare, la cotropirea chinului acestei vieţi, la îndemnul de a dori cu înfocare şi de a trăi cu încăpăţânare acea înfiere care se înveşniceşte, şi mântuirea, şi viaţa cu adevărat nouă, şi fericirea".

Profetul rege David spune într-un psalm al lui: „Doamne, întru necaz m-ai desfătat" (Ps. 4, 1). După Sfântul Nicodim Aghioritul, „cu cât omul suferă şi se întristează în lumea prezentă, cu atât depăşeşte cu mintea această mică dimensiune a lumii, şi traversând înălţimea cerului, sfârşeşte într-o dimensiune largă şi nemăsurată. Deci astfel acolo aflându-se, se bucură şi se odihneşte în cea mai dulce contemplaţie a lui Dumnezeu, şi înaintea descompunerii trupului trăieşte o viaţă fericită şi întru totul fericită, fiindcă şi Domnul arătând aceasta spunea: „în lume necazuri veţi avea; dar îndrăzniţi, Eu am biruit lumea" (Ioan 16, 33). Şi Avacum, arătând odihna născută din suferinţă a cântat „liniştit voi aştepta vremea marii îngrijorări" (Avac. 3, 15).

Prin suferinţă ne amintim de Dumnezeu, ne raportăm la El şi este mărită astfel marea harismă a rugăciunii, dacă desigur întâmpinăm suferinţa cu seriozitatea cerută şi în atmosfera pe care o descrie Tradiţia ortodoxă.

Aceste foloase ale suferinţei le-au cunoscut sfinţii, de aceea, după cuvântul Sfântului Ioan Sinaitul, erau însetaţi de suferinţe.

Spune Sfântul Ioan că semnul distinctiv al acestora prin care au fost desăvârşiţi în durerea după Dumnezeu este „setea de dezonorări, foamea dorită de suferinţe nedorite... fericiţi cei care se înfometează de suferinţă şi însetează de dezonoare; fiindcă aceştia vor fi săturaţi de hrana cea trecătoare".

Erau însetaţi de suferinţă, deoarece pe cât de mare este suferinţa, pe atât de mare este şi mângâierea. „Binecuvântat Dumnezeu şi Tată al Domnului nostru Iisus Hristos, Părintele îndurărilor şi Dumnezeul mângâierii, Cel care ne mângâie pe noi în tot necazul nostru spre a putea să mângâiem şi noi pe cei care se află în tot necazul prin mângâierea cu care noi înşine suntem mângâiaţi de Dumnezeu, fiindcă precum prisosesc patimile lui Hristos în noi, aşa prisoseşte prin Hristos şi mângâierea noastră" (II Cor. 1, 3-5).

Am evidenţiat mai înainte că ceea ce are importanţă nu este prezenţa sau absenţa suferinţei, cât buna sau reaua întâmpinare a ei. Şi punctului acestuia Sfinţii Părinţi îi dau o mare semnificaţie şi importanţă. În continuare numai câteva lucruri din învăţătura Sfinţilor noştri Părinţi aş vrea să amintesc. Să avem sănătate duhovnicească, atunci vom face ceea ce a făcut şi recomandă creştinilor Apostolul Pavel: „ne lăudăm şi în suferinţe, bine ştiind că suferinţa aduce răbdare, iar răbdarea încercare, iar încercarea nădejde, iar nădejdea nu ruşinează, pentru că iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă" (Rom. 5, 3-5). Este necesară lauda în Domnul, pentru că suntem învredniciţi să răbdăm „toată suferinţa şi chinul", fie de la demoni, deoarece ne luptăm pentru virtute, fie de la oamenii vicleni, pentru că vrem să parcurgem drumul poruncilor lui Dumnezeu.

De asemenea, este necesar să gândim că suntem vrednici nu doar de atâtea suferinţe, ci încă de mai multe şi mai mari. Acesta, desigur este element de pocăinţă: „Semn de pocăinţă îngrijorată, al tuturor suferinţelor care se întâmplă văzute şi nevăzute că noi înşine ne judecăm vrednici încă şi de mai multe" (Sfântul Ioan Scărarul). Pocăinţa este aceea care îndreaptă tristeţea, care este posibil să provină din presiunile exterioare şi din suferinţe.

În ceea ce priveşte suferinţele care provin de la oameni, nu trebuie să ne pronunţăm împotriva oamenilor, ci să le răbdăm cu răbdare, cunoscând că mult bine va proveni din acestea. Din păcate, noi păţim, cum spune avva Dorotei, precum câinele:

„Aruncă cineva împotriva lui o piatră şi lasă pe cel care aruncă şi se duce şi muşcă piatra. Aşa şi noi facem, lăsăm pe Dumnezeu care permite ca atacurile să ne fie readuse spre curăţirea păcatelor noastre şi ne retragem vorbind împotriva aproapelui. De ce mi-a spus şi de ce mi-a făcut ? Şi fiind în stare să profităm mult din asemenea lucruri, uneltim împotriva noastră înşine, necunoscând că totul este prin Pronia lui Dumnezeu spre folosul fiecăruia".

Împreună cu pocăinţa, prin urmare, este legată micşorarea de sine, adică să se defaime cineva pe el însuşi şi să se condamne pe el însuşi, să se considere singura cauză a suferinţei şi atunci se înseninează şi se linişteşte. Noi, deoarece nu avem prihănirea de sine, suferim în interior şi chinuim pe ceilalţi. În timp ce omul lui Dumnezeu orice i se întâmplă „fie pagubă, fie dezonoare, fie orice suferinţă prinzându-l, se ţine pe el însuşi demn şi nu se nelinişteşte. Este ceva vreodată mai lipsit de griji decât acest lucru ?" (avva Dorotei).

Una, aşadar, este suferinţa şi alta tristeţea, una suferinţa exterioară, alta deprimarea interioară. Tristeţea şi deprimarea care ne stăpâneşte de multe ori este substitutul tristeţii după Dumnezeu, adică al pocăinţei. Suntem chinuiţi astăzi nu atât pentru că avem încercări mari sau mici, ci pentru că nu avem pocăinţă. Suntem dominaţi de simţământul autarhiei. Din acesta se nasc multe boli sufleteşti şi chiar chinuri trupeşti.

Să avem totdeauna în minte cuvântul apostolic: „În toate pătimind necaz, dar nefiind striviţi, lipsiţi fiind, dar nu deznădăjduiţi, prigoniţi fiind, dar nu părăsiţi, doborâţi, dar nu nimiciţi" (II Cor. 4, 8, 9).

Februarie 1985

19. Sfântul Grigorie Palama şi epoca noastră

Dacă toţi Sfinţii Părinţi ai Bisericii şi în principal cei trei mari ierarhi şi savanţi ai lumii şi părinţi capadocieni au exercitat o mare influenţă în formularea teologiei ortodoxe, au influenţat

gândirea ortodoxă și viața, continuă și astăzi să o influențeze. Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Palama sunt aceia care sunt deosebit de actuali. Spunând aceasta nu subestimez pe unii Părinți și supraestimez pe alții. Nu cred că există diferite școli în teologia patristică. Cred că în fond Sfinții Părinți, ca teologi prin excelență, au o învățătură comună și o viață eclesiastică comună. Dar cei trei sfinți mai noi decât aceștia, adică Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Simeon Noul Teolog și Sfântul Grigorie Palama, răspund problemelor vitale care chinuie omul de astăzi.

Sfântul Grigorie Palama, despre care vreau să vorbesc în cele ce urmează, exprimă într-o dificilă și agitată epocă toată viața și experiența patristic-eclesială. Concentrează toată gândirea patristică, care este cu adevărat viața pe care a revelat-o Sfântul Duh, sfinților. Dezvoltă învățătura părinților capadocieni și este important că în a doua fază a luptei împotriva lui Varlaam trimite la aceștia. În plus, același este părtașul experienței Sfântului Simeon Noul Teolog și de asemenea înțelege deplin pe Sfântul Maxim Mărturistiorul, a cărui învățătură, care este învățătura Bisericii Ortodoxe, o menționează și o dezvoltă. De aceea pot să accentuez că este imposibil să fie cineva teolog ortodox care să nu cunoască învățătura Sfântului Grigorie Palama.

Deoarece teoriile umanitare și antropocentriste ale lui Varlaam domină mult în epoca noastră, de aceea învățătura Sfântului Grigorie Palama este foarte oportună. Este singura care poate să ne scoată din închisoarea în care am fost închiși, să ne elibereze de robia babiloniană în care ne aflăm.

Aș vrea să dezvolt unele puncte centrale ale învățăturii Sfântului Grigorie, care răspund problemelor vitale ale epocii de astăzi. Voi urmări să fiu scurt pe cât este posibil. Nu voi dezvolta aceste arzătoare teme, ci numai le voi evidenția.

Teologie și vedere a lui Dumnezeu

Varlaam a fost un filosof umanist, care susținea că dobândirea cunoașterii lui Dumnezeu este rezultatul prelucrării rațiunii. Considera că filosofii au fost mai înalți decât profeții și de aceea teologia lui a fost clar mentală, meditativă, abstractă. Acesta a fost un serios pericol pentru Biserică, pentru că ar conduce-o la

ornare. Este același pericol care pândește și astăzi multe cercuri teologice, care cred, sau cel puțin trăiesc acest fapt, că teologia este o știință academică, este rezultat al prelucrării raționale și fruct al trimiterilor bibliografiei apusene. Acest lucru este o prețiozitate de primă mărime. Opere ortodoxe și înnoitoare nu pot să dobândească o recunoaștere universitară, exact pentru că nu propun o problematică apuseană și o bibliografie apuseană (eretică).

Sfântul Grigorie Palama poate să răspundă în această situație cum a răspuns și învățăturii lui Varlaam. Sfântul, la început, accentuează că pura teologie nu este un dar natural, ci un dar al Sfântului Duh. Folosește anuminte exemple pentru susținerea acestui fapt. Plăcerea pentru procrearea de copii în căsătoriile legitime, deși Însuși Dumnezeu a creat firea, nu ar putea să fie chemată totuși „un dar sfânt al lui Dumnezeu". „Căci darul trupesc este chiar al firii, nu al harului".

Exact la fel se întâmplă și cu cunoașterea în afara instrucției. Chiar dacă cineva o folosește bine, totuși este „o construcție a firii, ci nu a harului". Astfel cunoașterea în afara educației (a filosofiei) este un dar natural și nu spiritual, care nu este dat nimănui fără strădanie și studiu. Însă „teosofia* după noi" nu este un dar natural, ci dar al lui Dumnezeu, care este dat celor care și-au curățit inima. Dacă acest dar ajunge la pescari, îi face fiii tunetului și vestitorii lumii, dacă ajunge la vameși, „creează negustori de suflete".

Apoi această teologie ortodoxă nu este filosofie, ci în principal și înainte de orice vedere a lui Dumnezeu. Astfel, există o extraordinară diferență între „teologi" de tipul lui Varlaam și văzători ai lui Dumnezeu. Un lucru este „teologia" și altul vederea lui Dumnezeu. Putea Sfântul Grigorie, cu anumite premise, să numească și pe Varlaam „teolog", deoarece vorbea despre Dumnezeu (în realitate el era filosof), dar nu putea să-l numească văzător al lui Dumnezeu.

Teologia meditativă cu atât mai mult se deosebește de vederea lui Dumnezeu, „cu cât și a vedea se deosebește de a avea". Deoarece, într-adevăr, una este să vorbim despre Dumnezeu și alta să întâlnim pe Dumnezeu și să avem comuniune cu El. Pri-

---

* teosofia = înțelepciunea lui Dumnezeu, nu ce înțelege școala construită de Steiner și de alții dinaintea lui.

mul lucru îl pot face cei care au rațiune, artă, raționamente, dovezi, chiar dacă nu sunt curățiți în viață și în suflet. În timp ce, nu reușim să ne unim cu Dumnezeu și să dobândim cunoașterea existențială a lui Dumnezeu, „decât cu purificare prin virtute și în afară de noi înșine, și dacă mai mult ne-am înălțat, părăsind tot ceea ce este din percepțiile cu simțul, ridicându-ne deasupra gândurilor și cugetărilor și cunoașterii prin acestea, toți devenind ai lucrării nemateriale și mentale, în timpul rugăciunii ajungând deasupra cunoașterii necunoașterii și umplându-ne prin aceasta de duhul strălucirii celei mai limpezi".

Este foarte important acest pasaj, pentru că arată valoarea teologiei adevărate și nerătăcite. Nu poate cineva să dobândească comuniunea cu Dumnezeu dacă nu s-a curățit mai înainte, dacă nu părăsește percepția și cele perceptibile, dacă nu s-a înălțat mai presus de cugetare și de gânduri și dacă nu dobândește necunoașterea deasupra cunoașterii, care este fructul rugăciunii mentale. Drept care teologia adevărată este fruct al curățirii și contemplării.

Astfel teologia ortodoxă, după învățătura Sfântului Grigorie, este contemplația. Numai cel care este învrednicit să vadă lumina necreată poate să dobândească adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie este clar când spune: „Căci și cunoașterea despre Dumnezeu și despre învățăturile după El este contemplație, lucru pe care îl numim teologie". De aceea „altceva este contemplația teologiei". Desigur aici înțelege că altceva este contemplația decât teologia falsă și rațională și filosofică, deoarece „teologhisirea în chip neînșelător este fruct al contemplării lui Dumnezeu".

Însă această contemplație, și prin urmare teologia certă, nu este deductibilă, adică meditativă și imaginativă, ci în principal vedere deasupra vederii omenești și senzitive. Sfinții Părinți nu sunt „precum cei care teologhisesc din abstracționism, ci prin această vedere văzând acel lucru de deasupra văzului, suferind de un oarecare abstracționism, dar necugetând". Câți sunt vrednici de această priveliște cerească „nu din negare, ci din vederea în Duh a acestei energii care îndumnezeiește, cunosc acel lucru de deasupra vederii. Este o stare pozitivă priveliștea luminii și, prin urmare, teologia adevărată".

Cine, fără să aibă cunoaștere și experiență a chestiunilor credinței, învață despre acestea, „ordonând prin raționamente

obişnuite şi prin cuvânt căutând să arate binele deasupra raţiunii spre limita nebuniei, în chip vădit, căzut..." nebun şi „teomah va fi găsit".

Există chiar situaţii când oamenii fără să aibă fapte, adică fără să fi suferit curăţirea, au întâlnit şi au ascultat oameni sfinţi, după aceea însă „cugetând de la ei înşişi", resping şi pe acel sfânt şi sunt rătăciţi de această suflare.

Toate acestea arată că teologia este în principal roada vindecării omului şi nu o ştiinţă meditativă. Numai cel care s-a purificat sau cel puţin cel curăţit poate să fie iniţiat în tainele ascunse şi în marile adevăruri, să primească revelaţia şi în continuare să le transmită poporului. Teologia este precedată de vindecarea necesară şi în continuare teologul poate să vindece pe alţii. De aceea în Tradiţia patristică ortodoxă teologul este legat şi se identifică cu părintele duhovnicesc şi părintele duhovnicesc este prin excelenţă teolog, adică acela care suferă cele sfinte şi poate astfel să îndrume fără rătăcire pe copiii lui duhovniceşti.

Filosofie şi cunoaştere a lui Dumnezeu

Cred că sunt în continuarea celor de mai sus arătând mai mult cum dobândeşte cineva cunoaşterea lui Dumnezeu. Filosofia pe care a urmat-o Varlaam şi o urmează mulţi contemporani ai noştri nu oferă adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu, şi astfel face pe cel care gândeşte să se închine la idoli.

Varlaam susţinea că cunoaşterea lui Dumnezeu nu este subiect de contemplaţie a lui Dumnezeu, ci subiect al cugetării omului. Putem, spunea, să dobândim cunoaşterea lui Dumnezeu prin filosofie, de aceea pe profeţii şi apostolii care vedeau lumina necreată îi aşeza pe o poziţie mai joasă decât pe filosofi. Lumina necreată o numea perceptibilă, creată şi „inferioară cugetării noastre". Însă Sfântul Grigorie Palama, purtător al Tradiţiei şi om al Revelaţiei, susţinea lucruri opuse. În teologia lui este prezentată învăţătura Bisericii conform căreia lumina necreată, adică vederea lui Dumnezeu, nu este simplu o vedere simbolică, nu este perceptibilă şi creată nici inferioară gândirii, ci este îndumnezeire. Prin îndumnezire omul este învrednicit să vadă pe Dumnezeu. Şi această îndumnezeire nu este o stare abstractă, ci unirea omului cu Dumnezeu. Adică omul, contemplând lumina

necreată, o vede pentru că este unit cu Dumnezeu, o vede cu ochii interiori şi chiar cu aceşti ochi trupeşti, care însă au fost schimbaţi de lucrarea lui Dumnezeu. Prin urmare, contemplaţia este unirea omului cu Dumnezeu. Şi această unire este cunoaşterea lui Dumnezeu. Şi această cunoaştere este deasupra cunoaşterii umane şi deasupra percepţiei.

Ca să ajungă omul la contemplaţia luminii necreate este necesar să taie orice legătură a sufletului cu cele de jos, să se desprindă de toate, prin păstrarea poruncilor lui Hristos şi, prin nepătimirea care vine din păstrarea poruncilor, să depăşească orice lucrare gnostică „prin continuă şi sinceră şi imaterială rugăciune". Prin urmare, se cere mai înainte vindecarea omului, care este atinsă „prin poruncile lui Hristos şi prin eliberarea sufletului de legătura păcătoasă cu toate cele create". Omul este înconjurat de lumina neapropiată „prin unirea cu Cel necunoscut prin excelenţă". Vede pe Dumnezeu prin unire. Astfel devine lumină şi contemplă prin lumină, „devenind lumină şi prin lumină contemplând". Văzând lumina necreată, cunoaşte pe Dumnezeu, dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu, deoarece atunci „supravizibilul şi necuprinsul în Dumnezeu îl cunoaşte cu adevărat".

Sfântul Grigorie vorbeşte despre extaz. Dar acest extaz, în învăţătura patristică nu are nici o legătură cu extazul Pitiei şi al altor religii. Extazul este când mintea rugându-se lasă la o parte legăturile ei faţă de cele existente, întâi „faţă de cele ruşinoase şi viclene şi cele vicioase toate, apoi faţă de cele care le au pe acestea în chip mijlocit..." Extazul este, în principal, îndepărtarea de cugetarea lumească şi trupească.

Prin rugăciune sinceră mintea „este îndepărtată de toate cele existente". Acest extaz este mai înalt decât teologia prin abstracţiune, adică decât teologia meditativă, şi este propriu numai celor care au dobândit nepătimirea, dar nu este încă unire, „dacă „Mângâietorul nu luminează de sus celui aşezat rugător în foişorul piscurilor firii şi aşteaptă făgăduinţa Tatălui şi prin revelaţie îl va răpi spre contemplaţia luminii".

Cu alte cuvinte, extazul care este rugăciunea mentală neîntreruptă, după care mintea omului are amintirea neîntreruptă a lui Dumnezeu şi nu are nici o legătură cu patimile şi cu lumea numită a păcatului, nu este încă unirea cu Dumnezeu. Unirea aceasta a omului cu Dumnezeu este când vine Mângâietorul la cel care se roagă, care se aşază în foişorul piscurilor firii şi

aşteaptă făgăduinţa lui Dumnezeu şi îl răpeşte spre contemplaţia luminii necreate. Iluminarea lui Dumnezeu este aceea care arată unirea lui Dumnezeu cu omul.

Vederea, îndumnezeirea şi unirea cu Dumnezeu oferă omului cunoaşterea existenţială a lui Dumnezeu. Atunci omul dobândeşte adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu. Darul care îndumnezeieşte, darul Preasfântului Duh, care este lumina de negrăit, face lumină dumnezeiască în cei care au dobândit-o şi nu numai că îi umple cu lumina eternă, „dar şi cunoaştere şi viaţa fericită vrednică de Dumnezeu le dăruieşte". Omul în această stare dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu.

Acestea arată că vederea lui Dumnezeu, îndumnezeirea, unirea şi cunoaşterea lui Dumnezeu sunt strâns legate între ele. Nu pot să fie înţelese independent. Spargerea acestei unităţi îndepărtează omul de cunoaşterea lui Dumnezeu. Temelia gnoseologiei ortodoxe este iluminarea şi revelarea lui Dumnezeu în inima curăţită a omului. Contemplaţia luminii necreate şi cunoaşterea provenită din aceasta nu este evoluţia forţei raţionale, nu este desăvârşirea firii raţionale, cum susţinea Varlaam, ci este deasupra raţiunii. Este cunoaşterea care este oferită de Dumnezeu celor curaţi cu inima. Acela care susţine că darul care îndumnezeieşte este evoluţie a firii raţionale, acesta se opune Evangheliei lui Hristos. Dacă era un dar natural îndumnezeirea, atunci toţi trebuia să fie dumnezei, unul mai puţin şi altul mai mult. Însă „deasupra firii se află sfinţii contemplativi", se nasc din Dumnezeu, acestora le-a dat Dumnezeu puterea „să devină fiii lui Dumnezeu".

Psihanaliză şi structură sufletească

Un curent pe care îl observă oricine, existent în epoca noastră sunt analizele psihologice. Toate sunt interpretate psihologic şi mai ales antropocentric. Este dezvoltată o psihologie antropocentrică, umanistă. Există raţiune pentru psihanaliză ca metodă a descoperirii sinelui nostru şi ca metodă a dobândirii echilibrului sufletesc. Însă dacă studiem foarte atent textele partistice, ne vom încredinţa că există în acestea referiri la unirea sufletului, adică la structura sufletească. Sufletul prin îndepărtarea lui de Dumnezeu a fost împrăştiat înăuntru, drept care este necesar să

fie unificat. Sfântul Grigorie Palama vorbeşte şi despre acest subiect.

Filosoful Varlaam susţinea că sfinţenia şi desăvârşirea este imposibil să fie găsite „fără diviziune şi silogism şi analiză", de aceea preconiza că acela care doreşte să dobândească desăvârşirea şi sfinţenia este nevoie să fi învăţat „metodele diviziunii silogistice şi analitice". Dar Sfântul Grigorie Palama respinge acest punct de vedere, care este „erezie a stoicilor şi pitagoreicilor". Noi creştinii, învaţă Sfântul Grigorie, nu considerăm adevărată această cunoaştere care este descoperită prin raţiuni şi silogisme, „ci aceasta dovedită prin fapte şi viaţă, care este nu numai adevărată, dar şi sigură şi neschimbată". În continuare spune că nu poate cineva nici pe el însuşi să se cunoască prin metodele diviziunii silogistice şi analitice, dacă nu face mintea lui „neîngâmfată şi nevicleană" prin pocăinţă trudnică şi exerciţiu coordonat". Cine nu-şi face mintea neîngâmfată şi nevicleană, adică cine nu-şi purifică mintea, nu urmează să dobândească cunoaşterea sărăciei lui, care este începutul util al cunoaşterii lui însuşi.

Pasajul acesta este foarte important. Pentru că mulţi astăzi învaţă că omul poate să ajungă la cunoaşterea lui însuşi prin autoanaliză şi psihanaliză. Dar aceasta este rătăcire şi poate să conducă omul la consecinţe groaznice. Când cineva se autoanalizează, atunci cel mai probabil este că sfârşeşte în schizofrenie. Metoda ascetică este simplă. Urmărim, prin modurile pe care le-am descris mai înainte, adică prin veghérea minţii, prin purificare şi prin întoarcerea ei în inimă, prin pocăinţă şi prin rugăciune mentală, prin păstrarea poruncilor lui Hristos, să o eliberăm de imagini şi înrobirea ei lucrurilor perceptibile şi astfel, întorcându-se în inimă, să vadă pustiirea ei lăuntrică. Cunoaşterea noastră înşine se face prin lucrarea Preasfântului Duh. Numai când harul lui Dumnezeu, prin propria noastră lucrare, luminează sufletul, cunoaştem fiecare amănunt al fiinţei noastre cu exactitate. De aceea vindecarea minţii ne dezvăluie existenţa patimilor, drept care, luminaţi de Duhul Sfânt şi întăriţi de Acesta, putem să luptăm împotriva lor.

Acțiune și isihasm

Epoca noastră este prin excelență epoca acțiunii exterioare. Fără încetare ne mișcăm, satisfacem toate simțurile și cultivăm intens rațiunea. Credem că prin această activitate vom transforma societățile. Dar schimbarea societății nu poate să fie atinsă în afara transformării noastre înșine. Și schimbarea noastră nu poate să fie atinsă în afara comportamentului isihast, care este element inseparabil de Tradiția ortodoxă.

Sfântul Grigorie Palama este în principal apărătorul isihasmului, după cum vom arăta mai jos. Acesta a făcut prin harul lui Hristos eforturi pentru consolidarea acestei metode de purificare a inimii și a gândurilor, care este premisă necesară a cunoașterii și comuniunii cu Dumnezeu. În cuvântul lui la Intrarea în Biserică a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu vorbește despre viața isihastă. Este semnficativ că sfântul aghiorit, vorbind de experiența lui, prezintă pe Preasfânta ca model al liniștii mentale, deoarece în Sfânta Sfintelor a ajuns la comuniunea cu Dumnezeu cel Întreit, prin isihasm.

Scrie că nu putem să ajungem la Dumnezeu și să fim în comuniune cu El, dacă nu ne purificăm și dacă nu părăsim cele perceptibile și simțurile și dacă nu urcăm deasupra gândurilor și a silogismelor și cunoașterii omenești și a întregii inteligențe. Exact acest lucru l-a făcut și Fecioara. Cântând Fecioara această comuniune cu Dumnezeu, „găsește sfânta liniște îndreptătoare; liniștea, staționarea minții și a lumii, uitarea celor de jos, inițierea celor de sus, rezervarea cugetărilor pentru ceva mai bun; această faptă într-adevăr, divină îmbarcare a contemplării sau a viziunii, care singură este model al sufletului cu adevărat sănătos". În continuare descrie sfântul că virtuțile sunt leacurile pentru bolile sufletului, pentru patimi, dar contemplația este „rod al însănătoșirii, fiind oarecum scop și chip divin". Sufletul, cu alte cuvinte, este vindecat prin virtuți, dar vindecat se unește cu Dumnezeu prin contemplația la care conduce conduita isihasmului. „Prin aceasta (contemplația) omul este îndumnezeit nu prin potrivirea de cuvinte sau meditarea celor văzute, ci prin îndrumarea ei în isihasm.

Prin metoda aceasta a isihasmului ortodox și prin comportament ne vindecăm, „suntem dezlegați de cele de jos și privim către Dumnezeu" și prin rugăminți neîntrerupte și rugăciuni „ne

apropiem într-un fel de neapropiată şi acea fericită Fire. Şi tot astfel lăsându-ne în puterea înălţătoare de negrăit a luminii celei deasupra percepţiei şi a minţii, contemplăm în noi înşine pe Dumnezeu, având inima purificată prin sfânta linişti re".

Principalele puncte ale acestui discurs al sfântului aghiorit sunt că prin metoda vieţuirii ortodoxe, care este în realitate metoda liniştii mentale, curăţim inima şi mintea şi în acest fel ne unim cu Dumnezeu. Aceasta este singura metodă de atingere a lui Dumnezeu şi de dobândire a comuniunii cu El.

Sfinţii Părinţi în studiile lor numesc această stare a sufletului celebrare a Sabatului. Mintea omului curăţită prin metoda şi comportamentul sfintei linişti, celebrează Sabatul, se odihneşte în Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama, vorbind despre sfânta odihnă, despre odihna lui Dumnezeu, Cel care „s-a odihnit de toate lucrările lui" şi despre odihna lui Hristos, prin coborârea sufletului împreună cu dumnezeirea în iad şi şederea Trupului Lui cu dumnezeirea în mormânt, scrie că şi noi trebuie să urmăm această sfântă, stăruitoare şi neîntreruptă rugăciune. Această sfântă odihnă, sfânta celebrare a Sabatului este liniştea mentală. „Iar dacă şi de orice raţionament, chiar de este bun, mintea ta ţi-o vei odihni şi spre ea însăşi întreagă te vei întoarce prin veghere stăruitoare şi prin rugăciune neîntreruptă, într-adevăr ai intrat şi tu însuţi în sfânta odihnă şi vei atinge binecuvântarea după ziua a şaptea, însuţi văzându-te pe tine şi prin tine însuţi urcându-te la vederea dumnezeiască".

Este semnificativ că acestea le spune sfântul într-o omilie turmei episcopiei lui, adică a Tesalonicului. Aceasta înseamnă că toţi, însă după diferite trepte pot să dobândească experienţele sfintei odihne. Şi cred că aceasta este învăţătura care a fost pierdută în epoca de astăzi.

Apoi din toată această analiză cred că Sfântul Grigorie Palama şi învăţătura lui este de ajuns de actuală şi trebuie să fie studiată şi să fie aplicată de oamenii de astăzi. Şi, desigur, când spunem învăţătura Sfântului Grigorie Palama nu înţelegem niciodată că este exclusivă învăţătura acestui sfânt, ci este învăţătura Bisericii, pe care a exprimat-o în epoca lui, sfântul.

Epoca noastră este paralelă cu epoca sfântului. Şi cel mai uimitor dintre toate este faptul că în multe domenii şi la multe niveluri ale vieţii domneşte mai mult învăţătura lui Varlaam decât învăţătura Sfântului Grigorie Palama. Deşi varlaamismul a

fost învins, a fost alungat din spaţiul ortodox, a fost considerat erezie, totuşi astăzi a fost readus de către Occident în spaţiul nostru şi încet-încet este îndepărtată învăţătura ortodoxă pe care a dezvoltat-o Sfântul Grigorie Palama.

Este timpul însă să regăsim Tradiţia noastră. Şi regăsirea Tradiţiei nu este descoperirea anumitor obiecte tradiţionale, reînvierea datinilor tradiţionale şi a obiceiurilor, ci, în principal, trăirea învăţăturii Sfântului Grigorie Palama. Sfinţii şi teologia lor trebuie să fie puşi în centrul învăţăturii şi vieţii noastre. Astfel vom evita anxietatea şi nesiguranţa şi vom dobândi pacea interioară.

Octombrie 1986

20. Educaţia copiilor după Sfântul Ioan Hrisostom*

Subiectul cu care vă voi atrage atenţia astăzi este, după cum a fost anunţat, educaţia copiilor după Sfântul Ioan Hrisostom. Este un subiect oportun şi esenţial pentru că se discută mult astăzi despre educaţia copiilor. Mulţi părinţi protestează la răzvrătirea şi individualismul copiilor de azi, dar şi mulţi tineri protestează la nepriceperea cu care se comportă părinţii, profesorii şi în general îndrumătorii. Tocmai din această cauză cred trebuie abordat acest subiect de cea mai înaltă semnificaţie şi importanţă.

Trebuie să notez de la început că Sfântul Ioan Hrisostomul (Gură de Aur) este un mare Părinte al Bisericii. Acest lucru dezvăluie că nu lucrează şi nu vorbeşte ca un simplu pedagog, din cunoştinţe pedagogice pe care le-a dobândit studiind, ci vorbeşte din marea lui experienţă ca Părinte bisericesc, dar şi din luminarea lui Dumnezeu, deoarece experienţa sfinţilor este prin excelenţă dumnezeiesc-omenească. Sfinţii se purifică pe ei înşişi şi devin vase de folos ale Cuvântului.

---

* Textele sfântului Hrisostom au fost luate din cartea părintelui Filotheos Faros şi părintelui Stavros Kofinas „Părinţi şi copii" — editura „Acritas".

Şi astfel nu este nevoie să căutăm idei paralele la filosofii vechi, nici să examinăm de cine şi în ce grad a fost influenţat Sfântul Ioan Hrisostomul. Poate să deţină şi astfel de cunoştinţe, dar fiindcă oferă altă antropologie şi dintr-o altă perspectivă studiază subiectele, din această cauză le aşază pe o bază diferită. De asemenea, părerea că opiniile acestea pe care le exprimă Sfântul Părinte sunt din secolul al IV-lea, şi prin urmare, nu pot să fie valabile pentru epoca de azi, nu rezistă din mai multe raţiuni.

Primul motiv este că diferite studii din zilele noastre au dovedit că părerile pedagogice ale Sfântului Ioan Hrisostomul sunt de actualitate, sunt strâns legate de ideile pedagogice ale pedagogilor contemporani. Socotesc că acest lucru va fi vizibil din dezvoltarea în continuare a subiectului nostru.

Al doilea motiv este că omul în esenţă este acelaşi, chiar dacă în fiecare epocă prezintă o diferenţiere, de aceea şi abordarea lui în chip deosebit de către sfinţi are o actualitate, o importanţă.

Un al treilea motiv este că o părere care este contemporană nu înseamnă că este în orice caz şi bună, nici că o părere tradiţională care a fost exprimată în vremurile anterioare, este învechită şi nepotrivită. Ştiinţa înaintează fără să subaprecieze cunoştinţele ştiinţifice anterioare. Construieşte deasupra celor anterioare. „Când respingem opinii care au fost probate de mii de ani ca să le înlocuim cu descoperiri recente, arătăm o tinerească aroganţă şi imaturitate care caracterizează în general pe omul contemporan. Dar această aroganţă se arată mai ales copilărească când perceperile noi cu care înlocuim pe cele seculare sunt neprobate şi se schimbă... de la o zi la alta" („Părinţi şi copii", pag. 112).

După această introducere vom intra în subiectul nostru, arătând în acelaşi timp că voi lăsa adesea chiar pe Sfântul Hrisostom să ne vorbească. Vreau să fie ascultată vocea lui ca să-l preţuim şi să ne folosim mai mult. Trebuie să notez că oricâte pasaje vor fi prezentate în continuare sunt dintr-una din cele două dizertaţii pedagogice ale sfântului, dintre care una are titlul „Despre slava deşartă şi cum trebuie să-şi educe părinţii copiii", cealaltă „Faţă de văduvă să fii blând şi despre creşterea copiilor", pe de altă parte, din alte omilii în care analizează diferite texte şi pasaje ale Sfintei Scripturi şi cu prilejul acesta accentuează cele legate de educaţia copiilor.

Scopul căsătoriei

Deoarece în principal educaţia copiilor se face în mediul familial, pentru că familia este locul firesc al educaţiei şi exercită mare influenţă în educaţie şi apoi în viaţa copilului, de aceea trebuie să începem studiind scopul căsătoriei. Nu vreau să dezvolt subiectul căsătoriei înainte şi după cădere, pentru că este foarte vast şi a fost studiat altă dată, ci aici vom vedea care este scopul căsătoriei. Sfântul Hrisostom susţine că scopul căsătoriei nu este exclusiv naşterea copiilor. Este şi acela unul din scopurile căsătoriei, de vreme ce Dumnezeu de la început a spus primilor oameni „creşteţi şi înmulţiţi-vă şi stăpâniţi pământul".

Scrie Sfântul Părinte: „A fost dată desigur căsătoria şi pentru crearea de copii, dar mult mai mult ca să stingă înfierbântarea firii". Concis, după Sfântul Hrisostom „două sunt raţiunile pentru care a fost introdusă căsătoria, ca să ne înţelepţim şi ca să devenim părinţi. Dintre acestea două, are întâietate raţiunea înţelepciunii. Pentru că, deoarece a fost creată dorinţa, a fost creată şi căsătoria ca să elimine excesul".

Interesant este faptul că Sfântul Hrisostom nu absolutizează naşterea copiilor. Desigur, în primul rând scopul căsătoriei este înţelepciunea, dragostea şi unitatea soţilor, iar fructul acestei iubiri şi a unităţii este naşterea copiilor. Nu acuză naşterea copiilor, dar nici n-o absolutizează. Nu este scopul exclusiv al căsătoriei naşterea de copii, ci în principal creşterea dragostei şi a înţelepciunii. Acest lucru este nevoie să fie accentuat, pentru că din păcate scopul fundamental al multor părinţi, dar şi atenţia lor este îndreptată numai la copii. Astfel sunt absolutizaţi copiii, nu sunt consideraţi daruri ale lui Dumnezeu, ci principalul scop al vieţii lor, cu consecinţa că pierzând copiii din familie sau îndepărtându-se, se creează diferite anomalii psihologice. Cel mai îngrozitor este faptul că procrearea copiilor, cum vom vedea mai jos, devine pretext al ruperii unităţii şi dragostei soţilor între ei.

Prezenţa copiilor în familie

Deoarece copiii sunt fructul dragostei şi al unităţii soţilor, de aceea prezenţa lor în familie creează bucurie. Este semnificativ, conform cu cele pe care le-am spus mai înainte, că copiii nu vor

părinți pătimași, aceștia care au patima iubirii de sine și vor să se intereseze numai de ei înșiși și nu vor să se supună eforturilor și privațiunilor instruirii copiilor. „Toți știu, spune Sfântul Părinte, că aceștia care sunt stăpâniți de această patimă consideră ca o povară și bătrânețea tatălui lor, iar faptul de a avea copii, fapt plăcut și râvnit de către toți, îl consideră ca o sarcină grea și insuportabilă. Mulți, așadar, din această cauză au preferat neprocrearea și au scos din uz natura lor, nu prin faptul că omoară copiii care s-au născut, ci prin aceea că nici măcar nu îngăduie ca aceștia să vină la viață“. Existența copiilor este fericire pentru părinți. Putem să vedem aici trei mari binefaceri.

Prima că copiii, fiind rodul dragostei părinților, leagă încă mai mult pe soți. „Copilul care se naște este un fel de pod care unește părinții. Astfel, trei trupuri devin unul, deoarece copilul leagă pe cei doi părinți“. În continuare, folosește trei exemple ca să lămurească acest lucru. Exemplul podului care unește două cetăți pe care le desparte râul, exemplul gâtului care leagă capul cu restul trupului și exemplul dansului, unde sunt uniți toți dansatorii cu mâinile și este creat un cerc. Astfel copilul unește soții și prezența lui îi bucură. Este o verigă unificatoare care dezvăluie și mărește unitatea soților.

A doua binefacere este că copiii sunt o mângâiere pentru moarte. Toți cunoaștem tulburătorul simțământ al morții. Îndată ce ne gândim la moartea noastră ne cuprinde anxietatea, zbuciumul, teama și durerea. Simțim că vine ceasul să plecăm din viața aceasta. Însă prezența copiilor ne dă simțământul continuării vieții. Acest lucru, desigur, era îndeosebi în Vechiul Testament, în care nu exista încă speranța învierii pe care a adus-o în lume Hristos. „Deoarece nu exista încă speranța învierii, ci moartea stăpânea și aceia care mureau credeau că sunt pierduți când plecau din viața prezentă, Dumnezeu a dat mângâierea copiilor, încât să rămână aceștia icoane însuflețite ale acelora care mureau și neamul nostru să se păstreze, și acestora care urmează să moară și rudelor lor să le fie mângâiere“. Desigur, astăzi în epoca creștină s-au schimbat lucrurile, deoarece avem speranța existenței noastre personale după moarte și nădejdea învierii. Dar, socotesc, simțământul că copiii constituie mângâiere și, într-un oarecare fel, o depășire a morții, deoarece vor continua viața noastră, există și predomină în gândirea multor oameni.

A treia binefacere este că părinții sunt binecuvântați prin prezența copiilor, îndeosebi când sunt crescuți în armonie și când, primind o bună educație, trăiesc o viață bună socială și familială. Sfântul Părinte observă: „Dacă oamenii care fac statui de regi și zugrăvesc chipuri, primesc o atât de mare prețuire, noi care împodobim icoana domnească (pentru că omul este chip al lui Dumnezeu) nu ne vom desfăta de bunuri nemăsurate din moment ce îl redăm după asemănare ? Pentru că acest lucru înseamnă asemănător, virtutea sufletului, când educăm copiii noștri să fie buni, să nu se mânie, să fie îngăduitori. Toate acestea sunt indicii ale lui Dumnezeu, când educăm copiii noștri să facă binefaceri, să fie iubitori de oameni, când îi educăm să disprețuiască cele prezente".

Acest pasaj arată că educația copiilor, după Sfântul Hrisostom și toată tradiția Bisericii, este creșterea lor după Dumnezeu, este să semene cu Dumnezeu. Să devină după asemănarea lui Dumnezeu. Când scopul acesta al educației este atins, atunci sunt binecuvântați și părinții. Firește, această binecuvântare nu pornește numai de la oameni, ci în principal de la Dumnezeu. Nu este mică cinste să fie învrednicit cineva să treacă pe copiii lui în Împărăția Cerurilor și să-i facă sfinți. Și cunoaștem bine că sfinții sunt în plus oameni comunitari. Aceștia constituie ipostaza fiecărui popor și în general a omenirii. Viața unui popor este o legătură a existenței și prezenței sfinților, a oamenilor îndumnezeiți care dobândesc experiența lui Dumnezeu. Aceștia schimbă și istoria popoarelor.

Desigur, Sfântul Părinte nu subestimează faptul că este dificilă educația și creșterea copiilor, că este o lucrare laborioasă. Nu este un utopist, un moralist sau un visător. Ca părinte spiritual cunoaște efortul creșterii copiilor: „Este un lucru chinuitor să ai copii, dar mai mult necaz provoacă să nu ai deloc; pentru că în ultima situație căsătoria este fără scop, în timp ce în prima oricine suportă o amară robie. Când copilul este bolnav, frica pe care o provoacă nu este puțină. Dacă moare înainte de vremea lui, suferința pe care o produce nu are mângâiere. În fiecare stadiu al creșterii copiilor există diferite îngrijorări din cauza lor și multe temeri și chinuri". Dar munca chinuitoare este înveselită de multele binefaceri ale existenței și creșterii copiilor.

Persoanele și purtătorii educației

În principal, sarcina educației copiilor revine părinților. Cum am spus anterior, familia este locul natural al dezvoltării copiilor. Și experiența învață că din familie primește multe cusururi și multe virtuți copilul. Sfântul Ioan Hrisostomul observă ceea ce este spus și astăzi, că ambii părinți trebuie să se intereseze de educația copiilor. Desigur, prioritatea este dată mamei, deoarece se află mai multe ceasuri aproape de el, dar nu este înstrăinat nici tatăl. „Și ambilor părinți le este impusă grija pentru copii și mai ales femeilor, deoarece rămân mai mult în casă. Pentru că pe bărbați călătoriile și grija pieței publice și problemele cetății îi ocupă de multe ori". Totuși, educația trebuie să se facă în comun. Și părinții trebuie să arate un interes deosebit. Acest fapt există și alungă unilateralitatea și creează o dezvoltare mai armonioasă a copiilor. Copilul are, astfel, posibilitatea să se dezvolte nu numai prin interesul matern al sufletului femeiesc, ci și prin virilitatea elementului bărbătesc. Astfel se maturizează mai eficient.

Dar părinții, ca să facă mai bună educația și să fie mai eficace și mai substanțial ajutorul pe care-l vor oferi, trebuie să fie ei înșiși compleți. Este adevărat că, atunci când cineva educă, nu transferă simplu cunoștințele pe care întâmplător le deține, ci ceea ce este el însuși. Poate oricine să susțină că prin educație se face un transfer ontologic și existențial copilului. Am observat că părinții și în general pedagogii cu multe cunoștințe pedagogice în cele din urmă nu au putut să facă nimic pentru că în viața lor și prin viața lor au dezis cele pe care le învățau. Există adică un dezacord între cele spuse și cele făcute.

Observă Sfântul Hrisostom: „Când bărbatul și femeia sunt de acord cu legea pe care le-a dat-o (Sfântul Pavel și prin care armonizează relațiile lor) este necesar puțin efort să supună pe copiii lor. Pentru că atunci când un lucru are începutul lui bun și viguros, puternic și decent, apoi înaintează cu ușurință și tot drumul și în lege". Părinții sunt datori, cum a fost observat corect „să fi fundamentat deja o astfel de comunitate, înainte să vină primul copil, în care îl vor educa să ia un loc. Când acest lucru s-a întâmplat, au fost create premisele ca să se accepte copilul pe el însuși și în continuare să găsească locul lui într-o comunitate mai largă a societății" („Părinți și copii", pag. 102).

Când copilul este crescut într-adevăr într-o comunitate familială armonioasă precum și matură sentimental și spiritual, atunci sunt create premisele necesare ca să intre matur în marea familie a societății. Astfel se cere unitatea soților. „Dacă se află în armonie soții, atunci și copiii sunt crescuți bine". Educația părinților și în principal educația creștină este necesară. „Pentru că în ce teren este așezat răsadul, un asemenea fruct produce; dacă este așezat într-unul nisipos și sărat, un asemenea fruct produce, dacă este așezat într-unul dulce și fertil, în chip asemănător". Și continuă să prezinte: „Cum vei putea să corectezi pe fiul tău, să pedepsești pe servitorul tău deviat, să dai cuvenitele sfaturi altuia care este neglijent, de vreme ce tu însuți care te afli la bătrânețe înaintată faci asemenea fapte urâte ?... Cum așadar tatăl va da lecții altora să stăpânească această patimă a lor (adică impertinența și furia), când el însuși nu a învățat să se înfrâneze ?"

Are mare importanță existența părinților care trăiesc, pe cât este posibil, desăvârșit. Acest lucru este valabil mai mult „pentru mulți părinți religioși, dar de o religiozitate ipocrită și nevrednică și în care deseori se ascunde o relație conjugală dezordonată, lipsa adevăratei iubiri pentru semeni, o inadmisibilă aspirație de rostuire și foarte des o nerușinată lăcomie" („Părinți și copii", pag. 105).

Părinții trebuie să fie un exemplu însuflețit copiilor. Evidențiază Sfântul Hrisostom: „Mai mult noi trebuie să avem educatori și nu aceia, deoarece greșelile copiilor nu pot să fie mari, în timp ce ale noastre proprii sunt foarte mari". Astfel și părinții trebuie să fie în același timp educați. Cine este educat, acela poate să și educe pe altul. Comportamentul urât al părinților are urmare pentru copii. „Toată răutatea copiilor pornește de la chiar neglijența noastră și fiindcă nu-i călăuzim de la început și de la o vârstă mică pe drumul bunei cuviințe".

Desigur, existența unor asemenea părinți nu îndreptățește urâtul comportament al copiilor. Nu poate cineva să justifice comportarea lui superficială și indecentă, fiindcă are strămoși răi. Despre acest punct vorbește Sfântul Hrisostom. „Să nu luăm ca justificare nici patria, nici creșterea, nici răutatea predecesorilor. Dacă vrem să ne supraveghem pe noi înșine, nimic din acestea nu ne va împiedica. Pentru că și Avraam avea tată idolatru dar nu a continuat nelegiuirea lui. Și Ezechia pe Ahaz, dar totuși și acesta a devenit prietenul lui Dumnezeu. Și Iosif în mijlocul

Egiptului a câştigat cununa înţelepciunii, precum de asemenea şi cei trei tineri în inima Babilonului şi în centrul palatului, deşi în faţa lor era aşternută masa sibaritică, au arătat gradul cel mai înalt de spiritualitate. De asemenea, Moise în Egipt şi Pavel în faţa întregii lumi. Şi nimic din cele de mai sus pentru careva dintre aceştia nu a devenit piedică pe drumul virtuţii. Acestea să le avem şi noi în mintea noastră şi să îndepărtăm dinlăuntrul nostru pretextele inutile şi justificările şi să începem să asudăm pentru virtute. Astfel vom atrage şi pe Dumnezeu să ne arate o mai mare dragoste, îl vom convinge să ajute eforturilor noastre şi ne vom bucura de toate bucuriile veşnice".

Dificila tinereţe

Dar Sfântul Ioan Hrisostomul nu este străin de realitate. Cunoaşte greutăţile curajoasei fapte de-a educa cineva pe tineri. Deja am subliniat că este o lucrare chinuitoare să aibă cineva copii. Mult mai mult chinuitor este să educe copiii. Tinereţea, îndeosebi adolescenţa, este o perioadă răzvrătită în viaţa oamenilor. Toţi am trecut de această vârstă şi cunoaştem marile dificultăţi. Sfântul Hrisostom observă: „tinereţea este o vârstă dificilă, care este nestatornică, care se înşală uşor, înclinată spre cădere, care cere frâie foarte puternice". În altă parte observă: „Tinereţea este un lucru neîmblânzit şi de aceea are nevoie de mulţi supraveghetori, profesori, îndrumători, însoţitori, îngrijitori. Să fii mulţumit, dacă prin atâtea mijloace reuşeşti să te impui acesteia, pentru că tinereţea seamănă cu un cal nărăvaş şi o fiară nedomesticită". Este demn de observat că este necesară conlucrarea între susţinătorii educaţiei şi, după putere, să existe o abordare unitară a problemelor, pentru că dacă nu există acest lucru, atunci sunt create multe întrebări în sufletul copiilor. Părinţii, profesorii, societatea, cei care au puterea, programatorii filosofiei educaţiei, Biserica prin păstori trebuie să se intereseze în comun de corecta şi completa educaţie a copiilor.

Două imagini foloseşte Sfântul Hrisostom ca să arate sălbăticia firii la vârstă tânără, când se dezvoltă toate puterile sufleteşti şi trupeşti. Prima este imaginea calului care se roteşte în dreapta şi-n stânga. Adolescenţii „au dorinţe sălbatice, sar la fel ca aceş-

tia (ca măgarii sălbatici) şi lovesc cu picioarele, se rotesc peste tot neînfrânaţi şi nu se îngrijesc de nimic folositor".

A doua imagine este a mării sălbatice. „Dinlăuntrul acestei vârste a copilăriei vine marea adolescentului în care suflă puternice vânturi, precum pe Marea Egee, pentru că în noi cresc dorinţele. Această vârstă este cea mai dificilă". De aceea sunt necesari îndrumători pricepuţi, conducători pricepuţi ai acestei vârste tinere.

Se cere educaţie şi mai ales bună

Din această cauză se cere o bună educaţie ca să fie preîntâmpinate toate aceste probleme şi omul să fie desăvârşit.

La început trebuie să fie evidenţiată marea importanţă a gândirii Sfântului Ioan Hrisostom, că părinţi trebuie să fie numiţi nu simplu aceia care procreează, ci aceia care se îngrijesc de copiii lor. „Pentru că nu face pe om tată evenimentul şi numai pentru că a contribuit să fie născut un copil, ci faptul că îl îndrumă corect". Ca să susţină această idee se sprijină pe faptul că există mulţi părinţi care şi-au dezmoştenit copiii lor şi au înfiat alţii. Şi continuă: „Nu vi le spun fără raţiune aceste lucruri, ci ca să aflaţi că dispoziţia este mai puternică decât firea". Deasupra tuturor este necesară o bună educaţie a copiilor. De aceea accentuează Sfântul Părinte: „Nu voi înceta să vă rog şi să evidenţiez următoarele: Să oferiţi o poziţie capitală bunei educaţii a copiilor voştri. Dacă iubeşti copilul tău, dovedeşte-o prin aceasta".

În epoca noastră, precum şi în epoca Sfinţilor Părinţi, mulţi părinţi se interesau mai mult de întărirea economică a copiilor şi mai puţin de formarea caracterului lor şi reconstrucţia personalităţii lor. Interesul se rezumă aproape numai la strângerea bunurilor materiale sau chiar învăţarea unui meşteşug mai bun şi a unei profesii mai bune.

Mai mult se interesează de reabilitarea economică, profesională şi socială. Dar Sfântul Părinte acuză această mentalitate. „De averile care le-au fost date copiilor ne îngrijim, însă nu şi de copii. Vezi nesăbuinţa ? Cultivă sufletul copilului mai întâi şi după aceea vor veni toate celelalte. Când sufletul copilului nu este virtuos, deloc nu-i folosesc averile iar când este, deloc nu-l

vatămă sărăcia. Vrei să îl lași bogat (când mori) ? Învață-l să fie om bun. În acest chip și averile pe care i le vei lăsa le va păstra și dacă nu are astfel de lucruri nu va fi într-o situație inferioară față de aceia care au. Pentru copiii care nu au fost educați cu principii bune este preferabilă sărăcia decât bogăția. Pentru că averile dacă sunt multe și scumpe, când proprietarul lor nu este cumpătat, toate vor fi pierdute și vor dispărea împreună cu el însuși și îi vor provoca o mare pagubă. Dacă însă sufletul are cugetări curajoase și cuvioase, chiar dacă nu are nimic material, ușor va dobândi toate bunurile. Trebuie așadar să fim atenți nu cum îi vom face bogați în aur, argint și cele asemănătoare, ci cum vor deveni mai bogați decât toți în evlavie și filosofie și virtute".

Însă sfântul accentuează și o interesantă latură a problemei educației. Interesul soțului-tată pentru copil nu trebuie deloc să micșoreze bunele relații cu soția. Trebuie soțul-tată să iubească mult pe soția-mamă și să nu împuțineze dragostea lui pentru aceasta din cauza dragostei față de copii. Spune privitor la acest fapt: „dintre toți prietenii tăi pe aceasta (pe soția ta) să o preferi, mai mult și decât pe copiii tăi chiar, care au fost născuți de aceasta. Și pe aceștia pentru ea să-i iubești". Observația aceasta este foarte interesantă. Arată o problemă care este observată adesea la cupluri și Sfântul Hrisostom cu o excepțională judecată se străduiește să o corecteze. Au observat contemporanii că „deseori soții, dezamăgiți de căsătoria lor și deoarece s-au încredințat conștient sau inconștient de neputința lor să facă față cerințelor relației conjugale, abdică realmente din rolul conjugal și se dedică complet rolului de părinte. Se hotărăsc să trăiască numai pentru copil, dar indirect cer de la copil să trăiască numai pentru ei și copilul devine cea mai importantă persoană în familie. Și ambii părinți se străduiesc să se asigure de bunăvoința copilului, îndeosebi pentru că nu simt că s-au asigurat unul de bunăvoința celuilalt. Iar cum părintele de celălalt sex se străduiește să folosească copilul ca înlocuitor al soțului, copilul devine un pion în războiul sexelor și părintele de același sex începe să-l vadă ca un posibil concurent" („Părinți și copii", pag. 129-131).

Apare clar aici ce creează atașamentul în copil și părăsirea celuilalt soț. De aceea este foarte oportună observația Sfântului Ioan Hrisostomul la care ne-am referit anterior, că trebuie tatăl să iubească copiii pentru dragostea față de soție. Există întâi dragostea față de soție și urmează dragostea pentru copil.

Mod și metodă de educație

Din cele câte am menționat este vizibil că se cere educație, și mai ales bună educație, pentru dezvoltarea copilului. Nu ajunge numai hrana, ci se cere și educația. Acum rămâne să cercetăm cum vrea Sfântul Ioan Hrisostomul să fie educația. Stabilește în diferite omilii ale lui și modul și metoda. Acest lucru are mare importanță, pentru că nu ajunge simplu interesul, ci și bunul mod, buna metodă.

În punctul acesta vom distinge multe moduri pe care le folosește și pedagogia contemporană. Vom evidenția numai anumite necesare puncte.

1. Educația trebuie să se facă la timp. Acest lucru este evidențiat și de principiile pedagogice contemporane. De aceea ne îngrijim de la o vârstă tânără să formăm copilul, adică să-l îndrumăm. Accentuează: „Dacă de la început și de la o vârstă mică punem în acesta principii bune, nu sunt necesare după aceea multe eforturi, pentru că obișnuința va fi în viitor lege pentru copii". Mai mult folosește imaginea pescarului de mărgăritare. „Spun că mărgăritarele când le scot din apă sunt ca picăturile de apă. Așadar, dacă este priceput, pescarul de mărgăritare le ia, le pune în palma lui și după ce le mișcă și le întoarce corespunzător, le face perfect rotunde. Când însă se întăresc nu poate să le dea altă formă". Astfel trebuie să fie cu instruirea copiilor. Se cere să fie la vârstă tânără, când copilul este maleabil. Același lucru îl fac și pictorii. Când culoarea este umedă pot să picteze, în timp ce când este uscată, atunci este îngreunată reprezentarea persoanei sau a lucrului.

Aceasta nu înseamnă că atunci când a trecut vârsta trebuie să abdicăm de la instruirea copiilor. Niciodată nu este târziu pentru munca aceasta. Nu este de folos descurajarea. „Niciodată nu este, scrie, nici devreme, nici târziu ca să se intereseze cineva de mântuirea sufletului său; acesta mai ales care spune că nu are timp pentru această filosofică cercetare sau spune că a trecut deja timpul, seamănă cu cel care spune că nu a venit încă timpul sau este foarte târziu pentru fericirea lui. Prin urmare această cercetare poate să fie și din tinerețe, și de la bătrânețe..."

2. După aceea educația trebuie să se facă cu discernământ și înțelepciune. Să se facă încet-încet la început pe baza asimilării. „Nu învață (puii) noii născuți zborul perfect într-o singură zi, ci o

dată îi scoate afară numai atât cât este necesar să-i scoată afară din cuib, altă dată iarăşi după ce s-au odihnit mai întâi, îi învaţă să zboare mai sus şi astfel liniştit şi încet-încet îi conduce la înălţimea care trebuie". Acest pasaj arată că instruirea nu este simplu predarea anumitor adevăruri, nici strădania ataşamentului copiilor faţă de mediul familial, ci prin discernământ şi înţelepciune desprindere a copiilor de dependenţa părintească. Părintele are îndatorirea să înveţe copiii să abordeze societatea cu toate problemele şi lucrurile ei ciudate.

3. Toată educaţia trebuie să se facă cu dragoste, cu milă şi cu veselie. Aici este vizibil şi alt principiu al pedagogiei pe care îl fixează pedagogii contemporani, adică principiul dragostei. O aşa mare lucrare trebuie să înflorească în mediul dragostei şi al afecţiunii, chiar dacă este necesar să verifice pe copilul lui. „Cu milă părintească, cu vorbă pricepută să fie remediate greşelile tinerilor". Accentuează aceste două puncte, adică mila şi vorbirea pricepută. Şi continuă că „este posibil să dojenească cineva fără să ofenseze... Trebuie aşadar şi aici să fie armonizată dojana cu îngăduinţa". Şi această dragoste nu este manifestată numai prin cuvinte, ci este dezvăluită şi prin fapte. Este necesar copilul să înţeleagă că tatăl lui îl iubeşte. „Când îi spunem toate acestea trebuie să îi dăm multe sărutări şi să-l îmbrăţişăm strâns, ca să îi arătăm marea noastră dragoste pentru el".

Pentru că omul nu este construit numai din suflet, ci şi din trup. Şi de aceea se cere să fie exprimată dragostea psihosomatic. Mai ales la vârsta mică, copilul are nevoie de această tandreţe, desigur fără să fie pierdută virilitatea manifestărilor de dragoste.

4. Dragostea nu trebuie să aibă numai elementul negării, ci să fie caracterizată şi de pozitivitate. Nu sunt necesare numai interdicţiile, ci se cere să evidenţiem şi elementele pozitive. De exemplu, zice: „Ca să abaţi ochii copilului de la priveliştile indecente trebuie să-i arăţi alte frumuseţi precum cerul, soarele, stelele, florile pământului, păşunile şi frumoasele cărţi pictate. În aceste privelişti să găsească mulţumire ochii lui şi în multe altele frumoase şi nevătămătoare".

5. Îndrumătorul trebuie să dispună de talentul povestirii a diferite istorii. Copilul are o accentuată dispoziţie să asculte poveşti din vechime şi din epoca contemporană. Şi dacă îndrumătorul nu are acest talent înnăscut, trebuie să îl cultive. Fiţi atenţi la acest cuvânt al Sfântului Părinte. „Însă când este obosit,

povestește-i istorii consacrate (pentru că sufletul de copil se bucură să asculte povești vechi) și în modul acesta sustrage-l de la copilării, pentru că educi un filosof și un atlet al lui Hristos și un cetățean al cerului. Începe așadar povestirea cam în felul următor" „Cândva un tată avea doi copii... După ce stai puțin, mergi înainte. Povestirea trebuie să fie plăcută, încât să desfete copilul și să nu-l obosească... Continu-o cu vioiciune (în povestire sunt ceva lucruri de acest fel) fără să adaugi povești mincinoase, ci rămânând în adevărurile Sfintei Scripturi. Pentru copil sunt de ajuns acestea. Povestirea să fie într-o seară după cină. Același lucru să-l repete și mama lui.

Și nu trebuie să te oprești numai aici. Trebuie să-l iei pe copilul tău de mână și să-l conduci la Biserică și mai ales dacă urmează să-și reamintească acolo istoria pe care i-ai povestit-o..." În pasajul acesta sunt cuprinse multe principii pedagogice, dintre care: povestirea de istorii, principiul consolidării, verificarea etc.

6. Este necesară strădania din partea noastră (a părinților și îndrumătorilor) ca să instruim corect și sincer copilul, nu să-i plăsmuim o societate care nu corespunde realității. Suntem datori să-i dezvăluim cele bune, dar și cele urâte ale societății. Să îi spunem că va întâlni dificultăți și greutăți și că trebuie să rabde în acestea. Nu va întâlni o lume frumoasă, plăsmuită îngerește. Este necesar, prin urmare, realism.

În același timp, să-l pregătească pedagogul încet-încet să abordeze cu severitate și bărbăție societatea, încât atunci când se găsește față în față cu diferite dificultăți să nu se piardă. „Copilul să învețe să suporte umilințele și agresiunile nedrepte și să nu ceară să-l servească, ci numai el să se servească de cele mai multe ori. Numai dacă nu poate copilul să se servească pe el însuși să-l servească. Dacă va vrea să-și spele picioarele să nu i le spele servitorul, ci numai el. Și hainele să nu aștepte să i le dea altul. Și în baie când este să nu aștepte să-l servească alții, ci la toate numai el să se servească. Acest lucru va contribui să devină trupul lui robust și de asemenea smerit și iubit de către toți".

În paralel recomandă că dacă pierde copilul un obiect pe care-l iubește mult, să nu se mânie. În același timp îndeamnă: „Să nu alergi să-i cumperi imediat cele pierdute, ca să-l potolești, ci dacă vezi că nu le cere, nici nu a avut preț pierderea lor, atunci să re-

curgi la cumpărarea celor pierdute". Acest pasaj este potrivit pentru cei care satisfac toate capriciile şi toate cererile copiilor lor.

Însă continuă mai încolo: „Dacă îl vezi că loveşte servitorul (şi are în atenţie pe sclavii care existau atunci), pedepseşte-l. Acelaşi lucru să faci şi dacă vezi că îl înjură. Copilul nu trebuie să aibă un caracter nici foarte moale, nici sălbatic, ci să aibă o gândire bărbătească şi în acelaşi timp îngăduinţă.

7. Pentru educaţia copiilor este necesar mare discernământ din partea îndrumătorului. Discernământul constă în faptul de-a nu dezamăgi copiii, dar şi să nu îi lăsăm necorectaţi prin încurajare. Precum medicul foloseşte leacurile potrivite de fiecare dată, astfel şi îndrumătorul, ca un medic, trebuie să folosească leacurile vindecătoare potrivite. Sfântul Hrisostom învaţă ce trebuie să facem cu funcţia psihică care se numeşte suflu vital (thymós), adică afectivitatea sufletului. Ştim că la copii se dezvoltă puternic thymós-ul*. „Pe acesta (suflul vital) nu trebuie nici să-l dezrădăcinăm cu desăvârşire din copil, nici să-i îngăduim să-l folosească oriunde fără discernământ. Trebuie să instruim tinerii într-un astfel de mod de la o vârstă mică, încât atunci când sunt nedreptăţiţi ei înşişi, să suporte şi să nu se înfurie, iar când văd pe altul că este nedreptăţit să intervină cu curaj şi să-l sprijine cu mijloacele potrivite".

Prin forţa psihică a suflului vital poate tânărul să facă binele, să atingă binele. De aceea este necesar să folosim suflul vital în mod adecvat, încât să iasă folositor pentru societate şi el însuşi. Cu înţelepciunea care îl caracterizează, Sfântul Ioan se exprimă despre suflul vital: „Când se mânie să reaminteşti imperfecţiunile lui; când se indignează împotriva servitorului, să-i spui că şi el face greşeli şi că ar vrea să-i suporte şi lui ceilalţi dacă ar fi în locul servitorului".

8. Să venim şi la problema pedepselor, a mustrărilor, a verificărilor. Trebuie să lăsăm copilul cu desăvârşire liber sau este necesară o severitate distinctivă ? Acestei probleme trebuie să-i

---

* thymós = în concepţia vechilor greci înseamnă *suflare, suflu vital;* pe când în greaca modernă are sensul restrâns de *supărare, furie, mânie*, sens de altfel existent şi la cei vechi. Se pare că localizarea acestei funcţii corespunde cu sediul glandei *thimus*, care are o dezvoltare deosebită la copii şi se ştie că această glandă se atrofiază cu vârsta.

tò thymixó = se referă la *partea afectivă* a sufletului (thymós); ca termen de specialitate la greci înseamnă pur şi simplu *psihic*.

fie dat un răspuns, pentru că sunt auzite multe opinii. Mulți părinți evită să certe copilul pentru că se tem să nu devină complexat. Au caracterizat acest argument ca „moșieresc“ („Părinți și copii“, pag. 46).

„Un psihiatru american a scris că există destule rațiuni pentru care părinții evită să impună o oarecare disciplină copiilor lor. Unii nu pot să spună **nu** copilului pentru că nu pot să spună **nu** lor înșiși. Unii mai mult cred că atunci când copiii lor se comportă ca animalele sunt «încântători» sau «inteligenți». Alții abordează pe cópiii lor cu desăvârșire pasiv, pentru că vor «să aibă liniștea lor, cu orice preț». Când tatăl vine acasă de la muncă, vrea să... se liniștească urmărind televiziunea, nu vrea să fie deranjat cu abordarea inadmisibilei comportări a copiilor lui. În realitate desigur indisciplinatul copil nu-i va lăsa niciodată pe părinții lui să se liniștească. Părinții care amână cumințirea copilului, își asigură dificultăți pentru ei și pentru copiii lor. O casă în care nu există interdicții, care nu are cerințe, care nu cere politețe (bună creștere și conformare), care nu pune reguli statornice și limitări, este un spațiu care nu este sănătos, este un loc care creează probleme ineluctabile“ (;„Părinți și copii“, pag. 46).

Pedagogia contemporană, nu aceasta care este aplicată acum în Grecia, ci aceasta care se dezvoltă acum în Occident și va veni în Grecia peste 30-40 de ani, preconizează că este necesar să crească copilul cu simțământul că are obligații în casă. Încătușările îl fac capabil să intre mai matur în societate. „Copilul căruia nu i-au fost impuse limitări este decisiv înșelat, în ceea ce privește realitatea vieții. Părinții țin acest copil într-un incubator al unei lumi imaginare și când va veni în contact cu lumea reală în care există restricții, va fi cu desăvârșire nepregătit și incapabil să-i facă față“ („Părinți și copii“, pag. 50).

Astfel se explică faptul că au crescut sinuciderile în armată. Nu pot tinerii să accepte restricțiile ? Mulți părinți justifică această stare a lor, adică libertatea exagerată, cu ideea că sunt prieteni cu copiii lor. Dar aceasta nu este absolut adevărat. „Părintele care spune copilului său «să nu mă privești ca pe un tată. Eu vreau să fiu prietenul tău» este el însuși un copil imatur, care abdică de la responsabilitatea lui părintească și creează copilului simțământul nesiguranței care va ajunge până la panică. Copiii vor găsi ocazii în viața lor să dobândească prieteni, este îndoielnic însă dacă vor găsi pe vreun alt tată, când nici tatăl

trupesc al lor nu vrea să fie tatăl lor și le cere să nu aștepte nimic mai mult de la el decât ceea ce ar aștepta de la un oarecare prieten" („Părinți și copii", pag. 45).

Asupra problemei restricțiilor, a mustrărilor spune multe lucruri Sfântul Hrisostom. Pe tatăl acela care face toate hatârurile copilului său îl numește trădător. „Sărmane trădător ! Pentru că numai tată nu pot să-l numesc pe unul de acest fel; cu cât mai bine ar fi pentru tine, întristându-ți copilul pentru puțin timp să îl faci sănătos pentru totdeauna, decât să faci această scurtă mulțumire temelia unei neîntrerupte mâhniri".

În alt pasaj, pe tații care nu arată severitate copiilor lor îi numește ucigași de copii. Spune între altele. Deoarece anumiți tați „nu vor nici să bată, nici să certe, nici să întristeze pe copiii lor pentru viața lor dezordonată și nelegiuită, i-au văzut de multe ori că sunt arestați, fiindcă au căzut în mari crime, că sunt conduși la tribunal și că sunt decapitați de călăi. Și când tu nu pedepsești pe fiul tău, când tu nu-l înțelepțești, ci te amesteci tu însuți cu oameni mârșavi și stricați și împărtășești răutatea lor, atunci legile publice intervin și impun pedeapsa în fața tuturor. Și nu este numai o nenorocire, este și mare rușine pentru acest tată, pentru că îl arată cu degetul toți după moartea copilului său și îl constrâng să nu se mai arate în public... Copiii pe care nu-i pedepsesc părinții lor îi pedepsesc legile statului".

Pedepsele nu trebuie să fie exagerate. Nu preconizează Sfântul Hrisostom o continuă polițienizare a copiilor. Modurile de pedeapsă exemplară sunt multe. Crede oricine că sfântul explicând chestiunea aceasta trăiește în epoca noastră. „Pune lege la timp copilului să nu insulte pe nimeni, nici să bârfească, nici să înjure, ci să fie împăciuitor. Iar dacă vezi că încalcă această lege, să-l pedepsești, uneori certându-l cu privirea aspră, alteori spunându-i cu amare și disprețuitoare cuvinte și alteori cu vorbe bune și cu promisiuni.

Nu în mod obișnuit bătăi, pentru că se va obișnui cu acest fel de pedagogie. Bătăile continue îl vor face să le deprindă și să nu le ia în calcul. Și atunci metoda aceasta va aduce rezultate opuse.

Copilul trebuie să se teamă totdeauna de băț, ca să nu mănânce bătaie... Amenințarea atunci numai reușește când copilul crede că va fi înfăptuită. Deoarece copilul care a făcut greșeala înțelege că îl ameninți fără să îl pedepsești, nu-i va păsa. Să aștepte să fie pedepsit, fără însă să fie pedepsit, ca să nu piardă astfel

teama de pedeapsă. Este folositoare teama la copil precum focul ogorului ca să ardă toți mărăcinii din rădăcină și precum cazmaua tăioasă ca să intre adânc". Astfel, modurile de pedeapsă sunt multe, dar în general îndrumătorul nu trebuie să se grăbească să pedepsească copilul. Pentru că, precum spune Sfântul Hrisostom, „exact aceasta este caracteristica îndrumătorului să nu se grăbească să pedepsească, ci să urmărească îndreptarea și să fie totdeauna precaut să impună pedeapsa". Toate acestea care au fost spuse arată modul și metoda educației. Numai maturul și desăvârșitul pedagog poate să exercite o corectă educație.

Educația bisericească a copilului

Nu vreau să expun în toată întinderea marea chestiune a educației religioase a copiilor. Este mare și interesantă și numai parțial trebuie să fie evidențiate în locul acesta. Sigur, când spunem educație religioasă nu înțelegem o neprecisă și nepartinică educație religioasă, ci în principal înțelegem educația eclesiastică care se identifică cu scopul Bisericii. Educația eclesiastică nu este independentă de viața mistică și ascetică a Bisericii. Când spunem viață ascetică înțelegem în principal aplicarea poruncilor lui Hristos. Strădania de-a supune voința noastră voinței lui Dumnezeu este ceea ce se numește asceză.

Interesul pedagogilor nu trebuie să fie orientat spre învățarea meseriilor, ci spre strădania să fie formați copii după Hristos. Spune Sfântul Părinte: „nu este ciudat să trimitem copiii noștri la meserii și la școală și să facem totul pentru acest scop, dar să nu-i creștem cu educația și povața Domnului ?

De aceea, desigur, noi primii culegem fructele când creștem copiii noștri să devină nerușinați, desfrânați, indisciplinați și mitocani. Să nu facem deci acest lucru, ci să ne supunem fericitului Pavel, care ne povățuiește să creștem copiii noștri cu educația și sfatul Domnului. Să dăm acestora exemplu, îndemnându-i de la o vârstă mică la citirea Sfintei Scripturi. De la început să-l crești cu educația și îndemnul Domnului. Să nu socotești că este inutil să asculte cu atenție Sfânta Scriptură. Să nu spui: acest lucru este pentru monahi, nu cumva eu îl voi face monah ? Nu este nevoie să devină monah. Pentru ce te temi de ceva care este plin de mult câștig ? Fă pe creștinul".

În continuare preconizează: „Să nu cauți cum vei izbuti să-l faci să se pricopsească în cunoștințele lumești, cum va deveni vestit, dimpotrivă, veghează în ce mod îl vei învăța să disprețuiască slava pământească; în acest mod ar putea să devină mai strălucit și mai vestit". „Să nu te străduiești să-l faci retor, ci educă-l să filosofeze. Fiindcă atunci când lipsește primul nu se va întâmpla nici o vătămare, când însă absentează al doilea nici un câștig nu se va ivi prin oratoria nemăsurată".

Paralel cu școala trebuie să-l trimitem și la Biserică. „Iar așa cum atunci când trimitem copiii noștri la școală avem pretenția să-și învețe lecțiile la fel să facem și când îi trimitem la Biserică, mai mult, să-i conducem noi înșine. Pentru că nu este cuvenit să poruncim altora să-i ducă. Noi înșine să-i luăm de mână și să-i ducem și să cerem să-și amintească câte au ascultat și au fost învățați".

Trebuie să fie învățat copilul să se roage: „Învață copilul tău să se roage cu multă bunăvoință și cucernicie. Și să nu-mi spui că nu poate s-o facă. Fiindcă poate, deoarece este și inteligent și desăvârșit trupește și spiritualicește. Și avem multe exemple de copii care se roagă în vechime, precum exemplul lui Daniil și al lui Iosif. Să nu-mi spui că Iosif era atunci de 17 ani, ci ia în atenție că anterior din cauza virtuții lui atrăsese dragostea tatălui său mai mult decât frații mai mari. Sfântul Iacov nu era tânăr ? Oare nu și Ieremia ? Daniil nu era de 12 ani când se ruga ? Și Solomon nu era și el de 12 ani când a făcut acea minunată rugăciune ? Și Samuil când era tânăr nu învăța pe însuși dascălul lui ? Așadar, nu trebuie să fim sceptici și să socotim că tinerii nu pot să se roage. Deoarece piedica în rugăciune nu este frăgezimea vârstei, ci frăgezimea gândirii. Să învețe așadar copilul să se roage cu multă smerenie și să vegheze cât poate..."

Desigur, toate acestea nu vor fi impuse cu forța. Dar trebuie să cunoască pedagogul că trebuie să-i orienteze către cele de acolo. Însă este necesară o deosebită atenție să nu creeze reacții cu urmări negative pentru toată viața lui.

De asemenea, trebuie să dea copiilor nume creștine ca să fie creat un imbold spre virtute. Nu simplu nume strămoșești, ci creștine ca să învețe viața și exemplul sfinților.

Respectul copiilor față de părinți

Nu uită Sfântul Hrisostom să prezinte respectul pe care trebuie să-l nutrească copiii față de părinții lor. Aici am spus multe despre îndatoririle părinților față de copii. Dar îndatoriri corespunzătoare au și copiii față de părinți. Însă nu ne vom ocupa mai mult cu acest subiect, pentru că poate să fie pretext pentru un alt studiu.

Dragii mei,

Subiectul pe care l-am expus astăzi este destul de mare, interesant și cu multe laturi. Nu socotesc că l-am epuizat. Există și alte laturi pe care le-am atins superficial sau care au fost omise cu desăvârșire. Totuși, cred că a fost clar că Sfinții Părinți văd realist subiectul educației copiilor și oferă hrană sigură și solidă. Nouă ne rămâne să adoptăm această învățătură a Bisericii care este exprimată prin sfinții ei și aici concret prin Sfântul Ioan Hrisostomul și să urmărim s-o aplicăm în practică.

Pentru că noi toți dorim să ne devină copiii buni cetățeni ai societății, dar în principal buni cetățeni ai Împărăției Cerurilor. Familia trebuie să fie anticamera Împărăției lui Dumnezeu, Raiul să preexiste în casă, ca și în Biserică.

Cei Trei Ierarhi și mai ales Sfântul Hrisostom să roage pe Dumnezeu să fie luminată mintea noastră, încât să ne dovedim buni îndrumători, să îndrumăm corect și eclesiastic pe copiii noștri și să fim astfel siguri că ducem la capăt rolul pe care ni l-a consacrat Dumnezeu.

Ianuarie 1987

Cartea a doua

DEZBATERI DESPRE „PSIHOTERAPIA ORTODOXĂ“

Este dedicată cu multă dragoste,
cu adâncă recunoștință
și cu arzătoare rugăciune
binefăcătorilor mei văzuți și nevăzuți,
cunoscuți și necunoscuți,
vii și adormiți, vechi și noi, clerici și laici,
monahi și din lume, bărbați și femei,
prieteni și dușmani.

Arhim. Hierotheos E. Vlachos

Introducere

Sfântul Maxim Mărturisitorul, referindu-se la scrierea diferitelor cărți și mai ales examinând rațiunile pentru care este scrisă o carte, face următoarea afirmație: „Cel care scrie discursuri, ori spre amintirea lui însuși scrie, ori spre un folos, ori chiar pentru ambele, ori spre dauna unora, ori spre demonstrație, ori din necesitate".

Am părerea că prezenta carte nu a fost scrisă „spre dauna unora, sau spre demonstrație, ori din necesitate", ci „spre amintirea lui însuși" și „spre folos". Mă străduiesc să-mi fiu folositor mai întâi mie însumi și apoi să ajut, eventual, pe cei care au nevoie. Pentru că se știe că la ora actuală există pe de o parte multă confuzie în jurul chestiunilor vieții spirituale, iar pe de altă parte în jurul lipsei de viu cuvânt părintesc. Dar trebuie să repet că textele cărții acesteia au fost scrise întâi și-ntâi pentru folosul meu.

Noua carte, „Dezbateri despre «Psihoterapia ortodoxă»", este un copil spiritual, adică rod al cărții mele „Psihoterapia ortodoxă", care a fost editată în 1986 și a fost reeditată la puține luni după prima ediție. A avut o mare circulație, a fost citită mult și a creat multe reacții. Adică unii au manifestat entuziasm și alții și-au exprimat nedumerirea față de unele idei ale cărții. Aceasta înseamnă că această carte a fost dezbătută mult. Am încercat să răspund anumitor nedumeriri ale cititorilor mei fie prin articole, fie prin scrisori. Toate acestea au fost adunate într-un singur volum, ca să aibă o circulație mai largă, deoarece cred că exprimă gândurile și altor mulți cititori care nu au avut curajul să mi le adreseze.

Primul capitol este constituit din texte care au fost scrise ca să răspundă reacțiilor cititorilor mei. Are caracterul unei mici disertații.

Al doilea capitol cuprinde scrisorile mele care au fost trimise diferitelor persoane ca să le lămuresc diferite idei ale cărții. Trebuie să spun că principalul scop al trimiterii acestor scrisori, pre-

cum și al publicării lor, nu este opoziția și atacul, ci clarificarea tezelor cărții.

Al treilea capitol prezintă unele critici care au fost publicate în diferite cotidiane.

Al patrulea capitol prezintă unele scrisori ale cititorilor care critică această carte. Nu am vrut să le public la început. Sunt publicate totuși scrisorile care vizează în special această carte, contrar obiceiului meu, deoarece în capitolele precedente sunt prezentate numai dezaprobările cititorilor și nu vreau să fie unilaterală prezentarea reacțiilor. Am vrut să fie clar că această carte a creat nu numai reacții negative, ci și pozitive, adică mulți au primit-o cu entuziasm și dragoste. De asemenea, vreau să adaug că aceste scrisori sunt doar o parte dintre scrisorile pe care le-am primit. Acestea sunt cele mai reprezentative.

Simt nevoia să mulțumesc lui Dumnezeu cel Întreit pentru noul dar pe care mi-l dăruiește, să scriu adică despre vindecarea sufletului, conform cu Tradiția Bisericii. În același timp, simt nevoia să mulțumesc călduros și acelora care au răspuns rugăminții mele și au criticat cartea, fie pozitiv, fie negativ. Orice reacție, chiar dacă aparent negativă, dacă este de bună intenție, poate fi de un real folos. Dincolo de faptul că suntem oameni plini de patimi și neputințe, ajunge să fie vestit cuvântul lui Dumnezeu și să fie păstrată nefalsificată Tradiția ortodoxă, care mântuiește omul.

Atena, 4 octombrie 1987, la pomenirea între sfinți
a Părintelui nostru Hierotheos, episcopul Atenei.

Arhim. Hierotheos Vlachos

1. Metafizică şi teologie

La propunerea Fericitului Arhiepiscop al Atenei şi întregii Elade, Seraphim, şi prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Eladei, am predat în primul semestru al prezentului an (1988) la Facultatea de Teologie „Sfântul Ioan Damaschinul" din Patriarhia Antiohiei, care se află în nordul Libanului. Din ziua sosirii mele acolo m-am încredinţat că una din cărţile mele fusese tradusă în limba arabă. M-au întrebat dacă am scris şi alte cărţi. Când i-am informat că ultima mea carte se referă la psihoterapie şi că analizez învăţătura Sfinţilor Părinţi despre psihoterapie, mi-au cerut să le prezint conţinutul cărţii. Astfel, dincolo de lecţiile şi discuţiile personale, am ţinut la Facultatea Teologică o conferinţă despre subiectul „Psihoterapiei ortodoxe". Voi prezenta această conferinţă înregistrată pe bandă magnetică şi încep cu ea cartea pentru că aici expun cauzele care m-au condus să mă ocup de această chestiune de mare importanţă pentru epoca noastră. Trebuie să subliniez faptul că textul conferinţei, nefiind scris în prealabil, are toate elementele caracteristice unui discurs oral. De asemenea, precizez că fiind cuvântare orală nu am avut posibilitatea trimiterilor. Cititorul poate să găsească toate trimiterile necesare în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă".

„Mulţi dintre dumneavoastră m-au rugat să vorbesc despre cartea „Psihoterapia ortodoxă", pe care am scos-o înainte cu doi ani. Pentru mine, desigur, este foarte dificil să fac acest lucru, să prezint adică propria mea carte.

Înainte cu aproximativ două luni, am mers ca reprezentant al Episcopului Atenei, la o manifestare în timpul căreia un oarecare profesor a prezentat el însuşi cartea lui şi mi s-a părut foarte ciudat acest lucru. Dar iată acum am ajuns şi eu în locul acelui pro-

fesor și fac prezentarea cărții mele. Dar, cel puțin, să mi se admită faptul că nu eu am urmărit acest lucru. De aceea vreau să mă iertați pentru exagerările pe care probabil le voi face.

Cartea aceasta am scris-o cu doi ani înainte și a fost obiectul multor dezbateri. Un profesor din Atena, academicianul Ioannis Karmiris, considerat în Elada cel mai bun teolog dogmatic, mi-a spus că această carte prezintă astăzi un mare mesaj. Chiar am primit multe scrisori de la teologi și alți oameni de știință după editarea cărții. Au fost publicate diferite critici în cotidiane și periodice. M-au chemat la televiziune și am ținut două dezbateri de câte o jumătate de oră privitoare la tema aceasta. De asemenea, am ținut mai multe conferințe în Atena și în alte orașe.

Tezele cărții au creat multe reacții, pozitive și negative. A fost receptată ca o carte care transmite un nou mesaj, pentru că până acum în Grecia domină explicațiile psihologice. Circulă ideile lui Freud, ale lui Jung, ale lui Adler privitoare la chestiunile acestea. Deoarece mulți cred că Părinții au fost actuali numai pentru epoca lor, prin cartea aceasta au văzut că Sfinții Părinți sunt mai actuali azi decât psihiatrii. Nu puteau să înțeleagă că Părinții au studiat problemele acestea cu 15 secole înainte de Freud. Desigur, chestiunea nu s-a sfârșit cu cartea aceasta, deoarece de atunci am scos și o alta și am pregătit alte două cărți pentru editare.

Mesajul central al cărții

Mesajul fundamental al cărții este că ortodoxia este, în principal, o metodă terapeutică și o educație terapeutică. Același lucru, desigur, este valabil și pentru teologia ortodoxă. Adică ortodoxia și teologia vindecă omul. Prezint în carte părerea părintelui Ioan Romanidis, pe care firește o îmbrățișez, că dacă creștinismul apărea în secolul al XX-lea, l-am fi înțeles ca medicină, și nu ca filosofie, nici ca sistem etic, social sau politic. Pentru că în Biserică oamenii nu sunt separați în morali și imorali, în buni și răi prin criterii etice exterioare, ci sunt împărțiți în trei mari categorii. În prima categorie sunt cuprinși oamenii aceia care sunt nevindecați sufletește; în a doua categorie sunt cuprinși aceia care luptă să se vindece și în a treia categorie sunt cuprinși oamenii aceia care au fost vindecați. Și aceștia sunt sfinții Bisericii.

Pentru dezvoltarea acestui subiect m-am sprijinit pe Sfinţii Părinţi, care, cum am menţionat mai înainte, au prezentat multe teorii de acest fel, cu multe secole înainte de psihiatrii contemporani.

Valoarea Sfinţilor Părinţi

Este important să vedem care este adevărata temelie a teologiei ortodoxe. Spun acest lucru pentru că astăzi există două mari tradiţii teologice.

Una se sprijină în principal pe raţiune şi e fundamentată pe metafizica lui Aristotel. Metafizica este îmbinare de imaginaţie, de cugetare şi îndeosebi de efort al creierului. Această „teologie" care a fost sprijinită pe metafizică s-a născut în secolul al XIII-lea şi al XIV-lea în scolastică. Dar mai târziu dezvoltarea ştiinţelor pozitive a redus prestigiul metafizicii şi filosofiei. De aceea profesorul Ioannis Romanidis spune că nimeni în Occident nu mai crede în Metafizica lui Aristotel. Şi pe măsură ce au primit lovituri metafizica şi filosofia, a primit lovituri şi „teologia" Apusului, sprijinită pe metafizică. De aceea, în Occident, întâi Nietzche şi apoi alţii au ajuns la concluzia că Dumnezeu a murit, existând chiar „teologia" morţii lui Dumnezeu. Într-adevăr, „zeul" a murit. Dar a murit „zeul" metafizicii lui Aristotel, care este legat de imaginaţie şi prin urmare este un „zeu" inexistent. Aceasta este *prima* categorie, prima mare exprimare a „teologiei".

Cealaltă, adică teologia ortodoxă, a fost exprimată de Sfinţii Părinţi ai Bisericii. Părinţii Bisericii sunt susţinătorii Tradiţiei şi ai Revelaţiei. Aceştia au primit Revelaţia şi au transmis-o. Părinţii nu au teologhisit cu imaginaţia şi cugetarea, ci au teologhisit cu experienţa îndumnezeirii lor. Această metodă este de la un capăt la altul ştiinţifică. Medicul priveşte cu microscopul microbul şi în continuare vindecă omul. Astronomul priveşte astrele şi în continuare trage concluzia lui. Adică în ştiinţa omenească există observaţia şi experimentul. Exact acelaşi lucru se întâmplă şi în teologia Sfinţilor Părinţi. Există observaţie şi experiment.

Întâi şi-ntâi există *observaţie*, pentru că Sfinţii Părinţi au ajuns la îndumnezeire şi au văzut pe Dumnezeu. În teologia ortodoxă îndumnezeirea se identifică cu contemplaţia luminii necreate. Astfel, Părinţii au văzut slava lui Dumnezeu, au văzut că

această slavă a lui Dumnezeu este Împărăția Cerurilor și, firește, au văzut tainele ei. Apostolul Pavel a teologhisit fiindcă anterior a ajuns la vederea lui Dumnezeu, a văzut pe Hristos în slava Lui. Și tocmai fiindcă a ajuns la contemplație, de aceea prezintă în Epistolele lui multe taine, pe care nu le-a dezvăluit Hristos Apostolilor Lui, cât trăia trupește. De exemplu, afirmația Apostolului Pavel că Biserica este trupul lui Hristos nu există în Sfintele Evanghelii. Apostolul Pavel, cum știm, prigonea pe creștini. Când i S-a arătat Hristos lui, înainte de Damasc, i-a spus: „De ce Mă prigonești ?". Acesta prigonea creștinii și Hristos îi zicea „de ce Mă prigonești ?". Și în contemplația aceasta, precum și în alte experiențe, înțelege că Hristos este legat de Biserică. Hristos este Capul Bisericii și Biserica este trupul lui Hristos. Exact acest lucru se întâmplă și cu toți Sfinții Părinți. Au adică experiența personală a lui Dumnezeu.

În același timp există și *experimentul*. Pentru că fiecare om poate să repete observația sfinților. Fiecare om poate să urmeze metoda pe care au urmat-o sfinții și să facă aceleași constatări. Astfel, datorăm mare recunoștință Părinților care există până astăzi. De aceea spunem că singura metodă științifică de apropiere de sensurile teologice este cea a ascultării de sfinți. Pentru că sfinții au aceeași viață pe care au avut-o profeții și apostolii. Și precum un medic înțelege pe un alt medic, și cum un matematician înțelege foarte bine pe un alt matematician, tot astfel și sfinții înțeleg foarte bine pe sfinți. De aceea, pentru scrierea cărții acesteia m-am sprijinit pe teologia și scrierile sfinților Bisericii.

Teologia ortodoxă este viețuire vindecătoare

Cum am ajuns însă la concluzia că ortodoxia este metodă și viețuire vindecătoare ? Există șase puncte pe care vreau să vi le prezint.

Primul punct este că atunci când eram student am lucrat la ediția critică a scrierilor Sfântului Grigorie Palama. Munca mea era să descopăr pasajele Sfântului Grigorie Teologul pe care le folosește Sfântul Grigorie Palama. Și citind am descoperit că Sfântul Grigorie Teologul are unele păreri care nu sunt păreri numai ale lui, ci învățătura Sfinților Părinți ai Bisericii. Conform cu acestea, nu există iad și rai din punctul de vedere al lui Dum-

nezeu, ci din punctul de vedere al oamenilor. Dumnezeu nu a făcut iadul pentru că Dumnezeu nu a creat răul, după cum spune Sfântul Vasile Cel Mare. Şi spune Sfântul Grigorie Teologul că la a Doua Venire Dumnezeu va iubi pe toţi oamenii. Şi cum acum răsare soarele peste drepţi şi nedrepţi, tot astfel atunci Hristos va trimite harul Lui tuturor oamenilor, şi celor păcătoşi, şi celor drepţi. Dar păcătoşii, deoarece nu vor fi dobândit vederea spirituală, vor simţi calitatea arzătoare a luminii; îi va arde. Şi acest lucru va fi iadul lor. Vor privi pe Dumnezeu, dar nu vor avea părtăşia lui Dumnezeu.

În timp ce drepţii, fiindcă se vor fi curăţit înăuntru, vor vedea pe Dumnezeu şi în acelaşi timp vor avea părtăşia lui Dumnezeu. Şi acesta va fi raiul. Acest lucru îl spune Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie Palama şi alţii. Mai mult, Sfântul Grigorie Palama spune că aceasta se întâmplă în sfânta Euharistie. Câţi au fost curăţiţi primesc Darurile, Trupul şi Sângele lui Hristos şi El devine pentru ei Lumină şi Viaţă, în timp ce pentru câţi nu s-au curăţit, Sfânta Împărtăşanie devine foc. La fel se va întâmpla la a Doua Venire. De aceea vedem în iconografia ortodoxă a celei de-a Doua Veniri că din tronul lui Dumnezeu iese lumina care luminează pe cei drepţi şi din tronul lui Dumnezeu iese râul incandescent care mistuie pe cei păcătoşi.

Prin urmare, problema omului nu este să vadă pe Dumnezeu la a Doua Venire, ci Dumnezeu să devină pentru el lumină şi nu foc. Astfel aici este necesară vindecarea. De aceea, în învăţătura ortodoxă preotul nu împarte bilete pentru rai, ci vindecă oamenii prin Taine şi prin toată Tradiţia Bisericii, încât dacă vede pe Dumnezeu, să devină pentru el lumină şi rai. Şi am înţeles foarte bine că lucrarea preoţilor este în principal terapeutică. Poate să facă şi operă socială şi multe alte opere care sunt în Biserică, dar toate acestea trebuie să fie integrate în conduita terapeutică.

Al doilea punct care m-a făcut să ajung la concluziile acestea este că sunt preot de aproximativ şaptesprezece ani. Sunt părinte duhovnic, am spovedit mulţi oameni şi am ajuns la anumite constatări. Am constatat că mulţi oameni se mărturisesc, dar la una sau două zile după spovedanie, iarăşi fac aceleaşi lucruri. Văd că mulţi oameni se află în Biserică, mulţi frecventează biserica, mulţi spun că cred în Dumnezeu, dar când au o problemă merg poate şi la vrăjitoare. Adică aparent sunt creştini, dar în realitate nu sunt vindecaţi. M-am ocupat de problema aceasta ca să văd ce

este greşit. Studiind operele Sfinţilor Părinţi, am găsit că problema fundamentală a omului nu este furtul, minciuna etc., ci, în principal, boala minţii.

Întrebare a unui student: Ce este mintea ?

Răspuns: O să vorbim şi despre minte, dar acum vreau să fac câteva precizări. Mintea omului, cum spune Sfântul Ioan Damaschinul, este ochiul sufletului. Spune iarăşi Sfântul Ioan Damaschinul că atunci când Dumnezeu a creat sufletul omului, l-a făcut raţional şi mental. Prin urmare, după învăţătura Părinţilor Bisericii, raţiunea şi mintea sunt două energii paralele ale sufletului. În învăţătura Sfintei Scripturi, mintea este identificată cu inima. De aceea, Domnul a spus: „Fericiţi cei curaţi cu inima, căci aceia vor vedea pe Dumnezeu". Şi în „Faptele Apostolilor" se spune: „atunci a deschis Dumnezeu mintea ca să înţeleagă Sfintele Scripturi". Mintea este centrul existenţei omului. Acolo este revelat Dumnezeu şi raţiunea exprimă experienţele minţii. Dacă folosim un exemplu, am spune că raţiunea este un computer şi inima sau mintea este omul care îl conduce. Acesta, desigur, este un exemplu grosolan. Drept care am înţeles că omul păcătuieşte şi cade în aceleaşi patimi deoarece este îmbolnăvită mintea. Aceasta se întunecă mai întâi şi în consecinţă omul păcătuieşte. Sfântul Grigorie Palama spune că mintea care se îndepărtează de Dumnezeu devine demonică sau animalică. Este demonică prin trufie şi animalică prin acţiunile patimilor părţii volitionale şi psihice a sufletului; când iar este vindecată mintea, atunci omul încetează să facă fapte care creează probleme, chiar şi sociale. Este ceea ce spune Apostolul Pavel: „dacă păşiţi în duh, să nu faceţi pofta trupului". Adică atunci când Duhul Sfânt există în inima omului, atunci nu există probleme trupeşti şi multe alte stări care sunt manifestări ale omului trupesc, ale celui care trăieşte fără lucrarea Duhului Sfânt. De aceea în învăţătura Sfinţilor Părinţi vedem clar că în acela în care lucrează harul lui Dumnezeu, în acela care este învrednicit să vadă lumina necreată, se produce suspendarea chiar şi a acestor energii ale trupului. Fireşte, nu sunt oprite energiile sufletului, ci energiile trupului. Moise a aşteptat 40 de zile şi 40 de nopţi pe Muntele Sinai şi nu a avut nevoie nici să mănânce, nici să bea, nici să doarmă.

Al treilea lucru care m-a ajutat sunt capitolele despre dragoste ale Sfântului Maxim Mărturisitorul. Am vrut să văd exact ce este dragostea, deoarece mult caz se face astăzi despre aceasta. So-

coteam că voi găsi că dragostea înseamnă pur şi simplu poruncile morale. Desigur, acolo am găsit şi manifestări de acest fel, dar spre marea mea surprindere, am constatat că în 400 de capitole despre dragoste ale Sfântului Maxim Mărturisitorul este prezentată învăţătura că adevărata dragoste este fructul nepătimirii. Drept care Sfântul Maxim examinează ce sunt patimile, cum se dezvoltă patimile. Înfăţişează adevărul că patimile pornesc şi se nasc din întunecarea minţii şi de aceea analizează ce este mintea, cum se întunecă mintea şi chiar cum este vindecată mintea omului. Vorbeşte mai mult despre minte, patimi şi nepătimire, decât despre dragostea în sine, deoarece cunoaşte bine că adevărata dragoste este fructul luminării minţii şi al nepătimirii. Şi astfel am constatat că Sfântul Maxim Mărturisitorul, care este unul dintre cei mai mari teologi ai Bisericii, nu face filosofie, ci o educaţie terapeutică, deoarece crede că aceasta este lucrarea fundamentală a Bisericii.

Al patrulea lucru care m-a făcut să ajung la concluzia aceasta este că am studiat mulţi ani ce sunt exact dogmele Bisericii. Pentru că există impresia că dogmele Bisericii sunt filosofia pe care au făcut-o Sfinţii Părinţi sau chiar că sunt anumite adevăruri teoretice exterioare pe care le are creştinismul, pe care trebuie în orice fel să le acceptăm mental. Dar dogmele sunt exprimarea vieţii Bisericii. Adică Sfinţii Părinţi s-au vindecat, au avut părtăşia lui Dumnezeu, au aflat teologia practică şi în continuare, deoarece au existat eretici care o contestau, au prezentat-o prin formulări dogmatice ca s-o asigure şi într-adevăr să asigure vindecarea omului. Precum îndemnurile medicului presupun sănătatea şi ajută omul să ajungă la ea şi precum medicamentele pe care le dă medicul vindecă omul bolnav, exact astfel dogmele sunt cele care vindecă omul. Sfinţii Părinţi au făcut mari eforturi ca să păstreze adevărul pentru că atunci când adevărul este deformat, atunci este desfiinţată şi vindecarea. Atanasie cel Mare a spus că dacă Hristos nu este Cuvântul necreat, Dumnezeu atunci nu ne mântuie. De asemenea, Părinţii spun că dacă în Hristos nu au fost unite ipostatic cele două firi în chip neschimbat, neamestecat, neîmpărţit şi nedespărţit, adică dacă Hristos nu a luat întreaga fire omenească, atunci am rămâne nevindecabili. De aceea Sfântul Ioan Damaschinul spune că „ceea ce este neasumat este şi nevindecat“, adică ceea ce nu este asumat nu este vindecat (nu se vindecă). Temelia tuturor dogmelor este terapia şi mai ales

stadiile desăvârşirii spirituale, care sunt purificarea, luminarea şi îndumnezeirea. Sinodul din timpul Sfântului Grigorie Palama, care a vorbit despre isihasm, este fundamentul tuturor Sinoadelor Ecumenice. Astfel, Sfinţii Părinţi au prezentat şi au arătat drumul pe care trebuie să-l urmăm ca să ajungem la sfinţenie. Acest drum reprezintă în principal cele trei stadii, adică purificarea inimii, luminarea minţii şi îndumnezeirea omului. Aceste stadii le vedem în Sfânta Scriptură, în învăţătura Sfântului Dionisie Areopagitul, a Sfântului Maxim Mărturisitorul, a Sfântului Grigorie de Nyssa, a Sfântului Grigorie Palama, a Sfântului Simeon Noul Teolog şi la alţi Părinţi. Le vedem chiar şi în tradiţia liturgică a Bisericii. Catehumenii îşi curăţau inima prin catehizare şi în principal prin rugăciune şi apoi prin Sfântul Botez şi Mirungere găseau centrul sufletului, al minţii, de aceea câţi se apropiau de Botez erau numiţi luminaţi. Prin Sfântul Botez şi Mirungere este luminată mintea, iar aceasta înseamnă că inima începe să se roage. Şi fireşte, după aceea înaintau în Sfântul Altar şi se împărtăşeau de Trupul şi Sângele lui Hristos.

Un al cincilea punct de plecare, în continuarea celui anterior, este că studiind diferite Mărturisiri Creştine, am văzut că există, desigur, dogmatici diferite, dar aceste diferenţe sunt aisbergul care se arată. Putem să ne încredinţăm că adevărata deosebire se găseşte în modul prin care se ajunge la vindecare. Protestanţii nu au deloc educaţie terapeutică deoarece socotesc că atunci când cineva crede în Dumnezeu, atunci de la sine este renăscut şi este mântuit. Latinii au o educaţie terapeutică, dar foarte exterioară, să facă cineva fapte bune, să viziteze Locurile Sfinte, să ofere bani săracilor şi Bisericii. Şi monahii latini înşişi fac ascultare, dar această ascultare seamănă mai mult cu disciplina, precum fac în armată soldaţii supunere ofiţerilor. În ortodoxie însă există o desăvârşită educaţie terapeutică. Ortodoxia cunoaşte exact ce este sănătatea: sănătatea omului este să ajungă la îndumnezeire; cunoaşte exact ce este boala, adică boala este întunecarea minţii, şi cunoaşte exact cum de la boală va putea ajunge omul la sănătate, care este îndumnezeirea. De aceea astăzi mulţi, studiind învăţătura ortodoxă sunt surprinşi, pentru că nu-şi închipuiau niciodată că există astfel de învăţături în operele Sfinţilor Părinţi. În Apus au dominat Freud şi Jung, care au făcut toate aceste descoperiri, pentru că nu exista acolo toată această educaţie terapeu-

tică a Părinților, în timp ce aici în Răsărit monahii ortodocși cunosc foarte bine cum să se vindece interior.

Al șaselea punct care m-a condus la această constatare este adânca comuniune pe care am avut-o cu marii asceți ai Sfântului Munte, dar și cu câți se găsesc în afara Sfântului Munte și luptă să trăiască după Tradiția ortodoxă. Îndeosebi cunosc pe Arhimandritul Sofronie, care trăiește acum în Anglia, și care trăiește și exprimă viața isihastă, care este cea mai adâncă esență a Tradiției noastre. Am întâlnit mulți oameni asemenea și am văzut care este conținutul cel mai adânc al ortodoxiei. În Sfântul Munte este păstrată această metodă terapeutică a Sfinților Părinți, dar pot să adaug că m-a ajutat și învățătura părintelui profesor Ioannis Romanidis. Mă găseam într-un astfel de climat și citind diferite scrieri ale părintelui Ioannis, am constatat că se înrudeau cu viața monahilor și exprimau Tradiția ortodoxă. Am înțeles că părintele Ioannis a prins bine mesajul fundamental al Sfinților Părinți și în orice caz al Bisericii Ortodoxe. Sunt dator cu mare recunoștință acestui profesor pe care îl respect și îl prețuiesc în mod deosebit și mărturisesc ca m-a influențat mult în gândurile mele.

Desigur, la toate acestea trebuie să fie adăugat studiul operelor Sfinților Părinți și în principal a numiților părinți neptici ai Bisericii. Mai mult decât toți m-au ajutat Sfântul Grigorie Palama la învățătura căruia am pătruns din anii de studenție cu ajutorul profesorului Panaiotis Hristos, precum și Sfântul Nicodim Aghioritul, care în operele lui a adunat toată înțelepciunea patristică. Pot să spun că consider specială binecuvântarea lui Dumnezeu cu care am fost învrednicit să cunosc pe marele teolog al Bisericii, adică pe Sfântul Grigorie Palama, și pe cel mai plăcut dascăl ortodox, Sfântul Nicodim Aghioritul. În operele lor am văzut că viața isihastă este baza Tradiției ortodoxe. Și dacă privim mai atent viața isihastă, vom constata că este educație terapeutică, adică metoda ortodoxă de vindecare, drumul sfințirii. Din păcate, astăzi toți vorbesc despre Părinți și citesc Părinții, fără să cunoască metoda prin care cineva este sfințit și ajunge în punctul să teologhisească. Această metodă este numitul isihasm, care este legat și este exprimat prin rânduiala vindecătoare. De aceea, prin cartea mea am vrut să arăt acest mod pe care l-au folosit toți sfinții, și acestea sunt treptele desăvârșirii duhovnicești, adică curățirea, luminarea și îndumnezeirea.

Toate acestea m-au făcut să ajung la constatarea că într-adevăr Ortodoxia este educație terapeutică și seamănă cu medicina, pentru că vindecă omul. Și rodul unei cercetări și al descoperirii tradiției este această carte pe care o împart în șase capitole.

În primul capitol dezvolt subiectul că Ortodoxia este educație terapeutică și mă refer exact la ce este boala și vindecarea omului și care este modul prin care omul poate să fie vindecat. În plus, vorbesc în acest capitol că teologia Părinților este în principal și înainte de orice, educație terapeutică și sfințită.

Al doilea capitol are titlul „Psihoterapeutul ortodox". În baza izvoarelor, și mai ales a operelor Sfântului Dionisie Areopagitul și a altor Părinți, precum Sfântul Ioan Hrisostomul, înfățișez că lucrarea de bază a preotului este să vindece oamenii. De asemenea, prezint adevărul că, pentru ca să poată cineva să vindece oamenii trebuie să fie el însuși, pe cât este posibil, vindecat. De aceea, ca să poată cineva să fie preot trebuie mai întâi să treacă printr-un stadiu de curățire.

În al treilea capitol, care este cel mai cuprinzător, este dezvoltată tema vindecării sufletului. La început vorbesc despre suflet. Ce este exact sufletul, unde se găsește sufletul în trup, ce legături are sufletul cu trupul, care sunt forțele sufletului, cum se îmbolnăvește și cum este vindecat sufletul. În continuare, studiez chestiunea legăturii minții, rațiunii și inimii. A fost necesar să fac această analiză pentru că astăzi s-a schimbat oarecum terminologia, și când vorbim despre minte în mod obișnuit credem că este vorba despre rațiune, sau când vorbim despre inimă credem că este simplu simțirea.

După această analiză dezvolt temele: boala și vindecarea minții, boala și vindecarea inimii, boala și vindecarea rațiunii și în continuare dezvolt problema gândurilor. Scriu, conform cu învățătura Sfmților Părinți, din ce pornesc gândurile, ce creează ele în om și cum este vindecat cineva de acestea.

Al patrulea capitol poartă titlul „Patologia ortodoxă" și acolo dezvolt chestiunea patimilor. Scriu exact ce sunt patimile, și aceasta pentru că unii cred că patimile sunt anumite forțe care au ajuns în noi și pe care trebuie să le respingem. Însă în învățătura Sfinților Părinți vedem că patimile sunt energii ale sufletului care prin păcat au fost deformate. Drept pentru care strădania pe care

o depunem nu este să dezrădăcinăm patimile, ci să le schimbăm. De asemenea, studiez chestiunea nepătimirii, deoarece filosofia stoică consideră nepătimire moartea părţii pasionale a sufletului. Pentru noi nepătimirea nu este moartea părţii pasionale a sufletului, ci schimbarea ei.

Al cincilea capitol se referă la isihasm ca metodă a vindecării. Este descris exact ce este isihasmul în învăţătura ortodoxă. Pentru că, precum cunoaştem, isihasmul nu este îndepărtarea prin loc, ci venirea harului lui Dumnezeu în inima omului. Şi descriu în capitolul acesta marea importanţă a isihasmului. Iar în al şaselea capitol vorbesc despre cunoaşterea lui Dumnezeu. Ce este această cunoaştere a lui Dumnezeu, conform cu învăţătura Sfântului Isaac Sirul şi a Sfântului Grigorie Palama.

Toate acestea sunt un mic rezumat al celor cuprinse în carte.

Dacă aveţi întrebări, cu multă bucurie.

Întrebări – Răspunsuri

Întrebare: Aţi vorbit mai înainte despre minte. Puteţi să ne spuneţi exact ce este sufletul omului şi îndeosebi care este legătura sufletului cu mintea ?

Răspuns: Ar trebui o nouă cuvântare despre această chestiune, pentru că este foarte serioasă şi destul de mare. Însă putem să spunem puţine lucruri în treacăt. Atât în Vechiul, cât şi în Noul Testament, prin termenul *suflet* sunt înţelese multe lucruri. Pe de o parte, cuvântul *suflet* este folosit cu sensul de viaţă, pe de altă parte, cu termenul *suflet* este caracterizat tot omul, şi pe de altă parte, sufletul este definit ca element spiritual al existenţei omului. Drept care spunem, în principal, că sufletul este elementul spiritual al existenţei omului, în timp ce trupul este elementul material, dar sufletul împreună cu trupul constituie omul. Mintea şi raţiunea sunt două energii ale sufletului.

Sfântul Grigorie Palama spune că sufletul este unul singur, dar în acelaşi timp are multe forţe. Şi cum ştim, Dumnezeu este Întreit: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh. Părinţii numesc Minte pe Tatăl, Cuvânt pe Hristos şi Suflare, Duh pe Sfântul Duh. Şi deoarece sufletul este după chipul lui Dumnezeu, deci şi acesta are trei forţe: minte, cuvânt şi duh. Mintea, cum am spus mai înainte, este centrul existenţei omului, nucleul existenţei, iar cuvântul

este ceea ce exprimă experienţele minţii. După cum Hristos, care este Cuvântul Tatălui s-a născut de la Tatăl, astfel şi cuvântul omului. Şi duhul în sufletul omului este iubirea omului pentru Dumnezeu. Drept care mintea este centrul existenţei omului, care dobândeşte experienţa lui Dumnezeu şi Cuvântul este acela care exprimă şi formulează experienţele minţii.

Dar Părinţii spun că acestea nu putem să le înţelegem raţional. Sunt chestiuni de revelaţie. Adică păcatul originar al lui Adam, cum spune părintele Ioannis Romanidis, constă în principal din trei lucruri. Primul că a încetat mintea să lucreze. Al doilea că s-a identificat mintea cu raţiunea, de aceea omul căzut nu ştie ce este mintea. Ştie numai ce este raţiunea. Şi al treilea este că mintea a fost înrobită patimilor şi condiţiilor mediului. De aceea noi astăzi nu ştim exact ce este mintea, deoarece aceasta este întunecată. Ştim mai ales ce este raţiunea. Când însă facem un efort să ne curăţim lăuntric, prin orice metodă pe care o oferă Biserica noastră, atunci va fi separată mintea de raţiune. Şi vom şti bine că un lucru este mintea şi altul raţiunea. Spre acest lucru ţinteşte mai ales ascetica Bisericii noastre. De aceea toate aceste lucruri sunt rezultatul purificării omului. Sfântul Grigorie Palama a vorbit foarte mult despre chestiunea inimii şi a minţii, dar a mers aproximativ douăzeci de ani la Sfântul Munte şi se ruga zi şi noapte „luminează-mi întunericul". Vedea în adâncul lui întunericul şi se ruga lui Dumnezeu să îl lumineze. Şi a fost luminată mintea lui, de aceea şi vorbeşte despre aceste lucruri şi teologia lui este ortodoxă. Noi acum nu le înţelegem prin raţiune, dar acceptăm experienţele şi învăţăturile sfinţilor.

De altfel, credinţa are două trepte. Este credinţa din vedere şi credinţa din ascultare. Sfinţii au văzut pe Dumnezeu şi au credinţa desăvârşită. Noi avem credinţa din ascultare, adică acceptăm experienţele sfinţilor văzători ai lui Dumnezeu. Mulţi dintre dumneavoastră nu au mers în America. Cineva totuşi a mers în America şi v-o descrie. Acesta care a mers în America vom spune că are credinţa din vedere, în timp ce ceilalţi, care ascultă şi se încred în acesta care a mers, au credinţa din ascultare. În Sfânta Scriptură vedem o diferenţă între credinţa Apostolului Pavel şi credinţa fratelui Domnului, Iacov. Apostolul Pavel, în epistola lui către Romani, vorbeşte despre credinţă care nu are nevoie de faptele Legii, în timp ce Iacov vorbeşte despre credinţa care fără fapte este moartă. În realitate nu există diferenţă,

deoarece Apostolul Pavel are în vedere credinţa desăvârşită, credinţa din vedere, care depăşeşte faptele Legii, în timp ce Iacov are în vedere credinţa celor începători, simpla credinţă, care are nevoie de fapte ca să fie exprimată. Şi este necesar să existe fapte până când ajunge omul la credinţa desăvârşită.

Astfel noi, care nu cunoaştem empiric ce este exact mintea, acceptăm experienţa şi descoperirea sfinţilor. Când după purificarea inimii ajungem la luminarea minţii, care este rugăciunea minţii şi a inimii, atunci vom cunoaşte din experienţă clar ce este mintea, că se deosebeşte de raţiune şi ce loc deţine în suflet.

Întrebare: Adică noi, oamenii care nu am ajuns la luminarea minţii, este posibil să înţelegem exact ce este mintea ? La omul departe de Dumnezeu nu există această energie mentală ? Şi chiar nu există prilej de-a înţelege şi noi existenţa minţii, mai ales întunecarea ?

Răspuns: Socotesc că întrebarea este foarte importantă, deoarece îmi dă posibilitatea să dezvolt mai mult subiectul acesta. Vom vedea exact ce este mintea, conform cu terminologia contemporană, că energia mentală nu este distrusă când omul se află departe de Dumnezeu. Cu alte cuvinte, nu există om în care nu există această energie mentală, numai că mişcarea ei este contra firii şi lucrează în ascuns mai puţin. Să vedem însă aceste lucruri mai analitic.

Aşa cum am zis anterior, Sfinţii Părinţi spun că mintea omului este ochiul sufletului. Dacă vrem să vedem mai atent ce este mintea conform cu terminologia contemporană, pe care fireşte o folosesc şi Sfinţii Părinţi, am caracteriza această minte, adică ochiul sufletului, ca cea mai subtilă atenţie. Şi mai mult, din acel lucru unde se află această atenţie putem înţelege dacă mintea noastră este luminată sau întunecată. Întunericul şi robia apar atunci când mintea se împrăştie prin simţuri în creaţie, când este supusă patimilor şi mediului, şi chiar când este confundată cu raţiunea. Acest fapt înseamnă că în această situaţie, foarte delicata atenţie este concentrată în mediu, în ceilalţi oameni, dar şi în raţiune. Într-o stare de cădere, suntem atenţi ce spun ceilalţi, ce ne fac, cum ne abordează, adică atenţia noastră este atrasă de diferite obiecte şi lucruri pe care vrem să le dobândim şi să le exploatăm. Există, fireşte, şi cazul ca această atenţie (mintea) să fie strâns legată cu raţiunea. O smulgem, adică, din lumea din jur, de la persoane şi obiecte, şi o adunăm în raţiune. Ne gândim, cuge-

tăm la ceva şi mintea noastră (foarte delicata atenţie) este atentă la mersul gândului. În această situaţie spunem că mintea, din împrăştierea ei în creaţie, se concentrează în raţiune şi este legată cu aceasta. Dar şi acest lucru este o stare de cădere, deoarece mintea se află departe de Dumnezeu. Astfel, mintea ca atenţie este deosebită de raţiune, dar şi de imaginaţie.

Prin învăţătura ascetică a Bisericii urmărim să smulgem această atenţie întâi din împrăştierea ei în creaţie, care se face prin simţuri, să o eliberăm chiar şi de dominaţia raţiunii şi să o conducem în inimă, unde este locul ei adevărat. Precum atunci când există o puternică durere în trup acolo este concentrată atenţia, tot astfel când există o puternică durere în suflet din cea mai profundă căinţă şi o înţelegem bine în inimă, acolo este concentrată şi atenţia. De aceea, câţi se ocupă cu viaţa isihastă şi câţi au o rugăciune mentală înţeleg atenţia aceasta, pe care o caracterizăm ca minte, să fie smulsă din creaţie şi din raţiune şi să se afle în inimă, să vegheze inima, când aceea se roagă. Astfel, raţiunea are conştiinţa existenţei lumii, mintea însă (atenţia) nu se află acolo, ci în inimă, unde se face rugăciunea. Acest lucru în esenţă este luminarea minţii. Mintea este luminată.

Astfel, în omul căzut există mintea, nu este distrusă, nu este nimicită, ci lucrează puţin, se mişcă contra firii, către cele din afară, pe când la omul duhovnicesc această minte se mişcă conform firii, adică se află în inimă şi acolo primeşte simţământul existenţei lui Dumnezeu şi dobândeşte cunoaşterea lui Dumnezeu.

Unii când au citit cartea mea, şi mai ales problema minţii, au spus că nu au putut să înţeleagă exact ce este mintea. Cred că putem să înţelegem această chestiune când interpretăm mintea ca atenţie foarte subtilă, care în omul căzut lucrează contra firii şi mai ales se află într-o stare grosolană, în timp ce în omul duhovnicesc lucrează conform firii şi pentru fire şi mai mult, este destul de rafinată. Această atenţie este numită ochi al sufletului. Şi cum la orbul trupesc există ochiul, dar nu are energie vizuală, adică este bolnav, astfel şi la orbul duhovnicesc ochiul spiritual, care este atenţia, este bolnav şi se află într-o stare grosolană. Când prin harul lui Dumnezeu şi prin strădania noastră această atenţie este întoarsă în inimă, atunci spunem că este descoperită clar mintea şi se remarcă pentru subtilitatea ei. Omul care se află departe de Dumnezeu, deşi mintea există, totuşi nu înţelege existenţa ei. Socoteşte că există numai raţiunea. În timp ce omul

duhovnicesc cunoaşte foarte bine lucrarea raţiunii şi lucrarea minţii, mintea adică este descoperită.

Ca să terminăm undeva, spun că, atunci când identificăm mintea cu atenţia, putem oarecum să înţelegem ce este mintea. Şi când atenţia noastră se află în raţiune sau stă împrăştiată în creaţie prin simţuri, atunci trăim starea de cădere, care este numită întuneric şi robie a minţii. În timp ce atunci când atenţia după curăţirea inimii se află în aceasta şi urmează acolo rugăciunea mentală, acest fapt se numeşte luminarea minţii şi mintea se află în starea ei firească.

Un ascet cunoaşte foarte bine această mişcare a minţii contra firii (spre cele din afară), dar şi mişcarea ei după fire şi pentru fire. Cunoaşte bine când mintea iese din inimă, lucru pe care îl consideră păcat, şi când intră în inimă. Şi dacă am făcut această analiză, am făcut-o în baza experienţei care există în Biserică. Am întâlnit mulţi oameni care simt astfel lucrarea minţii. Este în fond o chestiune de experienţă şi viaţă. Şi numai câţi avansează în această duhovnicească întrecere pot să înţeleagă mişcarea minţii.

Trebuie însă să adaug că atunci când filosofii antici, vorbeau despre luminarea minţii înţelegeau cunoaşterea arhetipurilor celor existente, în timp ce, când Părinţii vorbesc despre luminare, înţeleg concentrarea minţii în inimă şi, în principal, rugăciunea minţii sau a inimii. Şi când încă cei vechi vorbeau despre extaz înţelegeau faptul de a feri mintea de trup, în timp ce Părinţii când vorbesc despre extaz înţeleg, în principal, smulgerea minţii din creaţie, eliberarea ei de dominaţia raţiunii şi întoarcerea ei în inimă.

Întrebare: Există astăzi o mare confuzie în ceea ce priveşte legătura dintre duhovnic şi psiholog. Există unii care spun că nu ajunge duhovnicul, ci este necesar şi psihologul. Şi există alţii care spun că nu este necesar să spună cineva psihologului, pentru că este de ajuns duhovnicul. Ce aveţi să spuneţi despre aceasta ?

Răspuns: De curând, în Grecia, m-am aflat la o transmisie radiofonică. Şi ziaristul mi-a spus că, mergând odată la Sfântul Munte, a întâlnit un monah care spunea că nu este necesar psihiatrul. Există duhovnicul care poate să dezlege toate problemele. Şi în continuare ziaristul m-a întrebat ce părere am despre această chestiune. I-am expus părerea mea că, desigur, când există duhovnic care cunoaşte bine tradiţia Bisericii privitoare la vin-

decare, nu este nevoie să spună cineva psihiatrului. Dar nu toți duhovnicii știu tradiția Bisericii și de aceea nu știu să vindece. Mergem, facem spovedania și nu ne spune nimic despre cum să scăpăm de patimi. Desigur, are sfântul har și cu aceasta ne ajută, dar este necesară și îndrumarea lui duhovnicească. Însă, de asemenea, există împrejurări în care omul este bolnav din cauza unei stări patologice. De multe ori, din cauze moștenite sau de surmenaj, din cauza studiului intensiv, sunt vătămați nervii omului. În această situație oricine trebuie să meargă la medic, la neurolog. Biserica acceptă știința medicală. Cineva are o nevroză la stomac. Știm că nevroza stomacului ca și alte anomalii trupești, pornește în principal de la supărări și probleme pe care nu le abordăm corect. Un bun duhovnic vindecă aceste probleme numite psihologice, dar este necesar și medicul care să vindece stomacul care a fost vătămat. Știm de asemenea bine că în știința medicală există psihiatrul, există și neurologul. De aceea spunem că nici nu excludem complet aceste lucruri, nici nu le acceptăm exact cum sunt. Trebuie să existe o distingere din partea părinților duhovnicești. Eu am câțiva ucenici care trebuie să viziteze și neurologul. Sau de asemenea există cazuri de mulți oameni care nu cred în Dumnezeu. Pentru aceștia psihiatrul este bun, deoarece oarecum îl ajută. Am un prieten care este neurolog-psihiatru și este bun creștin. Când odată am discutat chestiunea, mi-a spus că în mod obișnuit îi trimite la duhovnic, când vede că chestiunea lor pleacă de la probleme spirituale, interioare. Dar mi-a zis că atunci când a spus cuiva să meargă să se spovedească, atunci nici la duhovnic nu a mers și nici la el nu a mai venit. Acest lucru, desigur, pentru că nu crede sau pentru că a avut o prejudecată despre spovedanie. De aceea spunem că, atunci când omul face o spovedanie sinceră, preîntâmpină multe lucruri îmbolnăvitoare și poate să fie vindecat și înăuntru. Oamenii, spunea un aghiorit, merg la psihiatru și umplu spitalele, pentru că fug de Biserică și de părinții duhovnicești. Când un om este bolnav sufletește și este în legătură cu un bun părinte duhovnicesc, căruia îi face ascultare și în care are încredere, atunci într-un răstimp scurt poate să se vindece fără să ia medicamente. De multe ori numitele probleme psihologice pleacă din gânduri incorecte. Când un bun pătrunzător părinte duhovnicesc poate să distingă aceste gânduri și poate să le vindece, atunci încetează aceste probleme. Dar când nu poate să le preîntâmpine omul și este de-

teriorat trupul, atunci este necesară colaborarea duhovnicului și a medicului.

Desigur, când în această situație vorbesc despre medic, înțeleg mai mult neurologul. Pentru că, deși Biserica acceptă știința medicală, probabil, nu poate să accepte și psihologia ca știință. Neurologia este o știință pentru că se ocupă de boala nervilor, care este parte a trupului omenesc, dar cred că psihologia nu poate să fie caracterizată de către Biserică drept știință. Aceasta este o părere a mea personală și dacă vreți puteți să nu o acceptați. Totuși, am ajuns la această constatare mai târziu, din multe discuții cu părinții aghioriți și alți oameni care au mult har de la Dumnezeu, care, într-un cuvânt, sunt îndumnezeiți. Mulți încadrează psihologia între științe și susțin că Biserica trebuie s-o accepte, pentru că nu respinge știința. Ca știință însă, acceptăm orice lucru care se ocupă cu lucrurile ce pot fi cunoscute științific. Când în numele științei astronomiei vorbim împotriva lui Dumnezeu, atunci această astronomie nu este ștință adevărată. Și când astronomia se confundă cu astrologia, atunci nu este știință. Același lucru se întâmplă și cu psihologia. Psihologia tinde să se substituie și să înlocuiască preotul și în general pe Dumnezeu, de aceea este folosită de sistemele ateiste în faptul de a nega pe Dumnezeu. Astăzi, psihologia este autonomă față de Biserică și, după cum cunoaștem, orice autonomizare este erezie.

Cu alte cuvinte, psihologia se ocupă cu vindecarea sufletului, fapt care însă este lucrarea fundamentală a sfântului har, și mai mult, psihologia are o abstractă cunoaștere despre ceea ce este sufletul. De aceea și astăzi în spațiul vestic psihologia a fost blocată.

În Hristos, cum am spus mai înainte, există două naturi care sunt unite ipostatic, neschimbat, neamestecat, neîmpărțit și nedespărțit. Natura divină în persoana lui Hristos nu asimilează firea omenească, dar nici firea umană nu înlocuiește natura divină. Hristos în fața morții lui Lazăr, ca om a plâns, dar ca Dumnezeu l-a înviat. Însușirile fiecărei naturi rămân neschimbate. Într-un tropar cântăm: „Nesuferind schimbare sau amestecare sau împărțire, ci fiecare esență din cele două și-au păstrat însușirea nealterată". Astfel, poate, nu putem să acceptăm psihologia ca știință (aceasta după ea însăși poate să fie, dar aici vorbim din partea Bisericii), pentru că înlocuiește, într-un oarecare fel, lucrarea Bisericii și are o preocupare neprecisă pentru suflet. În plus, după mărturia multor medici, medicamentele psi-

hice denaturează personalitatea omului cu două consecinţe fundamentale. Prima este că creează o sensibilitate sufletească care schimbă starea firească a omului, şi a doua că creează o induraţie a inimii. Am în vedere multe cazuri de oameni care luând leacuri psihice au fost deformaţi atât de mult, încât nu aveau poftă de nimic, nici pentru rugăciune, nici pentru viaţa spirituală. Probabil, poate să susţină cineva, că ar putea părinţii duhovnici să folosească concluziile psihologiei pentru lucrarea lor, deoarece fac o corectă distingere.

Răspunzând acestei contestaţii, pot să subliniez următoarele. Întâi există o problemă despre faptul ce facultate de psihologie vom urma. Deaorece există atâtea facultăţi câţi şi psihologi. Şi psihologii înşişi nu sunt de acord între ei. Să mă refer la un exemplu. Orice om care respectă absolut libertatea celuilalt poate să fie interpretat în diferite moduri. Unul va spune că respectă libertatea celuilalt, deoarece el însuşi este interior liber, pentru că numai complexatul vrea să încalce libertatea celuilalt. Şi celălalt va spune că respectă libertatea semenului său, fiindcă el însuşi ar vrea să respecte şi ceilalţi libertatea lui, adică deoarece conştient sau inconştient cunoaşte că are probleme interioare şi vrea să le ascundă, arată prin această acţiune că vrea să respecte ceilalţi libertatea lui, să nu pătrundă în spaţiul lui ermetic închis şi să-i descopere problemele care îl preocupă. Vedeţi diferenţa ? În al doilea rând, când folosim continuu concluziile psihologice, fie şi doar acelea pe care le socotim noi că sunt bune, atunci mintea noastră dobândeşte o vedere antropocentrică a vieţii. Obişnuieşte să vadă toate chestiunile psihologic şi nu duhovniceşte. De altfel, am observat că, în mod obişnuit, acei părinţi duhovnici care abordează problemele oamenilor psihologic nu cunosc tradiţia neptică a Bisericii. Şi cred că este foarte rău să nu cunoaştem învăţătura Părinţilor numiţi neptici ai Bisericii, care este autentică, şi să cunoaştem numai concluziile psihologiei contemporane. Pot chiar să adaug că am un caz de psihiatru care se spovedeşte la mine şi mi-a cerut să-şi schimbe specialitatea, pentru că simte că nu poate să vindece oamenii. Când mulţi psihiatri de astăzi prin viaţa lor repetă atitudinea lui Ioan Botezătorul faţă de Hristos: „Eu am nevoie să fiu botezat de Tine şi Tu vii la mine ?", pentru ce noi lăsăm tradiţia noastră şi alergăm la facultăţile de psihologie, care au fost dezvoltate exact pentru că nu cunoşteau această tradiţie ? Cred cu fermitate că, atunci

când un duhovnic cunoaște educația terapeutică a Bisericii, nu are nici o nevoie să se refugieze în exemplele psihologiei contemporane. Răul este că nu cunoaștem această tradiție eclezială.

De asemenea, putem să spunem că există o mare deosebire între Tradiția ortodoxă și psihologie. M-am ocupat de acest subiect și am scris în legătură cu el. Pentru psihologia umană boala omului este un dezechilibru interior. Sănătatea, pentru psihologia umană, este să ajungă cineva într-un echilibru psihic. Însă pentru ortodoxie boala este boala minții, și vindecarea este să ajungă omul la îndumnezeire. Psihologia umană nu știe ce este această minte. Vorbește simplu despre experiențe traumatice din trecut și nu despre boala unei forțe a sufletului. De asemenea, psihologia de astăzi examinează problemele omului numai dintr-o singură latură, din trăirile ascunse, în timp ce în teologia ortodoxă spunem că toate acestea care se întâmplă în noi, când nu pornesc din stări patologice și ereditare, pot să pornească de la trei cauze. În primul rând, din gânduri și evoluția lor, care sunt patimile, în al doilea rând, de la diavol (dar psihologia, cum este cunoscut, nu crede în diavol) și în al treilea rând multe manifestări care pentru psihiatri sunt considerate boală, e posibil să pornească de la Dumnezeu. De exemplu, sfinții văd apariții, revelații, îngeri și uneori și pe Hristos în slava Lui. Pentru psihiatri aceasta este boală, sunt iluzii și halucinații. Există mulți psihiatri atei, care, dacă ar examina sfinții i-ar scoate pe toți bolnavi. Însă ca să fim exacți putem să spunem că există astăzi în Grecia și în altă parte psihiatri creștini care cred în Dumnezeu și știu unde să se miște, cunosc exact limitele lor și nu fac nici o confuzie. Aceștia se străduiesc să vindece trupul și recomandă omului să viziteze pe părinții duhovnici ca să se spovedească.

Aș vrea, în încheiere, să sintetizez cele câte am dezvoltat anterior despre întrebarea aceasta.

1) Psihologia este creația occidentalilor care nu aveau cunoașterea Tradiției ortodoxe. Ajută oarecum ateii să caute în ateismul lor lucruri suportabile. Însă nu-i mântuie efectiv.

2) Mulți părinți duhovnici nu știu să vindece omul, deoarece nu cunosc Tradiția ortodoxă, de aceea creează nevoia vizitei la psihiatri. Dar acest lucru poate să se întâmple pentru că oamenii nu vor să se spovedească. Preferă lucrul cel mai ușor, după ei. Sau este și rezultatul unei mode.

3) Există strânsă legătură între suflet și trup. Și astfel problema spirituală are consecință și în trup. Dar și bolile trupești influențează oarecum sufletul. După cum, de asemenea, există boli, din cauza surmenajului și eredității sau din cauza experiențelor traumatice, mai ales la vârsta copilăriei. Biserica, prin părinții duhovnici, care cunosc bine și folosesc Tradiția ortodoxă, vindecă sufletul. Și știința medicului ajută să fie vindecat trupul. Astăzi, omul bolnav sufletește are nevoie de o dragoste curată și adevărată comuniune. Absența lor creează toate problemele numite psihologice. Această curată dragoste și adevărată comuniune care nu sunt cumpărate cu bani, nici nu sunt dobândite prin leacuri poate să o ofere o Biserică bine organizată.

4) Există deosebire între psihologi sau psihiatri și neurologi. Putem să acceptăm neurologia ca știință, însă avem multe rețineri despre cea psihiatrică.

5) După cum am subliniat, există o deosebire esențială între psihologia contemporană, care este exprimată de diferite școli cu multe diferențe între ele, și Tradiția ortodoxă, adică psihoterapia ortodoxă. Deosebirile se află în problemele: ce este boala, ce este sănătatea, ce este sufletul, ce este vindecarea și cum este vindecat sufletul omului.

Nu știu dacă toate astea sunt un răspuns.

Trebuie însă să mă opresc undeva aici, după ce mai înainte vă mulțumesc pentru interesul cu care ați urmărit această cuvântare."

Notă: Tema legăturii psihologiei și ortodoxiei nu s-a sfârșit aici. Cititorul, rog, să studieze al treilea capitol al acestei cărți, cu subiectul „Psihoterapia ortodoxă și cea umanistică", precum și alte capitole conexe.

2. Psihoterapia ortodoxă și cea umanistică

Critica, când pornește din bune imbolduri, este folositoare, pentru că dă posibilitatea să fie clarificate unele nelămuriri și să

fie date mai multe explicații. Astfel totdeauna accept critica bine argumentată.

Discutând cu diferiți frați după apariția „Psihoterapiei ortodoxe", au fost exprimate două judecăți, care în același timp sunt și nedumeriri. Una că dacă Sfinții Părinți trăiau în epoca noastră ar fi acceptat și concluziile psihologiei contemporane, așa cum în epoca lor au acceptat și concluziile filosofiei și ale fiecărei științe. Nu putem, prin urmare, și noi să respingem, spuneau, concluziile psihiatrilor contemporani cu privire la boala omului și vindecarea lui. A doua judecată este că nu ajung numai opiniile Sfinților Părinți ca să vindecăm omul. Este necesară și cercetarea contemporană și folosirea științei psihiatriei contemporane.

Acestor frați le-am răspuns potrivit. Primei opinii i-am răspuns că Sfinții Părinți au fost critici totdeauna la știința epocii lor, foarte mult la filosofie. Nu acceptau concluziile filosofiei. Au făcut critica gândirii filosofice. Sfinții Părinți n-au fost fiolosofi, ci teologi, și știm că există o extraordinară deosebire între filosofi și teologi. După judecata Sfântului Grigorie Teologul, Părinții au teologhisit pescărește (prin experiența Duhului Sfânt), și nu aristotelic (prin filosofie). Același lucru l-ar face și cu psihologia contemporană. Celei de-a doua păreri am răspuns că, atunci când trăim cum vrea Biserica, nu ne este necesar nici un ajutor psihologic. Psihologia este necesară pentru aceștia care nu au nici o legătură cu Tradiția ortodoxă. Și mai mult, chiar pe aceștia nu poate să-i vindece. Facem excepție numai în ceea ce privește bolile nervilor, pentru diferite rațiuni (ereditate, oboseală și altele). În continuare, vreau să analizez mai mult aceste idei ale mele.

Nu există o mare legătură între Ortodoxie și psihoterapia umanistă. Cum nu poate să existe o mare legătură a Omului-Dumnezeu cu omenescul. Deosebirea aceasta apare în ontologia sufletului, în sănătatea sufletului, boala lui, vindecarea lui și în discernerea între creat și necreat. La aceste chestiuni se referă cele ce urmează.

a) Ontologia sufletului

Citind diferite cărți psihologice, am constatat că cele mai multe, ca să nu spun toate, sunt lipsite de o ontologie a sufletului și, prin urmare, psihanaliza contemporană nu are ontologie. Cu

alte cuvinte antropologia psihologiei contemporane, născută de altfel într-un mediu protestant sau cu desăvârșire umanistic, este în toate punctele deosebită de antropologia Părinților. Termenul *suflet* (psyche) al celor mai importante școli psihiatrice nu are nici o legătură cu termenul *suflet* (psyche) al Sfinților Părinți, care exprimă învățătura și experiența Bisericii Ortodoxe.

Socotesc că sunt edificatoare cele spuse de părintele Filotheos Faros în cartea lui „Disperarea Apusului și speranța Răsăritului", pentru subiectul care ne preocupă.

În capitolul „Mitul despre posibilitățile medicinii contemporane" susține că practic este mit opinia că știința medicală poate să dezlege toate problemele care preocupă omul. „Două erori ale civilizației vestice au contribuit la optimismul în legătură cu posibilitățile medicinii contemporane. Prima este percepția dualistă care mocnește în civilizația occidentală despre om și a doua este o fundamentală percepție a civilizației vestice conform căreia rezolvarea problemelor umane se află în descoperirea trucului potrivit. Cele două erori ale civilizației vestice la care ne-am referit mai sus au condus la crearea medicinii mecaniciste umane și care de aceea este optimistă că încet sau repede va găsi modul de a corecta defecțiunea tehnică" (pag. 60).

În alt capitol, cu titlul „Focul de artificii al psihologiei și psihiatriei", același scriitor analizează mai mult situația psihoterapiei în lumea vestică. Socotesc că scriitorul este revelator în capitolul acesta, pentru că a cunoscut multe asemenea școli și tradiții în spațiul vestic. Scrie că „psihologia, psihiatria și psihoterapia s-a crezut de destul timp că ar reuși să lege printr-o punte această prăpastie și a creat un mare entuziasm în legătură cu posibilitățile lor de a dezlega chinuitoarele probleme umane contemporane" (pag. 66). Psihoterapeutul în Vest a înlocuit preotul: „Astfel, psihoterapeutul pune deasupra lui însuși schisma artificială între psihiatrie și religie. Psihoterapeutul a devenit șamanul (preot medic) lumii vestice. Dar unirea pare nestatornică și de aceea trebuie să fie căutate soluții alternative" (pag. 68). În Vest, psihoterapia promite un paradis care înlocuiește paradisul creștinismului și paradisul pe care îl promite industrialismul comercial, iar acest paradis este dobândit prin autocunoaștere (pag. 69). Scriitorul susține că „psihiatria în Vest a purtat lumea din realitatea exterioară spre el însuși și numai spre el însuși și l-a lăsat

acolo". Nu poate să-l vindece eficient, de aceea „şi omul apusean contemporan s-a întors de la psihoterapie la exorcism" (pag. 71).

Există o greşeală fundamentală în dezvoltarea psihoterapiei în spaţiul vestic. Nu poate să dea un răspuns adevărat întrebării: ce este această sănătate sufletească pentru care se luptă ? Ce este aşadar sănătatea la care vrea să conducă pe omul bolnav ? Cred că sănătatea, în viziunea vestică a omului, cum va fi arătat şi în următoarea parte, este lipsită de ontologie. De aceea observă părintele Filotheos Faros: „Ce este sănătatea ? Şi ce este sănătatea sufletească ? Cu cât caută psihiatria occidentală o definiţie, află că vânează o himeră şi în cele din urmă constată că suferă de iluzionarea că poate să ofere o vindecare stării umane libere de orice tradiţie culturală, valori şi ideologie sub spiritul lumesc al sănătăţii sufleteşti" (pag. 68). De aceea continuu în Occident este o căutare a acestei ontologii. „Psihiatria occidentală recunoaşte tot mai mult că dublura ontologică a psihoterapiei este de o importanţă hotărâtoare pentru oportunitatea ei, pentru eficienţa ei şi acceptarea ei" (pag. 70). De aceea este contestată valoarea „sănătăţii etice", „este căutată o ideologie religioasă. Deja multe ideologii religioase se aliază cu acţiunea sănătăţii sufleteşti" (pag. 70).

Astfel, după scriitor, psihoterapia contemporană în Occident caută astăzi o legătură cu ontologia. A încetat să creadă în starea ei autonomă şi în atotputernicia ei exclusivistă. „Acestea sunt cele mai recente evoluţii în spaţiul psihologiei şi al psihiatriei în Occident. În spaţiul nostru însă abia acum a ajuns entuziasmul de acum 15 ani şi optimismul Occidentului despre posibilităţile psihologiei şi psihiatriei şi oricine vede în acest spaţiu tristul fenomen al prezenţei filmelor cinematografului mut ca pe al ultimului cuvânt al tehnicii cinematografice cu o convingere copilărească despre posibilităţile taumaturgice ale tehnicilor psihologice care deja au fost uitate în Occident" (pag. 72).

Am prezentat pe larg aceste opinii ale părintelui Filoteos Faros din trei raţiuni fundamentale.

Prima raţiune este că trebuie să fie înţeles că nu putem să vorbim despre psihoterapie fără să dăm o ontologie sufletului. Şi însăşi această psihoterapie contemporană cunoaşte această lipsă şi caută să ofere un ajutor mai eficace omului contemporan. Nu putem să vorbim despre psihoterapie, dacă nu dăm o definiţie a sănătăţii sufleteşti şi dacă încă nu stabilim ce înţelegem prin cuvântul *suflet* (psyche). De aceea, în cartea mea am dedicat un

capitol special, prezentând învăţătura Bisericii cu privire la sufletul omului. Sufletul omului este după chipul lui Dumnezeu, şi cum Dumnezeu este Întreit – Minte, Cuvânt şi Duh, astfel şi sufletul are minte, raţiune şi duh. Şi în cele din urmă boala sufletului este boala acestor trei puteri ale lui, cum şi vindecarea sufletului este reala vindecare a acestor puteri. Sufletul omului este iconic. Aceasta înseamnă că nu poate să fie examinat în afară de Hristos Cuvântul, deoarece sufletul este icoana icoanei, adică este icoana lui Hristos. Socotesc că această opinie va fi analizată mai bine mai jos, într-un subcapitol special.

A doua raţiune este că nu poate creştinul, care este cunoscător al învăţăturii patristice, să accepte exact toate concluziile psihiatriei contemporane. Poate, desigur, în multe puncte să existe asemănări, dar există o deosebire esenţială. Spun aceasta pentru că într-o discuţie cu cineva am auzit că, dacă trăiau Părinţii în epoca noastră, ar fi acceptat opiniile psihiatriei contemporane, cum au acceptat şi ştiinţa acelei epoci. Acest lucru nu cred că este corect. Poate ar fi acceptat opiniile ştiinţei neurologice, deoarece nervii sunt parte a trupului omenesc, dar nu şi ale psihologiei, exact pentru raţiunile pe care le-am menţionat mai sus, adică deoarece are o antropologie diferită şi este lipsită de ontologie.

În fond, nu putem să spunem că Sfinţii Părinţi au acceptat opiniile ştiinţei epocii lor. Au acceptat câte nu au vătămat credinţa creştină, şi mai ales în multe puncte Părinţii au fost critici vizavi de ştiinţa de atunci. Acceptau diferite concluzii, dar le dădeau altă interpretare. Nu putem încă să fim de acord că Părinţii au acceptat şi opiniile filosofiei. Poate că au luat termeni ai filosofiei, dar le-au dat alt conţinut. De exemplu, altă semnificaţie avea în vechea filosofie termenul *persoană* şi altă semnificaţie avea în învăţătura patristică. Părinţii nu au ezitat să folosească mulţi asemenea termeni, precum nepătimire, substanţă, natură, ipostază, energie, de o fiinţă etc. în altă atmosferă, fireşte, ca să exprime viaţa nouă pe care a adus-o în lume Hristos şi pe care o trăiau membrii Bisericii. Acelaşi lucru l-ar face şi pentru psihologia contemporană. Poate ar folosi unii termeni ai ei ca să poată să vină în dialog cu epoca noastră, dar le-ar da cu siguranţă alt conţinut şi altă extindere. Acest lucru apare din faptul că şi astăzi mulţi sfinţi care au ajuns la vederea luminii necreate şi trăiesc multe experienţe, sunt radical opuşi psihologiei contemporane şi mai mult, susţin că este o mare rătăcire a diavolului folosirea ne-

critică, de către mulți părinți duhovnici, a concluziilor psihologiei contemporane.

A treia rațiune este că, din păcate, nu urmăm în Grecia mersul științei și al fiecărei alte activități care se face în Occident. Simplu, la noi ajung cu întârziere de mulți ani concluziile și căutările occidentalilor. Și aceste lucruri care sunt depășite sunt împrumutate ca noutăți în patria noastră, ca ultim cuvânt al științei. Este vorba de marea greșeală pe care o plătim noi toți.

b) Sănătatea sufletului

În „Psihoterapia ortodoxă" analizez pe larg în ce constă exact sănătatea sufletului. Mulți psihologi astăzi cred că sănătatea psihologică a omului constă exact în faptul de-a nu avea omul conflicte psihologice interioare, ci de-a dispune de un echilibru psihologic. Cu cât mai puține conflicte psihologice are, cu atât este mai sănătos. Dar chestiunea sănătății nu constă numai în punctul acesta. Desigur, vor exista și conflicte psihologice într-unul care nu dispune de sănătate sufletească, dar problema nu se află acolo; este mai adâncă și mai substanțială. Deoarece omul este ființă rațională, adică este creat după chipul Cuvântului (Logosului), a celei de-a doua Persoane a Sfintei Treimi, de aceea sănătatea spirituală constă în faptul de a fi în relație cu acest chip, adică cu Hristos. Atunci există și sănătatea spirituală. Puterile sufletului, când se mișcă conform firii, sunt sănătoase, altfel nu sunt. Mișcarea puterilor sufletești conform firii este să călătorească spre Dumnezeu și să-L caute pe Acesta.

Există destui Părinți care se referă la acest punct. Nu voi folosi pe mulți în această analiză. Mi-am propus într-o altă prezentare mai largă să expun învățătura celor Trei Ierarhi asupra chestiunii. Aici mă voi referi la Sfântul Grigorie Palama și în principal la Sfântul Simeon Noul Teolog.

Sfântul Grigorie Palama este clar și categoric. Învață că atunci când omul ajunge la contemplația lui Dumnezeu, când vede pe Dumnezeu, atunci înseamnă că are această sănătate spirituală. Dovada sufletului sănătos este să se fi curățit omul și să fi ajuns la contemplația lui Dumnezeu. Astfel, după Sfântul Grigorie, contemplarea singură este „dovadă a sufletului care este cu adevărat sănătos". Virtuțile sunt un leac apărător pentru bolile

sufletului care sunt mişcarea energiilor lui împotriva firii, „contemplaţia este fructul sufletului care a devenit sănătos, ca scop fiind şi chip sfinţilor". Se vede aici clar diferenţa între învăţătura Bisericii şi învăţătura psihologiei contemporane în chestiunea sănătăţii.

La aceeaşi chestiune se referă şi Sfântul Simeon Noul Teolog. Spune că invocăm pe Dumnezeu „rugându-L să ne vindece de bolile noastre". Şi când „boala ca pe o tunică învechită, şi ruptă, şi murdărită, în puţin timp o vom dezbrăca cu putere de sus, şi sănătatea ca dublă manta luminoasă o vom îmbrăca peste tot trupul...", atunci putem să socotim că slujim Domnului. Vorbind despre dubla manta luminoasă, nu înţelege simplu sănătatea trupului, ci sănătatea netrupească şi sfântă şi mentală. „Auzindu-ne pe noi că «dublă manta luminoasă» am numit sănătatea sufletului, nu cumva din necunoştinţă să iei în râs vorba noastră şi nici să presupui că noi zicem de sănătatea trupului, ci de una netrupească *(dumnezeiască)* şi mentală, care nu se naşte îndeobşte din preparate medicamentoase şi plante, nici din lucrările unora, ca să nu se fălească vreunul".

Prin urmare, sănătatea strălucitoare este în principal sănătatea sufletului, care nu este oferită prin leacuri şi nici prin lucruri. Nu putem, adică, prin leacuri materiale să dobândim sănătatea sufletului – sfântul aici este categoric – şi aceasta pentru că sufletul nu este o energie a trupului, ci are ontologie, are substanţă şi energie ca după chipul lui Dumnezeu.

După Sfântul Simeon Noul Teolog, sănătatea este, în principal, nepătimirea la care ajunge cineva prin lucrarea lui Dumnezeu, dar şi prin propria lui conlucrare. Şi când vorbim despre nepătimire nu înţelegem impasibilitatea stoică, nu înţelegem starea negativă, ci în principal şi înainte de orice starea pozitivă, când sufletul omului este plin de harul lui Dumnezeu şi când energiile sufletului lucrează după fire.

Într-un poem al lui este clar.

„O, Medic iubitor de viaţă şi unic milostiv,
Care fără plată, pe cei bolnavi şi răniţi
Îi vindeci, vindecă vânătaia, rănile mele !
Picură-ţi uleiul harului, Dumnezeul meu,
Şi rănile mele unge-le, curăţeşte rănile,
Adună la un loc şi leagă strâns membrele mele

Paralizate şi fă să dispară toate cicatricile, Mântuitorule,
Şi însănătoşeşte-mă întreg desăvârşit cum am fost înainte,
Când nu aveam molipsire, când nu aveam rană
Nici o rană arzătoare, nici o pată, Dumnezeul meu,
Ci seninătate şi bucurie, pace şi blândeţe
Şi sfânta smerenie şi îndelunga răbdare,
Iluminarea răbdării şi a faptelor foarte frumoase;
Răbdare şi putere invincibilă în tot.
De unde multă rugăciune lăcrimând în fiecare zi,
De unde bucurie în inima mea,
Precum un izvor ţâşnea, curgea continuu
Şi eram râuleţ dulce ca mierea, şi băutură a desfătării,
Întoarsă neîntrerupt în gura minţii mele.
De unde toată sănătatea, de unde purificarea,
De unde alungarea patimilor şi a gândurilor zadarnice,
De unde nepătimirea cu chip de fulger se unea cu mine
Şi s-a unit mereu – duhovniceşte, cred,
Cel ce-a străbătut acestea, să nu te întinezi în chip nefericit! –
Făcându-mi de negrăit plăcerea unirii
Şi nesfârşit dorul cununiei, al unirii îndumnezeitoare,
Din care şi eu împărtăşindu-mă, fără de patimă – am devenit,
Înflăcărat de plăcere, ars de dorul ei
Şi la lumină am fost părtaş, da, şi lumină am devenit,
Mai înaltă decât orice patimă, în afara oricărei răutăţi."

Am înşiruit întreg acest fragment al Sfântului Simeon Noul Teolog, pentru că arată clar cum înţelege sănătatea sufletului. Toată sănătatea este rezultatul rugăciunii din lacrimi şi creează necesarele premise pentru dorul nunţii cu Mirele Hristos. Această nuntă nu este nimic altceva decât vederea luminii necreate şi schimbarea omului în lumină. Aceasta este sănătatea sufletului după Sfinţii Părinţi şi nu simplu echilibru psihologic, cum învaţă psihologia contemporană. Şi ceva încă este demn de observaţie. Dacă prin datele psihologiei de azi este cercetat Sfântul Simeon Noul Teolog, dacă, adică, psihanaliştii contemporani, prin cunoştinţele psihiatriei, studiază fragmentul de mai sus şi mai ales pe acesta care are legătură cu lacrimile şi plăcerea inimii în Dumnezeu, îl vor scoate bolnav psihic. Însă este clar o experienţă divino–spirituală.

În alt punct, Sfântul Simeon simțind boala lui, care într–adevăr este nevederea luminii necreate, roagă pe Dumnezeu să-l vindece:

„Dar şi acum înviază-mă, ridică-mă din haos
Şi aşază-mă Hristoase, pe piatra poruncilor tale
Şi arată-mi din nou lumina, pe care nu o cuprinde lumea..."

Incapacitatea omului să vadă lumina, nevederea luminii necreate este boală spirituală şi haos spiritual, lucru care înseamnă că sănătatea este în principal curăția inimii, luminarea minții şi, desigur, fructul acestui sănătos suflet este vederea lui Dumnezeu ca lumină.

c) Boala sufletului

Analiza anterioară, care a arătat cum Sfinții Părinți simt sănătatea sufletului, ne lămureşte ce este boala sufletului. Când sufletul omului este dominat de patimi, care sunt, în principal, mişcarea puterilor sufletului contra firii, şi când nu poate să vadă pe Dumnezeu ca lumină, atunci este bolnav duhovniceşte.

Psihologia contemporană consideră ca boală conflictul interior sau chiar trăirile ascunse, experiențele traumatice care se află în subconştient. Însă Sfinții Părinți învață că boala nu sunt simplu trăirile ascunse care creează conflicte interioare, ci deteriorarea puterilor sufletului, în principal moartea şi întunericul minții. Mintea nu vede pe Dumnezeu, nu are comuniune cu Dumnezeu şi, îmbolnăvindu-se, creează toate stările bolnăvicioase.

Părintele Ioannis Romanidis, vorbind despre rugăciunea minții şi despre mintea omului, care purificându-se, are o neîntreruptă amintire de Dumnezeu, spune următoarele: „Toată chestiunea în cercetare are legătură şi cu descoperirea de către europeni pentru europeni, prin intermediul psihanaliştilor partizani ai lui Sigmund Freud, a subconştientului din om şi prin constatarea că omul nu este epuizat în inteligență, ci există vederi ascunse sau experiențe ale gândirii omeneşti, care refulate sub comportamente dominante şi alte reguli şi sub acceptări de comportare bună au fost uitate de către inteligență, dar mocnesc în subconştient şi în mod neobservat influențează judecățile, motivațiile şi faptele oamenilor.

Însă subconştientul psihanaliştilor este considerat mai mult ca rezultat al unei stări psihice anormale, care este vindecată, în vechime cel puţin, prin dezvăluirea şi descoperirea celor ascunse. Are oricine impresia că subconştientul psihiatrilor sunt însăşi aceste tendinţe ascunse şi uitate, coordonate naturale sau înnăscute, şi nu o energie a sufletului, caracterizată de raţiune.

În opoziţie cu psihanaliza contemporană, mintea în Tradiţia ortodoxă este confundată cu raţiunea şi cu patimile, când se află într-o stare anormală sau căzută, este caracterizată clar de raţiune, când funcţionează după înclinaţia ei sub lucrarea şi harul lui Dumnezeu, adică când anomaliile ascunse în firea noastră sunt dezvăluite şi sunt vindecate. Psihiatrii cred că subconştientul, ca o colecţie ascunsă de tendinţe fireşti refulate opuse faţă de principiile etice şi sociale, care au provocat refularea şi uitarea în raţiune, trebuie neutralizat prin descătuşarea tendinţelor fireşti refulate. Aceasta înseamnă că psihanaliza nu cunoaşte nimic privitor la deosebirea raţiunii şi a minţii şi a schimbării egoismului în dragoste, necăutând cele ale ei înseşi, prin luminarea minţii cu ajutorul rugăciunii mentale".

Boala, după Sfinţii Părinţi, este stagnarea, moartea şi întunecarea minţii. În această stare, mintea omului subfuncţionează, este confundată şi este identificată cu raţiunea, cu patimile şi cu condiţiile mediului. Din această anomalie sunt create toate problemele numite psihologice. Psihologii contemporani nu cunosc foarte exact această stare, de aceea nici nu pot să înţeleagă problemele reale ale oamenilor. Cititorul să citească atent capitolul „Mintea", în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă".

După Sfântul Simeon Noul Teolog, sufletul omului, dacă nu are energia Sfântului Duh, care este suflet al sufletului, şi minte a minţii noastre, este mort. „Căci precum trupul nostru, chiar dacă este bolnav, chiar dacă nu, fără de suflet este cu neputinţă să se mişte, tot astfel şi sufletul, chiar dacă păcătuieşte, chiar dacă nu, fără Sfântul Duh mort este şi nu poate să trăiască viaţa veşnică întru totul".

Este foarte important acest pasaj al Sfântului Simeon. Arată limpede că boala sufletului este absenţa Duhului Sfânt. Şi încă ceva important. Chiar dacă omul nu greşeşte, fără Sfântul Duh este mort, bolnav. Astfel, în Tradiţia ortodoxă chiar dacă omul este psihologic echilibrat, chiar dacă nu are conflicte interioare, dincolo de acestea, fără Sfântul Duh este bolnav şi mort. După

Sfântul Simeon Teologul, bolnavi nu sunt numai cei care au conflicte psihologice, ci în principal cei care au în ei sălăşluit diavolul „care este vicleana avuţie“. Cu alte cuvinte, nu este vorba despre simple gânduri şi amintiri ale trecutului, pe care nu a putut să le ordoneze raţiunea sau pe care le-a uitat, ci despre prezenţa duhului viclean, prezenţa existenţei personale care creează toată această anomalie.

Prin urmare, boala sufletului are cu desăvârşire semnificaţie diferită la Părinţi şi în psihologia şi psihoterapia contemporană.

d) Vindecarea sufletului

După sănătatea şi boala sufletului putem să vedem în această parte cum este înţeleasă vindecarea sufletului în Tradiţia ortodoxă şi în psihanaliza contemporană. Nu mă voi întinde mult, pentru că o analiză mai largă este în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă“, precum şi în „Vieţuire spre vindecare“, care este o continuare a primei şi a circulat recent. Mă voi strădui să fiu scurt.

Vindecarea sufletului este, în principal şi înainte de orice, crearea de viaţă şi luminarea minţii. Nu este simplă descoperirea trăirilor umane. Sfântul Diadohos din Foticeea este clar şi categoric: „Curăţirea minţii este numai a Sfântului Duh“. Numai când a venit puternic în suflet poate să-l elibereze.

Această creare de viaţă a minţii se face prin lucrarea harului dumnezeiesc, dar şi prin conlucrarea omului, de vreme ce Dumnezeu este cel care lucrează şi omul este colaborator. În continuare vom vedea unele moduri de vindecare a minţii, care sunt diferite de modurile pe care le descrie psihoterapia contemporană.

În „Psihoterapia ortodoxă“ prezint un important pasaj al Sfântului Grigorie Palama, care, cred, poate să ajute la înţelegerea modului de vindecare a omului. Scrie acolo: „Prin curăţirea minţii este atinsă şi adevărata cunoaştere a noastră înşine“. Filosoful Varlaam susţinea că sfinţenia şi desăvârşirea este imposibil să fie descoperite „fără divizare şi silogism şi analiză“, de aceea preconiza că acela care doreşte să dobândească desăvârşirea şi sfinţenia este nevoie să fi învăţat metodele divizionare şi silogistice şi analitice. Dar Sfântul Grigorie Palama respinge acest punct de vedere, care este „o erezie a stoicilor şi a pitagore-

icilor". Noi, creştinii, învaţă Sfântul Grigorie, nu considerăm adevărata cunoaştere aceasta care se află prin silogisme şi raţiuni, „ci pe cea dovedită prin fapte şi viaţă, care este nu numai adevărată, dar şi sigură şi imuabilă". În continuare spune că nu poate cineva nici pe el însuşi să se cunoască prin metode divizionare, silogistice şi analitice, dacă nu face mintea lui „smerită şi nevicleană" prin pocăinţă stăruitoare şi asceză statornică. Cine nu-şi face mintea smerită şi nevicleană, adică cine nu-şi curăţă mintea, nu urmează să dobândească cunoaşterea sărăciei lui, care este început folositor al cunoaşterii lui însuşi.

Pasajul acesta este foarte important. Pentru că mulţi astăzi învaţă că omul poate să ajungă la cunoaşterea lui însuşi prin autoanaliză şi psihanaliză. Dar acest lucru este o rătăcire şi poate să conducă omul la consecinţe groaznice. Când cineva se autoanalizează, atunci există posibilitatea să ajungă în schizofrenie. Metoda ascetică este simplă. Urmărim prin modurile pe care le-am descris anterior, adică prin supravegherea minţii, prin purificarea şi întoarcerea ei în inimă prin pocăinţă şi rugăciune mentală, prin păstrarea poruncilor lui Hristos, s-o eliberăm de imagini şi de înrobirea ei lucrurilor perceptibile şi astfel, întorcând-o în inimă, să vadă liniştea ei interioară. Cunoaşterea noastră înşine se face prin lucrarea Sfântului Duh. Numai când harul lui Dumnezeu prin propria noastră lucrare luminează sufletul, cunoaştem fiecare subtilitate a fiinţei noastre cu exactitate. De aceea, vindecarea minţii noastre dezvăluie existenţa patimilor, drept care, luminaţi de Sfântul Duh şi întăriţi de El, putem să luptăm împotriva lor.

Sfântul Grigorie Teologul învinuieşte pe aceştia care caută vindecarea lor prin luare de leacuri. Desigur, când este vorba de boala nervilor, putem să luăm leacuri ca să ajutăm trupul, dar nu putem să luăm leacuri ca să vindecăm boala minţii. Care leac material poate să aducă în sufletul nostru Sfântul Duh ? Singurul leac salvator este harul lui Hristos. Spune Sfântul Grigorie: „De ce cauţi leacuri care nu produc nimic ?... Pe tine însuţi lecuieşte-te înainte de nevoie; pe tine însuţi miluieşte-te, pe tine, adevăratul terapeut al bolii; prin tine însuţi procură leacul cu adevărat salvator". Salvatorul şi necesarul leac pentru boala sufletului este Hristos: „Dacă primeşti în întregime Cuvântul, vei aduna pentru sufletul tău însuţi toate terapiile lui Hristos, pe care fiecare în parte le primeşti spre tămăduire".

La chestiunea aceasta se referă și Sfântul Simeon Noul Teolog. Mai sus am prezentat învățătura lui că sufletul nu poate să fie vindecat cu leacuri, ci prin lucrarea dumnezeiescului har. Aici vreau să expun unele moduri prin care este vindecată de păcat mintea moartă a omului, după învățătura Sfântului Simeon.

Dumnezeu, zice, este foc și în aceia în care va fi aprins acest foc „se ridică în flacără mare și ajunge până la ceruri și nu lasă pe cel cuprins de flăcări să aibă răgaz întru totul sau să se liniștească". Această lucrare a focului este „în simțire și cunoaștere cu o durere insuportabilă la început". Însă după curățirea sufletului de patimi, „devine hrană și băutură, luminare și bucurie fără întunecare în noi, și lumina ne desăvârșește pe noi înșine după participare". Câți au primit acest foc al dumnezeiescului har „nu numai au scăpat de bolile sufletești cu desăvârșire, dar și pe mulți alții din ghearele diavolului scăpându-i, pe cei ce sunt bolnavi sufletește și care se îmbolnăvesc, ei îi însănătoșesc și stăpânului Hristos pe aceștia îi înfățișează". De la acest foc au învățat toată știința și meșteșugul. Numai când harul lui Dumnezeu s-a aprins în inimă, ne scapă de toate bolile sufletești. Și lucru mai important, când noi suntem vindecați, atunci putem să vindecăm și pe alții. Deoarece cum poate cineva să vindece, dacă nu a învățat știința și meșteșugul vindecării din lucrarea focului în propriu-i suflet ? Numai adevărata pocăință, prin mărturisire și lacrimi curăță rana inimii și cicatricea care a deschis în aceasta centrul morții: „apoi aruncă afară viermele ascuns și-l omoară și în totalitate și în sănătate desăvârșită rana o refac". Rănile acestea le vindecă câți se luptă prin pocăință, spovedanie și lacrimi să se curețe, în timp ce alții „sunt îmbrăcați în aceste răni". Adică cei care nu au această completă pocăință, care este prin lucrarea Sfântului Duh la cei ce trăiesc în spațiul Bisericii, aceștia în loc să vindece rănile sufletești, mai mult le păstrează. Numai profunda pocăință schimbă toate problemele psihologice în stări duhovnicești și vindecă sufletul nostru. De aceea Sfântul Simeon se întoarce către Dumnezeu și de la acesta cere vindecarea:

„M-am îndepărtat, iubitorule de oameni, m-am închis în pustiu
Și m-am ascuns de Tine, dulcele stăpân;
Fiind în noaptea grijii vieții
Multe mușcături și răni am suferit de acolo,
Multe răni, întorcându-mă, port în sufletul meu,

Şi strig în durerea mea şi în suferinţa inimii:
Miluieşte, îndură-Te de mine, rătăcitul."

Fireşte, când spunem că focul dumnezeiescului har eliberează omul şi vindecă boala minţii, înţelegem că omul se află în Biserica Ortodoxă şi primeşte îndrumare de la un sfinţit părinte duhovnicesc. Pentru că părinţii duhovniceşti au trecut toate aceste stadii şi, prin urmare, au puterea să vindece. Credinţa omului în posibilitatea vindecării, dar şi cunoaşterea preotului terapeut pot să ne readucă la viaţă.

Sfântul Grigorie Teologul este clar: „Căci deoarece folosirea ambelor lucruri duce la vindecare, şi a credinţei celor ce sunt vindecaţi, şi a puterii celui ce vindecă, nu accepta cealaltă variantă, a lipsei perechii (tămăduitoare)". În acelaşi timp, subliniază: „căci nu este vindecare binecuvântată pentru cei care vor fi vătămaţi de necredinţă". Iată pentru ce existenţa preotului terapeut, care cunoaşte exact boala, care cunoaşte ce este sănătatea şi cum va conduce acolo omul, poate să ajute la vindecarea sufletului bolnav.

e) Distingerea creatului şi necreatului

Sfinţii Părinţi când studiază cele ce se întâmplă în sufletul omului, învaţă că provin din diferite cauze. În principal, vorbesc despre trei. Prima cauză sunt problemele trupeşti, înflăcărarea imaginarului şi toată mişcarea puterilor sufletului împotriva firii. A doua cauză, asaltul diavolului, care „se schimbă şi în înger de lumină", după Apostolul Pavel. Şi, desigur, diavolul lucrează şi în prima situaţie cu gânduri şi acţiuni, iar în unele dăţi ia şi chip de înger, de sfânt, al Născătoarei de Dumnezeu şi al lui Hristos însuşi. Şi a treia cauză sunt lucrările dumnezeiescului har. Multe manifestări de rugăciune, de dragoste duhovnicească sunt rezultatul prezenţei dumnezeiescului har în inima noastră.

Psihologia contemporană atribuie toate acestea primei situaţii şi pe aceasta izolată de lucrarea satanică. Nu acceptă diavolul şi lucrările lui şi încă nu poate să accepte lucrarea dumnezeiescului har. De aceea atribuie multe lucrări ale dumnezeiescului har, precum cucernicia, lacrimile etc. stărilor patologice şi emoţiilor sentimentale, bolii nervilor. Astfel, au spus şi au scris că Sfântul Si-

meon Noul Teolog, care avea asemenea stări, era bolnav. Sfinții Părinți însă fac o deosebire clară între aceste cauze. Cunosc când o manifestare este consecința oboselii trupești și a acțiunii patimilor, când este o clară lucrare a diavolului și când este acțiunea dumnezeiescului har. „Pentru Părinți, criteriul de bază al vederii necreatei sau adevăratei lumini a slavei și dumnezeirii lui Hristos este exact faptul iluminării lui lăuntrice. Este semnul fundamental al luminii rătăcirii sau a diavolului, faptul că luminează din afară numai, faptul că este esențialmente exterior și faptul că ceva creat nu este invizibil și fără formă și fără culoare“ (părintele Ioannis Romanidis). O vedere care lucrează dinăuntru și nu are formă și culoare este vederea luminii necreate. O vedere care lucrează din afară și are formă și culoare este satanică. Există chiar și vederi care nu se încadrează în situațiile de mai sus, ci sunt înflăcărare a imaginației, iluziei și halucinației. Toate acestea pot să le cunoască sigur părinții duhovnicești care au harul lui Dumnezeu și, prin urmare, aceștia pot să facă o corectă diagnosticare.

Se vede deci, că psihologii contemporani care exercită medicina lor antropocentric, care vor să ignore prezența și lucrarea satanei, dar și lucrarea lui Dumnezeu, care nu au darul distingerii creatului și necreatului, greșesc în strădania de a vindeca omul.

Cu toate acestea, nu vreau să susțin că nu pot să ajute și ei. Ajutorul lor este mare, în principal când se opresc la domeniul neurologiei și când lucrează cu teamă de Dumnezeu, și paralel colaborează cu sfințitul părinte duhovnicesc ca să dezlege acela problemele fundamentale care preocupă omul. Pentru că, într-adevăr, există împrejurări în care organismul omului fie de la încordare nervoasă, fie de la exersare exagerată și irațională, fie de la ereditate, fie din temperamentul psiho-somatic, fie din deteriorare din cauza vârstei etc., poate să sufere vătămare. În aceste împrejurări pot să ajute neurologii. Însă psihanaliza, cum este aplicată astăzi de mulți psihiatri antropocentrici, nu poate să ajute oamenii eficient. Poate, desigur, să pară că îndrumă omul la un echilibru psihologic, dar nu poate să-i ofere reala sănătate a sufletului, care, ca chip al lui Hristos, este vindecat numai când este condus spre prototip. Psihoterapia care este în afara Bisericii și fără harul lui Dumnezeu este o abordare umanistă a omului, este o stare umanistă. Psihoterapeuții de acest fel sunt urmașii lui Varlaam și sunt sigur că dacă ar trăi în epoca Sfântului Grigorie Palama, s-ar sprijini pe Varlaam și ar fi adversari ai Sfântului

Grigorie Palama, pe care l-ar considera și l-ar caracteriza ca bisericos, deoarece ar vorbi despre patimi, exagerat, călugăr, neînvățat în legătură cu știința epocii, incompatibil, rătăcit, incapabil să primească în învățătura lui știința psihanalizei. Acești psihoterapeuți, fiind raționaliști, ar condamna pe Sfântul Grigorie Palama sau pe Sfântul Simeon Noul Teolog, dar și Sfântul Grigorie Palama, fiind isihast, folosind metoda viețuirii ortodoxe, care este curățirea, luminarea și îndumnezeirea, i-ar considera eretici.

Poate să fiu exagerat, dar la concluzia asta am ajuns după studiul de mulți ani al operelor patristice și după multe convorbiri pe de o parte cu psihologi contemporani, pe de altă parte cu sfinți contemporani, urmași ai Sfântului Grigorie Palama. Nu cred că poate cineva să ajungă la alte concluzii, când vede și cunoaște tradiția isihastă a Bisericii și când ascultă de preoți, care exersează și astăzi lucrarea paternității spirituale, că nu ajunge învățătura ascetică a Bisericii, și nu ajunge purificarea și luminarea minții, că ne este necesară și psihanaliza contemporană. Adică nu ajunge Hristos și avem nevoie și de altă putere ? Atâția oameni și sfinți care au trăit de-atâtea veacuri, înainte să vină opiniile psihologiei contemporane, ei nu au fost ajutați și au rămas nevindecați ? Numai în secolul al XX-lea a fost găsită deplinătatea terapiei ? Fugi de blasfemie ! Noi nu putem să acceptăm aceste teze. Noi credem că întreg adevărul despre Dumnezeu și despre mersul omului spre îndumnezeire a fost dat în Ziua Cincizecimii. Nu ne sunt necesare alte teorii psihanalitice. Sufletul omului are nevoie de o structură sufletească și de o alcătuire. Și aceasta este atinsă prin metoda ascetică și mistică pe care o oferă Ortodoxia.

În concluzie, susțin că există o diferență enormă între psihoterapia ortodoxă și psihoterapia antropocentrică sau umanistă. După învățătura ortodoxă, sufletul omului nu este simplu o energie, ci este după chipul lui Dumnezeu. Scopul omului este să ajungă de la a fi *după chip* la a fi *după asemănare.* Acest lucru *după asemănare* este în realitate îndumnezeirea omului. Exact acest lucru este și sănătatea sufletului. Boala sufletului nu sunt conflictele psihologice, ci moartea minții. Vindecarea sufletului nu este echilibrul psihologic, ci luminarea minții. Și această vindecare nu poate să fie atinsă prin leacuri materiale, ci prin venirea în inima noastră a harului lui Dumnezeu. Atunci este depășirea morții și, prin urmare, omul scapă de anxietate, de ne-

siguranță și de teamă. Metoda isihastă a Bisericii și păstrarea poruncilor lui Hristos este drumul venirii dumnezeiescului har, care unifică sufletul împrăștiat.

3. Cei îndumnezeiți

Scriind în „Psihoterapia ortodoxă" despre cunoașterea lui Dumnezeu, spuneam că aceasta este fructul comuniunii și unirii omului cu Dumnezeu. Și această unire cu Dumnezeu nu este abstractă, meditativă și sentimentală, ci este contemplația lui Dumnezeu. Omul vede lumina necreată prin îndumnezeire, și astfel se unește cu Dumnezeu și dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. La sfârșitul capitolului „Epistemologia ortodoxă" scriam: „Cel sporit duhovnicește și care contemplă lumina necreată este numit în limba părinților îndumnezeit" (theumenos). Unii au susținut că introduc termeni noi în teologia ortodoxă. Ce este, au spus, acest „theumenos"? Și deoarece a fost folosit de părintele Ioannis Romanidis, cred că este un termen al lui.

De asemenea, întâmpinând diferiți psihologi, spuneam că psihoterapia ortodoxă diferă de psihoterapia antropocentrică, pentru că scopul primei este să vindece omul și să-l conducă spre îndumnezeire.

Deoarece nu vreau să rămână cineva cu semne de întrebare despre chestiunile acestea, scriu articolul acesta ca să arăt că termenul *theumenos* (îndumnezeit) nu este contemporan, ci este folosit de Părinți ca să arate pe omul acela care participă, după diferite trepte, la îndumnezeire. Îndumnezeiți (theumenoi) sunt sfinții Bisericii care au văzut lumina necreată, s-au unit cu Dumnezeu și au dobândit mântuirea lor.

De asemenea, vreau să arăt că scopul ultim al omului este să ajungă la îndumnezeire, adică nu urmărim să fim oameni buni, ci să dobândim comuniunea și unitatea cu Dumnezeu. Această unitate au dobândit-o sfinții, de aceea și ei sunt theumenoi (îndumnezeiți) și, prin urmare, pe deasupra teologi adevărați și inspirați.

Una dintre foarte importantele chestiuni teologice care au legătură cu mântuirea omului este chestiunea îndumnezeirii, precum şi a celor îndumnezeiţi, a oamenilor acelora care suferă îndumnezeirea. De aceea, în continuare, după ce voi prezenta termenul theumenos (îndumnezeit), voi analiza ce este exact îndumnezeirea şi cum ajunge omul în punctul să dobândească comuniunea şi unirea cu Dumnezeu.

a) Cei îndumnezeiţi (ha theumenoi)

Termenul îndumnezeit (theumenos) a fost atribuit de Părinţi sfinţilor, adică oamenilor acelora care participă la îndumnezeire sau, mai bine zis, care suferă fericita stare a îndumnezeirii.

Nu sunt în situaţia să fac cercetare ca să demonstrez care dintre Sfinţii Părinţi a folosit primul termenul. Acesta este un subiect care poate să preocupe specialiştii. Însă lucrul pe care vreau să-l semnalez este că mulţi Părinţi folosesc acest termen. Aş vrea în continuare să menţionez câţiva.

Cuvântul „îndumnezeiţi" îl întâlnim în operele lui Dionisie Areopagitul. Vorbind Sfântul Dionisie despre ierarhie, despre faptul că îndumnezeirea constă în mântuirea omului, spune că mântuirea „nu poate să fie altfel decât a îndumnezeiţilor celor mântuiţi".

Puţin mai jos, iarăşi, spunând că Dumnezeu este începutul îndumnezeirii, menţionează caracteristic: „Deci să spunem, fericirea dumnezeiască, dumnezeirea prin fire, începutul îndumnezeirii, din care s-a dăruit celor îndumnezeiţi să contemple prin dumnezeiască bunătate ierarhia, pentru mântuirea şi îndumnezeirea tuturor fiinţelor raţionale şi cugetătoare".

În altă operă a lui „Despre numele divine", Sfântul Dionisie, vorbind despre numirile dumnezeieşti şi mai ales despre energia necreată a lui Dumnezeu, spune: „este cauză a tuturor şi început şi fiinţă şi viaţă". Este viaţă în situaţia celui care primeşte iluminarea, adică „iluminare a celor luminaţi şi conducerea spre desăvârşire a celor desăvârşiţi, şi cârmuirea divină a celor îndumnezeiţi, şi simplitate a celor deveniţi simpli".

Este adevărat, totuşi, că terminologia Sfântului Dionisie a influenţat pe mulţi Sfinţi Părinţi, în mod desebit pe Sfântul Maxim,

pe Sfântul Ioan Damaschinul și pe Sfântul Grigorie Palama. Mă voi referi la aceștia în continuare.

Clement Alexandrinul, în „Stromate" (Acoperăminte), menționează termenul. Spune: „În nepătimire omul îndumnezeit în chip imaculat devine unic (monadikos)".

Termenul acesta îl folosește și Sfântul Grigorie Teologul. În epistola lui către Sfântul Vasile cel Mare, referindu-se la șederea lor în Pont, scrie: „Cine ne va da cântările acelea și vegherile, și plecările prin rugăciune către Dumnezeu, și viața imaterială și netrupească ? Cine dintre frații îndumnezeiți și înălțați de tine ne va da împreună creșterea trupească și sufletească ?" Lucrarea fiecărui păstor este să îndumnezeiască pe cei păstoriți. De asemenea, același Părinte în două discursuri ale lui, are aceeași frază: „ființa administrată aici, și mutată în altă parte, și capăt al tainei, prin înclinarea către Dumnezeu îndumnezeită". Omul, adică, este purtat către dumnezeire. Acesta este scopul creării lui.

Sfântul Chiril al Alexandriei, vorbind despre Duhul Sfânt, spune că Duhul Sfânt este Dumnezeu și că Dumnezeu îndumnezeiește și nu este îndumnezeit. „În chip asemănător credem și în Duhul Sfânt, Domnul și de viață Făcător, El care stăpânește peste toată creația, nu fiind stăpânit; *îndumnezeind,* nu *fiind îndumnezeit...*" Sfântul Duh îndumnezeiește și omul este îndumnezeit. Adică omul fiind creat *este îndumnezeit.*

Sfântul Ioan Damaschinul, în mărturisirea credinței ortodoxe folosește termenul Sfântului Dionisie Areopagitul, lucru care înseamnă că îl acceptă: „iluminarea celor luminați, desăvârșirea celor desăvârșiți, cârmuirea divină a celor îndumnezeiți". De asemenea, același sfânt prezintă și exprimarea Sfântului Grigorie Teologul la care ne-am referit mai înainte. „Și capăt al tainei, *îndumnezeit* prin înclinare către Dumnezeu; *îndumnezeit,* prin participare la dumnezeiasca iluminare, și nu schimbat în dumnezeiasca ființă".

Dar și Sfântul Grigorie Palama menționează acest termen. În opera lui „Despre cei care se liniștesc în chip sfânt", atacându-l pe Varlaam, scrie: „Căci dacă îndumnezeirea desăvârșește natura rațională, dar nu deasupra acesteia îi face pe oameni asemenea lui Dumnezeu, fiind o modalitate de a fi a naturii raționale, ca una care purcede din puterea naturală întru lucrare, nu mai presus de natură devin sfinții îndumnezeiți, nici din Dumnezeu se nasc, nici Duh nu sunt..."

Şi într-o omilie a lui, Sfântul Grigorie Palama foloseşte acest termen. Referindu-se la lupta sfinţilor cuvioşi, scrie: „Ori de câte ori se face referire la răbdarea sfinţilor cuvioşi, cum ca unii fără de trup lipsa de hrană vreme de multe zile, vegherile, celelalte chinuri de multe feluri ale trupului de bună voie le-au îndurat... şi pe omul dinafară topindu-l şi socotindu-l ca unul fără de folos, iar pe omul dinăuntru înălţându-l de bună voie şi îndumnezeindu-l, de la care le-au fost dăruite acestora harismele tămăduirilor, lucrările puterilor".

Am reamintit anterior că şi exegetul operelor Sfântului Dionisie, Sfântul Maxim Mărturisitorul, de cele mai multe ori menţionează lucruri despre îndumnezeire şi cei îndumnezeiţi. Pasajele Sfântului Maxim vor fi expuse în continuarea acestui articol. În toată Tradiţia ortodoxă poate să găsească oricine acest termen. Sfinţii *sunt îndumnezeiţi* pentru că acceptă lucrarea Sfântului Dumnezeu Întreit. Şi Sfântul Simeon Tesalonicianul, vorbind despre Proscomidie şi mai ales despre disc, unde se află Hristos, Preasfânta, părticelele sfinţilor, scrie: „Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor îndumnezeiţi din Dumnezeu care există după fire".

A fost, cred, clar că sfinţii care participă la harul lui Dumnezeu Cel Întreit, în limba Părinţilor sunt numiţi îndumnezeiţi. Există multe trepte ale îndumnezeirii, aşa cum va fi observat în a doua parte a acestui articol, deoarece desăvârşirea este fără sfârşit. Întotdeauna omul admite o creştere în îndumnezeire şi în sfinţire. Totuşi, devine clar că termenul acesta nu este creat de teologii contemporani, nu este creaţia părintelui Ioannis Romanidis, ci este o exprimare patristică. Părintele Ioannis Romanidis îl foloseşte pentru că a studiat bine teologia patristică. Putem şi noi să-l folosim pentru sfinţii care se luptă să trăiască îndumnezeirea după har. Dar ce este precis îndumnezeirea, cum trăieşte omul îndumnezeirea, care sunt stadiile ei, care sunt premisele adevărate etc. este subiectul care ne va preocupa în a doua parte a acestui articol.

b) Îndumnezeirea

Îndumnezeirea arată înălţarea la care poate să ajungă omul prin harul lui Dumnezeu. Acesta a fost scopul de început al creării omului. Acest lucru desigur nu înseamnă că omul de la

sine poate să ajungă acest scop. Harul lui Dumnezeu lucrează şi omul participă la această lucrare, adică conlucrează, şi astfel ajunge la comuniunea şi unitatea cu Dumnezeu. Şi cu cât mai mult colaborează la lucrarea dumnezeiescului har, cu atât mai mult este numit îndumnezeit. Să vedem însă mai analitic termenul îndumnezeire şi viaţa îndumnezeirii.

1. Numiri şi determinări

Termenul îndumnezeire nu a fost folosit de la început în limbajul ecleziastic ca să arate comuniunea şi unitatea omului cu Dumnezeu. Au fost totuşi alte denumiri care arătau această realitate. Primul termen care a fost folosit de Sfânta Scriptură este termenul *după asemănare*. În Vechiul Testament este menţionat că omul a fost creat *după chipul* şi *după asemănarea* lui Dumnezeu. Adică acest *după chipul*, după Sfântul Maxim, *este fiinţarea* şi *veşnica fiinţare*, şi acest *după asemănare* este înţelepciunea şi bunătatea. Acest *după chipul* sunt premisele şi posibilităţile pe care le-a pus Dumnezeu în om ca să ajungă la *după asemănare*, care este părtăşia cu Dumnezeu.

De asemenea, alt termen este *desăvârşirea*. În multe locuri din Sfânta Scriptură există termenul „desăvârşit", ca să arate omul acela care a ajuns la comuniunea şi unirea cu Dumnezeu. Însuşi Hristos a spus: „Fiţi, dar voi desăvârşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârşit este" (Matei 5, 48). Apostolul Pavel, spunând că apostolii, păstorii, profeţii, învăţătorii au fost daţi de Dumnezeu pentru alcătuirea sfinţilor, scrie: „până vom ajunge toţi la unitatea credinţei şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului *desăvârşit,* la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos". (Ef. 4, 13). Şi în altă parte Apostolul zice: „ca să înfăţişăm pe tot omul desăvârşit în Iisus Hristos" (Col. 1, 28).

De asemenea, este folosit termenul *înfiere*. Pavel spune: „căci nu aţi primit un duh al robiei spre teamă, ci aţi primit Duhul *înfierii*" (Rom. 8, 15). De asemenea, puţin mai sus menţionează: „Căci câţi de Duhul lui Dumnezeu sunt mânaţi, aceştia fii ai lui Dumnezeu sunt" (Rom. 8, 14). Evanghelistul Ioan scrie la începutul Evangheliei lui: „câţi l-au primit pe El, le-a dat lor putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu" (Ioan 1,12).

Evanghelistul Ioan foloseşte şi verbul *a fi preaslăvit*. Prezintă rugăciunea lui Hristos care a spus: „acum a fost preaslăvit Fiul

Omului, şi Dumnezeu a fost preaslăvit întru El" (Ioan, 13, 31). Termenul acesta îl foloseşte şi Apostolul Pavel ca să arate pe omul îndumnezeit, pe acesta, adică, care participă la slava lui Dumnezeu, care slavă, cum vom vedea în continuare, este energia necreată a lui Dumnezeu. „Dacă suferă un mădular, suferă împreună toate mădularele, dacă este cinstit un mădular, se bucură împreună toate mădularele" (I Cor. 12, 26). După profesorul părinte Ioannis Romanidis, această cinstire este îndumnezeirea şi, prin urmare, teologia. Mădularul cinstit este mădularul îndumnezeit, care, deoarece a ajuns la îndumnezeire, teologhiseşte.

În afară de aceşti termeni, în Sfânta Scriptură sunt folosite şi multe exprimări ca să arate comuniunea şi unitatea omului cu Dumnezeu. Menţionez câteva locuri revelatoare. Colosenilor le scrie Sfântul Apostol: „că în El locuieşte trupeşte toată plinătatea dumnezeirii şi sunteţi deplini întru El..." (Col. 2, 9-10). Acest „deplini" înseamnă participarea la lucrările lui Dumnezeu. Şi Apostolul Petru scrie: „Prin care El ne-a hărăzit mari şi preţioase făgăduinţe, ca prin ele să vă faceţi părtaşi dumnezeieştii firi" (II Petru 1, 4). Acest „părtaşi dumnezeieştii firi" nu înseamnă că suntem părtaşi la firea lui Dumnezeu, deoarece Dumnezeu astfel este neparticipant la fire, ci că participăm la lucrarea lui Dumnezeu, care, cum vom vedea mai jos, este lucrare fiinţială.

Toţi aceşti termeni şi toate aceste numiri sunt legate cu termenul *îndumnezeire*. Îndumnezeirea este acest *după asemănare*, se identifică cu desăvârşirea, este legat cu *înfierea* după har, este exprimat prin *slăvire* şi este *împlinirea* omului. Prin urmare, îndumnezeirea, care este termen patristic, nu este altceva decât participarea la dumnezeiasca lucrare, faptul de a deveni fii ai lui Dumnezeu după har. De altfel, este legat cu scripturisticul: „Eu am spus: dumnezei sunteţi".

2. *Ce înseamnă îndumnezeirea*

Chestiunea, deci, nu se află simplu în termeni, ci în conţinutul termenilor. Trebuie să vedem în punctul acesta ce este îndumnezeirea. Desigur, cunosc că Sfinţii Părinţi ne recomandă să nu cercetăm prea mult în ceea ce priveşte îndumnezeirea, ci mai ales să urmăm pe cei experimentaţi în cuvinte, şi mai ales în fapte. Nu trebuie, adică, să cugetăm privitor la îndumnezeire, deoarece îndumnezeirea se trăieşte şi este mai presus de numire. Sfântul

Grigorie Palama scrie: „Să nu cercetezi, deci, prea mult, ci urmează pe cei experimentați, mai ales în fapte, iar dacă nu în acestea, cel puțin în cuvinte, mulțumit de experimentările exemplificatoare ale acestora; căci îndumnezeirea este mai presus de numire". Totuși, trebuie să cunoaștem că îndumnezeirea „rămâne aceea numită inexprimabilă totuși, numai pentru cei care participă la ea, conceptualizată, după Părinți, ca să fie vizibilă". Și când vorbește cineva despre îndumnezeire, la care participă, de asemenea nu poate exact să o descrie, pentru că îndumnezeirea rămâne inexprimabilă. De aceea nu trebuie să medităm referitor la ea, ci trebuie cel puțin să acceptăm învățătura Sfinților Părinți. Astfel, în continuare vom vedea cum Sfinții Părinți, care sunt cei îndumnezeiți, au vorbit despre starea binecuvântată a îndumnezeirii. Nu vom spune lucruri ale noastre proprii.

Sfântul Dionisie Areopagitul, vorbind despre îndumnezeire, spune: „îndumnezeirea este față de Dumnezeu, pe cât este realizabil, asimilare și unire". Unirea omului, pe cât este posibil și realizabil, cu Dumnezeu, este ceea ce în limbajul patristic este numit îndumnezeire.

Însă nu putem să vorbim despre îndumnezeire, dacă nu vorbim despre ființa și lucrarea lui Dumnezeu. După teologia patristică, Dumnezeu are ființă și lucrare și mai mult, în Dumnezeu ființa și lucrarea sunt legate în chip despărțit și sunt împărțite în chip legat. Ființa lui Dumnezeu este întru totul fără participarea omului, în timp ce lucrarea lui este participantă. Atât ființa, cât și lucrarea lui Dumnezeu sunt dumnezeire. De aceea Sfântul Grigorie Palama ne vorbește despre dumnezeire superioară și inferioară, înțelegând ființa și lucrarea lui Dumnezeu. Nu este însă de la doi dumnezei, cum l-au acuzat, pentru că vorbea despre energia ființială a lui Dumnezeu, deoarece aceasta este taina împărțirii nedespărțite a ființei și lucrării lui Dumnezeu. Când participăm la Dumnezeu, participăm la lucrarea ființială a Lui. Sfântul Grigorie Palama este clar în acest sens: „Iată deci de ce nu ființa mai presus de fire a lui Dumnezeu este darul îndumnezeitor al Duhului, ci lucrarea îndumnezeitoare a ființei supraființiale a lui Dumnezeu și nici aceasta toată, deși aceea este neîmpărțită".

Astfel îndumnezeirea este participarea la lucrarea lui Dumnezeu. Sfântul Nichita Stethatos scrie: „Îndumnezeirea este în viață, este mentală și dumnezeiască slujire în fapt, prin care este slujit Cuvântul înțelepciunii tainice, pentru cei care s-au pregătit

pe ei înşişi, cum este predat din vechime". În continuare spune că această îndumnezeire Dumnezeu o dă spre unitatea credinţei. Astfel există unii care trăiesc îndumnezeirea „prin cunoaşterea celor dumnezeieşti în participare" şi devin „conformi cu chipul acestui Fiu" şi aceştia „prin starea lor vor fi dumnezei pentru ceilalţi oameni pe pământ". Şi există alţii, care prin supunerea lor cuvântului celor anteriori şi prin „sfânta consubstanţialitate" cu aceştia, sunt desăvârşiţi spre virtute şi astfel „sunt în participare la îndumnezeirea acestora şi se împărtăşesc cu aceştia din unitatea în Dumnezeu". În acest mod dobândesc unitatea credinţei şi comuniunea Sfântului Duh şi astfel „va fi Dumnezeu în mijlocul dumnezeilor, cauzator al faptelor bune, care firii lor o va aşeza". Cu alte cuvinte, în Biserică există oamenii aceia care prin îndumnezeire au dobândit cunoaşterea lui Dumnezeu, deoarece au ajuns la slavă şi există alţii care urmează pe aceşti îndumnezeiţi şi astfel dăinuie unitatea credinţei.

De aceea spunem că, dacă nu avem experienţa personală a îndumnezeirii, facem ascultare acestora care suferă îndumnezeirea şi sunt caracterizaţi drept îndumnezeiţi. Aceştia sunt adevăraţii conducători ai poporului lui Dumnezeu. Experienţa îndumnezeirii prin aceşti îndumnezeiţi este dată poporului. Este caracteristic Cuvântul cuviosului Nichita că cei mai mulţi creştini care nu au experienţa proprie a îndumnezeirii, „cu purificarea prin sfântul cuvânt al acestora şi prin sfânta consubstanţialitate sunt desăvârşiţi spre virtute şi, în chip analog, chiar progresului şi purificării, prin participarea la îndumnezeirea acestora sunt şi se împărtăşesc cu aceştia din unitatea în Dumnezeu". Adică cei mai mulţi creştini dobândesc cunoaşterea lui Dumnezeu şi sunt desăvârşiţi prin comuniune şi sfântă consubstanţialitate cu cei îndumnezeiţi.

Îndumnezeirea este cu adevărat participarea la Împărăţia lui Dumnezeu. De aceea Sfântul Grigorie Sinaitul, interpretând ce este „pământul celor blânzi", spune că este Împărăţia Cerurilor sau „starea ... Fiului, spre care am mers şi spre care ne îmbarcăm" sau, încă, „pământul sfânt este firea îndumnezeită, sau eventual şi curăţită".

Am spus anterior că în Dumnezeu există fiinţă şi lucrare şi că noi participăm la lucrarea lui Dumnezeu. Lucrarea aceasta a lui Dumnezeu este numită şi dumnezeiescul har. Fie că spunem lucrare, fie că spunem har, înţelegem acelaşi lucru. Această trăire a dumnezeiescului har multor îndumnezeiţi le apare ca lumină.

Prin urmare, contemplaţia luminii necreate nu este nimic altceva decât participarea şi vederea dumnezeiescului har. Văzătorul de Dumnezeu, Sfântul Grigorie Palama, spune că lumina necreată şi iluminarea nu este înţelegere, ci lucrare îndumnezeitoare. „Căci lucrarea este îndumnezeitoare fiind slab deosebită, deoarece Duhul lucrează". Şi deoarece această vedere a harului lui Dumnezeu este îndumnezeire şi acest har este lucrarea fiinţială a lui Dumnezeu, de aceea Sfântul Grigorie Palama spune: „căci îndumnezeirea după Sfinţii Părinţi este lucrarea fiinţială a lui Dumnezeu".

Îndumnezeirea, deci, este contemplaţia luminii necreate. Cel sfinţit luminează în această stare şi devine duhovnicesc. Sfântul Vasile cel Mare spune că, precum trupurile luminoase şi diafane devin foarte strălucitoare când cade peste ele o rază, tot astfel „sufletele duhovniceşti luminate de Duh, devin desăvârşite şi transmit altora harul".

Cel îndumnezeit devine strălucitor şi devine arzător, după Sfântul Simeon Noul Teolog. Această contemplaţie a lui Dumnezeu nu este meditativă şi emoţională, nu este abstractizare, „ci participarea la cele sfinte după luare şi dăruire, şi primire mai mult decât luare este" (Sfântul Grigorie Palama). Lumina aceasta este dumnezeiască. De aceea, Sfântul Grigorie Palama spune: „aceasta, deci, este dumnezeiasca lumină". Participând la această contemplaţie, cel îndumnezeit dobândeşte însuşiri, după har, pe care Dumnezeu le are după fire. Sfântul Maxim spune că harul lui Dumnezeu îi face pe cei care participă la el „necreaţi, fără început şi de nedescris... deşi după firea obişnuită născuţi, totuşi din cele ce nu sunt". Şi Sfântul Grigorie Palama, repetând pe Sfântul Maxim şi exprimând aceeaşi experienţă, spune că acela care s-a unit cu Dumnezeu „a devenit şi fără început şi fără de sfârşit, nemaiducând viaţă temporală care are început şi sfârşit". Dar şi Sfântul Vasile cel Mare scrie că „sufletele iluminate de Duhul Sfânt transmit şi altora acest har şi în acelaşi timp primesc multe harisme, cum sunt vederea celor viitoare, înţelepciunea tainelor, luminarea celor ascunse, împărţirea de harisme, cerescul regim, comuniunea cu îngerii, desfătare nesfârşită, şederea în Dumnezeu, asemănarea către Dumnezeu", Cel sfinţit este fără început, fără sfârşit după har şi după bunăvoinţă, pentru că ceea ce Dumnezeu este după fiinţă, omul devine după participare.

Această vedere a lui Dumnezeu sau, cum altfel este numită, contemplația lui Dumnezeu, este îndumnezeire a omului. Îndumnezeirea omului este adeverită prin vederea lui Dumnezeu. În „Psihoterapia ortodoxă“ scriu despre această chestiune: „Vederea lui Dumnezeu, contemplația luminii necreate nu este o vedere senzitivă, ci este îndumnezeirea omului“. Vorbind Sfântul Grigorie Palama despre vederea lui Dumnezeu de către Moise „în chip și nu prin ghicitori“, reamintește pasajul Sfântului Maxim Mărturisitorul: „îndumnezeirea, iluminarea după chipul ipostatic, care nu are naștere, ci dezvăluire de nepriceput în cei vrednici, și deasupra minții și a cuvântului în veacul nepieritor al celor existente, unire mistică întru Dumnezeu...“ Vederea, deci, a luminii necreate este îndumnezeirea omului. Vede pe Dumnezeu prin îndumnezeire și nu prin cultivarea rațiunii. Vederea luminii necreate este numită dar îndumnezeitor. Nu este dar al firii omenești create, ci al Duhului Sfânt. „Astfel, darul îndumnezeitor al Duhului este lumină tainică și lumina îndumnezeiește pe cei care au îmbogățit-o pe aceasta, nu numai umplându-i pe aceștia de lumina eternă, dar și dăruind cunoaștere și viață demnă de Dumnezeu“. Astfel, vederea lui Dumnezeu nu este exterioară, ci este prin îndumnezeire.

Îndumnezeirea aceasta este unire și comuniune cu Dumnezeu. După sfânt, contemplația luminii necreate nu este în mod simplu luare și hotărâre, ci unire și apoteoză. Deci nu luarea și hotărârea singură este contemplația, ci unirea și apoteoza, după luarea tuturor celor de jos care impresionează mintea, în chip mistic și tainic născută prin mila lui Dumnezeu, mai ales după încetarea care și mai puțin ține de luare. Contemplația luminii necreate este participare și „comuniune îndumnezeitoare“. Astfel, contemplația luminii este unire, chiar dacă nu este percepută la cei nedesăvârșiți, iar unirea luminii este vedere. „Deci contemplația acestei lumini este unire, chiar dacă nu este perpetuă pentru cei nedesăvârșiți; iar unirea luminii ce altceva este decât vedere ?“

Îndumnezeirea, contemplația și unirea cu Dumnezeu într-adevăr se identifică între ele. Și această contemplație a luminii necreate este prin îndumnezeire. Omul este îndumnezeit și vede lumina necreată. Sfântul Grigorie Palama spune că atunci când cei îndumnezeiți văd acea lumină dumnezeiască, o văd „îndată ce au întâlnit comuniunea îndumnezeitoare a Duhului după in-

spirația tainică a iluminărilor desăvârșitoare" și văd veșmântul îndumnezeirii. Cel îndumnezeit se unește cu Dumnezeu, Dumnezeu locuiește în acesta și „deoarece întreg rămâne în el însuși și în noi locuiește în întregime", transmite nu propria Lui fire, ci propria Lui slavă și strălucire. Această lumină este divinul și dumnezeirea, pentru că aceasta îndumnezeiește, după cum observă teologul luminii necreate, Sfântul Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului. După Sfântul Nichita Stethatos, Dumnezeu este înțelepciune și pe cei care umblă în cuvânt și înțelepciune „prin cunoașterea celor care sunt îndumnezeiți îi unește cu Sine prin lumină și prin înfiere dumnezei și-i face". Omul vede lumina necreată prin îndumnezeire. Este îndumnezeit și prin îndumnezeire vede pe Dumnezeu nevăzut, după măsura curățirii. Pe cei vrednici „întreg Dumnezeu îi îndumnezeiește" (Sfântul Grigorie Palama). Când însă spunem că cei îndumnezeiți văd lumina necreată prin îndumnezeire și că îndumnezeirea nu este nimic altceva decât vederea luminii necreate, înțelegem că devenim după har dumnezei, „fără identitatea după ființă", așa cum spun Sfinții Părinți. În această stare omul dobândește cunoașterea lui Dumnezeu. Deoarece cunoașterea lui Dumnezeu este „comuniune în existență", este unire și vedere a lui Dumnezeu. De aceea Sfântul Talasie spune: „sfințire și îndumnezeire a îngerilor și a oamenilor, cunoașterea Sfintei și de o Ființă Treime".

Astfel înțelegem că îndumnezeirea nu este dobândirea anumitor virtuți. Este, desigur, și acest lucru, început al unei vieți noi, dar îndumnezeirea este dincolo de virtuți, este contemplația luminii necreate. Virtuțile pregătesc terenul ca să ajungă omul la contemplația lui Dumnezeu. Sfântul Grigorie Palama spune că harul îndumnezeirii „este deci deasupra firii și virtuții și cunoașterii". Deoarece virtutea și fiecare imitare a lui Dumnezeu înzestrează omul pentru sfânta unire, în timp ce harul desăvârșește această unire inexprimabilă. Și același sfânt spune, după ce a primit experiența harului îndumnezeirii: „altceva decât virtutea și înțelepciunea este harul și luarea îndumnezeirii". Aceeași învățătură o întâlnim și la Sfântul Maxim: „virtuțile nefăcându-le după ce vom înceta din această viață; dar după har pentru acestea nu încetăm să suferim îndumnezeirea". Cu alte cuvinte, în cealaltă viață vom înceta să facem virtuți, dar totuși nu vom înceta să suferim îndumnezeirea. Aceasta înseamnă că îndumnezeirea este mai largă decât dobândirea unor virtuți. Virtuțile însă care sunt

prinse în strădania de a păzi poruncile lui Hristos ne conduc către îndumnezeire.

Totuşi, ceea ce vreau să subliniez este că atunci când spunem îndumnezeire înţelegem, în principal, unirea cu Dumnezeu. Şi această unire este atinsă, înainte de orice, prin contemplaţia luminii necreate. De aceea vederea luminii necreate este îndumnezeirea omului. Şi câţi participă la această lumină sunt numiţi îndumnezeiţi (theúmenoi).

3. Lucrare a lui Dumnezeu – conlucrare a omului

La starea îndumnezeirii, aşa cum învaţă Sfinţii Părinţi, Dumnezeu este cel care lucrează şi omul cel care conlucrează.

Îndumnezeirea nu este o evoluţie naturală a omului, ci lucrarea şi harul lui Dumnezeu pentru acei care sunt vrednici de îndumnezeire. Sfântul Maxim scrie: „aşadar suferim mai sus decât firea existentă după har, dar nu facem (noi) îndumnezeirea. Căci nu avem în fire forţa receptivă a îndumnezeirii".

Omul conlucrează prin strădania purificării, ca să devină lăcaş al Dumnezeului Celui viu. Păstrarea poruncilor lui Hristos ne conduce la îndumnezeire. După Sfântul Maxim, „aceasta este Evanghelia lui Dumnezeu, mesajul lui Dumnezeu şi rugămintea către oameni, prin Fiul întrupat şi prin mijlocirea Lui către Tatăl, răsplată a Celui care dăruieşte celor supuşi Lui îndumnezeire nenăscută". Păstrarea Evangheliei, adică a poruncilor lui Hristos, conduce omul la îndumnezeire, care nu este naştere, ci dezvăluire celor vrednici de iluminare. Este necesară purificarea ca să devină omul receptiv acestei iluminări. Este dezvăluit harul îndumnezeirii „nu prin învăţături, ci prin curăţire" (Sfântul Grigorie Palama). Mintea omului, prin purificarea părţii pătimitoare a sufletului cu ajutorul rugăciunii inimii şi a minţii şi prin iluminarea dumnezeieştilor străluciri, „este făcută îngerească şi dumnezeiască", după Sfântul Grigorie Palama.

Purificarea, deci, este calea care pregăteşte dezvăluirea harului lui Dumnezeu în inimă. Purificarea aceasta nu este independentă de pocăinţa adâncă. Dar cunoaştem că şi această profundă pocăinţă este venirea harului lui Dumnezeu. De asemenea, Sfântul Nichita Stethatos învaţă că această înviere a minţii şi iluminare a ei „s-a născut în suflet, din liniştea persistentă a virtuţilor, din rugăciunea imaterială şi nevisătoare şi continuă, din

cumpătare în general și din cunoașterea ardentă a Scripturilor". „Omul nu poate primi harul dumnezeiesc dacă mai înainte nu a preschimbat urâțenia sufletului prin lacrimi fierbinți și nu s-a apropiat slujirii sfintelor porunci ale lui Hristos" (Sfântul Nichita Stethatos).

În general, trebuie să spunem că Dumnezeu lucrează în omul acela care a fost purificat prin toate modurile pe care le oferă Biserica noastră, și a devenit astfel receptiv la mila dumnezeiască. Conlucrarea omului este exprimată în strădania de a se fi pregătit pentru participarea la lumina necreată.

4. Treptele îndumnezeirii și contemplării

Îndumnezeirea nu este iertarea păcatelor prin Sfântul Duh, ci părtășia omului la Sfântul Duh. Una este iertarea păcatelor și alta părtășia la Preasfântul Duh. În acest sens, Sfinții Părinți sunt convingători.

Există însă diferențe ale îndumnezeirii, deoarece desăvârșirea, adică îndumnezeirea, este fără sfârșit. În „Psihoterapia ortodoxă" scriu despre acest lucru. Din cele anterioare se vede clar că scopul vindecării omului este vederea luminii necreate. Deoarece vorbim în acest capitol despre contemplație, cred că este bine să fie prezentată și învățătura Sfântului Grigorie Palama despre multele trepte ale contemplării. Spune sfântul că există un început în aceste contemplări și cele de după început, care se deosebesc după o mai mare obscuritate și o mai mare strălucire, nu există însă sfârșit, pentru că progresul acesteia, precum de asemenea și al răpirii în revelație este continuat la nesfârșit. Pentru că una este iluminarea și alta vederea continuă a luminii și altceva vederea lucrurilor în lumină. „Există și un început al acestei contemplări și cele de după început, care se deosebesc unele față de celelalte după obscuritatea mai mare și strălucirea mai mare, iar sfârșit nu este; la infinit este progresul acesteia, precum la fel și răpirea în revelație; căci una este iluminarea și alta vederea continuă a luminii și alta vederea lucrurilor întru lumină în care și cele de departe sunt sub ochi și cele viitoare sunt arătate ca existând". Există deci trepte ale contemplării și prin extindere trepte ale cunoașterii.

Sfântul Grigorie de Nyssa în „Viața lui Moise", vorbind despre desăvârșire, pe care o identifică cu virtutea, spune că nu

există limită a desăvârşirii şi hotar al virtuţii. Desigur, când vorbeşte despre virtute nu o înţelege ca pe anumite fapte morale, ci ca lucrare a lui Dumnezeu. De aceea scrie: „cel care urmează adevărata virtute, nimic altceva nu face decât participă la Dumnezeu, deoarece El este virtutea desăvârşită".

Astfel există o continuă evoluţie a desăvârşirii şi a virtuţii. Referindu-se la Apostolul Pavel, scrie: „În ce priveşte virtutea la Apostol, am aflat un singur hotar al desăvârşirii, faptul că aceasta nu are hotar". Când spune cineva că a dobândit viaţa şi trăieşte autarhia, acest lucru înseamnă moarte şi nu viaţă. „Căci precum sfârşitul vieţii este începutul morţii, tot astfel şi oprirea drumului în virtute devine început al drumului în răutate". Astfel şi trăirea lui Dumnezeu nu are oprire, ci este o continuă căutare şi o continuă descoperire. Sfântul Grigorie de Nyssa spune în continuare: „Deci nu este imposibil întru totul să ajungi desăvârşit; deoarece desăvârşirea, precum am spus, nu este definită prin limite; un singur hotar al virtuţii există: nemărginirea. Aşadar cum ar ajunge cineva la o limită necăutând limita".

Se vede din discursul Sfântului Grigorie de Nyssa că dumnezeirea nu are hotar şi margine. Prin urmare, există diferite trepte ale desăvârşirii. Şi cum am menţionat mai înainte, treptele sunt iluminarea, contemplaţia lui Dumnezeu şi continua contemplaţie a lui Dumnezeu.

Domnul a vorbit despre multe locaşuri care există în rai. „În casa Tatălui Meu multe locaşuri sunt" (Ioan, 14, 2). Şi Sfântul Grigorie Sinaitul, explicând acest pasaj, spune că a numit Domnul multe locaşuri „diferitele locaşuri şi progrese ale stării de acolo; însă deşi există o singură Împărăţie, multe deosebiri are înăuntru". Una este Împărăţia lui Dumnezeu, dar are multe trepte de trăire a ei, potrivit cu progresul şi cu starea celui care se află în Împărăţie. Pentru că, precum spune Apostolul Pavel, „stea de stea se deosebeşte în strălucire" (I Cor. 15, 41).

Îndumnezeirea, cum am menţionat mai sus, este contemplaţia luminii. Dar această contemplaţie a luminii, care oferă adevărata cunoaştere a lui Dumnezeu, este proporţională cu starea duhovnicească a omului. De aceea Sfântul Grigorie Palama spune că lumina nu este mentală şi dătătoare de cunoaştere, ci este cunoaştere, „iar bogăţia acesteia este dovadă a desăvârşirii iubite de Dumnezeu". Lumina aceasta străluceşte şi anumitor începători în viaţa virtuţii, „dar mai obscură, lumina de acest fel stră-

lucește și celor desăvârșiți ca adaos de umilință". Și în alt punct interpretând acest fapt, Sfântul Grigorie spune că Domnul se așază în moduri diferite în oameni, „după vrednicie și după viețuirea celor care Îl caută". Diferit lucrează în practică, diferit în contemplație, diferit în intuiție, diferit în oamenii sârguincioși, adică la aceștia care au progresat în viața duhovnicească și diferit la aceștia care deja au devenit dumnezei după har. Dar și după dumnezeiasca vedere există multe deosebiri. Profeților le-a fost dezvăluită unuia prin vis, altuia prin vedenie care este prin ghicitori și prin oglindiri, în timp ce lui Moise i s-a arătat „în chip, și nu prin ghicitori".

Contemplația lui Dumnezeu este diferită la oameni. Există trepte ale contemplării și, astfel, trepte ale îndumnezeirii. Sfântul Petru Damaschinul menționează opt trepte ale contemplării lui Dumnezeu. Prima treaptă este „cunoașterea suferințelor și ispitelor acestei vieți". Când omul percepe și înțelege dragostea lui Dumnezeu în ispite și suferințe, și rabdă în acestea, atunci trăiește prima treaptă a contemplării. A doua treaptă este „cunoașterea păcatelor noastre și a binefacerilor lui Dumnezeu". Este trăirea celei mai adânci pocăințe. A treia treaptă este „cunoașterea lucrurilor înfiorătoare dinaintea morții și de după moarte". A patra treaptă este „înțelegerea purtării Domnului nostru Iisus Hristos în lumea aceasta și a ucenicilor lui și a celorlalți sfinți, ale morților și Sfinților Părinți, fapte și cuvinte". A cincea treaptă este „cunoașterea firii și schimbării lucrurilor". A șasea treaptă este „contemplația celor existente, adică cunoașterea și înțelegerea creațiilor perceptibile ale lui Dumnezeu", adică vederea rațiunilor celor existente, vederea lucrării făcătoare de ființă și făcătoare de viață a lui Dumnezeu. A șaptea treaptă este „înțelegerea creațiilor raționale ale lui Dumnezeu", adică a îngerilor și a opta treaptă este „cunoașterea despre Dumnezeu, numită Teologie". În continuare, spune că primele trei trepte aparțin omului practic, aceluia care se află încă la făptuire, adică la stadiul purificării, în timp ce celelalte cinci aparțin omului contemplativ, acestuia care a trecut la iluminarea minții și contemplarea lui Dumnezeu. A opta treaptă este lucrarea veacului viitor. Acest lucru dezvăluie că răbdarea în încercările vieții, pocăința foarte adâncă sunt inspirate de harul lui Dumnezeu. De aceea și sunt primele stadii și primele trepte ale contemplării lui Dumnezeu. Prin urmare, omul care trăiește pocăința și rabdă ispitele este și

se numește îndumnezeit, dar, firește, încă se află la primele stadii ale îndumnezeirii.

Totuși, îndumnezeit (theúmenos) este cel care participă, după sfintele trepte, la harul lui Dumnezeu. Și știm foarte bine că și starea celei mai adânci pocăințe, și rugăciunea mentală sunt inspirație a Preasfântului Duh. În principal, însă, îndumnezeit este cel care contemplă pe Dumnezeu.

5. Îndumnezeirea sufletului și trupului

Cînd vorbim despre îndumnezeire înțelegem îndumnezeirea întregului om. Omul este constituit din suflet și trup. Prin urmare, participă la îndumnezeire sufletul și trupul. În primul rând, desigur, sufletul trăiește harul lui Dumnezeu, dar prin suflet este transmis și trupului și astfel dobândește și acesta experiența îndumnezeirii.

Există multe exemple din Sfânta Scriptură. Fața lui Moise a fost luminată când a urcat pe Muntele Sinai, într-un loc în care nu puteau iudeii să respingă strălucirea și a fost necesar să pună acoperământ. Fața lui Hristos a strălucit ca Soarele și hainele Lui au devenit albe, pe Muntele Schimbării la Față. Și încă iudeii au văzut fața Sfântului Ștefan, ca o față de înger. Și numai aceste exemple, precum de asemenea și îndumnezeirea moaștelor sfinților, dezvăluie că și trupul participă la îndumnezeire. De altfel, și acesta va fi înviat și va fi slăvit. Sfântul Maxim spune că, pe durata contemplării, Duhul ne va dărui încetarea tuturor lucrărilor fizice în trup și în minte, prin îndumnezeire, „încât Dumnezeu să fie vizibil și prin suflet, și prin trup". Și Sfântul Grigorie Palama lămurește că și mintea și simțirea percep lumina necreată, „deci fiecare din cele două potrivit ei însăși", dar deasupra minții și deasupra percepției.

La vederea lui Dumnezeu și trupul participă, dar omul vede lumina și ascultă vocea lui Dumnezeu, după ce mai înainte sunt schimbate simțurile de către dumnezeiescul har. Sunt transformate simțurile și astfel văd lumina. Părinții, vorbind despre Schimbarea la Față a lui Hristos, spun că ucenicii „s-au schimbat și au văzut schimbarea". Și mai mult, Sfântul Grigorie Palama spune că la Schimbarea la Față, deși Hristos a strălucit ca soarele, totuși nu a fost vizibil celor prezenți, pentru că lumina aceea este invizibilă celor ale căror simțuri nu au fost transformate de către Duhul. Ucenicii au văzut lumina aceasta sus pe Muntele

Tabor, dar au văzut-o cu ochii care au devenit mai presus de ochii trupeşti şi percepeau lumina spirituală cu putere spirituală.

Astfel, şi trupul coparticipă la îndumnezeire. Este schimbat şi este făcut capabil să vadă lumina necreată. Cum trupurile celor drepţi în rai vor fi trupuri duhovniceşti şi vor participa la slava Domnului, tot astfel şi vederea luminii necreate, care este ipostaza bunurilor viitoare, ea însăşi Împărăţia lui Dumnezeu, este văzută de către ochii care mai înainte au fost făcuţi duhovniceşti.

6. *Posibilităţile îndumnezeirii*

Din întreaga creaţie numai omul are posibilitatea îndumnezeirii, a participării la lucrarea îndumnezeitoare a lui Dumnezeu. Omul nu numai participă la lucrarea făcătoare de fiinţă, făcătoare de viaţă, făcătoare de înţelepciune a lui Dumnezeu, dar are posibilitatea să participe şi la lucrarea îndumnezeitoare a lui Dumnezeu. Poate să devină după har dumnezeu şi să dobândească după comuniune ceea ce Dumnezeu este după fiinţă. Cred că îndumnezeirea este posibilă din trei motive:

a) Omul este creat după chipul lui Dumnezeu. Numai omul din toată creaţia este după chipul lui Dumnezeu, pentru că are minte, raţiune şi duh, care însufleţeşte trupul unit cu el, de aceea şi acest *după chip* din om este mai puternic decât acel *după chip* al îngerilor. Este *după chipul* lui Dumnezeu şi poate să ajungă şi la *după asemănare* şi acest *după asemănare*, cum am menţionat mai înainte, este identificat cu îndumnezeirea.

b) Hristos s-a întrupat, a luat firea omenească şi, astfel, firea umană a dobândit ipostas – „chip şi hotar", cum spune Nicolae Cabasila. Hristos a luat trupul omului şi a devenit Dumnezeu-Om şi nu Dumnezeu-Înger. Astfel, întruparea lui Hristos a dat posibilitatea îndumnezeirii. Sfântul Maxim spune: „Credinţa sigură este a nădejdii spre îndumnezeire", „îndumnezeire" prin lucrarea venind „de la Dumnezeu care ia asupra Sa natura umană prin firea oamenilor, întruparea lui Dumnezeu făcând omul tot atât dumnezeu, pe cât El s-a făcut om". Este o idee fundamentală prezentă la toţi Sfinţii Părinţi, că Dumnezeu a devenit om ca să îndumnezeiască omul. De exemplu, Sfântul Simion Noul Teolog scrie: „Fiul lui Dumnezeu de aceea a devenit fiu al omului, ca să facă fii ai lui Dumnezeu pe noi oamenii. Acela înălţând după har

neamul nostru, născându-ne de sus în Duhul Sfânt şi direct introducându-ne pe noi în Împărăţia Cerurilor, mai mult, dăruindu-ne s-o avem pe aceasta înlăuntrul nostru, să nu stăm doar cu nădejdea intrării în ea, ci în stăpânirea acesteia fiind să strigăm: „Viaţa noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu".

Astfel, acest pasaj, care este credinţa nezdruncinată a Bisericii, spune că Dumnezeu ne dă după har ceea ce Acela este după fire, ne renaşte prin Sfântul Duh şi ne dă Împărăţia Lui de acum. Sfântul Maxim se exprimă precum urmează: „Tot atât ne îndumnezeieşte pe noi după har, pe cât după iconomie El a devenit om prin fire". Şi Sfântul Grigorie Teologul spune că Hristos în foişor a făcut părtaşi ai Tainei pe ucenicii Lui, ca să arate că Dumnezeu trebuie să coboare ceva spre noi..., iar noi să urcăm şi astfel să devină comuniune a lui Dumnezeu cu oamenii, amestecându-se, vrednicia devenind coparticipativă".

c) Există poisibilitatea îndumnezeirii pentru că există Biserica, Trupul divino-uman al lui Hristos. În Biserică Dumnezeu a dat întreaga cunoaştere şi putere. Apostolul Pavel scrie: „Pentru ca înţelepciunea lui Dumnezeu cea de multe feluri să se facă cunoscută acum, *prin Biserică* începătoriilor şi stăpâniilor din ceruri... Lui fie slava în Biserică şi întru Iisus Hristos în toate neamurile veacului veacurilor. Amin". (Ef. 3,10, 21).

Viaţa noastră în Biserică şi participarea noastră la viaţa liturgică şi ascetică a ei, ne dau premisele să ajungem la îndumnezeire. Sfântul Botez curăţă acest *după chip* şi ne face mădulare ale Trupului lui Hristos; prin Sfânta Mirungere primim daruri şi prin Sfânta Împărtăşanie dobândim îndumnezeirea, deoarece primim Trupul şi Sângele lui Hristos. Desigur, ca să ajungem la îndumnezeire prin Sfânta Împărtăşanie, trebuie să fie parcursă mai întâi toată viaţa ascetică, deoarece fără asceză, fără schimbare interioară, împărtăşirea de Trupul şi Sângele lui Hristos se face spre păcat şi spre osândă. Din această perspectivă ascetică putem să vedem pasajul fericitului Nicolae Cabasila, care zice: „ce fapt mai mare de moralitate şi dragoste poate să existe decât ca îmbăindu-l cu apă (Sfântul Botez) să scape sufletul de murdărie, ungându-l cu mir să împărăţească Împărăţia în ceruri, să mănânce Trupul Lui însuşi şi Sângele care se oferă ?" Ce poate să fie egal cu „faptul că nişte oameni devin dumnezei şi fii ai lui Dumnezeu, şi că natura noastră cu preţul lui Dumnezeu a fost preţuită şi că tina întru acest trup de slavă a fost ridicată, ca să

devină egală în prețuire și egală în dumnezeire de-acum dumnezeieștii naturi ?"

Prin Sfintele Taine și viața ascetică ne împărtășim cu Hristos și dobândim Împărăția Lui. Aceasta este imitarea lui Hristos. Creștinul care trăiește în Biserică, imită pe Hristos nu exterior și etic, ci mistic și ascetic. Sfântul Maxim, vorbind despre imitarea lui Dumnezeu, spune că această imitare este interioară, adică Hristos se naște în noi și noi ne naștem după Hristos. Hristos se naște din credință, se întrupează în virtuți, se răstignește în filosofia practică, înviază prin vederile spirituale, se schimbă în sufletele credincioșilor prin propria noastră schimbare, și urcă la ceruri.

Imitarea, așadar, a lui Hristos constă în „creșterea" lui Hristos în noi. Dar deși aceasta este adevărata imitare a lui Hristos, totuși în același timp este și inimitabilă. Sfântul Dionisie Areopagitul vorbește despre „imitarea inimitabilă", care înseamnă că nu putem niciodată să ajungem la ființa lui Dumnezeu. Participăm la lucrările Lui.

Astfel, faptul că omul este *după chipul* lui Dumnezeu, că Hristos s-a întrupat și a sfințit firea umană și că există Biserica, care este Trupul divino–uman al lui Hristos, creează posibilitatea îndumnezeirii. Omul poate să fie îndumnezeit, să devină după har Dumnezeu „fără identitatea după ființă".

7. Îndumnezeirea din această viață

Cele câte am expus și am dezvoltat până acum, cred, au arătat că omul primește „darul îndumnezeitor" încă din această viață. Dacă de acum nu a fost îndumnezeit omul, nu se va bucura de Împărăția lui Dumnezeu și în cealaltă viață. Nu voi menționa pasajele pe care le-am expus anterior, ci voi sublinia numai două pasaje din Sfântul Grigorie Sinaitul.

În primul, spune Sfântul Grigorie: „Cel desăvârșit în virtute încă de aici are egală și vrednicia și dumnezeirea și în veacul viitor alături de aceia de-o părtășie întru vârsta duhului".

Acela care din această viață este îndumnezeit, adică participă la lucrările lui Dumnezeu, acesta și în viitor va crește în îndumnezeire. Scriu că în viitor va crește în îndumnezeire, pentru că va exista progres continuu în îndumnezeire. Sfântul Grigorie de Nyssa, referindu-se la acest lucru, zice: „asemenea (este) partici-

parea la binele dumnezeiesc, încât mai mare și mai primitor îl face pe acela în care se săvârșește, din putere și mărime luându-și adaos pentru cel ce primește, încât și-l crește pe cel hrănit și nu se oprește vreodată de la creștere".

Același lucru învață Sfântul Grigorie Sinaitul, că în viitor nu vor înceta cei îndumnezeiți să crească în sfințenie și îndumnezeire: „În viitor, îngerii și sfinții, se spune, progresând în adăugarea harismelor, niciodată nu vor încheia sau se vor deda necontenit la dorirea bunurilor, căci coborâre sau micșorare de la virtute către răutate acel veac nu are".

Același lucru învață Sfântul Ioan Scărarul. Spune că de vreme ce dragostea niciodată nu se termină, capătul contemplării este fără limită. Astfel, în contemplație „progresând, niciodată nu ajungem la capăt, nici în veacul prezent, nici în veacul viitor, luând lumină pentru lumină". Și deoarece contemplația crește continuu, de aceea și există progres în îndumnezeire, chiar și în cealaltă viață. Dar primim începutul din această viață.

Al doilea pasaj al Sfântului Grigorie Sinaitul menționează: „Căci unul în Hristos, mădular al lui Hristos nu va fi, decât cel făcut părtaș la har de aici chiar, învățătura adevărului și a cunoașterii, după Apostol, având în el însuși". Dacă cineva nu ia din viața aceasta harul lui Dumnezeu, nu este mădular al lui Hristos. Este înfricoșător acest cuvânt al sfântului. Înseamnă că cel care are în chip activ, după diferite trepte, harul lui Dumnezeu, adică cel îndumnezeit, este mădular al lui Hristos și, prin urmare, prin lucrare mădular al Bisericii, care este Trupul lui Hristos.

Nicolae Cabasila, în primul cuvânt din *Viața lui Hristos* menționează că, dacă nu dobândim din viața aceasta ochiul și, în general, simțurile, nu vom putea să vedem pe Dumnezeu în cealaltă viață. Desigur, în viața aceasta nu dobândim numai simțuri, ci dobândim și gustul vieții veacului viitor.

Ca o concluzie, putem să spunem că sfințiți sunt cei care, după diferite trepte, suferă îndumnezeirea. Iar această îndumnezeire este participare la dumnezeiescul har, în principal contemplația luminii necreate. Îndumnezeirea este vederea lui Dumnezeu și această vedere a lui Dumnezeu este unirea cu Dumnezeu și exact acest lucru este Împărăția lui Dumnezeu.

Desigur, cunosc că oamenii epocii noastre nu dau crezare cuvântului despre îndumnezeire și contemplația luminii necreate.

Le pare nerealizabilă şi nefondată. Se mulţumesc numai cu o analiză morală a vieţii creştine.

Dacă neglijăm însă învăţătura despre îndumnezeire şi dacă diminuăm scopul omului, care este să ajungă la *după asemănare*, adică să atingă îndumnezeirea, atunci este diminuată întreaga viaţă bisericească. Sfântul Grigorie Palama spune că acela care nu crede taina noului har şi nu păşeşte spre nădejdea îndumnezeirii, nu poate să scape de patimile senzualităţii, lăcomiei şi iubirii de slavă. Şi dacă, când şi când izbuteşte ceva, va dobândi trufie şi, astfel, iarăşi va cădea în aceleaşi patimi. „Cel care nu crede această mare taină a noului har şi nu priveşte spre nădejdea îndumnezeirii, nici nu poate să dispreţuiască plăcerea trupului şi banii, şi avuţiile, şi slava faţă de oameni nu ar putea s-o dispreţuiască. Iar dacă ar putea, pentru acest timp, trufia îl primeşte ca pe unul care a agonisit deja desăvârşirea, prin care (trufie) iarăşi este tras în jos către zapisul celor necuraţi".

De asemenea, cine se sprijină pe desăvârşirea neîmplinită, acesta deşi izbuteşte ceva, nu va socoti că a reuşit ceva şi va fi umilit. De aceea speranţa îndumnezeirii trebuie să fie ţinta noastră fundamentală. Atunci vom putea să scăpăm şi să ne eliberăm de patimile murdare.

Este necesară o strădanie încordată ca să ne schimbăm şi să trăim „creşterea" lui Hristos în noi, pentru că mântuirea „nu poate să vină în alt fel decât prin sfinţirea celor mântuiţi", după Sfântul Dionisie Areopagitul.

Nu poate cineva să pretexteze că este imposibil să ajungă la îndumnezeire. Sfântul Grigorie Palama spune: „aşadar pretutindeni este fiinţa lui Dumnezeu", tot astfel „peste tot este şi îndumnezeirea", deoarece este puterea firească a ei să rămână nedespărţită în chip inexprimabil. Dar precum focul este invizibil nefiind materie şi neexistând un simţ care să constate energia luminătoare a acestuia, „tot astfel şi îndumnezeirea este invizibilă neconstând în materie care cuprinde sfânta apariţie". Când însă curăţim firea noastră, atunci această natură curăţită „lumină spirituală este văzută, mai mult şi pe aceia lumină spirituală îi face". Deci cineva nu poate să pretexteze că nu poate să ajungă la îndumnezeire, deoarece toţi oamenii am fost creaţi ca să ajungem la *după asemănare*. Prin urmare, nimeni nu este lipsit de această binecuvântare. Este suficient să vrem şi să ne luptăm pentru acest scop. Sfântul Ioan Sinaitul spune că trebuie să ne folosim

de toate metodele ca să ajungem la îndumnezeire. Pentru că, după ce poarta s-a deschis, nimeni nu poate să pretexteze că nu poate să intre. „Oricine este dator să se folosească de orice mijloc, ca să zic așa, ca să se întroneze în tronul lui Dumnezeu purtându-și lutul în sus; așadar nimeni să nu pretexteze în privința urcării; căci calea și poarta au fost deschise".

Cuvântul, deci, pentru îndumnezeire este necesar. Și îndemnul să devenim îndumnezeiți, indispensabil. Existența și astăzi a celor îndumnezeiți face necesară această învățătură. Nu suntem îndemnați pentru cele mici, ci ca să devenim dumnezei după har.

Vreau să sfârșesc cu acest îndemn al Sfântului Grigorie Teologul: „Ai îndemnurile Fiului. Mergi cu ajutorul lor, și câte au referire la înalt, dumnezeiește, și câte au referire la trup, cu împreună pătimire; ba mai degrabă în întregime dumnezeiește, ca să devină dumnezeu de jos urcându-se, datorită Celui care a coborât pentru noi de sus. Peste toate și înainte de toate, numele acela păzește-l și nu vei greși în cele mai înalte sau mai umile: Iisus Hristos, ieri și azi, trupește, același duhovnicește, și în vecii vecilor. Amin".

4. Diavolul și înșelăciunile lui

Între multe critici referitoare la *Psihoterapia ortodoxă* a fost și următoarea: „*Psihoterapia ortodoxă* pune de la sine problema demonilor și a demonologiei despre care sunt cunoscute foarte puține lucruri. Nu cumva părintele Hierotheos ar trebui să împlinească și să completeze această operă a lui cu un al doilea volum despre demoni, înșelăciunile și capcanele lor și modurile combaterii lor ? Credem că va fi o mare și pozitivă ofertă către turma lui Hristos".

Desigur, în toată cartea mea există referiri la existența și modul de acțiune al diavolului. Socotesc că în punctul acesta este vizibilă și deosebirea psihoterapiei ortodoxe de psihoterapia umanistă. A doua nu crede în existența și lucrarea demonilor, în timp ce prima acceptă că demonii atacă omul și îi creează multe probleme.

Şi de aceea o parte a bolilor sufletului este datorată furiei şi invidiei demonilor. Când am scris despre gânduri, despre boala minţii, a inimii, despre patimi, am dezvoltat la locul potrivit cele despre lucrarea demonilor. Cine citeşte atent cartea poate să vadă această realitate. Socotesc însă că ar fi bine să fac o recapitulare şi extindere a gândurilor mele despre existenţa şi înşelăciunea demonilor. Acest scop îl au cugetările care urmează.

Este destul de dificil să descrie cineva diavolul şi lucrările lui. Dificultatea se află în faptul că numai cei care au reuşit să scape de influenţa lui, aceştia pot să discearnă clar modalitatea lucrării lui. Nu pot să susţin că mă aflu în această situaţie.Totuşi, din studiile învăţăturilor sfinţilor putem şi noi să cunoaştem personalitatea diavolului, dar şi metoda pe care o foloseşte ca să înrobească şi să ţină oamenii sub puterea lui. Astfel, ne sprijinim în principal pe învăţătura sfinţilor, care prin puterea lui Hristos au învins diavolul, l-au înjosit literalmente. Putem, deci, şi noi să repetăm cuvântul Apostolului Pavel: „căci gândurile lui nu ne sunt necunoscute“ (II Cor. 2, 11). Experienţa Bisericii a dezvăluit toate judecăţile, toate gândurile diavolului.

Desigur, trebuie să ţinem seama că discuţia despre asemenea chestiuni nu este fără pericole duhovniceşti. În mod obişnuit, acei care descoperă gândurile diavolului, acceptă furia lui agresivă. După cum spune Sfântul Ioan Sinaitul „cel care explică despre isihasm amănunţit şi cu cunoaştere instigă demonii împotriva lui însuşi“. Primeşte atacurile diavolului, pentru că oricine altul nu poate să dezvăluie urâţeniile lui. Dincolo de aceasta există o dificultate, pentru că, aşa cum spune iarăşi Sfântul Ioan Sinaitul, un ascet vrând să vorbească despre linişte s-a temut ca nu cumva să creeze lene celor care se luptă şi chiar ca nu cumva să creeze frică celor care vor să se lupte.

Într-adevăr, în chestiunile duhovniceşti se pot naşte aceste primejdii. Când sunt ascultate învăţături de acest fel, există oameni care se descurajează şi alţii care se tem. Astfel, discuţia despre demoni este destul de dificilă. Îmi asum această strădanie numai cu credinţa în Dumnezeu, cu simţământul că voi avea ajutorul Lui şi cu nădejdea că vor fi ajutaţi unii oameni aflând înşelăciunile diavolului.

Persoana diavolului

În toată tradiția cărturărească patristică se vorbește despre existența diavolului. Diavolul nu este o personificare a răului, nu este un personaj închipuit ca să fie arătată existența răului, ci este o personalitate concretă, o existență concretă. Diavolul a fost înger, numit Lucifer, și, străduindu-se cu trufie să dobândească slava lui Dumnezeu, a păcătuit. Așa s-a petrecut acest fapt pe care l-a dezvăluit Hristos: „Am văzut pe satana ca un fulger căzând din cer" (Lc. 10, 18). Diavolul a născut răul, nu a primit simplu răul, cum a fost cu omul. „De la început diavolul păcătuiește" (I In. 3, 8). Existența diavolului este vizibilă din faptul că misiunea lui Hristos în lume a fost să strice lucrurile diavolului, să elibereze omul de asuprirea lui: „Pentru aceasta S-a arătat Fiul lui Dumnezeu, ca să distrugă lucrările diavolului" (I In. 3, 8). Într-adevăr, dacă citim Evangheliile, vom vedea acest lucru clar. Vom constata că Hristos, după cuvântul Apostolului Petru, „a umblat făcând bine și vindecând pe toți cei asupriți de diavolul" (Fapte 10, 38). Nu cred că este necesar să descriu în locul acesta vindecările celor demonizați și conflictul pe care l-a avut Hristos cu demonii. Acest lucru va fi arătat în alte părți. Totuși, este cunoscut că focul cel veșnic a fost pregătit pentru diavol: „Mergeți de la mine, voi cei blestemați, în focul cel veșnic pregătit diavolului și îngerilor lui" (Mat. 25, 41).

Sfinții Părinți învață că demonii nu au fost creați demoni de către Dumnezeu, de la început, pentru că Dumnezeu nu a creat răul. Antonie cel Mare învață: „demonii nu din această cauză sunt numiți draci, nu astfel s-au născut; nici un rău nu a creat Dumnezeu; ci buni s-au născut și aceștia, căzând după aceea din înțelepciunea cerească". Ei fac toate acestea ca să rătăcească oamenii. Ființe raționale, demonii, înainte de cădere, după cădere „din acea imaterialitate și delicatețe decăzând, fiecare a căpătat o oarecare îngroșare materială". După ce a pierdut diavolul viața, a dobândit moartea (Sfântul Grigorie Palama). Sfântul Grigorie Palama învață că diavolul a dorit cu trufie să conducă, împotriva părerii celui care l-a creat, și astfel este părăsit pe drept, într-adevăr, de la izvorul viu și luminător; și este îmbrăcat în moarte și întuneric etern. Cu siguranță există diavol, nu este ființa morții, ci are ființa lui „în respingerea vieții într-adevăr" (Sfântul Grigorie Palama). A pierdut într-adevăr viața, pe Dumnezeu, și a fost

îmbrăcat în moarte. Şi nu numai că este duh mort, ca fiind lipsit de viaţa adevărată, dar şi transmite moartea acelora care se apropie de el. „Satana nu este numai duh mort, ci omoară pe cei care îl ating". Dorinţa diavolului este să omoare şi oamenii. De aceea, cum vom vedea în altă parte, urăşte oamenii, practică toate cele ca să-i îndepărteze de Dumnezeu, care este viaţa adevărată.

Lucrarea aceasta a diavolului este evidenţiată şi de numele pe care i le-a dat tradiţia cărturărească patristică. Este menţionat ca „pârâşul fraţilor noştri" (Apoc. 12, 10). În Apocalipsă de asemenea este scris: „şi a fost aruncat balaurul cel mare, şarpele cel de demult, cel chemat diavol şi satana, cel care înşală toată lumea..." (Apoc. 12, 9). Apostolul Petru, prezentând lucrarea diavolului, îl numeşte „potrivnic" şi „leu care răcneşte" (I Petru 5, 8). Evanghelistul Ioan îl caracterizează „ucigător de oameni" (In. 8, 44). De la început urmăreşte să omoare omul, să îl îndepărteze de Dumnezeu. Apostolul Pavel îl numeşte „stăpânitor" (Efes. 6, 12). Desigur, când Apostolul Pavel îl numeşte stăpân nu o spune cu sensul că conduce întreaga lume, deoarece lumea este creaţia lui Dumnezeu şi El o dirijează prin lucrările Lui proniatoare, dar este stăpân al lumii nedreptăţii, al dorinţei viclene şi al aroganţei vieţii. Sfântul Grigorie Palama, explicând acest pasaj, spune că nu trebuie să socotim că cel viclean stăpâneşte cerul şi pământul şi creaţiile care se găsesc între acestea, fiind numit stăpân; „fugi de această nesocotită părere". Singurul stăpân în acest sens este Creatorul Dumnezeu. „Ci abuzul celor existente, conducerea pătimaşă a celor privitoare la noi, lumea nedreptăţii, dorinţa vicleană şi trufia,... aceasta este lumea al cărei stăpân este satana". Încă, în Sfânta Scriptură este vizibilă mânia lui, care, mai mult, se măreşte cu cât se apropie de sfârşit: „Diavolul a coborât la voi având mânie mare, ştiind că timpul lui este scurt" (Apoc. 12,12). Demonii sunt duşmanii noştri. „Căci avem duşmani groaznici şi şireţi, pe viclenii demoni, cum învaţă Antonie cel Mare. Demonii sunt înspăimântători, înşelători şi vicleni. În general, diavolul este cel care are puterea morţii şi de această moarte a venit să ne elibereze Hristos". „În acelaşi fel şi El S-a împărtăşit de acestea ca să surpe prin moartea Sa pe cel care are stăpânirea morţii, adică pe diavolul" (Evr. 2,14).

Totuşi, este cunoscut în experienţa Bisericii că prin lucrarea Sfintei Iconomii diavolul a pierdut puterea lui. Deşi anterior a avut întreaga putere, acum a pierdut această putere. Aceasta în-

seamnă că prin eliberarea noastră şi în principal prin puterea lui Hristos putem să îl învingem. Acest lucru au făcut toţi sfinţii lui Dumnezeu. De altfel, faptul că îngăduie Dumnezeu diavolului să ne supere este ca să fie probată libertatea noastră. Sfântul Grigorie Sinaitul învaţă că demonii „prin pronie sunt îngăduiţi să arate care este libertatea noastră". Asta înseamnă că autostăpânirea noastră poate să reacţioneze la atacul demonilor şi să refuze să înfăptuiască voia lor. De asemenea, trebuie să ţinem cont că nu pentru toate greşeşte diavolul. Noi, obişnuiţi să imputăm celorlalţi propria noastră nereuşită, învinuim pentru toate pe Dumnezeu şi diavolul. Socotim că ne greşeşte Dumnezeu şi diavolul. Dar există situaţii în care noi singuri ne deranjăm. Şi atunci când ne deranjează diavolul putem să reacţionăm cu libera noastră voinţă. Prin urmare, nu putem să atribuim toate căderile noastre diavolului. Sfântul Ioan Sinaitul spune că un monah „părăsind chilia, învinovăţeşte diavolii, dar a uitat că el însuşi s-a făcut sieşi diavol". Antonie cel Mare este revelator în acest sens. Spune că din când în când cineva a lovit poarta mănăstirii. A ieşit afară şi a văzut „o lungă şi înaltă arătare". La întrebarea „cine este ?", a răspuns: „Eu sunt satana". La întrebarea „pentru ce ai venit ?", a răspuns: „De ce mă defaimă degeaba monahii şi toţi ceilalţi creştini ? De ce mă blestemaţi în fiecare ceas ?" Şi când Antonie cel Mare i-a spus: „Pentru că îi superi", acela a răspuns: „Nu eu sunt cel care îi supără, ci ei înşişi se tulbură pe ei înşişi; căci eu am devenit neputincios". Din aceasta este vizibil că nu putem pentru toate să învinuim diavolul. Avem şi noi răspunderea noastră personală pentru căderi şi ispite.

Feluri de demoni

Există însă mulţi demoni, după cum învaţă tradiţia cărturărească patristică. În texte, atât ale Sfintei Scripturi, cât şi ale Sfinţilor Părinţi, se vede clar că nu este unul singur satana, ci există mulţi. Încă există demoni vicleni şi mai vicleni şi fiecare demon are învăţătura lui, după cum de asemenea şi felul lui propriu de acţiune şi lucrare. Aş vrea în partea aceasta să vedem acest interesant punct.

Multe pasaje în Sfânta Scriptură arată că există multe duhuri viclene. Noi menţionăm pe cele mai expresive. Demonii care au

existat în demonizații gadarenilor au fost mulți, de aceea și vorbeau la numărul plural: „Și, iată, au strigat zicând: Ce ai Tu cu noi, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu? Ai venit aici mai înainte de vreme ca să ne chinuiești?" (Mt. 8, 29). Și evanghelistul Marcu, descriind vindecarea demonizatului din Gherghesa, prezintă convorbirea pe care a avut-o Hristos cu demonii care erau în cel demonizat. Când Hristos a întrebat: „Care îți este numele?" și i-a răspuns: „Legiune mi-e numele, fiindcă suntem mulți". Și în continuare spune: „Și L-au rugat zicând: «Trimite-ne pe noi în porci...»". Și când Hristos a satisfăcut această cerere, atunci ieșind duhurile necurate au intrat în porci" (Mc. 5, 9, 12, 13). Apostolul Pavel cunoaște că nu există un singur stăpân și un singur duh rău, ci mulți stăpâni și multe duhuri rele, de aceea scrie: „căci lupta noastră nu este împotriva sângelui și a trupului, ci împotriva începătoriilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății din văzduhuri" (Efes. 6, 12). De asemenea, înfățișând același Apostol lucrarea lui Hristos pe Cruce, spune: „dezbrăcând începătoriile și stăpâniile, le-a dat de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin cruce" (Col. 2, 15). Mulții demoni au și multe învățături. Adică, fiecare demon are și modul lui propriu de gândire și acțiune și toate aceste moduri țintesc să îndepărteze omul de Dumnezeu și să contribuie la moartea lui veșnică. Apostolul Pavel cunoaște că în vremurile de pe urmă vor fi îndepărtați mulți de la credință, „luând aminte la duhurile cele înșelătoare și la învățăturile demonilor" (1 Tim. 4, 1).

Nu numai că există mulți demoni, dar în Sfânta Scriptură se spune că există trepte ale vicleniei. Toți demonii sunt vicleni, dar unii sunt mai vicleni, depășesc pe ceilalți în viclenie. Domnul ne învață: „Iar când duhul necurat a ieșit din om, umblă prin locuri fără apă căutând odihnă și nu găsește. Atunci zice: Mă voi întoarce în casa mea, de unde am ieșit; și venind, o găsește golită și măturată și împodobită; atunci se duce și ia cu el alte șapte duhuri mai rele decât el și, intrând, sălășuiesc aici..." (Mat. 12, 43-45). Fără îndoială, așadar, există duhuri mai viclene. Adică există o gradare a demonilor în viclenie.

În general, sfinții învață că există atâția demoni câte și patimi. Mai mult, definesc mulți demoni ca demoni ai patimilor concrete. Evanghelistul Marcu descrie o situație caracteristică de vindecare a unui demonizat. Un oarecare părinte și-a adus copi-

lul care avea un „duh mut“ și „surd“. Și a relatat tatăl „că de multe ori l-a aruncat și în foc și în apă ca să-l piardă“ (Mc. 9, 22). Aici se vede că demonul care să găsea în omul acela era unul singur. Nu erau mulți. Însă care era acest demon concret mut și surd ? Sfântul Grigorie Palama, interpretând pericopa respectivă, spune că era demonul desfrânării. Scrie: „al desfrânării este acest prea groaznic demon, care uneori aruncă în foc pe cel prins, căci de acest fel sunt iubirile ... și mizerabile; alteori în apă scufundându-l pe acesta prin lăcomie, și de nenumărate și multe băuturi și ospețe“. Demonul acesta al desfrânării este mut și surd, deoarece „nici nu ascultă, nici să vorbească cele sfinte nu rabdă cu ușurință cel supus propunerilor unui asemenea demon“.

După cum există demonul desfrânării, tot astfel există și demoni ai altor patimi. Sfântul Casian Romanul înfățișează în opera lui opt duhuri ale vicleniei. Sunt: duhul necumpătării, duhul vicleniei și al poftei cărnii, duhul lăcomiei, duhul mâniei, duhul tristeții, duhul lenii, duhul slavei deșarte și duhul trufiei. Astfel, toate patimile au propriul lor duh care lucrează spre moartea veșnică a omului. Cu alte cuvinte, după cum virtuțile sunt rodul Sfântului Duh, nu sunt simple lucruri ale firii omenești, tot astfel și toate patimile sunt fructul duhurilor viclene. Sfântul Nichita Stethatos învață că „roadele diavolului sunt: ura, mâhnirea lumească, dezordinea sufletului, tulburarea inimii, viclenia, gândirea curioasă, nepăsarea, mânia, infidelitatea, invidia, lăcomia, beția, injuria, dezaprobarea, dorința ochilor, orbirea, lăudăroșenia sufletului“.

Sfântul Diadoh din Foticeea, experimentat în lupta împotriva demonilor, împarte demonii în două mari neamuri. Un neam de demoni este constituit din demoni mai subțiri și fini, celălalt neam din aceia mai grosolani, adică mai materiali. Primii demoni atacă sufletul, ceilalți, acei mai materiali, atacă trupul și urmăresc să înrobească în acest fel mintea. Aceste două neamuri de demoni, chiar dacă au același plan, să vatăme oamenii, totuși se luptă între ei. „Cuvântul cunoașterii duhurilor rele ne învață că sunt două, să le zicem așa, neamuri. Căci unul din ele este, să zicem, mai fin, celălalt mai grosolan. Așadar, acela mai fin face război sufletului, iar celălalt are în obicei a însulița și a înrobi carnea prin unele chemări neobosit asupritoare. De aceea, se țin cu potrivnicie pururea unii către alții și demonii care duc lupta cu

sufletul şi cei cu trupul, chiar dacă au aceeaşi intenţie de a-i vătăma pe oameni".

Astfel, în tradiţia cărturărească patristică se învaţă că nu doar există satana care urmăreşte să omoare omul, deoarece manifestă o ură groaznică împotriva lui, dar că există multe feluri de demoni. Fiecare patimă are şi demonul potrivit, care dispune de suficientă experienţă ca să-l conducă pe om la cădere. Războiul împotriva patimilor este într-adevăr războiul împotriva duhurilor viclene.

Pe cine atacă şi în cine lucrează

Este nevoie însă să înaintăm mai adânc şi să cercetăm pe cine atacă diavolul, spre cine în mod deosebit întoarce furia lui, dar şi în cine are posibilitatea să lucreze mai mult.

Nu există vreo îndoială că îi atacă pe toţi oamenii. Are mare ură împotriva oamenilor, încât, cum spun Sfinţii Părinţi, dacă Dumnezeu nu ar ţine lumea cu dragostea Lui, atunci diavolul ar vrea să o facă să dispară. Diavolul în multe feluri a urmărit să atace şi pe însuşi Hristos. Sunt cunoscute trei ispitiri ale lui Hristos de către diavol. Sfânta Scriptură spune că după Botez „Iisus a fost dus de către Duhul în pustiu să fie ispitit de către diavolul" (Mat. 4,1). Dar acestea nu au fost singurele ispite cărora le-a făcut faţă Hristos. Până în ultima clipă îl ataca cu furie punând în oameni gânduri împotriva lui.

Acelaşi lucru se întâmplă şi cu oamenii. Îi atacă cu o furie înspăimântătoare. Îi urăşte şi îi invidiază. Nu poate să suporte slava care îi aşteaptă pe luptători. Dar, cum notează Sfântul Ioan Sinaitul, cu cât omul este simplu cetăţean, ori corăbier, ori agricultor nu se înarmează atât de mult împotriva lui duşmanii Împăratului. Când însă omul ia pecetea, scutul, pumnalul, spada şi arcul, poartă îmbrăcămintea ostaşului, „atunci şi acesta scrâşneşte dinţii împotriva lui, şi în orice fel se străduieşte să-l omoare". Aici cred că Sfântul Ioan subînţelege mai mult monahii. Astfel, pe monahi diavolul îi atacă cu o mai mare furie. Vrea cu desăvârşire să-i piardă, dacă îi stă în putinţă. Sfântul Teognost spune că o astfel de furie are împotriva omului care se luptă „şi într-un mod aşa de invidios mizantropul tentează, încât să ne împiedice şi să trăim.

Astfel, potrivit cu modul în care trăim şi treapta vieţii duhovniceşti pe care ne găsim, primim şi săgeţi de la vicleanul diavol. După Sfântul Teognost, când diavolul simte că sufletul urmăreşte să ajungă la mari dimensiuni ale trăirii, atunci „duşmanul vine înaintea noastră cu ispite sălbatice şi îngrozitoare".

Cât timp suntem robi ai patimilor, nu se nelinişteşte peste măsură. Simte că suntem ai lui şi de aceea nu-şi arată adevărata lui faţă. Mai mult, în starea aceasta îşi creează gânduri că este iubit, că nu există şi multe altele. Dar când vrem să fugim de stăpânirea lui, atunci vom suferi furia lui. Avva Dorotei spune că, precum a trimis Dumnezeu pe Moise să conducă poporul afară din Egipt, şi poporul a întâmpinat o mai mare ură a Faraonului, tot astfel este şi cu fiecare om care vrea să scape de stăpânirea celui viclean. Când diavolul vede că Dumnezeu a trimis harul Lui ca să miluiască şi să vindece de patimi un suflet, fie prin cuvântul Lui, fie printr-un om al Lui, „atunci şi acesta mai mult se întoarce împotriva acestuia şi mai vehement îl atacă". În strădania de-a ne elibera vom întâmpina agresivitatea violentă a diavolului, care va trimite toate patimile să ne atace.

O deosebită furie are împotriva celor care se roagă. Pentru că rugăciunea este cea mai puternică armă împotriva diavolului. Omul care se roagă atrage la sine mânia demonilor. Sfântul Marcu Ascetul învaţă: „când a văzut diavolul că mintea s-a rugat din inimă, atunci pricinuieşte mari şi rudimentare ispite. Căci virtuţile mici nu vrea să le combată prin mari atacuri". Într-adevăr, marile ispite sunt date celor care au mari virtuţi, şi mai ales celor care au harisma rugăciunii minţii sau a inimii. De aceea de fiecare dată când ne pregătim pentru rugăciune, imediat se pregăteşte şi diavolul pentru atac. După Nil Ascetul, fiecare război între noi şi necuraţii demoni „nu pentru altceva este, decât pentru rugăciunea duhovnicească".

Dacă diavolul atacă mult pe cei care se roagă sau care se pregătesc pentru rugăciune, foarte mult se luptă cu cei care au înaintat pe calea duhovnicească.

Cei care înaintează în contemplaţia lui Dumnezeu, aceştia primesc furia celui viclean. „Mare este furia împotriva celor care fac progrese în contemplaţie"; produc zgomote şi în general, în chip diferit le provoacă tristeţe. Şi mai ales „dacă îngerul Domnului Atoateştiutor care îi păzeşte pe aceştia nu ar fi, nu ar scăpa de laţurile uneltirii lor şi ale morţii", cum spune Sfântul Nichita

Stethatos. Au o așa furie, încât ar vrea și să-l omoare. Dar Dumnezeu nu îngăduie această mare nedreptate. Totuși, în general, omul contemplării primește multe ispite. Deși sub aspect uman are multe calități, totuși este disprețuit de toți oamenii. Această situație nu este independentă de lupta demonilor. Sfântul Nichita în alt loc spune că cu cât este crescută lumina dumnezeiască în rugăciune și omul ajunge la descoperiri și vedenii sub duh, cu atât mai mult demonii „scrâșnesc dinții și întind în aer cu sârguință împotriva celui înțelept, plasele încâlcite ale răutății lor". Desigur, războiul acesta este mai mult exterior, decât interior. Omul care se află în această categorie mai mult crește în dragostea lui Dumnezeu și încă mai mult crește în ură împotriva celui viclean.

Încă trebuie să fie spus că un puternic război acceptă și omul care își asumă responsabilitatea slujirii Bisericii, acela care vindecă oamenii și îi ajută să trăiască după Dumnezeu, îndeosebi acela care analizează calea evlaviei ortodoxe, adică calea pe care, dacă pășește cineva, într-adevăr poate să ajungă la îndumnezeirea după har. Omul acesta al isihiei descoperă toate urâțeniile diavolului, știe să deosebească creatul de necreat, de aceea și este atacat mai mult de diavol. Așa cum spune Sfântul Ioan Sinaitul: „cel care explică despre isihie amănunțit și cu cunoaștere, a stârnit împotriva sa demonul".

Diavolul atacă sufletul pentru că îl urăște peste măsură. Dar se naște întrebarea: Pentru ce Dumnezeu îngăduie diavolului să arunce atâta ispită împotriva oamenilor ? Sfinții Părinți au dat suficiente răspunsuri privitoare la această întrebare. La început trebuie să spunem că diavolul este o existență particulară, o persoană particulară care are libertatea lui proprie. Dumnezeu respectă libertatea chiar și a acestui diavol. Astfel, îl lasă să lucreze răul, dar în cele din urmă limitează lucrarea lui prin pocăința omului. Dincolo de aceasta, Sfântul Maxim spune că Dumnezeu îngăduie să fie atacat omul de diavol pentru cinci motive. Primul motiv este ca să ajungem la distingerea virtuții și a răutății, atacați și contraatacând. Altă cauză este ca să dobândim virtutea prin trudă și, astfel, s-o avem sigură și neschimbătoare. A treia cauză este ca să învățăm s-o prețuim, când progresăm în virtute, dar să ne smerim, după ce dobândim cunoașterea, fiindcă prin ajutorul lui Dumnezeu am dobândit această virtute. A patra cauză este ca să dobândim o desăvârșită ură împotriva răutății. A

cincea cauză este să nu uităm, când ajungem la nepătimire, boala noastră, dar şi puterea lui Dumnezeu, care ne-a ajutat. Într-adevăr, aşadar, războiul diavolului împotriva omului ajută efectiv omul. Îi dă o suficientă cunoaştere a vieţii spirituale, cunoaştere a dragostei lui Dumnezeu, dar şi cunoaştere a urii diavolului.

Astfel, devenim încercaţi luptând şi fiind contraatacaţi. Încercaţi au devenit şi ucenicii lui Hristos atacaţi de diavol. De aceea puţin înainte de patimă Hristos a spus ucenicilor: „Iată, satana v-a cerut ca să vă cearnă ca pe grâu" (Lc. 22,31). Totuşi, diavolul, cum spune Sfântul Teognost, nu ştie „că devine pentru noi autorul atâtor bunuri şi făcându-ne pe noi încercaţi prin răbdare şi împletindu-ne nouă cununi mai strălucitoare". Fără să vrea şi să o cunoască, diavolul prin tot acest război se autodistruge, se autocondamnă şi se autopedepseşte.

Toţi oamenii suntem atacaţi de diavol după gradul stării noastre duhovniceşti, dar în unii lucrează interior iar în alţii nu poate să lucreze interior, şi de aceea îi atacă exterior. Cu alte cuvinte, diavolul are putere asupra oamenilor care-şi oferă voinţa lor. Sfântul Ioan Sinaitul învaţă că lor, demonul nu le întăreşte întunericul şi pustietatea, ci nerodnicia sufletului. Când sufletul este nerodnic, atunci nu poate să reziste înşelăciunilor diavolului.

Există oameni care susţin că au făcut o oarecare faptă, fiindcă i-a pus şi i-a constrâns cel viclean. Dar nu greşesc pentru toate demonii. De multe ori noi, prin modul în care trăim, suntem demoni şi ne păgubim. Astfel, fără să facă mare luptă, demonii ne au ai lor. Când cineva l-a întrebat pe avva Pimen: „Cum mă atacă demonii ?", avva a răspuns: „nu luptă cu noi, atâta vreme cât dorinţele noastre o fac; căci dorinţele noastre au născut demonii; şi aceştia sunt cei care ne întristează, ca să le împlinim pe acestea". Diavolul este viclean, dar nu poate să facă nimic asupra noastră, dacă noi suntem cumpătaţi. Spune Sfântul Ioan Hrisostom: „Vicleane diavol, mărturisesc şi eu, dar pentru el însuşi viclean, nu pentru noi, dacă suntem cumpătaţi".

Într-adevăr, când omul trăieşte fără harul lui Hristos, atunci este descoperit în întregime atacurilor diavolului. În timp ce, când în el există bogatul har al lui Hristos, atunci diavolul nu are posibilitatea să lucreze. Sfântul Diadoh spune că, atunci când harul lui Dumnezeu nu locuieşte în om, atunci ca nişte şerpi se tupilează, în adâncurile inimii, demonii. Când însă harul lui Dumnezeu se găseşte în mintea omului, atunci ca nişte nori în-

tunecați se mișcă în jurul inimii luând forma patimilor și au unicul scop să îndepărteze mintea omului de la Dumnezeu. De aceea omul care are în el harul lui Dumnezeu, chiar dacă este atacat de diavol, nu poate să sufere absolut nimic.

Sfântul Simeon Noul Teolog are o învățătură explicită. Diavolul, spune, după ce a căzut din lumină a devenit întunecos și stăpânește în întuneric. Astfel, fiecare suflet care nu vede să lumineze lumina vieții,

„Ziua și noaptea de către acesta este pedepsit,
Este rănit, este supus, este dus și este înlănțuit
Și cu săgețile plăcerilor este înțepat în fiecare zi."

După cum:

„Orice suflet care contemplă lumina dumnezeiască
De unde acela a căzut, îl disprețuiește pe acela
Și luminat de această lumină neapropiată
Calcă peste stăpânul întunericului ca și peste frunzele
Căzute pe pământ dintr-un copac înalt.
Căci în beznă are forță și putere,
În lumină devine stârv mort întru totul."

În general, putem să spunem că diavolul atacă oamenii cu îngăduința lui Dumnezeu, dar lucrează, în principal, în aceștia care au nerodnicie de suflet, nu sunt cumpătați și, înainte de orice, în aceștia care nu sunt înarmați cu armele harului lui Hristos. Dimpotrivă, câți au harul lui Dumnezeu sunt puternici și calcă pe stăpânul întunericului, cum călcăm frunzele care cad din copac. În această situație, nu are diavolul nici o putere. Puterea lui s-a istovit. Prin urmare, mare rol joacă libertatea noastră. Dacă libertatea noastră a fost dată lui Dumnezeu și este întărită de Acesta, diavolul, deși atacă în afară, totuși nu poate să lucreze înăuntru. Dacă libertatea noastră a fost dată diavolului, atunci suntem stăpâniți de acesta și devenim robii lui.

Cum atacă diavolul oamenii

Diavolul folosește multe moduri ca să constrângă oamenii să devină robii lui. În această parte vom vedea deosebitele moduri prin care lucrează.

La început trebuie să stabilim faptul că diavolul are o groaznică furie şi înspăimântătoare ură împotriva oamenilor. Omul este obiectul dragostei lui Dumnezeu. Hristos şi-a asumat firea umană şi a îndumnezeit-o. De aceea diavolul urăşte peste măsură omul şi vrea să îl facă al lui. Sfântul Grigorie Palama explică pericopa aceea în care demonii au cerut de la Hristos să le îngăduie, după ce ies din cel demonizat, să intre într-o turmă de porci (Mt. 8, 31) şi spune că demonii în acest fel arată că au „o intenţie răufăcătoare". De asemenea, faptul că Domnul le-a îngăduit să intre în porci, şi mai ales „toată turma s-a avântat spre ţărm în mare şi a pierit în apă" (Mt. 8, 32), a făcut-o, după Sfântul Grigorie Palama, „ca să cunoaştem noi de la cine au suferit porcii, fiindcă nici pe om nu l-ar fi cruţat a-l da cu desăvârşire pieirii, dacă n-ar fi fost opriţi de puterea Aceluia şi mai înainte în chip nevăzut".

Cu alte cuvinte, Domnul prin această lucrare a Lui vrea să arate că diavolul are o atât de mare furie împotriva omului, încât dacă El nu ar proteja oamenii, ar vrea să-i distrugă cu desăvârşire.

Ura aceasta a lui îl face să iscodească, să lupte să găsească omul într-o asemenea stare încât să-l lovească. Apostolul Petru descrie frumos acest lucru: „Potrivnicul vostru, diavolul, ca un leu răcnind umblă căutând pe cine să înghită" (I Ptr. 5,8). Având experienţa veacurilor, face orice ca să rănească omul. Sfântul Grigorie Teologul scrie: „Din toate părţile cel viclean te cercetează, totdeauna iscodeşte, unde să izbească, unde să rănească, dacă nu cumva descoperă ceva dezvelit şi pregătit pentru rană".

Demonii sunt duşmanii groaznici ai noştri. Sfântul Antonie cel Mare spune: „Căci avem groaznici duşmani şi şireţi, pe vicleniii demoni".

Gândul diavolului nu este uşor să fie deosebit de către oamenii care nu au duhul lui Dumnezeu. Există mulţi creştini nepricepuţi în această luptă duhovnicească şi cu desăvârşire neîntăriţi de harul lui Dumnezeu, care „nu au cunoscut adâncurile satanei" (Apoc. 2, 24). Tot războiul diavolului împotriva noastră este, după învăţătura Sfântului Ioan Sinaitul, din trei cauze, adică, din nepăsarea noastră, din trufie, iarăşi a noastră şi din invidia lor. „Mizerabil este primul; întru totul nefericit al doilea; fericit al treilea". Este fericit războiul din invidia diavolului, pentru că poate să fie întâmpinat cu o mai mare uşurinţă.

Dacă noi nu îi dăm sprijin și modalități să intre în noi, atunci, deși are atâta ură, nu poate să ne vatăme.

Un mod de război este cel prin *gânduri* și *visarea* minții. Diavolul se luptă să înrobească mintea noastră, pentru că de acolo începe drumul păcatului. Filotei Sinaitul scrie: „Dușmanul nostru vrea să constrângă mintea și să devoreze creatura și pe noi ne dorește împreună cu el". Demonii seamănă gândurile. Menționează *Patericul* că avva Artenie a văzut într-un frate „semințele demonilor". Este vorba în realitate de gândurile care sunt semănate în noi ca să fie înrobită mintea noastră. De aceea multe dintre gândurile noastre sunt satanice. Când vorbim despre gânduri înțelegem și simple cugetări, dar, în principal, gândurile compuse, care sunt alcătuite din sensul lucrurilor și din patimi. Sfântul Maxim Mărturisitorul cunoaște că diavolul ne atacă fie prin lucruri, fie „prin înțelesurile pătimașe din lucruri". Gândurile sunt însămânțate de către diavol, chiar dacă și harul lui Dumnezeu se găsește în inima omului. Sfântul Diadoh din Foticeea scrie că, atunci când harul lui Dumnezeu se găsește în inima omului, atunci demonii ca niște nori întunecați se schimbă în patimi ale păcatului, „dar și în rătăciri felurite, ...ca rătăcind memoria minții, să o îndepărteze de la însoțirea cu harul". Diavolul face orice ca să smulgă atenția minții de la neîntrerupta convorbire cu Dumnezeu.

Se străduiește încă să atace și inima prin dorințe. Desigur, după Sfântul Botez, diavolul a ieșit din centrul inimii, unde acum sălășuiește harul lui Hristos, dar lucrează în orice mod ca să risipească acest har. Și deoarece în inimă, care este centrul și nucleul existenței noatre, intră Hristos și cuvântul lui Hristos, de aceea se și luptă să smulgă cuvântul din inimă. „Apoi vine diavolul și ia cuvântul din inima lor, ca nu cumva crezând, să se mântuiască" (Lc. 8, 12). Satana intră în inimă. „A intrat satana în Iuda..." (Lc. 22, 3). Desigur, Sfântul Diadohos din Foticeea și alți Părinți nu acceptă teoria massalianică, conform căreia în același loc locuiesc harul lui Hristos și diavolul. Dar cum am spus mai înainte, după Sfântul Botez, harul lui Dumnezeu se găsește în adâncul inimii, în timp ce diavolul lucrează în afară, în împrejurimea inimii. În acest sens a spus Apostolul Petru lui Anania: „Anania, de ce a umplut satana inima ta... ?" (Fapte 5, 3).

Deoarece în inimă există patimile, de aceea diavolul lucrează prin patimi. Întărâtă patimile și urmărește să le întețească. De-

monii plăcerii, cum învață Sfântul Grigorie Sinaitul, ajung ca niște focuri și ca niște cărbuni. Și astfel, „duhurile iubitoare de plăceri mistuie voința și, tulburând mintea, întunecă sufletul". Și în orice caz, cauza arderii, a tulburării și a întunericului este plăcerea patimilor. Monahii care se află în grup, adică fac asceză împreună cu alții, sunt atacați în patimile pântecelui și ale irascibilității, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul. În general, vicleanul diavol se luptă să atace omul cu patima cea mai apropiată, adică să îl atace cu acea patimă care are mai mare putere asupra lui.

În afară de patimi, atacă chiar și prin simțuri și chiar prin cel al pipăitului. Există situații când demonii, cum învață Sfântul Maxim, „agățându-se de mădularele trupului... în vise, ațâță patima desfrânării". În acest fel, patima ațâțată readuce în minte amintirea femeii. Alteori lucrează și în chip opus. Totuși, este adevărat că demonii, chiar și prin întărâtarea trupului și încă a acestor organe ale trupului, se străduiesc să ațâțe patima. Și în tradiția ascetică sunt menționate multe situații în care diavolul lucrează în acest mod. Când ascetul are cumpătare mare și nu lasă diavolul să lucreze prin minte, atunci acela lucrează contrariu, ațâță adică trupul, ca să reaprindă plăcerea, încât plăcerea să înrobească mintea omului.

Alt mod al lucrării lui este acela prin *întristări* și *ispite*. Toți oamenii întâmpină ispite și dificultăți în viața lor, pentru că viața aceasta este vale a plângerii, dar în mod deosebit prin ispite sunt atacați aceia în care nu poate altfel să lucreze. Hristos Episcopului Smirnei i-a zis: „Iată, diavolul urmează să arunce dintre voi în temniță ca să fiți ispitiți" (Apoc. 2, 10). Cu siguranță, aici este vorba despre persecuțiile pe care le va crea diavolul prin îngăduința lui Dumnezeu. Același lucru vedem și în situația bolii femeii gârbovite. Hristos, răspunzând conducătorului sinagogii, a zis: „Iar aceasta, fiică a lui Avraam fiind, pe care a legat-o satana, iată de optsprezece ani, nu se cuvenea, oare, să fie dezlegată de această legătură în ziua sâmbetei ?" (Lc. 13, 16). Chiar și boli poate să creeze ca să supere omul. De aceea în Tradiția ortodoxă credem că multe boli au proveniență satanică și prin urmare, vindecarea nu este reușită numai prin leacuri, ci și prin modalități pe care le oferă Biserica noastră. Diavolul creează și piedici exterioare. Apostolul Pavel a scris către Tesaloniceni: „de aceea am vrut să venim la voi, îndeosebi eu Pavel – o dată și încă altă dată – dar ne-a împiedicat satana" (Tes. 2, 18).

Nu putem să ştim în ce constau aceste piedici.

Totuşi, este adevărat că diavolul inventează multe modalităţi ca să ne împiedice realizarea unei bune lucrări. Are atâta furie împotriva noastră, încât aţâţă şi pe semenii noştri să ne atace. Sfântul Maxim spune că, precum diavolul ataca pe Domnul prin farisei, tot astfel continuu atacă oamenii prin ceilalţi oameni şi, în principal, înarmează împotriva noastră „pe cei netemători de Domnul".

Dacă atacă prin gânduri, prin patimi, prin dorinţe, foarte mult ne atacă *prin imaginaţie*. Imaginaţia se află între minte şi simţuri, este un fenomen de după cădere, lucru care înseamnă că Adam nu avea imaginaţie înaintea căderii. Imaginaţia constă în umbriri ale minţii. Imaginaţie nu are Dumnezeu, nici îngerii, decât numai oamenii şi demonii. De aceea, imaginaţia este un bun canal de energie satanică. Este sigur că omul care trăieşte într-o continuă reverie primeşte o puternică presiune din partea demonilor. *Patericul* menţionează că unii fraţi au plecat să-l întâlnească pe Sfântul Antonie cel Mare ca să îl întrebe dacă închipuirile pe care le aveau erau de la demoni sau adevărate. Evident, era vorba despre arătări imaginare. În drum însă a murit măgăriţa. Şi îndată ce au întâlnit pe Antonie cel Mare, acesta i-a întrebat: „Cum a murit micul măgar pe drum ?" Şi la nedumerirea lor cum cunoştea acest lucru, Antonie le-a răspuns că „precum demonii mi-au dezvăluit mie moartea măgarului, la fel şi vedeniile voastre de la demoni sunt".

Însă nu se mulţumeşte cu toate acestea diavolul. Recurge şi la alte modalităţi. Se străduieşte să înspăimânte omul prin iritări exterioare, adică prin lovituri, prin zgomote şi multe altele. Sfântul Nichita Stethatos spune că cei care au progresat în contemplaţie primesc furia agresivă a diavolului. Între altele, „fac zgomote fizice spre înfricoşare". Zgomotele acestea nu pornesc din diferite fenomene fizice, ci din influenţa demonilor. Acest lucru se vede din teama pe care o provoacă. Sfântul Nil Ascetul spune că acela care se îngrijeşte de rugăciunea curată şi se luptă să-şi păstreze mintea lui cu desăvârşire curată de orice gând şi prin urmare, face rugăciune nevisătoare, „va auzi zgomote şi lovituri şi voci şi rele purtări de la demoni". Acela însă care se ocupă cu pura rugăciune a inimii nu este deranjat deloc de acestea, nu se tulbură, deoarece cunoaşte înşelăciunile celui viclean. Când mintea lui este maturizată de harul lui Hristos, atunci nu se teme deloc.

De multe ori se înfăţişează din aer, ameninţă omul şi urmăreşte să-i înrobească mintea. „Căci se înspăimântă de tine, atunci când te încearcă, dacă te păzeşti de ei sau în sfârşit îi dispreţuieşti", spune Sfântul Nil. De aceea, omul nu trebuie să se descurajeze. Este o metodă a celui viclean să smulgă mintea omului din rugăciune. Pentru că în acel ceas cel care se roagă mental face mare rău diavolului.

Împreună cu loviturile şi zgomotele, de multe ori diavolul este *prezent şi personal*. Avem, aşadar, apariţii personale ale diavolului de fiecare dată în alte feluri. Sfântul Nil păstrează informaţia că unui oarecare sfânt care se ruga intens în pustiu „demonii întârziind timp de două săptămâni se învârteau şi îl aruncau în aer, primindu-l pe acesta într-o rogojină". Adică, pentru un răstimp de două săptămâni, îl aruncau în aer şi îl prindeau iarăşi când cobora în rogojină şi aceasta ca să smulgă mintea lui din rugăciune. Dar nu au putut să facă nimic, „întru totul nu a putut să mute mintea acestuia din rugăciunea fierbinte". Rugăciunea era atât de fierbinte, că nu au putut demonii să smulgă mintea lui de la Dumnezeu. Încă de multe ori poate omul să vadă sabia frântă care se îndreaptă împotriva lui, „o lumină chinuindu-i faţa", dar şi „un chip dezgustător şi sângeros" (Nil Ascetul). Şi în această situaţie nu este necesară teama. Antonie cel Mare, care s-a arătat priceput luptător şi adversar împotriva demonilor, prezintă multe modalităţi de înfăţişare a lor. Se transformă şi imită femei, fiare, târâtoare, mărimi de trupuri şi mulţime de ostaşi. Sunt „îndrăzneţi şi foarte neruşinaţi". Simulează că ştiu câte urmează să se întâmple în zilele următoare, se prezintă pe ei înşişi „înalţi până în acoperiş ajungând şi întinşi în dimensiune". Mai ales îşi fac apariţia cu chipul fiarelor şi târâtoarelor. Sfinţii Părinţi învaţă că potrivit cu patimile care domină în noi apar şi demonii. Adică, acţionează „după posedarea patimii care stăpâneşte şi lucrează în suflet".

Astfel, Grigorie Sinaitul este revelator în această privinţă. Am văzut în altă parte că există atâţia demoni câte patimi. După Sfântul Grigorie Sinaitul, demonii dorinţei se transformă în porci, în măgari, în cai destrăbălaţi cu chip de foc, în evrei. Demonii furiei se transformă în neamuri păgâne. Demonii laşităţii în israeliţi. Demonii desfrânării în idumei, ai beţiei şi necumpătării în agareni, ai lăcomiei în lupi şi leoparzi, ai vicleniei în şerpi, în vipere şi vulpi, ai neruşinării în câini, ai indolenţei în

pisici, ai prostituției în șerpi, în corbi și în stăncuțe. Demonii sufletești se transformă în zburătoare. Și cum sufletul se împarte în trei părți, rațiune, voință și afectivitate, tot astfel și demonii se transformă în zburătoare, în fiare și în animale domestice. Sfântul Nil vorbește despre un oarecare sfânt, care înălța mâinile lui spre cer ca să se roage, i se arăta diavolul ca un leu care se ridica drept și-i punea unghiile lui în rinichi. „În același timp cu întinderea mâinilor, acela ca un leu transformat și ridicând drept picioarele din față și unghiile proprii din ambele laturi le înfigea în ambii rinichi ai luptătorului". Și nu se îndepărta decât numai când acela care se ruga își cobora mâinile lui din atitudinea rugăciunii. În situația aceasta se vede marea valoare a rugăciunii. Diavolul tremură de rugăciune, mai ales de rugăciunea minții, de aceea face orice s-o oprească. Apare în chipul animalelor, precum a fost și în rai. Acolo a luat chipul șarpelui. Sfântul Grigorie Palama spune: „Șarpele nesincer se preface a fi... nu șarpe făcându-se el însuși". Sfântul Nil povestește că isihastul Ioan rămânea nemișcat „din unirea lui Dumnezeu, în timp ce demonul în chip de balaur se înfășura în jurul lui și mesteca cărnurile lui și în fața lui însuși râgâind". Diavolul cu chipul balaurului devora cărnurile isihastului, dar acela rămânea netemător și netulburat „din unirea lui Dumnezeu". Era atât de mare unirea și comuniunea lui cu Dumnezeu, încât prin nimic nu putea diavolul să smulgă mintea lui.

În afară de apariția lui prin chip de animale, apare și el personal. Lui avva Macarie i s-a prezentat cu pumnal „voind să taie picioarele acestuia". Lui avva Arsenie i s-au prezentat demonii în chilie întristându-l.

Dar cel mai rău este că șiretul apare și în chip de îngeri, sfinți, monahi, încă poartă și lumină. Sfântul Apostol Pavel spune că „însuși satana se preface în înger al luminii" (II Cor. 11, 14). Experiența ascetică cunoaște multe asemenea situații. După învățătura lui Antonie cel Mare, demonii se prefac a cânta, chiar dacă nu se arată, amintesc cuvinte din Scripturi, și mai ales la ceasul în care citim repetă ei înșiși aceleași lucruri, și când dormim ne trezesc la rugăciune, și fac acest lucru ca să nu ne lase niciodată să dormim. Se prezintă în chipuri de monahi și se prefac că vorbesc ca niște cucernici. Sfântul Ioan Sinaitul spune că uneori în somn și alteori în trezie se arată în chip de înger sau în chip de martir, dând „revelația Tainelor sau darul harismelor". Acest

lucru, desigur, este mai mult în aceia în care diavolul a dobândit stăpânirea prin trufie și alte patimi și cu scopul să-i înșele și să piardă mințile lor, „ca fiind înșelați nefericiții, cu desăvârșire să-și piardă mințile". Cum putem să distingem dacă este înger sau demon ? Sfântul Ioan Sinaitul spune că atunci când duhul viclean apare în chip nevăzut „trupul se înspăimântă", în timp ce când apare îngerul „se bucură sufletul smerindu-se". Și astfel deosebim prezența diavolului din lucrarea lui.

Dar și ca lumină se înfățișează diavolul. Se străduiește să convingă omul că este Dumnezeu, lumina lui Dumnezeu. Însă este altfel. În învățătura Sfinților Părinți se vede clar că lumina lui Dumnezeu este fără formă, albă și creează pace în suflet, în timp ce lumina diavolului are formă, culoare și provoacă tulburare în sufletul omului. Lumina diavolului, după învățătura Sfântului Grigorie Palama, este exterioară, luminează din afară și ca ceva creat are chip, formă și culoare. Duhul viclean nu se unește cu sufletele celor care o privesc, ci este o simplă relație. Încă, lumina diavolului nu este rezultatul rotirii și întoarcerii minții în inimă. Dimpotrivă, lumina necreată se unește cu sufletul omului, este fără chip, fără formă și fără culoare. După învățătura Sfântului Grigorie Palama, care exprimă adevărul Bisericii, liniștea mentală, adică întoarcerea minții în inimă, conduce fără rătăcire omul la vederea luminii necreate, în timp ce „în lucrarea amănunțită prin gânduri, adică prin sensuri survin cele ale rătăcirii". În părerea lui Achindin că a văzut și el lumină și, mai mult, sub lumină exista o persoană alăturată, Sfântul Grigorie răspunde că exact aceasta este locuința diavolului.

Există însă situații în care diavolul nu se prezintă simplu în om ca să-l înfricoșeze, ci dobândește *stăpânire* asupra lui.

În aceste situații vorbim despre demonism. Sunt cunoscuți din Evanghelii cei demonizați, dar și vindecările demonizaților. Interpretând Sfântul Grigorie Palama situația celui demonizat, care spumega și scrâșnea din dinți și se usca, întreabă: „Cum așadar spumega acesta și scrâșnea din dinți și se usca ?". În continuare, tot el dă răspunsul. Scrie că în cei demonizați, mai mult decât toate părțile trupului suferă creierul. Diavolul cuprinde creierul, care este citadela, și de acolo domină tot trupul. Din cucerirea creierului, în principal suferă nervii și astfel sunt justificate toate mișcările trupești ale celor demonizați. Dar, să citim pasajul complet al Sfântului Grigorie: „Fiind demonizați, mai

întâi și mai mult decât celelalte părți ale corpului suferă creierul; căci în acesta de duhul sufletesc se folosește ca de un vehicul demonul, și din acesta, precum dintr-o anume citadelă, stăpânește tot trupul; iar capul fiind în suferință, de acolo este năpustită o împreună șiroire de suflu și totodată de umoare încinsă către nervii și mușchii trupului, astupând căile de străbatere ale duhului sufletesc: și zgâlțâire puternică de aici, și topire, și mișcări fără de preferință se nasc în toate părțile dinainte alese, iar mai cu seamă în maxilare, întrucât sunt foarte apropiate de partea care mai întâi a fost supusă pătimirii. Și multă umoare mai ales către gură fiind coborâtă din cauza micii depărtări a căilor de străbatere și datorită apropierii de creier și inspirația neputând fi urmată îndată de o expirație totală datorită dezordonatei împreună mișcări a organelor, dar și cu belșugul de umoare fiind laolaltă amestecată, le apare spuma celor în suferință. Astfel, respectivul obișnuiește a tremura și a clănțăni din dinți..."

Diavolul treptat se avântă împotriva omului. Începe de la gânduri, continuă cu dorințele și patimile și ajunge până la atacurile personale și cucerirea deplină a omului. Este mare furia lui și înspăimântătoare ura lui împotriva noastră. Și socotesc că psihologia contemporană, care ignoră existența diavolului și nu vrea să accepte furia lui războinică nu poate să vindece în mod real omul.

Scornirile diavolului

Diavolul nu se mulțumește cu faptul că atacă omul, ci folosește cele mai potrivite modalități ca să-l învingă. Folosește multe șiretenii. Sub aspectul războinic este cel mai priceput strateg al veacurilor. Sfântul Nicodim Aghioritul spune privitor la acest fapt: „Trei sunt cauzele, datorită cărora a devenit diavolul foarte priceput și foarte șiret în războiul împotriva omului: a) deoarece acesta și slujitorii lui, demonii, sunt duhuri firești, subțiri și sunt inventivi în toate, și în stratageme de neînțeles, și în scorniri; b) diavolul împreună cu demonii, fiind de șapte mii trei sute de ani, datorită acestei vechimi a devenit foarte învățat în înșelăciuni; și c) deoarece diavolul și demonii, atacând pe toți oamenii de la Adam și până acum, și mai ales pe sfinții și pustnicii luminați prin asceză și contraatacați de aceștia, au învățat prin experiență și prin război mai multe înșelăciuni și uneltiri,

s-au exersat şi au devenit foarte pricepuţi, precum spun acest lucru şi Sfântul Isaac, şi Sfântul Simeon Noul Teolog, şi Macarie cel Mare.

Astfel diavolul este foarte inventiv şi foarte priceput luptător. Foloseşte multe înşelăciuni. De aceea spune Sfântul Apostol Pavel: „Îmbrăcaţi-vă cu toate armele lui Dumnezeu ca să puteţi sta împotriva uneltirilor diavolului" (Efes. 6, 11). Dar, chiar dacă acela este foarte inventiv şi foarte priceput, şi experienţa Bisericii este mare. Cea mai mare experienţă o oferă Biserica noastră în războiul împotriva diavolului. Sfinţii, care sunt mădularele Bisericii, nu numai au cunoscut toate „mijloacele" celui viclean, dar au şi reuşit prin harul lui Dumnezeu şi prin lupta lor personală să le neutralizeze şi să ajungă la îndumnezeirea lor după har.

Din experienţa şi învăţătura sfinţilor vom vedea în partea aceasta unele din atât de multele înşelăciuni pe care le foloseşte diavolul. Vom enumera unele din scornirile lui.

1) Foloseşte multe *capcane* împotriva creştinului şi se luptă să găsească metoda potrivită pentru orice. Apostolul Pavel vorbeşte despre aceste curse pe care le întinde diavolul omului. Vrea ca episcopul să nu fie de curând botezat, „ca nu cumva trufindu-se să cadă în osânda diavolului. Dar el trebuie să aibă şi mărturie bună de la cei din afară, ca să nu cadă în ocară şi în cursa diavolului" (I Tim. 3, 6-7). De asemenea, în alt loc vorbeşte despre cum „să scape din capcana diavolului" (II Tim. 2, 26). Imaginea capcanei porneşte de la vânarea animalelor sălbatice. Astfel şi diavolul ca vânător al sufletului omului, foloseşte multe capcane ca să-l prindă. De aceea Sfântul Ioan Sinaitul susţine că este preferabil să luptăm cu oamenii, care uneori sunt sălbatici şi alteori se căiesc, decât cu demonii, „cu cei pentru totdeauna înfuriaţi şi înarmaţi împotriva noastră". În mod obişnuit, noi oamenii ne întristăm când ne supără semenii noştri şi considerăm mare încercare războiul lor împotriva noastră şi în acelaşi timp nu dăm nici o importanţă războiului interior care vine de la demoni, care sunt mai groaznici. Şi totuşi, experienţa Bisericii a demonstrat că trebuie să dăm o mai mare atenţie şi greutate războiului provenit de la demoni.

La început diavolul nu cunoaşte exact prin ce patimi este înfrânt sufletul. Atacă prin diferite patimi omul. „Seamănă, dar nu ştie dacă va secera". Seamănă gânduri de curvie, gânduri de defăimare, gânduri ale tuturor celorlalte patimi. Şi cărei patimi

vede sufletul că se înclină, cu aceasta îl şi hrăneşte (avva Matei). Sfânta Sinclitichia învaţă că, ori de câte ori diavolul nu poate să schimbe un suflet prin sărăcie, atunci prezintă ca momeală bogăţia. Dacă nu poate să facă nimic prin ofense şi ocări, promovează laude şi faimă. Când este înfrânt prin sănătate, atunci îmbolnăveşte trupul. Când nu poate să înşele omul prin plăceri, se străduieşte s-o facă prin suferinţe involuntare, adică prin dureri. Şi astfel creează multe boli ca să constrângă omul să înceteze să iubească pe Dumnezeu. Prin acestea se vede că diavolul atacă metodic omul. Se străduieşte să găsească punctul slab, apoi în acel punct întoarce întreaga lui furie războinică. Şi în acest mod stăpâneşte omul, dacă fireşte, ultimul nu cunoaşte modalităţile potrivite ca să îl oprească.

2) Înşelăciunile şi scornirile diavolului sunt proporţionale *cu modul de viaţă* pe care îl duce omul. Nu atacă în acelaşi mod pe toţi oamenii. Adică, într-un fel atacă pe cel căsătorit şi în alt fel pe cel necăsătorit. Într-un fel pe isihast şi în alt fel pe chinovit. Într-un fel pe cel începător şi în alt fel pe cel avansat în viaţa duhovnicească. Pentru fiecare mod de viaţă are şi ispita corespunzătoare. Atanasie cel Mare în viaţa lui Antonie cel Mare scrie că, atunci când Antonie a vrut să urmeze viaţa monahală, diavolul s-a străduit să îl abată „prezentând amintirea bogăţiilor, tutela surorii, familiaritatea neamului, lăcomia iubirii de slavă, felurita plăcere a hranei, comodităţi ale vieţii şi în sfârşit, asprimea virtuţii şi că mult este chinul acesteia. Sugera boala trupului şi lungimea timpului". Diavolul în această situaţie creează multe piedici, simpatia multor persoane, dificultatea virtuţii, nereuşita etc. Este bine cunoscut faptul că aproape toţi oamenii sunt stingheriţi să înainteze în viaţa duhovnicească de asemenea gânduri că, adică, este de nereuşit virtutea şi păstrarea poruncilor lui Hristos. Gândul că acestea nu sunt pentru noi, că nu pot să fie realizate astăzi este clar diavolesc.

Sfântul Ioan Sinaitul spune că monahii chinoviţi sunt atacaţi şi, desigur, trebuie să se lupte mai mult în patimile mâncării şi irascibilităţii, adică ale furiei. Prin aceste modalităţi atacă diavolul aici.

În cei supuşi pune dorinţa dobândirii de mari virtuţi, care sunt pentru isihaşti. Slujitorilor neîncercaţi diavolul le pune gânduri să caute cu ardoare lucruri exagerate. Dacă, spune Sfântul Ioan, analizezi gândirea slujitorilor neîncercaţi, vei găsi multe înţe-

lesuri rătăcite, precum „dorința de liniște, de post excesiv, de rugăciune nevisătoare, de limită a nedeșertăciunii, de amintire a unei ieșiri de neuitat, de priveghere permanentă, de calm desăvârșit, de tăcere adâncă, de puritate exagerată". Și, desigur, nu sunt nedemne de căutare asemenea izbânzi, dar când sunt căutate inoportun, și mai ales fără binecuvântare de la un părinte cu darul deosebirii, sunt capcanele diavolului. În timp ce pe slujitori îi supără diavolul prin căutarea liniștii, dimpotrivă la isihaști vine și cu gânduri prin care „fericește ospitalitatea supușilor, slujirea, iubirea frățească, instruirea împreună, ajutorarea celor bolnavi".

Încă pe slujitori diavolul îi atacă în diferite moduri. Uneori îi pângărește prin infecții trupești și îi face insensibili și alteori îi face neliniștiți. Uneori îi conduce la uscăciune și nerodnicie, îi aruncă în lăcomie, în trândăvie pentru rugăciune și alteori îi face somnolenți și plictisiți. Și asta o face ca să creeze impresia că nu au nici un folos din ascultare (Sfântul Ioan Sinaitul). În consecință, corespunzător cu modul vieții noastre, primim și atacurile celui viclean.

3) De asemenea, suntem atacați potrivit cu timpul zilei. Într-un fel suntem atacați dimineața, altfel seara și altfel ziua. Există un demon special care este „premergătorul duhurilor" și ne atacă imediat ce abia ne trezim din somn „de primul gând pângărindu-ne noi". Primul gând este prima cugetare care vine în mintea noastră după trezire (Sfântul Ioan Sinaitul). Părinții învață că primul gând trebuie să-l dăm lui Dumnezeu. Pentru că dacă omul învață imediat după trezire să se roage, adică să dea primul gând lui Dumnezeu, atunci toată ziua va avea amintirea lui Dumnezeu. Diavolul cunoaște acest lucru și se străduiește să murdărească primul gând. Există însă și alt demon, după cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, care abia ce ne întindem în pat țintește împotriva noastră viclene și spurcate reamintiri, încât să dormim cu gânduri murdare și să vedem vise spurcate și din trândăvie să nu ne ridicăm pentru rugăciune. Încă, și în timpul somnului vin demoni și se străduiesc prin vise să pângărească omul și să-l facă să se scoale indispus. Se întâmplă și următorul paradox. Demonii în timpul în care dormim aduc în noi cuvinte ale psalmilor pe care le studiem, pe durata somnului, „ca să ne înalțe spre trufie" (Sfântul Ioan Sinaitul). Desigur, acest lucru este și din harul lui Dumnezeu, dar și din continuu studiu al psalmilor pe durata zilei. Dar diavolul exploatează acest lucru și creează

propria lui ispită, încât să ne arunce în trufie. Și Sfinții Părinți învață că, oricare izbândă care nu creează trufie și vanitate este de la Dumnezeu, în timp ce orice creează îngâmfare este de la diavol.

Un război este ziua și altul noaptea. Sfântul Nil menționează că noaptea demonii urmăresc să tulbure pe învățătorul duhovnicesc cu apariția lor. Ziua însă îl supără prin oameni, prin situații, prin calomnii și diferite primejdii. Din aceasta se vede clar că pe oamenii duhovnicești și în principal pe învățători și îndrumători îi atacă diavolul fie personal, fie prin alte persoane, deoarece îi distrug planurile.

4) Scornirile diavolului sunt încă proporționale cu treapta vieții duhovnicești, în principal în rugăciune. Un scop mai adânc al demonilor este „ca de Dumnezeu nenorociții să-i despartă pe oameni". Astfel se luptă încât aceștia care se roagă cu rugăciunea minții și a inimii să nu întipărească simple sensuri ale lucrurilor simțite. Cu alte cuvinte, se luptă și atacă ca să creeze închipuiri ale lucrurilor perceptibile, încât mintea să nu fie curată pe durata rugăciunii. Pe aceștia care au cunoaștere duhovnicească îi atacă „ca să învedereze acestora pătimașele gânduri". În continuare îi atacă ca să rămână în ei pătimașele gânduri. Și pe oamenii practici, adică pe aceștia care se află în primul stadiu al vieții duhovnicești, îi atacă ca să îi arunce în păcat după lucrare (Sfântul Maxim).

5) Există însă diferență *potrivit cu starea în care se află omul.* Adică într-un fel este atacat omul când se află înainte de păcat și într-alt fel este atacat când înfăptuiește păcatul. Efrem Sirul spune că, înainte să fie săvârșit păcatul, „dușmanul îl micșorează pe acesta foarte mult". Mai ales păcatul plăcerii trupești atât de mic îl prezintă, înainte desigur să fie făcut, „încât aproape să-i apară fratelui acest păcat cu nimic diferit de greșeala de-a vărsa un pahar cu apă rece pe pământ". Dar după comitere îl prezintă foarte mare și ridică valuri de gânduri, încât să constrângă omul să cadă în deznădejde.

Nu numai păcatul îl prezintă demonii altfel înaintea căderii și după cădere, dar și pe Dumnezeu. Spune Sfântul Ioan Sinaitul că înainte de păcat inumanul dușman al mântuirii prezintă pe Dumnezeu foarte filantrop și că are atâta dragoste, încât îl va ierta pentru cădere. Dar după înfăptuire îl prezintă pe Dumnezeu „judecător drept" și „nemilos".

Multe modalități scornește diavolul ca să ne înșele. Sfântul Ioan Sinaitul spune că în mod obișnuit diavolul sapă trei gropi. Întâi și-ntâi „luptă ca să împiedice să fie făcut binele", adică ne împiedică să săvârșim binele, împlinirea unei porunci a lui Hristos. Când nu reușește să ne convingă să nu înaintăm în realizarea binelui, atunci vine și ne îndeamnă „ca să nu fie făcut acest lucru după Dumnezeu". Urmărește adică să nu fie făcut conform voinței lui Dumnezeu. Dar când nu reușește nimic nici prin această modalitate, atunci vine și „ne fericește pe noi ca pe unii ce ne comportăm în toate după Dumnezeu". Se străduiește să ne doboare prin trufie.

Există însă și situația în care se luptă și ne forțează fie să păcătuim, fie, dacă nu izbutesc lucrul precedent, să judecăm pe cei care păcătuiesc (Sfântul Ioan Sinaitul).

6) Diavolul totuși este foarte iscusit. Folosește orice, numai să-și atingă scopul. În arta lui războinică sunt cuprinse *și cursele de dreapta*. Cu alte cuvinte, se străduiesc să inducă gânduri despre asceza exagerată. Diavolul se străduiește să ne conducă la faptul să facem cele peste putere, încât, după ce nu ne va mai păsa de acelea, să și cădem în puterea lor (Sfântul Ioan Sinaitul). Sfinților Părinți le este cunoscută această metodă a diavolului, de aceea avva Pimen spune că „toate cele peste măsură, ale demonilor sunt". Sfântul Nil, priceput în războiul acesta, spune că ori de câte ori mintea omului se roagă curat și fără pătimire, atunci nu vin demonii din stânga, adică nu urmăresc să inducă gânduri murdare, ci vin din dreapta. „Căci îi sugerează acestuia slava lui Dumnezeu și un oarecare chip, prin simțirea prietenilor, ca să creadă în cele din urmă că el a fost făcut pentru scopul rugăciunii. Îi oferă vederi care nu sunt adevărate ca să îl facă să se înfumureze cu ideea că a ajuns la rugăciunea inimii și a dobândit scopul rugăciunii. Experiența Bisericii a demonstrat că nu trebuie să dăm nici o importanță unor asemenea vederi și închipuiri și chiar, când ne rugăm curat, să nu existe nici cel mai mic gând că în puțin timp va fi învrednicită mintea să vadă lumina necreată. Rugăciunea trebuie să fie legată cu cea mai adâncă pocăință.

7) Dacă reușește să convingă omul să comită păcatul, atunci folosește altă scornire. Se străduiește să îl convingă că *nu trebuie să-l declare duhovnicului său*, fiindcă acest lucru nu înseamnă nimic și, prin urmare, nu este necesară spovedania. De altmin-

teri, îi spune, atâția oameni fac lucruri mai rele. Gândul blasfemiei „a urzit pentru mulți". Însă cunoaștem că nimic nu întărește demonii și gândurile împotriva noastră, „încât acest lucru să hrănească și să tăinuie pe acești tăinuitori în inimă" (Sfântul Ioan Sinaitul). Acest lucru care se face prin gândul blasfemiei se face prin fiecare gând și prin fiecare patimă. Diavolul face orice ca să rămână tăinuite. Și cu cât rămân nemărturisite, cu atât mai mult se întăresc patimile, dar și stăpânirea diavolului în noi.

8) De multe ori se întâmplă și retragerea *demonilor* și, în general, a războiului vizibil. Sfântul Isihie Presbiterul spune că invidioșii demoni „uneori las și ascund și retrag din noi războiul inteligibil. Fac acest lucru încât să nu ne îngrijim și la o ocazie dată să răpească mintea noastră". Este groaznică șiretenia lor. Cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, pentru un anumit timp demonii se ascund și nu ne atacă, încât să nu ne îngrijim, considerând marile patimi ca mici și astfel „deci să ne îmbolnăvim iremediabil". Se întâmplă chiar să plece toți demonii, și omul să nu simtă nici un război, să aibă liniște trupească și sufletească și totuși atunci se lasă demonul înfumurării, „care suplinește locul tuturor". Adică, numai demonul trufiei este capabil să înlocuiască toți ceilalți demoni.

9) Este foarte ciudat acest lucru pe care îl vom spune în continuare, dar ni l-a dezvăluit Sfântul Ioan Sinaitul și astfel nu putem să-l contestăm. Diavolul *creează și anomaliile trupești*. Adică, de multe ori vine și se așează deasupra stomacului și nu lasă omul să se sature, chiar dacă ar mânca tot Egiptul și ar bea întreg Nilul. Și după mâncare „pornește necuratul și pe cel al curviei, anunțându-i acestuia faptul". Demonul acesta al înrobirii pântecelui merge la întâlnirea demonului curviei și îi spune: „cuprinde-l, cuprinde-l, neliniștește-l; căci pântecul acestuia fiind îngreunat, nu te vei osteni mult". Și într-adevăr, pântecul fiind *plin*, nu va găsi nici o dificultate demonul curviei să lucreze pierderea omului.

10) În războiul de dreapta, pe care l-am menționat anterior, trebuie să încerce și *înțelesurile bune* pe care le creează pe durata rugăciunii. Adică, se întâmplă când ne rugăm, și mai ales mental, să vină diavolul și să ne aducă gânduri bune, lucrări filantropice, gânduri bune, pentru că țintește să reușească în îndepărtarea minții de rugăciunea curată. Și acest lucru este foarte viclean și criminal. Sfântul Nil învață că, atunci când demonii văd omul că

are dorință pentru adevărata rugăciune, atunci „închipuie gânduri ale unor lucruri, chipurile necesare". Dar după rugăciune tot ei ațâță din amintire aceste lucruri pe care le-a gândit anterior în rugăciune, „mișcând mintea spre căutarea acestora, și deoarece nu le găsește, tare se mâhnește și se întristează". Altă dată demonii aduc gânduri bune și în continuare nu sunt de acord cu acestea. Pentru ce însă această lucrare a lor ? Ca să ne convingă că „și sincerele amintiri ale noastre le cunoaște" (Sfântul Ioan Sinaitul). Astfel, diavolul se străduiește să se prezinte omului ca profet care cunoaște multe adevăruri și chiar multe evenimente ale viitorului. Dar aceasta este o artă a diavolului. Demonii nu cunosc viitorul omului. Cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, „nimic din cele viitoare nu cunosc demonii din previziune; deoarece nici magicienii moartea n-ar putea să ne prezică".

Sfinții cunosc bine acest lucru. Câți se supun în mod obișnuit diavolului au impresia că sunt profeți: „Cel supus acestui demon de multe ori profet a devenit" (Sfântul Ioan Sinaitul).

11) Socotesc că, dincolo de acestea pe care le-am menționat, trebuie să vedem *scornirile speciale* pe care le folosește diavolul ca să îndepărteze omul de Dumnezeu. Poate, desigur, unele din acestea să pară inteligente, dar sunt atât de inteligente pe cât de inteligent e diavolul. În realitate diavolul este prost. Creștinii care se luptă sunt mult mai inteligenți decât el și pot să-l nimicească precum au făcut sfinții. Sfinții cu harul lui Hristos au distrus toate scornirile și înșelăciunile diavolului. Mai mult, unii dintre sfinți ajung într-un asemenea punct, încât, văzând demonii că fac atâtea lucruri ridicole, râd.

La început vom vedea înșelăciunile diavolului care sunt descrise de Sfântul Ioan Sinaitul, suficient de experimentat în războiul împotriva demonilor.

Demonii lucrează și să străduiesc prin diferite modalități să rătăcească omul. Unii ne înalță și alții ne umilesc. Unii ne înăspresc și alții ne roagă. Unii ne întunecă și alții se prefac lumină. Unii ne fac molâi și alții răutăcioși. Unii ne fac mohorâți și alții veseli. Drept care este necesar omul să cunoască de fiecare dată care demon lucrează.

Multora le creează demonii lacrimi în mijlocul cetății și al zgomotelor „ca astfel unii necrezând că sunt vătămați de zgomote, să se alăture lumii". Fac acest lucru ca să creeze iluzia că este posibil să trăiască cineva cucernicia și în zgomote. Această

cucernicie este curat satanică ! Nu este sigur că nu poate cineva să se află în lume și să aibă asemenea experiențe. Dar aici are, în principal, în atenția lui pe monahii care cu iluzia aceasta părăsesc sihăstriile lor și se mută în locuri foarte zgomotoase și lumești.

Demonii ne atacă printr-un război ridicol. Când suntem sătui ne jignesc și când postim ne înăspresc. Acest lucru este ca să fie creată impresia că poate oricine să mănânce și să aibă cucernicie. Dar aceste lacrimi sunt false.

Viclenia diavolilor este mare. Ne induc gânduri să nu ne despărțim de oamenii lumești, îndeosebi acest lucru este valabil pentru aceia care au gânduri să se călugărească, „spunând că multă răsplată câștigăm noi dacă văzând femeia ne stăpânim pe noi înșine". Creează gândul că rămânând în locuri unde sunt satisfăcute simțurile vom avea mai multă răsplată dacă ne stăpânim pe noi înșine. Aceasta, desigur, ca să amâne omul plecarea și mai târziu să fie înrobit acestor lucruri la care credea că ar putea să fie indiferent.

Un părinte vizionar a povestit următoarele: Când s-a aflat într-o adunare au venit doi demoni, adică demonul slavei deșarte și demonul trufiei și s-au așezat la dreapta și la stânga lui. Și primul îl ațâța să menționeze o vedere sau o faptă oarecare pe care a reușit-o în pustiu. Când respingea acest îndemn, atunci celălalt demon îl lăuda pentru această izbândă: „Și mare ai devenit învingând pe mama mea cea mai nerușinată". Un demon învinuia pe celălalt ca să aducă ascetul în păcat.

A văzut Sfântul Ioan demonul slavei deșarte unui frate că-i sugerează gânduri și altui frate că îi dezvăluie gândurile primului frate, ca să fie fericit ca vizionar. Mai mult, demonul slavei deșarte atinge trupul omului și creează palpitații ca să creeze simțământul venirii lui Hristos.

Un demon prigonește alt demon. Un monah era mânios. Și când au sosit vizitatori, atunci s-a arătat ca blând acestora. Astfel, un demon, adică demonul slavei deșarte prigonea demonul mâniei.

De multe ori, demonul avariției mimează umilința în timp ce demonul slavei deșarte îndeamnă omul la milostenie. Același fapt îl face și demonul iubirii de plăceri. Adică există situația când demonul avariției să recomande să nu fie milostiv omul, pentru că va cădea în vanitate și astfel mimează smerenia. Precum, de asemenea, demonul vanității și al senzualității ne în-

deamnă să dăm milostenie, pentru că astfel poate să lucreze mai bine. Adevărata milostenie se face când omul se purifică de demonul avariției, al vanității și al senzualității.

De multe ori demonii ne împiedică să înfăptuim cele mai ușoare și folositoare fapte și ne îndeamnă să lucrăm pe cele mai obositoare. Fac acest lucru deoarece cunosc că ori de câte ori suntem obosiți, atunci suntem descurajați să continuăm calea noastră duhovnicească.

Cineva a povestit Sfântului Ioan o vicleană scornire a diavolului. De multe ori demonul cărnii se strecoară și se asunde pe el însuși și sugerează monahului gândul că are evlavie, în timp ce îi dă și izvorul lacrimilor, mai ales când discută cu femei și îi sugerează gânduri să converseze cu acestea despre amintirea morții, a judecății și a înțelepciunii. Și toate acestea le face diavolul ca să convingă femeile să provoace monahul și să apropie astfel lupul ca păstor. Și după ce a fost câștigată obișnuința și curajul, „atunci nefericitul suferă căderea". Folosește chiar și cele mai sfinte lucruri, scopul fiind să arunce omul în păcatul trupesc.

Când ne străduim să plecăm dintr-o adunare în care cineva povestește lucruri hazlii, atunci demonii ne atacă în două moduri. „Să nu mâhnești pe povestitor" sau „Să nu te arăți pe tine însuți mai pios decât cei prezenți", ca să ne facă să rămânem. Și celălalt gând este să fugim, dar asta ca să ne conducă spre iubirea de slavă. Adică ne spune al doilea gând: „Îndepărtează-te, să nu întârzii; dacă nu, în rugăciunea ta vei întipări sensuri ale unor lucruri ridicole". Ne îndeamnă nu numai să fugim, dar și să ne străduim să dizolvăm vicleana adunare, menționând cele ale Judecății și amintirea morții. În această situație trebuie să preferăm pe al doilea, adică să preferăm să ne ude anumite picături ale iubirii de slavă, care poate să devină cauză a folosului celorlalți.

Și în *Pateric* există exemple asemănătoare care arată deosebitele scorniri ale diavolului. Sfântul Macarie a mers cândva să doarmă într-un sanctuar în care existau schelete de idolatri. Și-a pus drept pernă un schelet de idolatru. Demonii l-au invidiat pe sfânt pentru curajul său. Și atunci au vrut să-l înspăimânte. Strigau ca unei femei: „Cutare, hai cu noi în baie". Și alt demon a răspuns cu voce femeiască, ca și când înainta dintre morți: „Am un oaspete deasupra mea și nu pot să vin". Și acest lucru îl făceau ca să înspăimânte sfântul. „Și bătrânul nu s-a înspăimântat".

Sfântul Nil Ascetul scrie că în timp demonii se „împart pe ei înşişi". Şi în timp ce unii dintre ei supără omul, ceilalţi în chip de înger aleargă în ajutorul lui, dacă cere. Şi aceasta în scopul să înşele omul că, într-adevăr au fost îngeri. Alteori demonii aruncă gânduri împotriva noastră şi, în acelaşi timp, ne aţâţă să ne rugăm, chipurile împotriva lor sau să nu fim de acord cu ei. Şi atunci se retrag. Şi acest lucru îl fac ca să creeze în noi impresia că am început să-i învingem şi că acum se tem de noi.

Sfântul Nichita Stethatos spune: „Înaintea încăierării şi a înfrângerii, de multe ori demonii agită simţirea sufletului şi răpesc somnul din pleoape". Adică iau somnul din pleoapele noastre ca să creeze tulburare. Deoarece cunoaştem că în starea nesomnului omul se înfurie când nu cunoaşte să folosească această stare pentru rugăciune. De multe ori „şi prin anumite spasme iau somnul din pleoapele lor, să facă viaţa acestora mai chinuitoare şi plină de durere prin născocirile de acest fel". Însă alteori diavolul creează somn, când omul se roagă. Deoarece cunoaşte ce rău îi face rugăciunea, creează somnolenţă.

Am menţionat numai unele învăţături ale sfinţilor privitoare la tehnica diavolului. În orice caz, există mult mai multe. Cine se luptă în această luptă, va verifica în orice caz sălbaticele atacuri ale diavolului. Va simţi prezenţa lui. Asceţii au să descrie multe evenimente de acest fel. Nu este vorba despre iluziile lor şi personificări ale unor trăiri interioare. Este vorba despre o realitate, pentru că diavolul există şi este cel mai mare duşman al mântuirii noastre. Un ascet la Sfântul Munte îmi spunea: „Dacă se aşază cineva zece ani în Sfântul Munte, atunci va înţelege ce este diavolul". Noi care trăim în lume nu putem să înţelegem acest lucru, pentru că printr-o foarte mică putere ne ţine aproape de el. Nu este nevoie să depună o strădanie deosebită. Ne-a făcut robii lui prin aţâţări exterioare, creând chiar şi iluzia că nu există.

Cine însă se luptă să se curețe de patimi şi exersează în rugăciunea mentală, nu numai va cunoaşte vicleana putere a diavolului, dar va proba şi dragostea lui Dumnezeu. Exact în acea clipă în care îl atacă diavolul, cunoaşte foarte bine cât ne iubeşte Dumnezeu. Înnebuneşte de dragostea Lui. Şi înţelege bine că, orice ar face diavolul, în realitate este colaborator la mântuirea noastră. Îl urâm mai mult şi astfel îl atacăm cu mai multă putere. De aceea scrie Sfântul Grigorie Palama: „Căci colaborator este diavolul totdeauna la voinţa lui Dumnezeu, dar el nevoind acest lucru, şi

neprivind către acest lucru". De aceea și un sfânt inspirat de Dumnezeu spunea: „conlucrează răul cu binele printr-o intenție nu bună". Fără să o vrea și fără să o înțeleagă bine, devine colaborator în planul lui Dumnezeu, care este sfințirea și mântuirea noastră. Numai trebuie să cunoaștem cum să îl atacăm; care sunt mijloacele spirituale pe care le oferă Biserica prin care distrugem toate capcanele diavolului. Exact la acest subiect ajungem acum.

Întâmpinarea diavolului

În toată tradiția cărturărească patristică sunt deosebite clar două poziții în legătură cu diavolul: prima, că diavolul nu este o simplă personificare a răului, nu este o stare abstractă, ci o persoană particulară, care lucrează ca să împiedice omul să se mântuiască. Acest lucru l-am văzut clar până acum. A doua poziție este că puterea, forța și lucrarea diavolului au tărie limitată după întruparea lui Hristos. Cu alte cuvinte, în toată Tradiția ne apare stăpânirea lui Dumnezeu asupra puterii celui viclean.

Hristos, cum am notat în alt loc, a venit ca să învingă diavolul și să elibereze omul de asuprirea lui. În minunile vindecării demonizaților se vede acest lucru clar. Mai mult, și demonii înșiși o înțelegeau, pentru că într-o oarecare împrejurare au spus: „Ce ai tu cu noi, Iisuse, Fiul lui Dumnezeu ? Ai venit aici înainte de vreme ca să ne chinuiești pe noi ?" (Mt. 8, 29). Vindecările demonizaților sunt expresia desființării eshatologice a puterii diavolului. Această desființare a puterii satanice a fost prin Cruce, încât spune Apostolul Pavel: „(Hristos) dezbrăcând (de putere) începătoriile și stăpâniile, le-a făcut de ocară în văzul tuturor, biruind asupra lor prin cruce" (Col. 2, 15).

Sfânta iconografie descrie minunat jeluirea diavolului, deoarece a fost desființată asuprirea lui și stăpânirea lui prin Patimile lui Hristos. „Astăzi iadul gemând strigă: nimicit-a fost a mea îngăduită putere... fost-a sorbită a mea forță stăpânitoare de-aceia peste care-mpărățeam, fost-am lipsit și de cei pe care-i înghițeam ținându-i strâns, pe toți din gură i-am vărsat..."

Hristos a dat putere ucenicilor Lui să calce diavolul. I-a încredințat că prin puterea Lui pot să învingă pe satana. „Iată, v-am dat putere să călcați peste șerpi și peste scorpii și peste toată puterea vrăjmașului și nimic nu vă va vătăma" (Luca 10, 19). Apos-

tolului Pavel i-a dat asigurarea: „la care te trimit... ca să se întoarcă de la întuneric la lumină şi de la stăpânirea lui satana la Dumnezeu" (Fapte 26, 17-18).

Lucrarea Sfinţilor Apostoli, şi în general lucrarea Bisericii prin păstori, este să conducă oamenii din puterea diavolului în puterea lui Dumnezeu. Evanghelistul Ioan, vorbind despre duhul antihristului care va veni în lume, spune: „Voi din Dumnezeu sunteţi, copii, şi i-aţi biruit pe acei prooroci, fiindcă mai mare este Cel care este în voi decât cel care este în lume" (I In. 4, 4).

Şi Apostolul Pavel urează creştinilor Romei: „Dumnezeul păcii va zdrobi repede pe satana sub picioarele voastre" (Rom. 16, 20).

Satana acum are putere şi tărie foarte limitată. Copiii lui Dumnezeu prin puterea dumnezeiescului har, pot să zdrobească diavolul, pot să întâmpine cu multă uşurinţă toate înşelăciunile lui. În vieţile sfinţilor avem multe asemenea exemple. Viaţa Sfântului Antonie cel Mare, cum ne-a descris-o Atanasie cel Mare, este exemplificativă. Antonie cel Mare prin puterea lui Hristos a zdrobit diavolul. Acelaşi lucru l-au făcut şi mulţi alţi sfinţi. Voi menţiona un exemplu din viaţa lui avva Theodor. Menţionează *Patericul* că atunci când s-a prezentat un diavol şi a vrut să intre în chilia lui, avva „l-a legat în afara chiliei". Acelaşi lucru l-a păţit şi al doilea diavol. În continuare a venit şi al treilea demon şi găsindu-i pe ceilalţi legaţi i-a întrebat pentru ce stau afară. Şi aceia au răspuns: „fiindcă este aşezat înăuntru şi nu ne lasă să intrăm". Şi când a încercat şi acest demon să intre a fost legat de rugăciunile bătrânului. Atunci cei trei demoni „înspăimântându-se de rugăciunile bătrânului, îl rugau spunând: „dezleagă-ne". Şi avva Theodor i-a dezlegat spunând: „plecaţi". Astfel, „ruşinându-se, au plecat". Exemplul acesta este destul de semnificativ. Arată că sfinţii prin puterea lui Hristos au o mai mare tărie decât demonii şi pot chiar să îi lege. Demonii se sperie în faţa omului care este îmbrăcat cu dumnezeiescul har.

După aceste lucruri introductive, vom vedea cum putem să luptăm şi noi cu diavolul, cum putem să trecem peste toate scornirile lui, cum putem să ne ferim de tirania lui. Tradiţia Bisericii ne descrie multe modalităţi. Vom enumera în continuare pe cele mai grăitoare, pe cât este posibil mai concis.

1) Cum am spus anterior, Dumnezeu a învins diavolul. Prin urmare, şi noi, *având harul lui Hristos*, putem să-l distrugem.

Diavolul poate să lucreze în sufletul aceluia în care nu există Hristos. Sfântul Diadoh spune că duhurile viclene „se ascund prin uşurinţa cărnii, lucrând asupra celor care încă sunt copii la suflet. Cu cât suntem mai necopţi la minte, cu atât suntem mai nefortificaţi în războiul împotriva demonilor. Dimpotrivă, când în noi există aura Sfântului Duh, atunci se sting săgeţile purtătoare de foc ale demonului şi mai înainte să se apropie de inima noastră. „Căci aura Sfântului Duh, care mişcă inima spre adierile păcii, stinge săgeţile purtătoare de foc ale demonului când încă sunt purtate în aer". Sfântul Diadoh în mod repetat spune că, câtă vreme în noi lucrează harul lui Hristos, diavolul nu are nici o putere asupra noastră. Scrie: „cât timp este Duhul Sfânt în noi, nu poate, intrând, satana să rămână în adâncul sufletului". Dar şi Sfântul Nichita Stethatos învaţă că demonii se tem mult de harul Sfântului Duh. „De harul dumnezeiescului Duh se tem foarte tare duhurile viclene şi mai mult când acesta este prezent din belşug, sau de noi cei curăţaţi prin studiu şi prin rugăciune curată". Mai mult, susţine că aceştia care primesc harul Sfântului Duh nu numai nu sunt descoperiţi, dar şi provoacă frica diavolului. „Aceştia chiar sunt nu numai descoperiţi pentru diavoli, dar chiar şi înspăimântători, ca împărtăşindu-se din dumnezeiescul foc şi foc făcându-se imediat". Astfel, care creştin are roadele Sfântului Duh, care sunt virtuţile, este făcut puternic şi tare şi săgeţile demonului se sting chiar şi în simţurile trupului. „Pentru că în afara simţirii trupului atunci săgeţile satanice sunt stinse".

2) De asemenea, este nevoie *de credinţă în Dumnezeu* şi credinţă în ajutorul pe care ni-l va oferi acela prin sfinţii îngeri, prin duhurile adevărului. Apostolul Petru, prezentând lucrarea diavolului şi ura lui împotriva omului, spune: „căruia staţi împotrivă tari în credinţă" (I Petr. 5, 9).

Este nevoie de credinţă în Dumnezeu. Această credinţă este manifestată pe de o parte, prin simţământul că ne protejează Dumnezeu, pe de altă parte, prin rugăciunea pe care o vom face în orele de ispită. Totuşi, Dumnezeu trimite îngerii Lui să ne păzească. Avva Moise a fost atacat mult de demonul curviei. A fugit din chilia lui şi nu a vrut să se întoarcă în aceasta. Atunci avva Isidor l-a urcat în casă şi după ce i-a arătat la apus mulţimea demonilor, în continuare i-a arătat în răsărit mulţimile nenumărate ale sfinţilor îngeri şi i-a spus: „Iată, aceştia sunt cei trimişi sfinţilor de către Domnul spre ajutor; cei dinspre apus sunt cei

care îi atacă pe aceştia; aşadar mai mulţi sunt cu noi". Astfel, mai mulţi sunt îngerii care ajută în această dificilă luptă. Din moment ce în Tradiţia ortodoxă se învaţă că fiecare om are îngerul lui păzitor, se trage concluzia că acesta ne ajută în fiecare dificultate în viaţa noastră. Sfântul Ioan Sinaitul spune că, atunci când se apropie un duh rău, atunci trupul se înspăimântă, în timp ce când se apropie un înger „se bucură smerindu-se sufletul". Şi astfel, îndată ce am înţeles prezenţa îngerului, trebuie să alergăm la rugăciune, pentru că atunci îngerul nostru păzitor a venit ca să se roage împreună cu noi".

3) În lupta aceasta ne ajută şi *rugăciunile părintelui nostru duhovnicesc*. Prin puterea rugăciunilor lui putem să întâmpinăm cu succes lucrarea satanică.

Sfântul Ioan Sinaitul spune că atunci când ne aflăm în lume pentru o oarecare cerere, suntem acoperiţi de mâna lui Dumnezeu „poate din binecuvântarea Tatălui, ca nu cumva să fie blasfemiat şi Domnul prin noi". Binecuvântările părintelui nostru duhovnicesc sunt necesare în această dificilă luptă duhovnicească. Într-adevăr, rugăciunile presupun ascultarea de bătrânul duhovnicesc. După cum Moise a fost îngerul bun al poporului israelit pe care îl proteja de orice rău, astfel şi părintele duhovnicesc pentru fiecare creştin este îngerul cel bun care îl protejează de orice rău. Şi precum Moise a eliberat pe israeliţi de Faraon, tot astfel şi părintele duhovnicesc ne eliberează de robia Faraonului inteligibil, care este diavolul. Sfântul Simeon Noul Teolog prezintă echivalenţele între adevăratul Moise şi inteligibilul Moise.

„Şi sol este tatăl şi Dumnezeu ascultă
Şi spune slujitorului să mă ia de mână
Şi promite totodată să călătorească împreună cu noi,
Eliberat de Faraon şi de Egiptul relelor,
Şi curaj a sădit în inima mea
Şi îndrăzneală mi-a dăruit, ca să nu mă tem de Faraon"
Şi când au venit asupra lui toate puterile celui viclean, atunci:
„M-am văzut lumină devenind prin trimişii tatălui meu
Şi pe neaşteptate s-au retras în acelaşi timp ruşinaţi fiind".

4) Dacă demonii sunt trufaşi, şi mai ales au căzut prin trufie, creştinii pot să-i învingă prin *smerenie*. Smerenia este acea virtute care îi mistuie. După cum învaţă Isihie Presbiterul, este nevoie de smerenie, „fiindcă împotriva trufaşilor demoni opuşi luptă". De aceea şi Sfântul Nil recomandă: „De multă smerenie să te

îngrijeşti şi de bărbăţie şi ca să nu-ţi atace influenţa demonilor sufletul". Când omul are smerenie în suflet, atunci nu poate satana să aibă influenţă asupra lui. Nu are nici o putere asupra celor smeriţi.

Avva Arsenie, când era atacat de demoni, striga: „Dumnezeule, să nu mă părăseşti, nimic nu am făcut în faţa Ta bun; dar dă-mi după mila Ta să pun început".

5) Deoarece războiul acesta este primejdios şi nu cunoaşte omul timpul în care îl va ataca duşmanul mântuirii, de aceea se cere *veghe* duhovnicească, care în limba Sfinţilor Părinţi este numită trezvie (nepsis). De multe ori, în Sfânta Scriptură există cuvânt despre blândeţe, care este strădania omului să nu primească nici un gând şi să fie caracterizat de promptitudine spirituală ca să reacţioneze împotriva diavolului. Domnul porunceşte să veghem: „Privegheaţi şi rugaţi-vă, ca să nu intraţi în ispită" (Mt. 26, 41). Apostolul Petru îndeamnă: „Fiţi treji; privegheaţi; potrivnicul vostru diavol ca un leu răcnind, umblă căutând pe cine să înghită" (I Petru 5, 8). Şi Apostolul Pavel îndeamnă pe ucenicul său Timotei: „Tu fii treaz în toate" (II Tim. 4, 5). Creştinul trebuie să se afle întotdeauna în veghere duhovnicească ca să cunoască înşelăciunile diavolului şi să le întâmpine. În fond, este nevoie de atenţie, aşa încât să nu primim nici un gând. Experimentatul luptător respinge orice gând care vine în mintea lui şi o păstrează curată de orice gând. Isihie Presbiterul vorbeşte despre cumpătarea pe care o numeşte atenţie. Spune că în războiul acesta împotriva diavolului, între celelalte, este necesară atenţia „ca întotdeauna să facă inima lui să nu aibă nici un gând, deşi, poate, i se pare bun".

6) Trezvia trebuie să fie îmbinată şi cu *rugăciunea*. Deja am accentuat că Domnul a spus: „Privegheaţi şi rugaţi-vă" (Mt. 26, 41). Trezvia prigoneşte gândurile şi rugăciunea dă hrană sufletului, atrage Harul lui Hristos în inimă. De aceea şi este necesară această îmbinare a atenţiei şi rugăciunii. Hristos, vorbind despre demonul care cuprinsese tânărul, spunea: „Iar acest neam (de demoni) nu pleacă decât prin rugăciune şi post" (Mt. 17, 21). Rugăciunea distruge demonii. Deoarece demonii luptă groaznic împotriva omului, Filotei Sinaitul recomandă: „Din cauza aceasta, trebuie ca noi să-l respirăm întotdeauna pe Dumnezeu; ca din aceasta, nerăniţi de săgeţile aprinse ale diavolului, să trecem în fiecare zi". Prin rugăciune, respirăm pe Dumnezeu şi, astfel, tre-

cem nerăniţi de săgeţile celui viclean. Sfântul Nil îndeamnă: „Stai mărturisind buna mărturisire şi uşor vei veghea asupra duşmanilor tăi".

Însă când vorbim despre rugăciune, nu înţelegem simplu o rugăciune formală, pe care am face-o în cursul ispitei, ci neîntrerupta rugăciune a inimii şi mentală, care este în mintea omului. În clipa venirii neaşteptate a diavolului de la sine inima se mişcă în rugăciune şi astfel este alungat diavolul. Rugăciunea care este lărgită în vedere duhovnicească alungă diavolul. Când demonii vor să distrugă mintea noastră, atunci „cu amintirea Domnului nostru Iisus Hristos să ne lărgim în vedere duhovnicească" (Isihie Presbiterul). Rugăciunea neîntreruptă în ceasul atacului satanic alungă demonii, pentru că aceştia nu vor ca omul să primească cununa de la Dumnezeu în lupta împotriva lor. De aceea, prin rugăciunea neîntreruptă, cum spune Sfântul Ioan Sinaitul, „ca de foc chinuiţi... vor fugi" demonii. Lucrarea mentală şi vederea naturală, care este numită vederea raţiunilor celor existente, alungă diavolul şi îl evită. Spune Sfântul Nichita Stethatos: „Dar prin lucrarea mentală a rugăciunii, cu ochiul treaz al minţii stând întru atenţia şi prin gândirile contemplaţiei naturale meditând la lăuntrul făptuirilor lui Dumnezeu, nu te vei spăimânta de săgeata care zboară ziua; căci nu vor avea puterea de a se apropia de cortul tău şi de lumina cea din tine ca o negură, fiind puşi pe fugă şi de focul dumnezeiesc fiind arşi".

7) Desigur, este necesar să cunoaştem că în atacurile diavolului împotriva noastră *nu trebuie deloc să ne tulburăm*. Nu trebuie *tulburare şi teamă*, pentru că scopul primordial al demonilor este să creeze spaima, de vreme ce în atmosfera spaimei pot să realizeze totul. Antonie cel Mare, luptător în această mare luptă spirituală, recomandă: „De Dumnezeu nu mai trebuie să te temi; să-i dispreţuieşti numai pe aceştia şi întru nimic să nu te temi de aceştia". Trebuie să subliniem cuvântul lui Antonie cel Mare: „pe aceştia să-i dispreţuieşti şi întru nimic să nu te temi de ei". Nu trebuie să ne temem de viclenii demoni. Avem puterea lui Hristos şi putem uşor să îi distrugem. Sfântul Nil Ascetul îndeamnă: „Să nu te înspăimânţi de aceştia; cu desăvârşire să nu te înspăimânţi de ameninţarea acestora". Şi Sfântul Ioan Sinaitul zice: „nu te teme de jocurile de ciocănituri".

8) Sentimentul fricii pe care îl provoacă demonii este întâmpinat şi prin *bărbăţia spirituală*. Sfântul Nichita Stethatos spune

că demonii înaintea încăierării obişnuiesc să creeze spaimă în sufletul omului. „Dar sufletul umplut de încredere şi bărbăţie de către Sfântul Duh, nu ţine seama de atacul acestora şi de furia amară, şi numai prin chipul făcător de viaţă şi prin invocarea lui Iisus şi a lui Dumnezeu distruge închipuirile lor şi totodată îi face pe aceştia fugari". Este necesară încrederea şi bărbăţia şi atunci creştinul va vedea diavolul că devine fugar. Scapă repede de acesta. Nu poate să lucreze asupra lui.

9) Se cere însă şi *luptă* împotriva diavolului. Lupta aceasta presupune înarmare spirituală şi chiar opunere împotriva raţiunilor lui şi a lucrărilor lui. Apostolul Pavel, vorbind despre lupta aceasta, recomandă: „Îmbrăcaţi toate armele lui Dumnezeu spre a putea să staţi împotriva uneltirilor diavolului; căci lupta noastră nu este împotriva sângelui şi a trupului, ci împotriva începătoriilor şi stăpâniilor şi împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii din văzduhuri". Şi în continuare enumeră unele asemenea arme spirituale (Efes. 6, 10-20). Rezistenţa împotriva diavolului trebuie să fie mare şi continuă: „Staţi împotriva diavolului, şi va fugi de la voi" (Iacov 4, 7).

Nu trebuie nici o cedare, nici să predăm părţi ale existenţei noastre diavolului. „Nici nu daţi loc diavolului" (Ef. 4, 27). Trebuie să luptăm. Nu numai să luptăm cu demonii, „dar şi să polemizăm cu demonii" (Sfântul Ioan Sinaitul). Cum spune Ioan Sinaitul acolo unde suntem atacaţi de diavol, „acolo întru totul să ne opunem din greu duşmanului", pentru că altfel va deveni prietenul nostru.

Între modalităţile de luptă împotriva demonilor este şi împotrivirea. Desigur, Sfinţii Părinţi învaţă că atâta timp cât suntem începători în viaţa noastră duhovnicească, nu trebuie să venim în dialog cu diavolul, deoarece atunci diavolul cu argumentele pe care le oferă, după ce se prezintă şi ca înger al luminii, poate să ne batjocorească. Dar unii sfinţi, fiindcă dispunea de mari daruri spirituale, au ajuns în dialog cu diavolul şi l-au învins definitiv. Ne-au lăsat asemenea exemple, pe care le voi expune în continuare. Sfântul Ioan Sinaitul spune că în situaţia în care avem gândul blasfemiei trebuie să îl respingem spunând: „mergi înapoia mea, Satana; Domnului, Dumnezeului meu mă voi închina şi numai pe El îl voi slăvi; iar truda ta şi cuvântul se va întoarce împotriva capului tău, şi spre creştetul tău blasfemia va fi coborâtă în veacul de-acum şi în cel viitor". Acelaşi sfânt menţio-

nează și alte două exemple ale unor asemenea obiecții împotriva diavolului. La un oarecare frate s-au prezentat demonii și l-au fericit pentru virtuțile lui. Fratele acela imediat a răspuns: dacă încetați să mă lăudați și vă retrageți, atunci mă voi considera pe mine însumi mare, pentru că am devenit pretext să vă retrageți. Dacă nu veți înceta să mă lăudați, atunci „din laudele voastre cuget la necurățenia mea însumi", fiindcă „murdar în comparație cu Domnul este orice orgolios". Și astfel, ori cedați și devin imediat mare, ori continuați să mă lăudați și cu ajutorul vostru voi dobândi mai multă smerenie. „Și lovindu-i imediat simplitatea cuvântului, s-au făcut nevăzuți". De asemenea, un alt oarecare luptător se străduia să obțină smerenia. Demonii îi semănau laude în inimă. Atunci luptătorul acela s-a sculat imediat și a scris pe zid numele celor mai mari virtuți, adică dragostea desăvârșită, smerenia îngerească, rugăciunea curată, neprihănirea nepieritoare și altele multe. Când veneau gânduri laudative, că chipurile a reușit o virtute, acela spunea: „să mergem pentru verificare". Se apropia de zid, citea virtuțile și spunea lui însuși: „Când ai dobândit aceste virtuți, cunoaște că te afli încă departe de Dumnezeu".

Isihie Presbiterul spune că atunci când a înțeles cineva că se apropie diavolul, „îndată cu mânie să-i răspundă împotriva vicleanului". În general, trebuie imediat orice gând care provine de la diavol să-l respingem. Și orice oferă cel viclean trebuie să fie îndepărtat imediat de la noi. Diavolul cu stăruință duhovnicească poate să fie îndepărtat.

10) Lupta aceasta este foarte dură. Nu se compară cu alte lupte. Există clipe în care omul este descurajat. Dar este nevoie de mare *răbdare*, îmbinată cu bărbăția, despre care am spus mai sus cele cuvenite. Răbdarea oferă sănătate duhovnicească și sănătatea aceasta creează premisele necesare pentru venirea harului lui Dumnezeu. Avva Arsenie a dat povață unui oarecare frate să rămână în chilia lui în aceste dificile ceasuri. Fratele i-a spus: „Mă chinuie gândurile mele care-mi zic: nu poți să postești, nici să lucrezi. Dacă însă vizitezi pe cei bolnavi acest lucru înseamnă dragoste". Atunci bătrânul a distins în acest gând „mințile demonilor" și i-a răspuns: „Mergi, mănâncă, bea, dormi și să nu muncești. Numai de chilia ta să nu te îndepărtezi". Și i-a dat acest răspuns pentru că avva Arsenie cunoștea „că răbdarea chiliei aducea monahul la locul lui". Strădania să trăiască în chip

cineva isihast cu așezare și liniște ajută eficient în această luptă stăruitoare.

11) Se cere împreună cu toate cele de mai sus și *asceză* totală. Antonie cel Mare învață că cu cât ne atacă demonii, cu atât și noi „să intensificăm asceza împotriva acestora". Și când spunem asceză, înțelegem lupta să păstrăm poruncile lui Hristos. Este nevoie de asceză, adică „viață dreaptă, pentru că demonii „se tem de postul asceților, de veghe, de rugăciuni, de blândețe, de liniște, de nelăcomie, de lipsa slavei deșarte, de smerenie, de iubirea sărăciei, de milostenii, de lipsa furiei, și mai înainte de toate de evlavia în Hristos". Toate aceste virtuți, care sunt roade ale Sfântului Duh, sunt arme duhovnicești care formează panoplia, prin care putem să stingem „săgețile aprinse ale celui viclean".

12) O armă necesară în această luptă este *discernământul.* Sfântul Evanghelist Ioan Teologul recomandă: „Nu dați crezare oricărui duh, ci cercați duhurile dacă sunt de la Dumnezeu" (I Ioan, 4,1). Discernământul nu trebuie să existe numai ca să deosebim necreatul de creat, ci și în general să deosebim bine cu care demon trebuie să luptăm mai mult. Pentru că, precum am menționat, suntem în același timp atacați de mulți demoni. Sfântul Ioan Sinaitul spune că luptătorul trebuie să cunoască pe care îi va alunga de departe și pe care îi va lăsa să lupte cu el. Pentru că uneori „lupta le-a procurat cunună" și alteori „renunțarea i-a făcut necercați". Adică există situația să evităm să luptăm cu diavolul și să rămânem neîncercați și necopți duhovnicește. În timp ce există situația să îl lăsăm să vină și să luptăm cu el și să luăm cunună de la Dumnezeu. De asemenea, poate să fie și contrariul. Să nu căutăm lupta cu el cu obrăznicie și superficialitate căci acest lucru poate să aibă urmări groaznice în viața noastră. De aceea în lupta aceasta se cere virtutea discernământului și înainte de orice luminarea lui Dumnezeu. Prin discernământ vom putea să cunoaștem bine modalitatea războiului.

13) Am scris că diavolul lucrează prin patimi. Și fiecare patimă are un demon corespunzător. Prin urmare, cine vrea să lupte împotriva demonilor este nevoie să lupte în principal împotriva patimilor, prin care lucrează demonii. Sfântul Maxim învață că demonii sunt neputincioși „când prin porunci sunt micșorate patimile care sunt în noi", și sunt distruși „când la sfârșit prin nepătimire dispar, nemaigăsind cele prin care se aflau în suflet și-l atacau pe acesta". Lupta pentru dobândirea stării fericite a nepă-

timirii este într-adevăr luptă împotriva demonilor. După Sfântul Ioan Sinaitul „cel care a învins patimile rănește demonii".

14) Situațiile aparițiilor demonilor în chip personal și aparițiile diferitelor vedenii nu trebuie deloc să le acceptăm. Sfinții Părinți sunt grăitori în acest sens. Sfântul Nil Ascetul recomandă: „vezi să nu te amăgească prin vreo vedenie viclenii demoni, ci fii prudent, întorcându-te la rugăciune, cheamă pe Dumnezeu". Am menționat că diavolul se schimbă și în înger de lumină. Apostolul Pavel cunoștea această metodă de acțiune a celui viclean, de aceea și scria: „căci acest satana se schimbă în înger al luminii" (II Cor. 11, 14).

Sfântul Nicodim Aghioritul menționează asemenea situații de apariție a demonilor, dar și de întâmpinare a lor. Voi prezenta unele exemple.

Sfântul Avram cânta mezonoptica și au apărut demonii ca să-l amăgească. Strălucea chilia Sfântului Avramie și înfățișându-se diavolul, ca și cum ar vorbi Dumnezeu, a spus: „Fericit ești Avramie, fiindcă nimeni nu este asemenea ție; căci totdeauna ai împlinit poruncile mele". Atunci Sfântul Avramie a strigat tare: „întunericul tău să fie împreună cu tine spre pierzanie, tu cel plin de minciună și înșelăciune; căci eu sunt om păcătos".

Lui Simeon Stilitul i-a apărut diavolul plin de lumină cu cai roșii și i-a spus: „Domnul m-a trimis pe mine îngerul Lui ca să te răpesc, cum am răpit pe Ilie; urcă deci în car ca să plecăm la cer, deoarece și toți îngerii și sfinții vor să te vadă". Atunci Sfântul Simeon a făcut semnul crucii și i-a fost descoperit că era diavolul.

Lui avva Arsenie i s-a arătat diavolul și i-a spus: „Eu sunt Hristos". Și atunci avva Arsenie a spus: „Nu vreau să văd pe Hristos în această lume, ci în cea viitoare".

Sfântul Ioan a văzut trăsuri și cai cu totul luminoși și a auzit o voce care spunea: „Omule, bine întotdeauna ai săvârșit, cunoaște-mă acum împăratul tău și închină-te mie". Atunci Sfântul Ioan a răspuns: „Domnului Dumnezeului meu mă voi închina și numai pe El îl voi slăvi".

Și Sfântului Pahomie i s-a arătat diavolul ca Hristos și i-a spus: „Pahomie, eu sunt Hristos, și am venit la tine, credinciosul meu prieten". Și Sfântul Pahomie a răspuns: „Hristos este pace, tu m-ai umplut tot de tulburare". Și astfel a făcut semnul crucii și s-a făcut nevăzut.

Este menţionat cazul unui monah numit Uah, care a acceptat apariţia diavolului şi a crezut că este Hristos. Astfel s-a închinat diavolului. Şi când a venit timpul să se împărtăşească Părinţii, toţi s-au împărtăşit, în timp ce acesta spunea: „Nu vreau să mă împărtăşesc, deoarece eu l-am văzut pe Hristos". Şi atunci a înnebunit, de aceea şi fraţii l-au legat „ca smintit şi nebun".

Sfinţii, deoarece au harul lui Hristos, pot să deosebească duhurile. Şi astfel deosebesc dacă lumina aceasta este a satanei sau este a lui Dumnezeu. Am menţionat în altă parte diferenţa. Şi aici, totuşi aş vrea să prezint diferenţa dintre cele două lumini, cum o menţionează Sfântul Pavel cel din Latros. Lumina diavolului „este arzătoare şi fumegoasă şi asemănătoare focului perceptibil; şi îndată ce sufletul cumpătat şi purificat o va vedea pe aceasta, are repulsie faţă de ea şi este încercat de dezgust. În timp ce lumina lui Dumnezeu „este foarte graţioasă şi neîncepută şi sfinţeşte atingând, umple sufletul de lumină, şi bucurie, şi de veselie, şi îl face binevoitor şi iubitor de oameni".

15) Încă în situaţii de puternic război diavolesc este nevoie să cercetăm *bărbaţi cunoscuţi*, adică oameni sfinţi care cunosc înşelăciunile diavolului şi pot să ne îndrume sigur în această dificilă cale. Aceasta recomandă Sfântul Marcu Ascetul. Dacă noi nu avem „lumina adevăratei cunoaşteri, din cauza încă nedesăvârşirii vârstei raţionale", atunci pe cât este posibil „în continuu trebuie să ne străduim şi să facem eforturi să întâlnim bărbaţi cunoscuţi". Părinţii duhovniceşti sunt mari cunoscători în această luptă duhovnicească, de aceea sunt singurii potriviţi să ne sfătuiască, să ne stabilească modalitatea luptei. Desigur, raportarea la aceştia trebuie să fie îmbinată şi cu spovedania, deoarece prin mărturisire sunt alungate toate puterile potrivnice, puterile diavolului.

16) În situaţii în care diavolul a dobândit mare stăpânire asupra noastră şi mai ales a cucerit citadela noastră, adică creierul, şi de acolo conduce întregul om, atunci trebuie să ne refugiem în Biserică, la preoţi, şi să acceptăm *exorcismele*. Există adică, rugăciunile speciale prin care roagă preotul pe Dumnezeu să alunge demonii din sufletul nostru. Unii oameni se refugiază la magi şi vrăjitoare ca să scape de lucrările demonice. Aceasta însă nu este vindecare. Poate să pară că a fost eliberat omul de stăpânirea demonului, dar şi aceasta este rătăcire a celui viclean ca să ne ţină chiar mai mult aproape de el. Deoarece, fie

pretextează că a plecat, fie, lucrul cel mai rău, un demon îl prigonește pe celălalt demon. Asceții contemporani ne-au dezvăluit că fiecare vrăjitor este condus de o specie de demoni. Și un vrăjitor poate să scoată ceilalți demoni, dar face în același timp pe omul acesta rob al demonului său. Și astfel se continuă la infinit domnia lui satana. Sfinții Părinți ne recomandă să ne refugiem la preoți ca să ne citească din cartea de rugăciuni exorcismele potrivite și atunci, precum și împreună cu Pronia lui Dumnezeu, vom vedea multe rezultate.

17) În afară de toate acestea care au fost menționate înainte trebuie să notez că viața mistică a Bisericii este armă puternică împotriva diavolului. Prin Sfântul Botez este alungat diavolul din inima omului, prin Sfânta Mirungere este pecetluit cu Pecetea Sfântului Duh și cu Dumnezeiasca Euharistie sunt curățate toate puterile satanei. Întreaga viață în Biserică, atât mistică, cât și ascetică, care este trăirea jertfei mântuitoare a lui Hristos, ne asigură cele mai tari arme ca să învingem diavolul și să evităm toate înșelăciunile lui.

Prin toate câte am expus în articolul acesta sunt demonstrate multe adevăruri care, cred, trebuie să fie subliniate drept concluzii.

1. Că există diavol care lucrează ca să ne îndepărteze de Dumnezeu. Satana lucrează în principal în aceia care îl primesc, care sunt neîntăriți duhovnicește, dar atacă pe toți creștinii, mai mult pe aceștia care luptă să ajungă la îndumnezeire. Astfel, în vreme ce atacă toți oamenii exterior, nu poate să lucreze la toți în interior.

2. Cu cât trece timpul, cu atât devine mai groaznic în atacul său. Când un frate a întrebat pe avva Sisoe: „deci așa urmărea satana pe cei începători ?“, acela i-a răspuns: „încă mai mult, fiindcă timpul acestuia s-a apropiat și este agitat“. Adică cu cât ne apropiem de a Doua Venire, cu atât se agită mai mult.

3. Însă puterea lui Hristos este mai tare decât puterea diavolului. Creștinul care este întărit de harul lui Dumnezeu nu are să fie înspăimântat absolut de nimic. Este tare. Apostolul Pavel mărturisește: „Toate le pot întru Hristos Cel care mă întărește“ (Filip. 4, 13).

4. Nu trebuie să ne paralizeze teama diavolului, ci să ne întărească frica lui Dumnezeu. Să fim stăpâniți de dumnezeieasca frică. Și încă să simțim dragostea lui Dumnezeu, care învinge orice putere potrivnică.

5. Lucrarea păstorului nu este să împrăştie panica pentru înşelăciunile diavolului, ci să pregătească credincioşii să se îmbrace în armele lui Dumnezeu, astfel încât să învingă şi să distrugă puterea şi înşelăciunile celui viclean. Din păcate, în epoca noastră se observă o tendinţă de acest fel, adică se observă fenomenul că se vorbeşte mult despre antihrist şi mai puţin despre Hristos. Multă antihristologie şi puţină Hristologie. Mulţi strigă despre antihrist şi până la un punct bine fac, dar paralel nu se îngrijesc să pregătească credincioşii pentru războiul antihristului, nu se îngrijesc să îndrume creştinii prin metoda vieţuirii ortodoxe, care este curăţirea, iluminarea şi îndumnezeirea.

În „Apocalipsa" Sfântului Ioan există o măreaţă imagine. Evanghelistul Ioan a văzut că mielul a deschis prima din cele şapte peceţi. „Şi am auzit pe una dintre cele patru fiinţe zicând, cu glas ca de tunet: vino şi vezi; şi m-am uitat, şi iată un cal alb şi cel aşezat pe el având un arc; şi i-a fost dată lui cunună, şi a plecat biruitor ca să biruiască" (Apoc. 6, 1-2). În toată „Apocalipsa" se vede slăvita izbânda a lui Hristos.

De asemenea, în „Apocalipsă" se vede înfrângerea satanei. „Şi a fost aruncat balaurul cel mare – şarpele cel mare de demult, numit diavol şi satana, cel care înşală toată lumea, a fost aruncat pe pământ, şi îngerii lui au fost aruncaţi împreună cu el. Şi am auzit glas mare în cer spunând: de-acum s-a făcut mântuirea şi puterea şi împărăţia Dumnezeului nostru şi puterea Hristosului Său, fiindcă a fost aruncat pârâşul fraţilor noştri, cel care îi pâra pe ei în faţa Dumnezeului nostru zi şi noapte. Şi aceştia l-au biruit prin Sângele Mielului şi prin cuvântul mărturiei lor" (Apoc. 12, 9-11). Mielul învinge fiara Apocalipsei. Şi oamenii Mielului înving balaurul şi prăznuiesc în cer. Pentru oamenii lui Dumnezeu nu există nimic înspăimântător. Sunt tari şi puternici. Este valabil ceea ce este valabil despre Episcopul Pergamului. Dumnezeu a zis: „Ştiu lucrările tale şi unde locuieşti; unde este tronul satanei; şi ţii numele Meu şi n-ai tăgăduit credinţa Mea" (Apoc. 2, 13). Poate omul să locuiască unde este tronul lui satana şi totuşi să păstreze numele lui Hristos şi să nu nege credinţa Lui. Aceasta se face cu puterea lui Hristos.

Fie să facem parte dintre aceşti învingători, între aceştia care sunt pregătiţi să poarte numele lui Hristos. Va fi valabil atunci pentru noi cuvântul lui Hristos: „Biruitorului îi voi da lui din mana cea ascunsă, şi-i voi da lui o pietricică albă şi pe pietricică

scris un nume nou, pe care nimeni nu-l ştie decât cel care o primeşte“ (Apoc. 2, 17).

5. Preotul ca vindecător, după Sfântul Grigorie Teologul

În „Psihoterapia ortodoxă“ există un capitol complet în care vorbesc despre terapeutul ortodox. Atribui o mare importanţă existenţei terapeutului capabil, harismatic, deosebitor, pentru că fără existenţa acestui om nu poate să existe un serios cuvânt despre vindecare. Desigur, Dumnezeu poate să facă şi minuni, dar în orice caz este necesar îndrumătorul şi în această situaţie ca să dea asigurarea pentru calea pe care o urmăm. Cred că lucrarea preotului este vindecătoare. Preotul este, în principal, terapeut. În dezbaterile pe care le-am avut în legătură cu această poziţie, unii cititori şi participanţi la discuţie şi-au exprimat rezervele. Nu pot să vadă preotul ca terapeut sau chiar nu pot să accepte că principala lucrare a preotului este cea vindecătoare. De asemenea, mulţi susţin că Părinţii nu vorbesc despre vindecare. Însă Sfinţii Părinţi, şi fireşte, e părerea Bisericii, spun că preotul trebuie să vindece bolile sufleteşti ale oamenilor. De aceea împărtăşirea neprihănitelor Taine, adică a Trupului şi Sângelui lui Hristos, chiar şi întâlnirea omului cu Dumnezeu nu poate să lucreze mântuirea dacă mai înainte nu a fost curăţit omul. Vreau în continuare să mă ocup de această teză, bazându-mă pe învăţătura Sfântului Grigorie. Cred că avem multe de învăţat de la Sfântul Grigorie şi în ceea ce priveşte acest subiect.

Lui Grigorie Teologul, Biserica i-a adăugat această caracterizare, de Teologul, pentru că, într-adevăr, a ajuns la îndumnezeire, a văzut pe Dumnezeu şi, prin urmare, a teologhisit sigur şi inspirat de Sfântul Duh despre Dumnezeu.

Între multele chestiuni pe care le abordează este şi chestiunea preotului ca vindecător. Spre aceasta vrem să ne întoarcem atenţia, pentru că vom vedea că preotul este, în principal şi

înainte de orice, terapeut, şi că în scopul de-a vindeca se cere ca el însuşi să fi fost mai înainte vindecat, pe cât este posibil. Cum poate să vindece pe alţii dacă mai înainte el însuşi nu s-a vindecat ? Aceste teze ale lui Grigorie le vom vedea din cuvântul lui, numit „Despre fuga în Pont".

Trebuie să notez că Sfântul Grigorie,după hirotonirea lui a fugit în Pont, dar a revenit în urma multor chemări ale tatălui său. Exact după reîntoarcere a rostit primul discurs: „Pentru Sfântul Paşte şi pentru întârziere" în care justifică această atitudine a lui. Deoarece însă prezentarea este mică, dă în alt discurs o explicaţie mai mare. Toate acestea sunt cuprinse în discursul pe care îl vom examina acum. Are multe puncte interesante, dar să-mi îngăduie cititorul să nu le expun pe toate. Voi încerca să menţionez în rezumat pe cele ce au legătură cu problema preotului ca terapeut, care ne preocupă acum.

1. Ce este vindecarea

Mai înainte însă să vedem lucrarea preotului care este vindecătoare, consider că trebuie să vedem ce este exact vindecarea, după învăţătura Sfântului Grigorie Teologul. Când vorbim despre vindecare nu înţelegem simplu vindecarea trupească, nici una exterioară, vindecare vizibilă, care se termină prin unele schimbări exterioare, ci, în principal, înţelegem vindecarea care se face în adâncul inimii omului. Nu este vorba despre o simplă teorie morală, ci despre vindecarea interioară. Comparând vindecarea trupească pe care o au în vedere medicii cu vindecarea sufletească de care se îngrijesc preoţii, spune că vindecarea sufletească este mai obositoare. Pentru că medicina trupului se ocupă numai cu câte se văd şi poate să vadă foarte puţine din acelea care se află în adâncul inimii. Cu alte cuvinte, medicina trupului se ocupă mai mult cu cele vizibile şi poate să înţeleagă şi să vindece foarte puţin din acelea care sunt, de fapt, cauza îmbolnăvirii pentru multe anomalii trupeşti, în timp ce medicina spirituală se ocupă cu adâncul inimii.

Spune Sfântul Grigorie Teologul: „iar pentru noi medicina se ocupă cu adâncul inimii". Apoi zice: „pentru noi toată terapia şi râvna priveşte omul cel ascuns al inimii, iar lupta ne este împotriva celui care dinlăuntru ne face război şi caută să ne dărâme,

folosindu-se de noi ca de niște arme împotriva noastră, ceea ce-i lucrul cel mai groaznic, și ne dă morții păcatului".

Cu alte cuvinte, vindecarea este orientată spre omul ascuns al inimii. Aici se află deosebirea noastră de medicina trupească.

Dar și scopul vindecării de care se îngrijește Biserica este foarte diferit de scopul medicinii trupești. Sfântul Grigorie, cu o înaltă pătrundere teologică prezintă scopul terapiei sufletești. Aceasta nu urmărește faptul să facă omul echilibrat, frumos și bun, ci să îl unească cu Dumnezeu.

Scopul medicinii somatice este să ofere sănătate trupului, în timp ce scopul medicinii spirituale este „să înaripeze sufletul, să-l răpească lumii și să-l dea lui Dumnezeu și acel *după chip* sau rămânând astfel, să-l păstreze, sau aflându-se în primejdie să-l conducă, sau risipit fiind să-l mântuiască și să-l sălășuiască pe Hristos în inimi prin Duhul; și în final, Dumnezeu să-l facă, și să-l dea fericirii de sus, întocmirii de sus".

Reiese clar de aici că țelul vindecării sufletești este foarte înalt. Terapeutul urmărește cu harul lui Hristos să păstreze acel *după chip* și să unească omul cu Dumnezeu, să îl facă sălaș al Sfântului Dumnezeu Întreit și, mai mult, să-l facă după har dumnezeu.

Această deosebire între vindecarea trupească și sufletească se vede și din deosebirea dintre trup și suflet. Trupul este pieritor, în timp ce sufletul este nepieritor și nemuritor după har. Astfel, medicina trupească se ocupă cu trupul și cu „materia muritoare și care curge în jos", în timp ce medicina sufletească, pe care o exercită Biserica, îngrijește de sufletul „și sfânt de la Dumnezeu, și care participă la lucrarea de sus". Acesta, sufletul, desigur, nu are un înțeles abstract, nu este simplu o energie a trupului, ci este cel *după chipul lui Dumnezeu*. Vindecarea nu se termină numai la suflet, ci se extinde și la trup. Adică, scopul vindecării sufletești este să vindece, întâi și-ntâi, sufletul și apoi sufletul vindecat „și ceea ce e mai rău să atragă la sine și să așeze sus, dezlegat fiind puțin câte puțin de caracterul grosolan"; astfel sufletul devine pentru trup ceea ce Dumnezeu este pentru suflet.

Prin urmare, vindecarea se referă la suflet și la trup. După vindecarea sufletului urmează și vindecarea trupului, care este strâns legat cu sufletul. Din aceasta putem să ne dăm seama că boala sufletului provoacă boală și în trup.

Ca să fie deplină această vindecare, este nevoie ca terapeutul să vindece „moravuri și patimi, și feluri de viață, și dorințe, și

orice altceva de acest fel dacă există în noi", şi după ce a îndepărtat orice bestialitate şi sălbăticie, să introducă „tot ce este blând şi familiar lui Dumnezeu" şi astfel să ajungă în punctul unde sufletul poate să conducă trupul. Prin urmare, vindecarea se referă la omul întreg şi, în esenţă, terapia sufletească este subordonarea trupului sufletului şi îndumnezeirea omului. Îndumnezeirea sufletului, îndumnezeire şi a trupului.

Sfântul Grigorie însă, cunoaşte şi dificultatea acestei vindecări. Cunoaşte că nu vor toţi oamenii să fie vindecaţi. Urmăresc să se afle în stare de boală. De aceea, menţionează trei cazuri de oameni care nu vor să se vindece.

În primul caz sunt oamenii aceia care ascund păcatul în adâncul sufletului, ca şi când ar scăpa de pedeapsa lui Dumnezeu, dar şi ca să se ascundă de oameni. În *a doua categorie* intră oamenii aceia care urmăresc să acopere urechile lor ca să nu audă glasul acelora care urmăresc „să fie tămăduiţi prin leacurile înţelepciunii prin care este vindecată boala sufletului". Aceştia nu numai ascund patimile care există în inimă şi sunt şi bolile sufletului, dar evită să audă şi modalităţile prin care vor fi vindecaţi. Sunt oamenii pe care îi întâlnim şi astăzi, care evită duhovnicii. Şi în *a treia categorie* intră oamenii aceia care sunt mai îndrăzneţi şi mai viteji în ceea ce priveşte păcatul, care „în chip vizibil nu ne ruşinăm în ce priveşte păcatul şi de vindecătorii acestuia, cu capul gol, cum se spune, înaintând către orice fărădelege". În prima categorie intră, în orice caz, cei numiţi pioşi, care cu toate acestea au atâtea patimi pe care le ascund în adâncul inimii. În a doua categorie intră cei care recunosc bolile interioare, dar evită să asculte cuvinte vindecătoare, şi în a treia categorie se află neruşinaţii şi obraznicii, care se bucură de înfăptuirea păcatului. Toţi aceşti oameni nu vor vindecarea lor şi prin urmare, lucrarea terapeutului este foarte dificilă şi obositoare.

Astfel, vindecarea este schimbarea patimilor, adică curăţirea şi îndumnezeirea omului. Nu este vorba, prin urmare, despre o vindecare exterioară, care ţinteşte pur şi simplu spre o îmbunătăţire a vieţii morale şi sociale, nici despre un simplu echilibru psihologic, ci despre vindecarea omului ascuns.

2. *Preoția ca știință terapeutică*

Preoția este continuarea lucrării lui Hristos. Și Hristos, cum analizează Sfântul Grigorie Teologul, este întâi de toate medic al omului. Lucrarea Lui este terapeutică. Hristos a unit în lucrarea Lui, ipostatic, firea umană și pe cea dumnezeiască, a suferit, a fost răstignit, a înviat ca să îndumnezeiască firea umană. Dacă lucrarea educației terapeutice a Bisericii este îndumnezeirea omului, atunci spre aceasta a țintit întreaga iconomie dumnezeiască a lui Hristos. Scrie Sfântul Grigorie: „acest lucru (adică îndumnezeirea omului) îl desemnează săvârșitorul legii spirituale și țelul este Hristos, acest lucru înseamnă dumnezeire care s-a golit; aceasta înseamnă trup care s-a luat (de Dumnezeu); acest lucru înseamnă noua unire, Dumnezeu și om, unul singur din ambii, și prin unul amândoi". Și în continuare enumeră toate etapele eliberatoare ale iconomiei dumnezeiești. Hristos este terapeutul omului. Acesta a îndumnezeit firea umană. Acesta este cel mai tare leac care vindecă bolile sufletești ale oamenilor. Toate câte le-a făcut Hristos sunt vindecarea omului. „Acestea toate erau o anume îndrumare a lui Dumnezeu spre noi și tratare a bolii noastre, ridicând pe Adam de unde a căzut și conducând spre lemnul vieții". Este foarte interesant că aici sfântul leagă îndrumarea omului de tratarea bolii și chiar înțelege boala și căderea lui Adam de la Dumnezeu. Într-adevăr, nu putem să simțim altfel îndrumarea decât ca vindecare a omului, adică ca reîntoarcerea lui la comuniune cu Dumnezeu și ca îndumnezeire a lui.

Această lucrare o continuă preoții. Preoții, desigur, mai ales episcopul, continuă lucrarea terapeutică a lui Hristos, devin colaboratori ai lui Dumnezeu la mântuirea oamenilor. Scrie sfântul: „Noi suntem slujitori și colaboratori la această vindecare, toți cei care suntem așezați în fruntea altora". Astfel, noi, preoții suntem colaboratori și slujitori ai vindecării. Săvârșim, desigur, Tainele, dar și pe acestea trebuie să le integrăm vindecării, deoarece viața liturgică și ascetică a Bisericii are ca scop vindecarea omului. Referindu-mă la profetul Ioil, care îndeamnă pe slujitori să plângă „și vrea ca cei care slujesc în altar să-și lovească pieptul a jeluire în timp ce foamea îi apasă", spune în continuare „și acolo să sfințească postul și să vestească vindecarea". Această vestire a vindecării este vestirea căinței. Și vedem aici că cuvântul *pocăință* este înlocuit cu cuvântul vindecare, care înseamnă că vin-

decarea este întoarcerea omului la Dumnezeu şi comuniunea împreună cu El.

Faptul că lucrarea preotului este vindecarea omului şi că acesta trebuie să fie cu ştiinţă, şi mai mult că este ştiinţă faptul de-a îndruma preotul pe om la unirea şi comuniunea cu Dumnezeu, este vizibil dintr-un alt pasaj al Sfântului Grigorie: „căci în realitate aceasta mi se pare că este arta artelor, şi ştiinţa ştiinţelor, să îndrume pe om, fiinţa cea mai inteligentă şi cea mai complexă". Exercitarea metodei terapeutice de către preot o numeşte sfântul „artă a artelor şi ştiinţă a ştiinţelor". Şi aceasta combate afirmaţiile acelora care au fost scandalizaţi, pentru că în cartea mea am folosit exprimarea: „Creştinismul este ştiinţă terapeutică" şi de asemenea: „Teologia este ştiinţă terapeutică". Această operă este o operă curat teologică şi ştiinţifică.

Preoţia nu este slujbă oarecare. Şi slujirea propriu-zisă a Tainelor este integrată îndrumării terapeutice. Preotul nu are numai misiunea de a sluji, ci şi una terapeutică. Această misiune a lui este în esenţă vegherea sufletelor. Sfântul spune că nu este acelaşi lucru „să conduci o turmă de oi sau de boi şi să veghezi la suflete de oameni". Păstorul vietăţilor negânditoare veghează să facă grase animalele şi pentru scopul acesta foloseşte toate mijloacele. Niciodată vreun păstor nu s-a îngrijit de virtutea animalelor negânditoare. În timp ce pentru păstorirea, adică vindecătoarea supraveghere a oamenilor se cer multe lucruri. Omul trebuie să înveţe să se conducă, pentru că altfel nu va învăţa niciodată să conducă pe ceilalţi oameni. „Fiind dificil pentru om să ştie să se conducă, există primejdia să fie cu mult mai dificil să ştie să conducă oamenii". Păstorirea turmei înseamnă supravegherea sufletelor. Şi supravegherea sufletelor nu este independentă de vindecarea sufletelor. Această lucrare însă, trebuie să o exercite preotul prin libertate, adică să îi păstorească cu propriul lor consimţământ. „De unde şi mai mult să păstorească turma prin consimţire, iar nu prin constrângere, recomandă legea noastră şi Legiuitorul". Strădania multor pedagogi contemporani şi pshioterapeuţi să îndrume omul la vindecare, siluind conştiinţa lui, se află departe de păstorirea ortodoxă, unde respectăm absolut libertatea lui.

Vindecătoarea misiune pastorală trebuie să se facă cu ştiinţă. Sfântul Grigorie se roagă să ne ajute Dumnezeu „să păstorim turma Lui *cu ştiinţă*, şi nu prin mijloace de păstor nepriceput".

Iarăşi aici se vede că vindecarea trebuie să se facă cu ştiinţă, adică prin cunoaşterea bolii şi cunoaşterea vindecării. Terapeutul nu trebuie să fie nepriceput, dacă cunoaşterea vindecării oferă binecuvântare, necunoaşterea vindecării, adică nepriceperea spirituală este blamabilă.

Este nevoie de ştiinţă, pentru că răutatea este uşor de realizat, în timp ce binele este dificil. Şi mai ales de cele mai multe ori omul nu vrea să se îndepărteze de rău. Scrie Sfântul Grigorie: „Ce stimulativ şi la îndemână lucru este răutatea şi nimic nu e mai uşor", „iar rar şi dificil lucru este dobândirea binelui".

În general, deci, preoţia este ştiinţă terapeutică. Urmăreşte să vindece omul prin toate mijloacele pe care le oferă Sfânta noastră Biserică. Aceasta, prin urmare, este lucrarea preotului.

3. *Preotul ca vindecător*

Am menţionat mai înainte că preoţia este ştiinţă terapeutică. Acum vom vedea mai amănunţit că preotul este, în principal şi înainte de orice, terapeut. Acesta este sensul principal al articolului acesta. Vom nota laturile interesante ale problemei, cum le examinează Sfântul Grigorie Teologul.

a) Preotul are de la Dumnezeu marea harismă a vindecării, de aceea şi trebuie să vindece. Şi vindecarea nu constă în faptul de a şterge modelele vicioase ale sufletului numai, ci şi de a le înscrie pe cele mai bune. Acest lucru este în realitate vindecarea. Sfântul Grigorie foloseşte un proverb conform căruia „încercând să trateze pe alţii, ei înşişi fierb de răni". Preoţii care se apucă să vindece pe ceilalţi trebuie ei înşişi să fie scăpaţi de diferite răni. Ceea ce este important aici este că preoţii întreprind vindecarea oamenilor.

Puterea vindecării este un mare dar pe care îl primeşti de la Dumnezeu. Un aşa mare dar aveau Sfinţii Apostoli, Apostolul Petru şi Apostolul Pavel. Scrie Sfântul Grigorie: „să vindece şi să oprească boala, putea fi propriu unui anume Petru sau Pavel, marilor ucenici ai lui Hristos, care şi-au obţinut darul cârmuirii prin cuvânt şi lucrare şi s-au făcut tuturor toate, ca pe toţi să-i câştige". Este, aşadar, un mare dar pe care îl dă Dumnezeu, precum dă şi toate harismele.

Lucrarea terapeutică a preoţilor este destul de anevoioasă şi obositoare. „Lucrarea este atât de mare şi aşa de anevoioasă inimii simţitoare şi îndurerate şi cu adevărat vierme al oaselor pentru cel ce are totuşi minte". Este atât de anevoioasă, încât este o adevărată carie a oaselor.

b) De vreme ce este o lucrare atât de anevoioasă şi primejdioasă, înseamnă că trebuie să fie asumată şi pregătirea respectivă. Nu poate cineva, fără să aibă harisma şi experienţa corespunzătoare, să-şi asume această mare lucrare. Trebuie să fie el însuşi condus şi astfel să urce în puterea lui să conducă, adică să păstorească turma şi să conducă suflete. „Însă nici nu-i lucru străin sau departe de cele obişnuite, pentru cei mulţi ce filosofează cele dumnezeieşti, ...a conduce pornind de la a fi condus, nu e în afara definiţiilor adjudecate ale filosofiei". Precum pentru fiecare artă se cere un răstimp de învăţătură, acelaşi lucru putem să spunem şi despre marea responsabilitate a vindecării sufletelor oamenilor, adică despre harisma terapiei spirituale.

Vindecarea are scop să conducă omul la Dumnezeu şi să îl facă să trăiască fericita stare a îndumnezeirii. Cum însă poate să izbutească acest lucru preotul, dacă el însuşi mai înainte nu s-a întâlnit cu Dumnezeu şi nu are experienţele acestei îndumnezeiri ? Pentru că „numai prin ce-i curăţit poţi ajunge la Cel curat şi care tot astfel este mereu".

Trebuie pentru această lucrare mintea să fi fost iluminată, cuvântul să fie puternic şi auzul să fie bun receptor, după ce mai înainte a fost purificat. Aceasta presupune vindecarea terapeutului. Astfel e nevoie de vindecarea noastră ca să putem vindeca pe ceilalţi. Dacă cea mai mare lucrare este să vindecăm bolile sufleteşti ale celorlalţi, „mare lucru este acesta şi să cunoşti şi să vindeci patimile proprii şi neputinţele". De aceea, Sfântul Grigorie accentuează, într-un pasaj clasic, că după curăţire, iluminarea omului, urmează vindecarea celorlalţi. „Să se curețe trebuie întâi, apoi să curețe; să se înţelepţească, şi astfel să înţelepţească; să devină lumină şi să lumineze; să se apropie de Dumnezeu, şi să apropie pe alţii; să se sfinţească, şi să sfinţească; să conducă cu mâini şi să sfătuiască cu înţelepciune".

Pentru vindecarea bolilor trupeşti nu este necesară sănătatea medicului, dar pentru vindecarea bolilor sufleteşti este necesară. Poate chiar şi psihologul să vindece, fără ca el însuşi să fie absolut bine, dar în Tradiţia ortodoxă, deoarece vindecarea înseamnă,

în principal, să ajungă omul la îndumnezeire, este necesar ca terapeutul să aibă experienţa personală a îndumnezeirii. Deoarece nu este vorba despre simple poveţe la nivel omenesc, ci despre o cale de îndrumare către mântuire.

După Sfântul Grigorie Teologul, a îndruma pe cineva spre dumnnezeire fără să ai experienţa îndumnezeirii este foarte rău. El spune că „este o viclenie pe care am văzut-o, că un bărbat slăvindu-se pe sine se face înţelept", şi continuă: „şi ceea ce este mai rău decât acest lucru este a fi încredinţat că educă pe alţii acela care nu simte neştiinţa lui proprie". Cel mai rău lucru este să urmărească să îndrume pe alţii, fără ca el însuşi să simtă propria lui neştiinţă. Şi mai ales acest lucru îl consideră Sfântul Grigorie demn de lacrimi şi suspine: „Această patimă este mai demnă de lacrimi şi suspine, decât orice altceva".

Fireşte, aceasta înseamnă că preotul întâi trebuie să fie mădular vrednic al Bisericii şi apoi să intre la Sfântul Altar ca să sfinţească. Chiar şi pentru sfinţirea Tainelor se cere curăţirea lui. Scrie „că cu mult mai jos ne găsim de lucrarea slujirii lui Dumnezeu". Şi în continuare spune: „trebuie mai întâi să fii demn de Biserică, apoi de altar şi în primul rând de acesta, apoi de locul dintâi".

Sfântul Grigorie menţionează şi premisele necesare ca să fie cineva preot al lui Dumnezeu şi, prin urmare, să se îngrijească de vindecarea creştinilor. Se cere moartea simţurilor, întoarcerea spre sine însuşi, să se afle în afară de trup şi de lume – înţelegând să se afle în afară de gândul lumesc şi trupesc, lucru care este izbutit prin rugăciunea minţii şi a inimii – să trăiască în afară de lucrurile văzute, ceea ce înseamnă că trebuie să trăiască experienţa şi cunoaşterea apofatică, să devină oglindă curată care va primi razele luminii dumnezeieşti, să convieţuiască cu îngerii şi multe altele. Voi expune textul complet al Sfântului Grigorie pentru că este exemplificator: „Căci nimic nu-mi părea aşa de însemnat precum faptul că acela care a închis tainiţa simţurilor, ajungând în afara cărnii şi a lumii, întru sine însuşi cu totul întorcându-se, de nimica din cele omeneşti ataşându-se, căci toată nevoia nu l-ar putea constrânge, cu sine însuşi grăind şi cu Dumnezeu, să trăiască deasupra celor văzute şi cuvintele dumnezeieşti arătate pururea curate în sine însuşi să le poarte fără de amestec cu caracterele şi rătăcirile de jos, fiinţial oglindă nepătată a lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti şi fiind şi pururea de-

venind, luminii adăugându-i lumină, şi la ceea ce-i întunecat mai multă limpezime, deja binele veacului ce va să fie culegându-l ca pe un rod cu nădejde şi să se rotească în crugul vieţuirii împreună cu îngerii, încă pe pământ fiind să părăsească pământul, şi de către Duhul sus aşezat. Dacă cineva din voi este ţinut de această iubire, ştie ce spun, şi va fi în bună cunoştinţă de pătimirea de atunci".

Textul acesta are un înţeles teologic. Preotul trebuie să fie sălaşul lui Dumnezeu celui viu şi să fi ajuns la dumnezeire. Acest lucru nu este independent de Tradiţia Bisericii, care leagă treptele preoţiei de etapele vieţii duhovniceşti: curăţirea, iluminarea şi îndumnezeirea. Sfântul Dionisie Areopagitul face această legătură şi analiză. Acelaşi sfânt, adică Grigorie Teologul, învaţă: „să nu intre în biserică cel care nu este curat fie la suflet, ori la trup, până şi de cele mai mici lucruri". Purificarea şi iluminarea minţii sunt semnele distinctive ale celui care îşi asumă această mare lucrare. De aceea întreabă sfântul: „Cine încă înconjurat de negura de jos şi de grosolănia cărnii în întregime, va privi curăţit, fără stingherire mintea întreagă şi va fi împreună cu cele statornice şi nevăzute în cele nestatornice şi văzute ?"

Mai mult, cu greu ar putea cineva chiar „dintre cei foarte curăţiţi" să vadă chipul binelui. Preotul, dat fiind că slujeşte şi că se găseşte în rândul terapeuţilor, trebuie să devină mai întâi jertfa lui Dumnezeu, să se înfăţişeze pe el însuşi „jertfă vie, sfântă" să slujească sfinte lucrări cu mâinile lui, să vadă cu ochii lui cu chibzuială averea, să dobândească şi să trăiască educaţia lui Dumnezeu, toate simţurile să fie oferite lui Dumnezeu şi să devină organe ale lui Dummnezeu; să rezerve orice mortificare şi să nu fie doritor de viaţă, să ardă inima lui de sfintele cuvinte ale lui Dumnezeu, să înscrie cuvintele acestea „de trei ori pe lăţimea inimii" să dobândească mintea lui Hristos, să vadă frumuseţea lui Dumnezeu, să fie templu însufleţit al lui Dumnezeu Celui viu, să treacă prin faptă şi vedere toate chemările şi puterile lui Hristos, şi să fie socotit printre Israel, adică între aceia care au văzut slava lui Hristos şi multe altele.

Sfântul Grigorie însă cunoaşte că mulţi primesc această responsabilă misiune fără pregătire. Referindu-se la mulţi preoţi ai epocii lui, spune: „pentru noi nu există nici o graniţă a lui *a educa* şi a lui *a fi educat*", adică nu există nici o graniţă între *a educa* şi *a fi educat* şi astfel, fără propria noastră educaţie şi vin-

decare, ne asumăm educarea și vindecarea celorlalți. Ne găsim într-o astfel de situație, încât „cei mai mulți dintre noi, ca să nu spun toți, mai înainte aproape să fi depus primul fir de păr și să fie îngânate cele copilărești, mai înainte să treacă spre curțile sfinte, mai înainte să fim curățiți de rușinile sufletului, dacă exersăm două sau trei cuvinte ale celor cucernici, și acestea din auzit, nu din întâlnire", imediat devenim înțelepți și profesori și înalți în ceea ce privește cele dumnezeiești „și ne hirotonim pe noi înșine cerești, și cerem să fim chemați de către oameni *rabbi*" și mai ales „ne-am supăra foarte dacă nu suntem lăudați foarte tare", adică suntem gata să ne indignăm, dacă nu ne laudă cineva.

c) Toate acestea pe care le menționează Sfântul Grigorie dezvăluie clar că teologia este legată de paternitatea duhovnicească. Părintele duhovnicesc care vrea să vindece bolile sufletești ale fiilor duhovnicești și să-i conducă la contemplația lui Dumnezeu trebuie să fie teolog, adică să cunoască din experiență personală pe Dumnezeu, dar și calea și metoda prin care să ajungă la contemplație. De asemenea, când cineva devine teolog, nu în înțeles academic, ci în cel ecleziastic, adică văzător al lui Dumnezeu, acesta în orice caz devine părinte duhovnicesc al altora, deoarece renaște oamenii.

Legătura teologiei cu paternitatea duhovnicească este vizibilă în situația lui Moise. Deși întreg poporul s-a apropiat de muntele Sinai și împreună cu aceștia Aaron cu copiii lui, cu preoții și cei șaptezeci de bătrâni ai sfatului „ceilalți au primit poruncă să se închine de departe, iar Moise singur să se apropie, nu să urce împreună poporul, încât să nu devină aproapele tuturor, Dumnezeu fiind, afară numai dacă cineva, asemenea lui Moise, ar putea să cuprindă slava lui Dumnezeu".

Numai Moise a urcat pe munte, pentru că acesta era capabil să vadă slava lui Dumnezeu. Toți ceilalți erau ținuți departe cu trâmbițe, fulgere, tunete și întuneric „singură vocea lui Dumnezeu s-o audă, prin cei foarte curățiți".

Deși fuseseră și aceștia curățiți, doar au auzit vocea lui Dumnezeu. Moise urcă pe munte și vede slava lui Dumnezeu. Acesta este teolog și îndrumător al poporului lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă că cunoașterea lui Dumnezeu trece la popor prin cei sfințiți, prin aceștia, adică, care văd pe Dumnezeu. Profeții au văzut pe Dumnezeu și apoi l-au chemat la supravegherea acestui popor. Și chiar există situația să refuze această chemare. Astfel

avem „pe cei care fac loc cu bunăvoinţă chemării şi pe cei care amână harisma". Aaron a arătat bunăvoinţă, dar Moise a ezitat. Isaia s-a supus cu bunăvoinţă, în timp ce Ieremia s-a înspăimântat de frăgezimea vârstei. Şi astfel nu a fost considerată hulitoare nici timiditatea celor care au cedat şi nici bunăvoinţa celor care s-au avântat.

Totuşi, este adevărat că terapeutul prin excelenţă este teologul, acesta care a fost chemat să urce pe Muntele Sinai şi pe Muntele Tabor şi a văzut slava lui Dumnezeu. Acesta cunoaşte ce este exact boala, ce este sănătatea şi cum va conduce omul să ajungă până la contemplaţia lui Dumnezeu. Astfel, nu este posibil un teolog fără să fie părinte duhovnicesc şi nu este posibil un părinte duhovnicesc fără să fie teolog.

d) Însă am spus anterior că mulţi intră în preoţie şi exercită această funcţie fără premisele necesare. Sfântul Grigorie spune că simte ruşine pentru aceştia care, fără să fie mai buni decât ceilalţi şi mai mult, deşi sunt mai răi, mai înainte chiar să devină demni să se apropie de cele sfinte, „îşi arogă altarul, se întristează şi se îmbrâncesc în jurul Sfintei Mese", deoarece nu consideră înaltă lucrarea preoţiei, „ci socotind că motivaţie de viaţă este rânduiala (lor), nu slujirea responsabilă, ci o funcţie de întâietate cercetată". Mulţi, adică, devin preoţi din mentalitate profesională şi din vanitatea de-a dobândi o poziţie, şi nu o consideră ca o slujire responsabilă. Această responsabilă slujire este vindecarea turmei. Şi, mai mult, prevede Sfântul Grigorie că va veni vremea în care nu vor exista oameni să fie conduşi, pentru că toţi în loc să fie învăţăcei ai lui Dumnezeu, vor învăţa şi vor profetiza. Socotesc că ne găsim în această epocă. Toţi fac pe profesorii şi puţini fac pe ucenicii pentru Împărăţia lui Dumnezeu. Dar chiar foarte puţini preoţi cunosc şi modalitatea de a conduce, adică de a vindeca oamenii, de aceea şi cei mai mulţi creştini, deoarece sunt scandalizaţi de această inexistentă educaţie terapeutică, învaţă păstorii, şi chiar nu ştiu că trebuie să fie vindecaţi. Deoarece nu există terapeuţi de acest fel, se îmbulzesc la psihiatri şi umplu cabinetele de psihiatrie.

Sfântul Grigorie descrie într-un mod realist starea deplorabilă existentă între păstorii şi păstoriţii epocii lui. Nu vreau să analizez toată această parte, dar voi prezenta unele puncte centrale. Lipsa vindecării şi lipsa terapeuţilor conduce poporul lui Dumnezeu la o stare lamentabilă. „Toţi suntem credincioşi dintr-un

singur motiv: acela de a blama impietatea altora". Toţi adică suntem pioşi numai prin faptul că acuzăm necredinţa celorlalţi. Necuraţi oameni, „cărora nu le era permis să păşească în Biserica Domnului" intră în locurile cele mai sfinte. Am deschis tuturor nu porţile dreptăţii, „ci uşile insultei şi ale obrăzniciei unora împotriva altora". Observăm păcatele celorlalţi nu ca să plângem, ci ca să condamnăm, „nu ca să vindecăm, ci ca să rănim" şi ca să avem ca justificare a propriilor noastre patimi rănile celuilalt. Trăim într-o epocă, spune Sfântul Grigorie, în care preotul a devenit asemănător cu poporul. Deşi preoţii se cuvenea să fie vindecaţi şi vindecători şi poporul să fie acela care va primi vindecarea, acum „nu poporul este astfel, ci preotul în alt fel", ci este valabil cuvântul „a devenit preotul precum poporul".

Socotesc că observaţiile Sfântului Grigorie sunt valabile mai mult pentru epoca noastră. Preoţii nu cunosc adevărata vindecare, dar nici poporul nu caută vindecarea. Vrea de la Biserică să vadă lucrare socială, dăruire societăţii, necesităţilor familiale, vrea ca preoţii să lupte pentru dreptate, pentru pace şi multe altele, şi nu pentru vindecarea patimilor. Desigur, va face şi o astfel de lucrare preotul, dar trebuie să spunem că nu este principala şi fundamentala lucrare a lui. Lucrarea lui de bază este vindecarea inimii, a omului ascuns, încât să pregătească omul să ajungă la Dumnezeu vindecat şi această vedere a lui Dumnezeu să-i fie rai şi nu iad.

e) Faptul că principala lucrare a preotului este terapeutică o demonstrează Sfântul Grigorie folosind cazul Apostolului Pavel.

Apostolul Pavel a fost mare medic, care a făcut totul ca să vindece creştinii. A întâmpinat multe dificultăţi, suferinţe, persecuţii, închisori, bătăi cu vergi, primejdii, naufragii şi altele multe ca să vindece oamenii, să îi conducă spre minunata lume a Revelaţiei. Avea împreună cu toate ispitele „grija tuturor Bisericilor, simpatia şi iubirea frăţească faţă de toţi". Se îmbolnăvea cu bolnavii „şi era cel aprins" cu cei care se scandalizau. Dar care era metoda pe care o folosea Apostolul Pavel ? „Hărnicia învăţăturii ? diversitatea vindecării ? dragostea de oameni ? şi exigenţa iarăşi ? unirea şi amestecul dintre una şi alta ? ca nici să se moleşească prin bunătate şi nici să se înăsprească prin nevoinţă". Apostolul Pavel folosea multe modalităţi ca să vindece, uneori exigenţa, alteori îngăduinţa şi alteori pe amândouă împreună. Rânduieşte robii şi stăpânii, bărbaţii şi femeile, părinţii şi copiii,

pe cei care se găsesc în căsătorie și pe cei care practică celibatul, înțelepții și neînvățații, pe cei tăiați și pe cei netăiați împrejur. Pe unii îi numește bucurie și cunună, pe alții îi acuză pentru demență. Uneori afurisește, alteori oferă dragoste „acum se jeluiește; acum se veselește; acum bea lapte, acum se atinge de Sfintele Taine; acum cu sine se coboară, acum cu sine se înalță; acum mânuie toiagul amenințării, acum oferă duhul blândeții". În general, Apostolul Pavel imită în toate pe Hristos, de aceea este terapeutul ideal al poporului. Vindecă cu puterea și lucrarea lui Hristos. „Îl imită pe Hristos, Cel devenit blestem pentru noi, Cel ce a luat asupră-Și neputințele noastre și ne-a purtat bolile; sau, ca să vorbesc chiar mai cu măsură, să pătimească pentru ei, chiar și ca întâiul neevlavios, este primit de Hristos, numai ca aceștia să fie mântuiți".

Apostolul Pavel a suportat totul, a vrut să fie judecat el pentru frații lui, dacă aceasta contribuia la mântuirea fraților lui. Aceasta este lucrarea blândului păstor și a bunului terapeut.

Dar, firește, ca să ajungă cineva să spună acest mare cuvânt, și să îl realizeze, trebuie să dispună de mare bogăție a vieții duhovnicești, să fie văzător al tainelor lui Dumnezeu, să dispună de lumina care luminează întunericul din jur și nu va fi întunecat de acesta.

Toate acestea arată că preoția este știință vindecătoare și preotul este vindecătorul oamenilor. Ca să poată însă să exercite această mare funcție, trebuie el însuși să fie vindecat, pe cât este posibil, deoarece altfel, în loc să fie păstor, va fi lup în turma lui Hristos.

4. Modalități de vindecare

Vindecarea omului este știință în întregime, de aceea și modalitățile pe care le va folosi cineva sunt multe. Și în chestiunea aceasta spune cele cuvenite Sfântul Grigorie Teologul.

Dacă mare lucru este faptul să cunoască preotul propriile lui patimi și boli și să le vindece, cu mult mai mare este „putința să vindece pe ale celorlalți și să curățească cu știință", încât vindecarea să aducă folos atât pentru aceștia care se folosesc de ea, cât și pentru aceștia care exercită această lucrare. Socotesc că trebuie să subliniem expresia „să curățească cu știință". Vindecarea oa-

menilor trebuie să se facă cu știință, adică, prin modalități veridice. În continuare, spune: „cât de mare trebuie să pară a fi lupta, sau de cât de multă știință este nevoie spre a vindeca bine sau a fi vindecat, sau de a-ți schimba viața și a da tina duhului ?"

Este necesară vindecarea științifică, pentru că diferite sunt condițiile în care trăiesc oamenii. Există căsătoriți și necăsătoriți, chinoviți și pustnici, cercetați și trecuți la contemplație și cei care înaintează la cele de acolo și altele multe. Fiecare din aceștia vrea și vindecare pe măsură sau îndrumare. Și cum trupurile sunt vindecate diferit, la fel și sufletul: „și sufletele printr-o rațiune diferită și prin îndrumare le vindecă ei".

Pe unii îi vindecă cuvântul și alții sunt așezați prin exemple. Unii au nevoie să-i înțepe cu acul cineva și alții au nevoie de căpăstru. Unii se mișcă greoi către bine și trebuie să fie stimulați prin cuvânt, și alții sunt mai fierbinți decât cel moderat, care trebuie înfrânați. Unii sunt vindecați prin laudă și alții prin mustrare, prin ambele însă la timpul potrivit. Unii sunt îndreptați prin rugăminte și alții prin dojană. Unii este necesar să păzească toate cu grijă până în cele mai mici amănunte și alții este preferabil să treacă cu vederea în parte. Unii trebuie vindecați „prin îngăduință și smerenie", altora le este de folos să învingă și altora să fie învinși. Unii profită prin faptul că trăiesc „cu bunăstare și putere" și alții prin faptul că sunt săraci și că trăiesc în simplitate.

În metoda terapeutică ortodoxă nu este folositor pentru toți același leac. „Și din farmacia noastră, unul și același leac s-a arătat ori aducător de sănătate ori cel mai primejdios". Adică același leac se dovedește că este folositor și în același timp vătămător. Unei categorii de oameni îi folosește un leac, altei categorii îi folosește celălalt. Preotul trebuie să aibă virtutea deosebirii, ca să cunoască de fiecare dată ce leac va da pentru vindecare. Precum aceia care merg pe sârmă este posibil să cadă fie în dreapta, fie în stânga, la fel și terapeutul duhovnicesc. De aceea „trebuie să călătorești într-adevăr pe calea împărătească și trebuie să privești în jur, nici în dreapta și nici în stânga... înclinându-te".

Vorbind despre vindecare, Sfântul Grigorie Teologul spune că, dacă vrem să vindecăm și să curățim oamenii corect, sunt necesare trei lucruri. *În primul rând,* „de multă și desăvârșită credință", în *al doilea* „de o mai mare colaborare din partea lui Dumnezeu" și în *al treilea* „nu de puțină inventivă concurență din partea noastră... este nevoie, și prin cuvânt și prin lucrare".

Adică, împreună cu credința și ajutorul lui Dumnezeu se cere și inventivitatea terapeutului ca să respingă scornirile celui viclean, deoarece diavolul lucrează cu inventivitate și viclenie. De aceea terapeutul trebuie să cunoască înșelăciunile diavolului în general și în particular, încât să poată să le facă față cu succes și să conducă omul la îndumnezeire.

De asemenea, vârsta duhovnicească a creștinilor este diversă. Unii se găsesc la vârsta preșcolară, de aceea au nevoie de lapte să îi hrănească, pentru că nu suportă ca hrană „curajul cuvântului". Dacă vârstei preșcolare îi oferă cineva hrană tare, va fi simțită ca oprimare și povară. Câți însă au nevoie „de o hrană mai înaltă și mai tare" s-ar întrista dacă și-ar potoli setea cu lapte și s-ar hrăni cu legume. Aceasta înseamnă că preotul trebuie să cunoască și să hrănească vârsta fragedă, dar să hrănească și vârsta matură, pe aceștia care se găsesc pe înalte trepte de viață spirituală. Ca să cunoască însă să vindece și să îndrume, trebuie să aibă experiența personală a adevărurilor Bisericii, dar și discernământul să ofere hrana potrivită omului potrivit și la locul potrivit. Faptul că dăm hrană tare sugarilor echivalează cu moartea lor. Dar și faptul că oferim lapte celor desăvârșiți și aceasta echivalează cu asfixierea duhovnicească.

Sfântul Grigorie face o uimitoare observație. Învață că vindecarea nu este independentă de Revelația pe care a dat-o Dumnezeu și este păstrată în Biserică ca lumină a ochiului. Revelația că Dumnezeu este Întreit este fructul vindecării omului, adică cel vindecat primește această Revelație. Dar în același timp, Revelația aceasta devine adevăratul drum ca să ajungă cineva la vindecare și comuniune cu Dumnezeu cel Întreit. „De bună seamă cea mai mare dintre primejdii este pentru cei încredințați că luminează, încât, ori gândind într-un singur ipostas Cuvântul de frica politeismului, ne lasă golite numele, și ajungem a-L înțelege pe Același Dumnezeu ca Tată și Fiu și Sfânt Duh; ori despărțind în trei (ipostasuri), dar fără de înrudire și străine, sau fără de rânduială și fără de conducere și, ca să zic așa, fără de dumnezeire, cădem apoi într-un rău egal datorită așezării lor potrivnice: asemenea pervertirii plantei care o face să se încline mult către altceva".

Este foarte important că, în timp ce vorbește despre vindecare, vorbește și despre dogma Sfintei Treimi. Pentru că, atunci când ne aflăm în afară de acest adevăr care este roada vindecării,

nu putem să ajungem la vindecare. Vindecarea, prin urmare, nu este morală, ci teologică. Nu este o vindecare nedogmatică, ci se sprijină pe Revelația lui Dumnezeu. Și acest lucru este vizibil din faptul că, atunci când este denaturată teologia, este deformată imediat și vindecarea. Și chiar baza tuturor adevărurilor credinței, a dogmelor, este metoda terapeutică sau calea viețuirii ortodoxe, adică curățirea, iluminarea și îndumnezeirea. De aceea cred că Sinodul din timpul Sfântului Grigorie Palama care vorbește despre isihasm, despre modul de trăire a lui Dumnezeu, este baza tuturor sionoadelor și a tuturor dogmelor credinței.

Sfântul Grigorie Teologul vorbește despre bolile teologiei. Erezia este o boală, deoarece nu conduce omul la vederea luminii necreate și păstrează totdeauna mintea întunecată. Și astfel se explică lupta Sfinților Părinți pentru păzirea dogmei, deoarece împreună cu păstrarea Revelației este conservat modul corect de vindecare. Dacă credem că Hristos este o creație, atunci nu putem să ne mântuim. Același lucru se întâmplă și cu toate dogmele credinței. Scrie Sfântul Grigorie: „Căci dintre cele trei boli privind teologia, care sunt acum, a ateismului, a iudaismului și a politeismului, dintre care al uneia înainte stătător a devenit Sabellie libianul, al alteia Arie, cel din Alexandria, iar al celeilalte unii dintre preaortodocșii din vremea noastră". Bolile teologiei sunt ateismul, iudaismul și politeismul, care însă sunt exprimate de oameni care trăiesc în Biserică. Când suntem eretici, adică avem o teologie greșită și bolnavă, nu putem să fim cu adevărat mădulare ale Trupului lui Hristos și, prin urmare, nu putem să ajungem la mântuire. Faptul că sunt alungați din Biserică ereticii este pentru că prin boala teologică a lor arată că ei singuri s-au rupt de Biserică. Dezvăluie că sunt bolnavi duhovnicește.

Teologia, deci, este în corelație cu sănătatea și lupta pentru vindecare. Este, în principal și înainte de orice, o știință terapeutică. Și vindecarea omului nu se face independent de teologia ortodoxă. Iată pentru ce spuneam anterior că teologul se identifică cu părintele duhovnicesc și părintele duhovnicesc se identifică cu teologul. Preoții păstoresc poporul teologic și teologhisesc pastoral și vindecător.

5. *Respingere şi acceptare a preoţiei*

Toată această teorie despre preoţie ca ştinţă terapeutică şi a preotului ca terapeut, a dezvoltat-o Sfântul Grigorie Teologul ca să justifice fuga lui în Pont. Pentru că, precum am spus, la începutul acestui articol, Sfântul Grigorie după hirotonia lui în preot a fugit în Pont şi când s-a întors a rostit această cuvântare. Aici vom analiza această fugă şi întoarcerea lui.

Sfântul Grigorie Teologul spune că a fost chemat la preoţie de la o vârstă mică şi el însuşi a fost dat dar lui Dumnezeu din pântecul mamei lui. „Am fost chemat din tinereţe ca să spun ceva din cele necunoscute multora, şi am fost aruncat din mitră pentru El şi am fost dat ca dar ca urmare a promisiunii maicii mele şi după aceasta am fost statornic întărit de primejdii".

Şi mai mult acest „dor a crescut împreună cu el". În plus, a simţit că este mai neputincios în acest război, de aceea, cum spune, „am fugit, acoperind faţa cu pudoare, şi ca să mă aşez singur cu mine, fiindcă eram plin de amărăciune, am căutat şi să tac, fiind încredinţat că timpul este înşelător". Citind Vechiul Testament vedea cuvintele profeţilor despre păstorirea turmei gânditoare şi despre harismele pe care trebuie să le aibă acela care îşi asumă această responsabilă misiune. A înţeles că el nu este aşa cum îi vrea Dumnezeu pe preoţii Lui. Nu era sălaşul viu al lui Dumnezeu şi templu al Sfântului Duh, cum am menţionat mai înainte. Constata că nu avea aceste calităţi.

Alt motiv era dragostea lui pentru linişte prin care cineva se apropie de Dumnezeu sau, mai corect, devine templu al lui Dumnezeu. „Apoi mă atrăgea o anume dragoste pentru frumuseţea liniştii şi pustniciei, de aceasta fiind îndrăgostit de la început, cum nu ştiu dacă e vreunul dintre cei sporiţi în studiul cuvântărilor". Voia să-şi omoare simţurile, să se îndepărteze de trup şi de lume şi să vorbească cu Dumnezeu, să devină curată oglindă „dobândind lumină prin lumină". Şi mai ales spune că dacă cineva cunoaşte această iubire, ştie ce spune şi va consimţi marele dor. „Dacă cineva dintre voi posesor de această dragoste ştie ce spun, atunci va fi cunoscător în această patimă". Considera liniştea în toată semnificaţia cuvântului ca premisă necesară ca să ajungă la Dumnezeu.

În cele din urmă, s-a supus lui Dumnezeu şi s-a întors. Descrie lupta pe care a avut-o în acel timp. Descrie gândurile pe

care le-a încercat atunci. „Am fost istovit, spune, de două temeri, adică de teama păstoririi – să înainteze în Sfântul Altar fără să fie mai înainte demn de această lucrare – și de teama neascultării". Și după ce a oscilat între una și cealaltă, a fost dominat de cea mai puternică teamă, care este teama neascultării. „Aici și acolo fiind chemat, am ajuns în cele din urmă de partea acelui mai tare și, biruindu-mă, mă are, trăgându-mă, teama neascultării".

Sfântul Grigorie scrie la începutul discursului său că a fost învins și, astfel, mărturisește înfrângerea: „sunt înfrânt și înfrângerea o mărturisesc, m-am supus Domnului, și l-am rugat". Justificând această înfrângere, menționează motivele care l-au făcut să se întoarcă. Primul motiv a fost dragostea față de oamenii aceia care îl iubeau. „M-a adus pe mine (la Domnul) mai ales dorința cea către voi și simțirea celor care mă doresc la rândul lor; căci nimic nu-i așa de puternic în raport cu iubirea, ca buna dispoziție a celui care se dăruiește la rândul lui". Al doilea motiv a fost grija și datoria față de tatăl lui și pioasa lui mamă, adică „cărunțeala și boala sfinților părinți". Pe tatăl lui îl numește Patriarhul Avraam și cinstit cap „al lui Avraam acesta, Patriarhul, și al Sarei, care și duhovnicește suferind durerea ne-a statornicit pe noi întru învățătura credinței". Iar al treilea motiv important a fost exemplul lui Iona. Acela a fugit de fața Domnului, dar Domnul a vrut să vestească pocăința. Mai mult, sfântul face o splendidă observație, care socotesc că se cuvine să pătrundă pe candidații la preoție și pe aceia care exercită această mare lucrare de ascultare. „Și observați cât de drept și cu câtă îndreptățire mă fac arbitru pentru temeri, ca nici să nu dai buzna către protecția care nu se dăruiește și nici să o respingi pe cea care se dăruiește". Adică nici nu trebuie să urmărească protecția pastorală, dacă nu i-o dau, dar nici să fie lăsată la o parte, când i se oferă. Aici se vede maturitatea duhovnicească a Sfântului Grigorie și câți trăiesc cu acest principiu.

Și termină sfântul cu o mențiune referitoare la păstori, la turmă și la tatăl său, o mențiune minunată. O redau intactă: „Ne aveți pe noi, o, păstorilor și împreună păstoriților; ne aveți, o, turmă sfințită și vrednică de Hristos arhipăstorul; (mă) ai (pe mine), o, părinte, întru toate biruit și potrivit cu legile lui Hristos în supunere mai mult decât cei din afară. Ai convingerea, dă în schimb binecuvântarea. Condu-mă și tu cu rugăciunile, călăuzește-mă cu cuvântul, cu duhul întărește-mă în statornicie: binecu-

vântarea tatălui întărește temelia caselor copiilor; și m-aș întări și eu și această casă duhovnicească, pe care mi-am ales-o, care mă rog să-mi devină și repaus în vecii vecilor, mie care voi fi însoțit și trimis de Biserica de aici la cea de acolo, și adunare a întâinăscuților care au fost înscriși în ceruri".

Deși a acceptat Sfântul Grigorie să păstorească turma, totuși caută binecuvântarea și îndrumarea părintelui duhovnicesc, care a fost în același timp și părintele lui trupesc. Drumul este atât de mare, de aceea nu poate nimeni singur să-l urmeze. Lucru care înseamnă că și preotul ca terapeut poate să izbutească în lupta lui, dacă se supune episcopului și întregii Tradiții a Bisericii noastre, dacă are îndrumător duhovnicesc, deoarece cu cât participă la metoda terapeutică, cu atât poate să folosească această metodă terapeutică pentru ceilalți.

Din analiza acestui discurs al Sfântului Grigorie Teologul reiese clar că preoția este în principal și înainte de orice știință teologică și chiar că preotul este în principal terapeut al poporului lui Dumnezeu. Această vindecare o oferă prin viața liturgică și ascetică. Biserica este un spital. Și precum în spital au ca principală grijă vindecarea și nu atât dezlegarea problemelor sociale, politice și familiale, tot astfel și Biserica este un spital și principala lucrare a preotului este vindecarea bolilor, adică însuflețirea minții moarte. Toate celelalte cerințe (sociale, familiale, materiale, economice) vor fi aranjate sau vor fi depășite dinăuntrul tămăduirii și vindecării minții noastre. Aceasta este principala și fundamentala lucrare a preotului.

6. Preoția duhovnicească și iertarea păcatelor

Una din chestiunile de mare importanță pe care am abordat-o în cartea mea „Psihoterapia ortodoxă" a fost și chestiunea preoției duhovnicești în relație cu ietarea păcatelor. Este foarte importantă și periculoasă, aș putea să spun, această temă, pentru că ar putea avea diferite interpretări greșite. Un oarecare cititor mi-a făcut următoarea observație: după ce laudă cartea și mărturisește

că i-a fost de folos duhovniceşte, în continuare scrie: «Dar, sfinte părinte, acel lucru pe care nu-l înţeleg este că acel bătrân monah, fără să fie hirotonit preot a avut posibilitatea să ierte păcate. Eu prin binecuvântările dumneavoastră, nu mă voi despărţi de ea, deoarece în toată cartea descrieţi întreg duhul părintesc. În acelea mă voi strădui să pun început. Dar nu cumva sunt sprijiniţi ereticii în aceasta, precum erezia, care permite să fie spovediţi adepţii lor, dar ei înşişi trebuie să dea iertarea păcatelor, fiindcă cred că au harismele Sfântului Duh ?".

Observaţia celui care mi-a scris epistola este remarcabilă. Nu numai pentru întrebarea pe care o face, dar şi pentru modul în care o formulează. Dacă am putea noi toţi oarecum să exprimăm astfel obiecţiile sau reţinerile noastre, atunci am evita să fie distruse multe adevăruri şi chiar să fie mărturisite diferite greşeli. În fine, prin cele ce urmează mă voi strădui să dau unele lămuriri cu privire la întrebare, fără, fireşte, să cred că epuizez subiectul.

Multe ar putea cineva să observe cu privire la întrebarea celui care mi-a scris în legătură cu preoţia spirituală şi iertarea păcatelor, dar mă voi limita la cele mai hotărâtoare şi importante puncte.

1. În „Psihoterapia ortodoxă" există un lung discurs despre marea valoare a Tainei Preoţiei. Preoţia are mare valoare şi astfel este înfăţişată în operele Sfinţilor Părinţi ai Bisericii, mai ales în învăţătura Sfântului Ioan Hrisostomul, care pe drept a fost caracterizat ca geniul preoţiei. Însă nu este de ajuns să vedem şi să analizăm valoarea preoţiei, ci trebuie să vorbim şi despre premisele fundamentale care sunt cerute ca să primească cineva această mare harismă. Preoţia duhovnicească, adică harisma împărătească şi activarea harului Sfântului Botez, este baza şi premisa necesară a preoţiei. Tradiţia Bisericii a văzut treptele preoţiei, potrivit cu cele trei trepte ale vieţii spirituale, adică curăţirea, iluminarea şi îndumnezeirea. Cititorul poate să citească toată această analiză în paginile „Psihoterapiei ortodoxe". Nu pot să neglijez marea valoare a preoţiei. Dar conform cu învăţătura Sfântului Ioan Hrisostomul multe hirotonii „nu din dumnezeiescul har sunt, ci şi din zelul oamenilor". Adică, mulţi sunt autochemaţi şi nu dumnezeiesc chemaţi sau cel puţin chemaţi. Sfântul Simeon Noul Teolog numeşte pe preoţii aceia care se

apropie și iau harul preoției fără mai înainte să fi fost curățați și vindecați, „autohirotoniți“. Nu înțelege aici pe aceștia care, simplu, ei înșiși fac lucrarea preotului în chip mincinos, ci pe aceștia care, nepurificați fiind, au primit Taina Preoției. Vorbește despre preoții care exercită această funcție nu din dumnezeiască chemare, ci mișcați de patimile vanității și trufiei și astfel se instituie pe ei înșiși părinți și profesori și devin apostoli autohirotoniți, nu aceia care primesc harul Sfântului Duh, nefiind iluminați de lumina cunoașterii. Învățătura aceasta este legată cu învățătura Sfântului Ioan Hrisostomul care scrie „Dumnezeu nu-i hirotonește pe toți, însă lucrează prin toți“.

Prin urmare, nu trec cu vederea marea lucrare a preoților, dar accentuez că, precum spune Sfântul Simeon Noul Teolog, există două puneri ale mâinilor; una este omenească, adică „de la oameni“ și alta este dumnezeiască, adică de la Sfântul Duh. Scriind despre părintele lui duhovnicesc, Sfântul Simeon Evlaviosul, spune: „și eu am fost ucenicul unui astfel de părinte care nu avea hirotonia de la oameni, ci care prin mâna lui Dumnezeu, adică prin Duhul m-a socotit în ucenicie și care mi-a poruncit să primesc hirotonia de la oameni, din cauza modelului care a fost urmat bine, mișcat de mult timp de către Duhul Sfânt, cu puternic dor spre acest lucru“.

Bătrânul „a fost participant la harul și darurile lui și puterea de a lega și dezlega păcatele de la el a luat, fiind aprins de Sfântul Duh“. În pasajul acesta se văd clar două puncte pe care vreau să le subliniez: unul, că există două puneri de mâini și celălalt, că același Sfânt Simeon Evlaviosul nu trecea cu vederea Taina Preoției, de aceea a îndemnat pe fiul său duhovnicesc, inspirat de Sfântul Duh, să primească Taina Preoției.

2. În afară de preoția liturgică există și numita preoție duhovnicească. În „Psihoterapia otodoxă“ există o parte întreagă, în care analizez această mare chestiune. Acolo putem constata că omul care are rugăciunea minții și se roagă pentru toată lumea, acesta aparține acestei preoții duhovnicești. Scriu că „preoție duhovnicească au credincioșii aceia care au rugăciunea minții și, în principal, cei care au ajuns la o asemenea treaptă, încât să se roage pentru toată lumea. Aceasta este ierurgia duhovnicească pentru lume. Rugăciunile acestor oameni, care se jertfesc rugându-se pentru toți, țin lumea și vindecă oamenii. Pentru că prin

rugăciune devin exorciști, urmăresc demonii care stăpânesc în comunitățile omenești. Aceasta este marea lucrare a celor care se roagă neîntrerupt pentru toată lumea". După Sfântul Grigorie Sinaitul, rugăciunea minții, care înseamnă că omul se află în iluminarea minții, este „ierurgia mistică a minții". Când inima are în ea harul Sfântului Duh și, mai ales, când mintea nu are socoteli, atunci este adevărat altar. Scrie: „Altar adevărat și înainte de trăirea care urmează, este inima fără gânduri, lucrătoare în duh".

Socotesc că este bine să ofer aici fragmentul acela din cartea mea care se referă la chestiunea pe care o semnalează cel care îmi scrie: „Toți cei care s-au învrednicit de dorul teologiei – toți cei care au intrat, după contemplația naturală (theoria) în «întunericul cunoștinței de Dumnezeu» cel mai presus de cunoaștere, sunt ei înșiși preoți ai lui Dumnezeu, constituind adevărata preoție duhovnicească în virtutea căreia îi pot vindeca pe cei îmbolnăviți de patimi.

Cuviosul Nichita Stethatos susține că preoții, diaconii și monahii care se fac părtași de harul dumnezeiesc, urmând metodele recomandate de Sfinții Părinți, sunt „episcopi adevărați", chiar dacă nu au fost hirotoniți episcopi, și că, dimpotrivă, cel ce nu este inițiat în viața duhovnicească, «chiar dacă a fost hirotonit episcop nu trebuie în adevăr numit astfel, pentru că, o dată așezat peste toți ceilalți în grad ierarhic, își va bate joc de ei și se va purta cu aroganță»".

E posibil să nu fie înțeleasă bine expresia care am menționat-o puțin mai înainte, că cei care „constituie preoțimea duhovnicească pot să vindece bolnavii". Învățătura, însă, a Sfântului Simeon Noul Teolog în punctul acesta este foarte revelatoare.

Scrie sfântul că dreptul de a lega și dezlega păcatele l-au avut numai arhiereii, care l-au primit în mod succesiv de la Apostoli. Când însă aceștia s-au ticăloșit, atunci „la preoți având viață ireproșabilă și învredniciți de dumnezeiescul har, această înfricoșătoare lucrare a început". Când însă și acești preoți împreună cu arhiereii au căzut în duhul rătăcirii, „a fost schimbată, cum a fost spus, la poporul ales al lui Dumnezeu, vorbesc despre monahi, nu retrasă de la preoți sau arhierei, ci de la cei ce s-au înstrăinat pe ei înșiși de aceasta".

Dreptul de a lega și dezlega păcate nu a fost dat după Sfântul Părinte, „simplu precum și numai din cauza hirotoniei". Prin hi-

rotonie a fost dat mitropoliților și episcopilor „numai să slujească".

Puterea iertării a fost dată numai acelora „care între preoți și arhierei și monahi au fost enumerați în corurile de ucenici ai lui Hristos pentru neprihănire".

La chestiunile acestea se referă Sfântul Simeon Noul Teolog într-o epistolă, după cum înfățișează Venizelos Hristoforiadis în teza lui de doctorat cu titlul „Paternitatea duhovnicească după Simeon Noul Teolog". Cineva a întrebat pe Sfântul Simeon dacă „este posibil să mărturisească păcatele lor la unii care trăiesc singuri, neavând preoția". Sfântul Simeon, răspunzând la această întrebare, recunoaște la început că puterea iertării aparține preoților, dar nu tuturor. Puterea aceasta aparține preoților acelora care au fost chemați la această funcție de către Dumnezeu și au fost renăscuți înlăuntru. „A unora ca aceștia este a lega și a dezlega, și a săvârși slujbele, și a da învățătură, iar nu a acelora care au luat de la oameni votul și hirotonia numai; căci nu de la sine însuși, se zice, ia cineva cinstea, ci acela chemat de Domnul. Nu a spus-o cel ce-și primește votul de la oameni, ci acela de la Dumnezeu întru aceasta dinainte hotărât și ales".

Dimpotrivă, cei care au fost ridicați în demnitățile ecleziastice cu bani și alte imorale mijloace nu au dreptul iertării, pentru că aceștia „de la oameni sunt furi și tâlhari, precum a spus Domnul". După această clarificare, continuă Sfântul Simeon ca să spună că și monahul care a fost renăscut și umplut de har de către Sfântul Duh are posibilitatea iertării păcatelor. De aceea admite că „este posibil ca noi să ne spovedim la un monah care nu are preoția". Vom vorbi puțin mai jos despre această spovedanie. Dar răspunsul pe care îl dă aici Sfântul Simeon trebuie să îl examinăm în raport cu întrebarea care îi este prezentată: „dacă este posibil să mărturisească păcatele lor la unii care trăiesc singuri, neavând preoția". Și, după cum am spus mai sus, răspunsul sfântului este afirmativ. Susține, mai mult, că iertarea păcatelor poate s-o primească cineva nu numai de la preoți, ci și de la monahi. „Căci în chip asemănător și la monahi sunt considerate acestea; căci ei, prin mărturisire și prin iertarea greșelilor dată lor de ei, primesc iertarea". Socotesc că este destul de clar Sfântul Simeon.

Arhiepiscopul Vasilios Krivosein observă că „învățătura Sfântului Simeon în legătură cu chestiunea lui *a lega* și *a dezlega*, cum este exprimată în epistola lui „Despre mărturisire",

este o dezvoltare a tezelor lui, care sunt sprijinite pe experienţa personală în ceea ce priveşte naşterea duhovnicească şi învierea mistică, botezul Duhului, precum caracterul conştient al dobândirii harului".

De asemenea, acelaşi scriitor observă că acest punct de vedere uitat în epoca noastră, uimeşte şi scandalizează pe câţi îl aud pentru prima dată „nu a fost condamnat niciodată indirect sau direct de către Biserică". Dimpotrivă, este cultivat şi astăzi în mediile monastice, încât şi „vechile manuscrise nu omit prima epistolă, care cuprinde această învăţătură" şi o socotesc între operele care compun colecţia Sfântului Simeon. Mai mult, exista tendinţa să o scoată în evidenţă. De aceea, când o contestau unii, au arătat-o ca operă a Sfântului Ioan Damaschinul „exact ca să-i fie dată o mai mare autenticitate şi ca să o protejeze de critici au pus-o sub protecţia unui om de o autoritate incontestabilă, precum Sfântul Ioan Damaschinul".

Desigur, faptul că şi monahii care au în ei lucrarea Sfântului Duh, şi astfel constituie adevărata preoţime a dumnezeiescului har, pot să ierte păcatele, trebuie să vedem dinăuntru unele necesare premise. Prima premisă este că rămân în Biserică şi primesc toată învăţătura şi viaţa ei. Când în mod conştient se îndepărtează cineva pe el însuşi de Biserică şi intră în rândurile ereticilor, nu poate să fie acesta un motiv pentru preoţie duhovnicească. A doua, monahii care aparţin acestei categorii preţuiesc şi respectă exagerat pe cei care au preoţia liturgică. Vedem aceasta la mulţi monahi aghioriţi contemporani, care cinstesc preoţii şi episcopii în grad, care, deşi sunt bătrâni şi în vârstă, şi în har, totuşi fac plecăciune până la pământ în faţa lor şi consideră o binecuvântare specială faptul de a primi cuvântul lor. Când am vizitat Sfântul Munte şi am rămas într-o mănăstire pentru multe zile, un oarecare bătrân în vârstă de 90 de ani nu înţelesese că sunt preot. Când însă, mai târziu, a fost informat că nu sunt monah, ci preot, s-a întristat de neînchipuit pentru că nu a putut să-mi acorde respectul care se potriveşte preoţiei şi pentru că a fost lipsit de binecuvântarea harului preoţiei. Astfel, „cu har dăruiţii" monahi respectă toate harismele pe care le dă Sfântul Duh în Biserică. A treia premisă este că, deşi aparţin acestei adevărate preoţimi, totuşi nu oficiază Tainele Bisericii. Nici chiar Taina Spovedaniei, cum o oficiază preoţii. Nu au patrafir şi nu citesc rugăciune de iertare. Îndrumă oamenii, îi ajută să vadă mai clar problema care

îi preocupă, le eliberează mintea, le indică drumul îndumnezeirii. Şi aceasta este în esenţă iertarea pe care o procură.

3. Ajungem acum să examinăm şi să analizăm puţin problema iertării păcatelor. Pentru că influenţaţi şi noi fiind de opiniile occidentale, avem o percepere judiciară despre iertarea păcatelor. Considerăm păcatele ca încălcări morale, care provoacă mânie lui Dumnezeu şi, prin urmare, iertarea păcatelor nu este nimic altceva decât ispăşirea dreptăţii şi mâniei lui Dumnezeu. Toată această percepere, care este rămasă de la tribunale, nu este ortodoxă. Noi în Biserică vorbim despre vindecarea noastră, şi nu despre ispăşirea dreptăţii lui Dumnezeu. Dumnezeu nu pedepseşte, ci noi ne autopedepsim, deoarece nu acceptăm darurile şi dragostea lui Dumnezeu. Astfel, trebuie să vedem expresiile Sfintei Scripturi despre mânia lui Dumnezeu. Să analizăm aceste chestiuni, deoarece cred că ne vor ajuta să înţelegem ce este iertarea păcatelor şi cum în această lucrare pot să ne ajute şi monahii care nu au preoţie.

Păcatul în Tradiţia ortodoxă nu este o simplă negare a legii, ci îndepărtarea omului de la Dumnezeu. Prin urmare, păcatul nu are numai un înţeles moral, ci în principal ontologic. În realitate, păcat este căderea, moartea, întunericul şi înrobirea minţii. În esenţă, acesta este şi păcatul originar. Şi acest întuneric al minţii nu este nimic altceva decât identificarea ei cu raţiunea şi înrobirea ei în patimi şi în condiţiile mediului.

Astfel, şi iertarea păcatelor este, în principal şi înainte de orice, iluminarea minţii, eliberarea ei de dominaţia raţiunii şi a patimilor. Desigur, să nu uităm că, atunci când mintea omului se întunecă, atunci lucrează toate patimile şi omul cade în diferite păcate. Astfel, iertarea păcatelor este pe de o parte, iluminarea minţii, adică eliberarea minţii de stăpânirea raţiunii şi a patimilor, pe de altă parte schimbarea patimilor. Acestea amândouă există împreună. Când amândouă acestea sunt activate, în combinaţie cu Taina Mărturisirii, cum vom arăta mai jos, atunci putem să vorbim despre iertarea păcatelor.

Prin urmare, vindecarea omului este concretizată în aceste două puncte. Duhovnicul trebuie să ştie să vindece omul, adică să lumineze şi să elibereze mintea chiar să modifice toate patimile şi deşi mai înainte forţele sufletului au lucrat contra firii, acum să lucreze conform firii. Este necesară primirea dumnezeiescului har, care vine prin Taina Spovedaniei, dar şi o corectă îndrumare

ortodoxă, încât să fie eliberată mintea omului şi să fie iluminată. Sunt mulţi creştini care se prezintă regulat la Taina Sfintei Spovedanii, dar deoarece nu sunt îndrumaţi corect, nu pot să se elibereze de patimi, pentru că lucrarea patimilor nu este independentă de starea minţii. Când mintea este iluminată şi liberă, atunci patimile lucrează conform firii. Când mintea este robită raţiunii şi omul trăieşte întunericul minţii lui, atunci şi patimile lucrează contra firii.

Părintele duhovnicesc ca să vindece omul are nevoie pe de o parte să exercite Taina Sfintei Spovedanii, pe de altă parte să cunoască metoda evlaviei ortodoxe şi, astfel, să îndrume copiii lui duhovniceşti la iluminarea minţii întunecate. Un medic al trupului ca să fie considerat medic învăţat trebuie să cunoască trei lucruri. Primul, să poată să facă o diagnosticare corectă a bolii. Al doilea, să cunoască bine ce înseamnă sănătatea, adică să cunoască exact unde trebuie să îndrume omul şi al treilea, să cunoască modalităţile terapeutice corecte care îl vor conduce de la boală la sănătate. Acest lucru, putem susţine, este valabil şi pentru medicul duhovnicesc. Trebuie să facă o diagnosticare corectă. Cu alte cuvinte, trebuie să cunoască de fiecare dată lucrarea patimii şi să aibă posibilitatea să cunoască întunericul minţii. Apoi trebuie să cunoască din experienţă unde va conduce omul. Şi, după cum cunoaştem, sănătatea sufletească este iluminarea minţii, drept care omul ajunge la vederea lui Dumnezeu. Trebuie să mai cunoască metoda potrivită pe care o va folosi ca să conducă pe omul întunecat de păcat la vederea lui Dumnezeu, drept pentru care atunci va trăi acel *după asemănare*. Ca să aibă această cunoaştere, duhovnicul trebuie să aibă experienţă personală sau cel puţin să urmeze metoda Tradiţiei ortodoxe.

De aceea, putem susţine că există trei feluri de terapeuţi. În primul rând, duhovnicii care spovedesc, dar, în acelaşi timp, cunosc şi metoda ortodoxă de vindecare şi ştiu să tămăduiască omul, adică să-l facă viu şi să lumineze mintea întunecată şi să-l conducă la îndumnezeire. În al doilea rând, există duhovnici care săvârşesc Taina Sfintei Spovedanii într-o atmosferă judiciară, adică simt pe Dumnezeu mâniat de săvârşirea păcatului, drept care urmăresc ispăşirea dreptăţii dumnezeieşti sau cel puţin fac lucrarea aceasta moralizator. Când creştinul le spune că a furat, aceştia se mulţumesc cu faptul de a face o analiză pentru ce nu trebuie să furăm şi îl îndeamnă să nu mai fure. La fel fac şi cu

toate celelalte păcate. Însă duhovnicii aceştia nu au idee despre întunericul minţii, care conduce omul la furt şi la comiterea oricărui păcat şi nu au idee nici despre modul în care vor putea ajuta creştinul să-i fie luminată mintea şi să fie condus la îndumnezeire. De aceea creştinii rămân netămăduiţi, săvârşesc aceleaşi şi aceleaşi lucruri şi ori reuşesc să scape de unele patimi trupeşti şi apoi sfârşesc în autarhie, deoarece nu cunosc că trebuie să ajungă la iluminarea minţii, ori sunt dezamăgiţi şi sunt disperaţi pentru că rămân netămăduiţi. Şi în al treilea rând, există simpli monahi care nu au preoţie şi, prin urmare, nu pot să oficieze Taina Spovedaniei, nici nu pot să citească rugăciunea de iertare, dar totuşi cunosc metoda vindecării şi având discernământ, pot să perceapă problema fundamentală care îl preocupă pe creştin şi pot să-l îndrume ca să ajungă la îndumnezeire. Despre categoria aceasta scriu în cartea mea: „Când spunem iertarea păcatelor, trebuie s-o înţelegem în primul rând ca vindecarea de patimi ceea ce explică faptul că, şi în zilele noastre, monahii care au devenit părtaşi ai «harului» şi ai «darurilor» lui Dumnezeu, fără să fi fost hirotoniţi, ne tămăduiesc pe noi, credincioşii bolnavi sufleteşte.

Fiind înzestraţi cu simţul străvederii duhovniceşti, ei cunosc metodele de tratament şi remediile indicate în fiecare caz, tămăduindu-ne astfel de tulburarea lăuntrică. Existenţa unor asemenea Sfinţi Părinţi este o adevărată mângâiere pentru noi, oamenii".

Această îmbinare a îndrumării de către un bătrân şi a spovedirii de către duhovnic o vedem în multe obşti la Sfântul Munte, încă o întâlnim şi în mănăstiri de maici. Există adunări în care bătrânul nu are preoţia liturgică. Acesta însă, are toată răspunderea îndrumării monahilor, precum de altfel se întâmplă şi în frăţiile monastice de maici. Acesta primeşte gândurile fiilor săi duhovniceşti şi îi îndrumă spre vindecare. Prin ascultarea pe care o fac monahii acestui bătrân sau bătrână smeresc raţiunea şi astfel dezleagă mintea care era subordonată acesteia. Şi prin rugăciunea neîncetată, precum de asemenea prin întreaga metodă terapeutică pe care o foloseşte, este luminată mintea anterior întunecată. Când există însă şi căderi concrete, atunci îl trimit la duhovnic ca să citească rugăciunea potrivită şi astfel să primească harul lui Dumnezeu. Nu este vorba nici de neglijarea Tainei Sfintei Spovedanii, nici de subaprecierea îndrumării de către bătrân care are preoţia duhovnicească, dar nu are preoţia sacramentală.

Totuşi, în general, putem să susţinem că iertarea păcatelor are dublu înţeles. Primul este corecta îndrumare ca să eliberăm mintea de dominaţia raţiunii şi a patimilor şi apoi să fie luminată de harul lui Dumnezeu, care este de la un om „plin de har", care dispune de experienţe duhovniceşti personale. Aceasta este şi lucrarea cea mai importantă. Al doilea este rugăciunea iertării care este dată de către episcop în principal şi apoi de preoţii cărora episcopul le-a dat posibilitatea să slujească Taina Sfintei Spovedanii, care este confirmarea vindecării şi adeziunea creştinului la viaţa Bisericii. Precedă prima şi urmează a doua, precum vindecarea este continuată şi după spovedanie. Ani întregi cineva care săvârşea un păcat exersa metoda terapeutică şi apoi episcopul citea rugăciunile potrivite de iertare. Intra astfel în Sfânta Euharistie şi se împărtăşea de neprihănitele Taine, Trupul şi Sângele lui Hristos. Rugăciunea de iertare a fost rezultatul unei vindecări precedente a omului şi asigurarea că este vindecat şi că vindecat poate să înainteze la împărtăşirea Trupului şi Sângelui lui Hristos. Spunem, deci, că la vindecarea patimilor, la însufleţirea minţii moarte poate să contribuie cel care are preoţie duhovnicească şi ştie să tămăduiască.

Opinia că asemenea teorii nu trebuie să fie formulate, deoarece există câţiva eretici care sunt gata să profite ca să-şi susţină propriile rătăciri eretice, cred că nu rezistă atât de mult. Pentru că noi, ortodocşii suntem totdeauna universali, adică trăim întreaga învăţătură a Bisericii. Nu primim o parte a învăţăturii şi trecem cu vederea o alta. Aşa fac ereticii. Ereticii fac selecţii. Adoptă o învăţătură şi neglijează pe alta. De altfel, cuvântul erezie porneşte de la *aireomai,* care indică un om care ia o parte a adevărului şi neglijează o alta. Mulţi eretici interpretează după aparenţe Sfânta Scriptură. Aceasta însă nu înseamnă că nu trebuia să fie scrisă Sfânta Scriptură ca să nu se întâmple o asemenea maltratare. Trebuie să fie accentuate toate adevărurile fără teamă şi fără patimă şi, astfel, vom ajuta creştinul să găsească drumul corect al mântuirii sale. Şi un asemenea adevăr înseamnă că iertarea păcatelor este, înainte de orice şi în principal, vindecarea patimilor şi iluminarea minţii. Şi această lucrare o pot face fie clericii, fie monahii care au preoţie duhovnicească. Aceştia sfinţesc şi luminează poporul. Cuvântul lor este tămăduitor. Deschide noi orizonturi şi ajută oamenii să vadă lucrurile în afara formelor convenţionale şi înşelătoare, precum ale autarhiei, autoîndrep-

tățirii, pietismului și raționalismului. Aceşti oameni, într-adevăr, sunt mângâierea poporului lui Dumnezeu.

Apoi, din toate acestea, socotesc, putem să încheiem cu următoarele concluzii:

a) Episcopii, ca succesori ai Sfinților Apostoli, și preoții, ca mandatari ai arhiereului, oficiază Taina Spovedaniei și, în general, toate Tainele Bisericii. Chiar dacă sunt nevrednici, totuși prin aceștia lucrează harul lui Hristos. Sfântul Hrisostom mărturisește: „Dumnezeu nu hirotonește pe toți, însă lucrează prin toți".

b) În afară de această preoțime care deține preoția sacramentală, există și preoțimea duhovnicească, adică creștinii, în principal monahii, care au ajuns la iluminarea minții și se roagă pentru toată lumea. Aceștia oferă mare ajutor poporului lui Dumnezeu.

c) Iertarea păcatelor are multe trepte și multe etape. Mărturisirea este legată foarte strâns cu vindecarea omului, este integrată în viețuirea tămăduitoare. Cel mai mare păcat este întunericul minții și înrobirea ei rațiunii și patimilor. Consecința acestui întuneric și a robirii minții sunt încălcările poruncilor lui Dumnezeu. Apostolul Pavel spune: „în Duhul să umblați și să nu împliniți pofta trupului" (Gal. 5, 16). Astfel, iertarea păcatelor este vindecarea omului, care constă în eliberarea și însuflețirea minții și comuniunea cu Dumnezeu. Acest lucru se face prin îndrumarea ortodoxă și prin Taina Sfintei Spovedanii. Îndrumarea poate să fie de la un monah îmbunătățit „plin de har dumnezeiesc", care are preoția duhovnicească, în timp ce Taina Sfintei Spovedanii se face de către un preot care are harul preoției sacramentale. Cel mai bun lucru este să se întrunească aceste calități într-o singură persoană. Dar în situații istorice critice pot să fie diferite.

Tradiția monastică îngăduie o asemenea separare. Sfântul Simeon Noul Teolog este clar: „este posibil ca noi să ne spovedim la un monah, deși nu are preoția".

d) Acest lucru, desigur, nu justifică protestanții și toate ramificațiile lor, pentru că aceștia resping cu desăvârșire preoția, precum și alte adevăruri pe care le-a revelat Hristos și le deține Biserica. În afara Bisericii, toate sunt rătăcire. Totuși, monahii „plini de har" respectă pe cei hirotoniți. Trebuie însă să spunem că preoția liturgică este ca să ajute poporul, în timp ce preoția duhovnicească, care este piedestalul preoției liturgice, va trece în veacul care va să vină.

Cuprins

CARTEA I. VIEȚUIRE SPRE VINDECARE

CARTEA A DOUA. DEZBATERI DESPRE „PSIHOLOGIA ORTODOXĂ"

Au apărut de același autor:

O noapte în pustia Sfântului Munte,
Ed. Icos, 1998

Psihoterapia ortodoxă. Știința Sfinților Părinți,
Ed. Învierea, 1998

Cugetul Bisericii Ortodoxe,
Ed. Sophia, 2000

Viața noastră după moarte,
Ed. Buna Vestire, 2000

Sfântul Grigorie Palama Aghioritul,
Ed. Buna Vestire, 2000

În curs de apariție la Editura Sophia:

Mitropolit Hierotheos Vlachos,
Boala și tămăduirea sufletului în tradiția ortodoxă

Difuzare:

S.C. SUPERGRAPH S.R.L.
Str. Afinelor nr. 24, sector 4,
75136, Bucureşti
Tel., fax 01-336.79.13
e-mail: sophia@fx.ro

Tipografia MULTIPRINT Iaşi
Calea Chişinăului 22, et 6, Iaşi 6600
tel. 032-211225, 236388 fax. 032-211252